

**TÜRK BASINININ OKURLARINI BİLGİLENDİRMESİ
AÇISINDAN AVRUPA BİRLİĞİ
ZİRVE DÖNEMLERİNE (LÜKSEMBURG, HELSİNKİ, SELANİK)
İLİŞKİN HABERLERİN
NİCEL VE NİTEL ÇÖZÜMLEMESİ**

Erhan ARSLAN

(Doktora Tezi)

Eskişehir- 2005

**TÜRK BASINININ OKURLARINI BİLGİLENDİRMESİ
AÇISINDAN AVRUPA BİRLİĞİ ZİRVE DÖNEMLERİNE
(LÜKSEMBURG, HELSİNKİ, SELANİK) İLİŞKİN HABERLERİN
NİCEL VE NİTEL ÇÖZÜMLEMESİ**

Erhan ARSLAN

DOKTORA TEZİ

Basın Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Nejdet ATABEK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şubat 2005

DOKTORA TEZ ÖZÜ

TÜRK BASINININ OKURLARINI BİLGİLENDİRMESİ AÇISINDAN AVRUPA BİRLİĞİ ZİRVE DÖNEMLERİNE (LÜKSEMBURG, HELSİNKİ, SELANİK) İLİŞKİN HABERLERİN NİCEL VE NİTEL ÇÖZÜMLEMESİ

Erhan ARSLAN

Basın Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2005

Danışman: Doç. Dr. Nejdet ATABEK

Bu çalışma, Türk basınının okurlarını Avrupa Birliği (AB) konusunda bilgilendirme düzeyini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde; Lüksemburg, Helsinki ve Selanik Zirvesi dönemlerinde, Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde yer alan AB konulu haberler içerik ve söylem analizi teknikleriyle değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler; basının niceliksel olarak AB ve Türkiye-AB ilişkilerine önem verdiğini, AB konulu birçok haberin Türk basınında yer aldığını fakat okurların niteliksel anlamda AB ve AB Müktesebatı hakkında bilgilendirilmediğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, nicel ve nitel çözümlmelerin sonuçları; farklı mülkiyet yapısına sahip gazetelerin AB'ye farklı bakış açılarıyla yaklaştığını, resmi kaynakların söyleminin haberler üzerinde etkili olduğunu ve haberlerde genelde Türkiye-AB ilişkilerindeki sorunlar ve beklentiler üzerinde bir yoğunlaşmanın olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Türk basınının; Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği için önemli bir unsur olan AB Müktesebatı'na uyum konusunda ve üyelik sonrasında Türk toplumunu bekleyen tablo konusunda okuyucularına daha fazla bilgi içeren haberleri sunması bir gerekliliktir.

ABSTRACT**A QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ANALYSIS OF THE NEWS ON
EUROPEAN UNION SUMMITS (LUXEMBOURG, HELSINKI AND SALONIKA)
IN TERMS OF INFORMING THE READERS BY THE TURKISH PRESS****Erhan ARSLAN****Graduate Department of Journalism****Anadolu University Social Sciences Institute, February 2005****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nejdet ATABEK**

This work has been prepared in order to gauge the success of the Turkish Press in its attempt to inform their readers about the European Union (EU). For this, the news that appeared on the daily papers is Cumhuriyet, Hürriyet and Zaman about EU have been evaluated with the content and discourse analysis techniques. The news have covered the Luxembourg, Helsinki and Salonika summits.

The data obtained show that the press lends importance to EU and Turkey-EU Relations quantitatively, that quite a few news on EU appear on the Turkish Press, but that qualitatively it did not inform their readers on EU and EU adjustment laws. Also, the results of the qualitative and quantitative analysis show that daily papers with different ownership structure, approach EU differently, that the discourse of official sources impact the news and that the news focus on issues and expectations from Turkey-EU Relations. Thus the Turkish Press should give more informative news to their readers over the issue of adjustment to EU laws which is an important factor for Turkey's membership into the EU and, what is to come after the country is accepted into the EU.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Erhan ARSLAN'ın "Türk Basınının Okurlarını Bilgilendirmesi Açısından Avrupa Birliği Zirve Dönemlerine (Lüksemburg, Helsinki, Selanik) İlişkin Haberlerin Nicel ve Nitel Çözümlemesi" başlıklı tezi **28 Mart 2005** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Basın ve Yayın** Anabilim Dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : **Doç.Dr.Nejdet ATABEK**
Üye : **Prof.Dr.Suat GEZGİN**
Üye : **Prof.Dr.Uğur DEMİRAY**
Üye : **Doç.Dr.Ali Murat VURAL**
Üye : **Doç.Dr.Ferruh UZTUĞ**

Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Türkiye-AB ilişkileri yaklaşık elli yıllık bir sürece karşılık gelmektedir. Bu süreç içerisindeki gelişmeler ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği sonrasında ortaya çıkacak sosyo-ekonomik boyutlu gelişmeler Türk toplumunu derinden etkilemiştir ve etkileyecektir. Türkiye'nin tam üyeliği açısından AB Müktesebatı'na uyumu ve üyelik sonrası yaşanacak gelişmeler için özellikle basın yoluyla AB konusunda yetkin düzeyde bir bilgilendirme hayati bir önem taşımaktadır. Söz konusu kaygıdan yola çıkan bu çalışmayla, önce haber ve haber medyasına, Türkiye-AB ilişkilerine ve Türk medyasına ilişkin vurgular yapılmış; sonrasında nicel ve nitel çözümlenmelerle Türk basınında AB konulu haberlerin yapısı ortaya koyularak öneriler geliştirilmiştir.

Elinizdeki bu çalışmanın oluşumunda büyük katkıları bulunan; akılcı yönlendirmeleri ve disiplinli çalışma tekniğiyle bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Nejdet ATABEK'e, sadece tez izleme jürilerinde değil tezin her aşamasında bakış açımında yeni ufuklar açan Prof. Dr. Uğur DEMİRAY'a ve Ferruh UZTUĞ'a, istatistik bilgilerini benimle paylaşan dostum ve meslektaşım Öğr. Gör. Murat ÇAYLAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktora tezi hazırlama sürecinin yoğun temposu içerisinde kendisine yeterli zamanı ayırmakta zorlandığım, bir anlamda tezlerle büyüyen anlayışlı kızım Irmak'a, stresli çalışma sürecinin her aşamasında bana destek olan, bilgi alışverişinde bulunarak bana yeni perspektifler kazandıran eşim ve meslektaşım Berna'ya, tezin son döneminde on beşer gün arayla kaybettiğim babam Bahattin ve kayınpederim Hikmet Erçin'e de üzerimdeki emeklerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Erhan ARSLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
GRAFİKLER LİSTESİ	xviii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	2
1.1.1. Liberal Çoğulcu Yaklaşımlar Çerçevesinde Haber	8
1.1.1.1. Liberal Çoğulcu Yaklaşımlara Genel Bakış	10
1.1.1.1.1. Güçlü Etkiler Dönemi.....	14
1.1.1.1.2. Sınırlı Etkiler Dönemi.....	19
1.1.1.1.3. Etkiler Dönemi.....	23
1.1.1.2. Liberal Çoğulcu Yaklaşımlar Çerçevesinde Haberin Ele Alınış Biçimi	30
1.1.1.2.1. Haber Kavramı.....	30
1.1.1.2.2. Haber Değeri.....	32
1.1.1.2.2.1. Zamansal Yakınlık	34
1.1.1.2.2.2. Mekansal Yakınlık.....	34
1.1.1.2.2.3. Süreç Uygunluğu.....	34
1.1.1.2.2.4. İlginçlik.....	35

1.1.1.2.2.5. Önemlilik	35
1.1.1.2.2.6. Olumsuzluk Vurgusu.....	35
1.1.1.2.2.7. Konunun Kapsamı.....	36
1.1.1.2.2.8. Konunun Anlaşılabilirliği.....	36
1.1.1.2.2.9. Anlamlılık Düzeyi.....	36
1.1.1.2.2.10. Uygunluk Düzeyi.....	36
1.1.1.2.2.11. Olayın Sürekliliği	37
1.1.1.2.2.12. Kompozisyon	37
1.1.1.2.3. Haber ve Gerçeklik	37
1.1.1.2.4. Profesyonel Gazetecilik İdeolojisi.....	38
1.1.1.2.4.1. Sosyal Sorumluluk	39
1.1.1.2.4.2. Nesnellik.....	42
1.1.1.2.4.3. Uzmanlık.....	44
1.1.1.2.4.4. Haberin Yorumdan Ayrılması.....	45
1.1.2. Eleştirel Yaklaşımlar Çerçevesinde Medya Ve Haber	46
1.1.2.1. Frankfurt Okulu	49
1.1.2.2. Araççı Yaklaşım.....	55
1.1.2.3. Yapısalcı Yaklaşım	56
1.1.2.3.1. Althusser'in İdeoloji Anlayışı Çerçevesinde Medya ve Haber	57
1.1.2.3.2. Gramsci'nin Hegemonya Anlayışı Çerçevesinde Medya ve haber	62
1.1.2.3.3. Yapısalcı Dil Tartışmaları	66
1.1.2.4. Ekonomi-Politik Yaklaşım.....	77

1.1.2.4.1. Medyanın Ekonomi-Politiği Çerçevesinde Haber	78
1.1.2.5. Kültürel Çalışmalar.....	84
1.1.2.5.1. Kültürel Çalışmalar Çerçevesinde Hegemonya, İdeoloji ve Medya.....	86
1.1.3. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri.....	90
1.1.3.1. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Yakın Tarihi.....	90
1.1.3.2. Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Kurumsal Yapısı	95
1.1.3.2.1. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı.....	96
1.1.3.2.1.1. Avrupa Birliği Konseyi.....	96
1.1.3.2.1.2. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi.....	97
1.1.3.2.1.3. Avrupa Birliği Komisyonu	98
1.1.3.2.1.4. Avrupa Parlamentosu.....	98
1.1.3.2.1.5. Adalet Divanı.....	99
1.1.3.2.1.6. Sayıştay	99
1.1.3.2.1.7. Ekonomik ve Sosyal Komite	100
1.1.3.2.1.8. Bölgeler Komitesi.....	100
1.1.3.2.2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Kurumsal Yapısı	102
1.1.3.2.2.1. Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu	102
1.1.3.2.2.2. Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Komitesi	102
1.1.3.2.2.3. Gümrük İşbirliği Komitesi.....	102
1.1.3.3. Avrupa Birliği Hedefleri	103

1.1.3.4.	Avrupa Birliği Müktesebatı ve Türkiye	103
1.1.3.5.	Türkiye’de Siyasal Partilerin Avrupa Birliği’ne Yaklaşımı	105
1.1.3.6.	Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyeliğine Türk ve Avrupa Birliği Kamuoyunun Bakışı.....	107
1.1.4.	Türk Medyasının Genel Görünümü	111
1.1.4.1.	Doğan Grubu.....	114
1.1.4.2.	Bilgin Grubu	116
1.1.4.3.	Çukurova Grubu	117
1.1.4.4.	Uzan Grubu.....	118
1.1.4.5.	Ciner Grubu.....	118
1.1.4.6.	Doğuş Grubu.....	119
1.1.4.7.	Cumhuriyet	119
1.1.4.8.	İslami Sermaye.....	120
1.2.	Amaç.....	121
1.3.	Önem	121
1.4.	Sayıtlılar	122
1.5.	Sınırlılıklar.....	122
2.	YÖNTEM	123
2.1.	Araştırma Modeli.....	123
2.2.	Evren ve Örneklem	123
2.3.	Veriler ve Toplanması	124
2.3.1.	İçerik Analizi.....	124
2.3.2.	Söylem Analizi.....	128

2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	133
2.4.1. İçerik Analizi	133
2.4.2. Söylem Analizi.....	146
3. BULGULAR VE YORUM	149
3.1. İçerik Analizi	149
3.1.1. Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazetelerinin Avrupa Birliği'ne Genel Bakışı	149
3.1.2. Gazetelerin Farklı Zirve Dönemlerine İlişkin Avrupa Birliği'ne Bakışı	168
3.1.2.1. Lüksemburg Zirvesi Dönemi.....	168
3.1.2.2. Helsinki Zirvesi Dönemi.....	179
3.1.2.3. Selanik Zirvesi Dönemi	192
3.1.3. Karşılaştırmalı Analizler.....	204
3.2. Söylem Analizi	209
3.2.1. Makro Yapı	209
3.2.1.1. Özet	209
3.2.1.1.1. Üst Başlık	210
3.2.1.1.2. Başlık	211
3.2.1.1.3. Alt Başlık.....	216
3.2.1.1.4. Spot/Haber Girişleri.....	220
3.2.1.1.5. Fotoğraflar	234
3.2.1.2. Haber Hikayesi	246
3.2.1.2.1. Durum	246
3.2.1.2.1.1. Olaylar	246

3.2.1.2.1.1.1. Ana Olay	246
3.2.1.2.1.1.2. Ardalan/Bağlam.....	246
3.2.1.2.1.1.2.1. Ayrıntılar.....	247
3.2.1.2.1.1.2.2. Tarihçe.....	249
3.2.1.2.1.2. Sonuçlar/Tepkiler.....	250
3.2.1.2.2. Yorum	253
3.2.1.2.2.1. Beklenti.....	253
3.2.1.2.2.2. Değerlendirme.....	255
3.2.2. Mikro Yapı	257
3.2.2.1. Sentaktik.....	257
3.2.2.2. Kelime Seçimleri	263
3.2.2.3. Yerel Uyum	270
3.2.2.4. Retorik.....	271
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	273
4.1. Sonuç	273
4.1.1. İçerik Analizi.....	273
4.1.2. Söylem Analizi.....	282
4.2. Öneriler.....	285
EKLER.....	288
KAYNAKÇA.....	319

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Araştırmada Ele Alınan Zirveler, Gazeteler ve Dönemler.....	124
Tablo 2.	Zirve Dönemlerine Göre Gazetelerde Çıkan Haberler.....	150
Tablo 3.	Gazetelere Göre Zirve Dönemlerinde Çıkan Haberlerin Dağılımı.....	151
Tablo 4.	Haberlerin Sayfalara Göre Dağılımı.....	151
Tablo 5.	Haberlerin Sayfadaki Konumuna Göre Dağılımı.....	152
Tablo 6.	Haberlerin Sunum Şekline Göre Dağılımı.....	152
Tablo 7.	Haberlerin Düzenleme Biçimine Göre Dağılımı.....	153
Tablo 8.	Üretim Bakımından Haber Kaynakları.....	154
Tablo 9.	Yapısı Bakımından İç/Dış Haber Kaynakları.....	155
Tablo 10.	Haberlerde Yer Alan Aktörler.....	156
Tablo 11.	Haberin Niteliği.....	157
Tablo 12.	Zirve Dönemlerine Göre Gazetelerde Avrupa Birliği Konulu Haberlere Ayrılan Alanlar.....	159
Tablo 13.	Sürmanşet Ya Da Manşetlerde Türkiye-AB İlişkilerinin Görünümü.....	160
Tablo 14.	Haberin Avrupa Birliğine İlişkin Kapsadığı Temel Konular..	161
Tablo 15.	Serbest Dolaşım Kategorisinin Alt Kategorileri.....	162
Tablo 16.	Hukuk Kategorisinin Alt Kategorileri.....	162
Tablo 17.	Ortak Politikalar Kategorisinin Alt Kategorileri.....	163
Tablo 18.	Ekonomi Kategorisinin Alt Kategorisi.....	163
Tablo 19.	Sosyal Alan Kategorisinin Alt Kategorileri.....	164
Tablo 20.	Temel Sorunlar Ve Beklentiler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	165

Tablo 21. Sivil Toplum Kuruluşları Ve AB Konulu Etkinlikler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	165
Tablo 22. Avrupa Birliği'ne Üye/Aday Ülkeler Ve ABD İle İlişkiler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	166
Tablo 23. Magazin Kategorisinin Alt Kategorisi.....	167
Tablo 24. Diğer Alt Kategoriler.....	167
Tablo 25. Haberlerin Sayfalara Göre Dağılımı.....	168
Tablo 26. Haberlerin Sayfadaki Konumuna Göre Dağılımı.....	169
Tablo 27. Haberlerin Sunum Şekline Göre Dağılımı.....	169
Tablo 28. Haberlerin Düzenleme Biçimine Göre Dağılımı.....	170
Tablo 29. Üretim Bakımından Haber Kaynaklar.....	171
Tablo 30. Yapısı Bakımından İç/Dış Haber Kaynakları.....	171
Tablo 31. Haberlerde Yer Alan Aktörler.....	172
Tablo 32. Haberin Niteliği.....	173
Tablo 33. Gazetelerde Avrupa Birliği Konulu Haberlere Ayrılan Alanlar.....	175
Tablo 34. Haber Başlıklarında Avrupa Birliği İle İlgili Yansıtılan Görünüm.....	176
Tablo 35. Haberin Avrupa Birliği'ne İlişkin Kapsadığı Temel Konular.....	177
Tablo 36. Temel Sorunlar Ve Beklentiler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	178
Tablo 37. Avrupa Birliği'ne Üye/Aday Ülkeler Ve ABD İle İlişkiler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	179
Tablo 38. Haberlerin Sayfalara Göre Dağılımı.....	180
Tablo 39. Haberlerin Sayfadaki Konumuna Göre Dağılımı.....	180
Tablo 40. Haberlerin Sunum Şekline Göre Dağılımı.....	181

Tablo 41.	Haberlerin Düzenleme Biçimine Göre Dağılımı.....	181
Tablo 42.	Üretim Bakımından Haber Kaynakları.....	182
Tablo 43.	Yapısı Bakımından İç/Dış Haber Kaynakları.....	183
Tablo 44.	Haberlerde Yer Alan Aktörler.....	184
Tablo 45.	Haberin Niteliği.....	185
Tablo 46.	Gazetelerde Avrupa Birliği Konulu Haberlere Ayrılan Alanlar.....	187
Tablo 47.	Haber Başlıklarında Avrupa Birliği İle İlgili Yansıtılan Görünüm.....	188
Tablo 48.	Haberin Avrupa Birliği'ne İlişkin Kapsadığı Temel Konular.	189
Tablo 49.	Temel Sorunlar Ve Beklentiler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	190
Tablo 50.	Avrupa Birliği'ne Üye/Aday Ülkeler Ve ABD İle İlişkiler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	191
Tablo 51.	Haberlerin Sayfalara Göre Dağılımı.....	192
Tablo 52.	Haberlerin Sayfadaki Konumuna Göre Dağılımı.....	192
Tablo 53.	Haberlerin Sunum Şekline Göre Dağılımı.....	193
Tablo 54.	Haberlerin Düzenleme Biçimine Göre Dağılımı.....	194
Tablo 55.	Üretim Bakımından Haber Kaynakları.....	195
Tablo 56.	Yapısı Bakımından İç/Dış Haber Kaynakları.....	195
Tablo 57.	Haberlerde Yer Alan Aktörler.....	196
Tablo 58.	Haberin Niteliği.....	197
Tablo 59.	Gazetelerde Avrupa Birliği Konulu Haberlere Ayrılan Alanlar.....	199
Tablo 60.	Haber Başlıklarında Avrupa Birliği İle İlgili Yansıtılan Görünüm.....	200

Tablo 61.	Haberin Avrupa Birliği'ne İlişkin Kapsadığı Temel Konular.	201
Tablo 62.	Temel Sorunlar Ve Beklentiler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	202
Tablo 63.	Avrupa Birliği'ne Üye/Aday Ülkeler Ve ABD İle İlişkiler Kategorisinin Alt Kategorileri.....	203
Tablo 64.	Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberın Sunum Şekline Göre Haberın Niteliği.....	204
Tablo 65.	Hürriyet Gazetesi'nde Haberın Sunum Şekline Göre Haberın Niteliği.....	205
Tablo 66.	Zaman Gazetesi'nde Haberın Sunum Şekline Göre Haberın Niteliği.....	206
Tablo 67.	Haberın Düzenleme Biçimi İle Birinci Sayfadaki Sırası.....	207
Tablo 68.	Haberın Düzenleme Biçimi İle İç Sayfadaki Sırası.....	208
Tablo 69.	Söylem Analizi Tekniği İle İncelenen Haberlerin Zirve ve Gazetelere Göre Dağılımı.....	209

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Basının Sorumluluğunu Şekillendiren Beşli Kontrol Mekanizması.....	42
Şekil 2.	Avrupa Birliği'nin Yapısı.....	96
Şekil 3.	Avrupa Birliği'nde Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreci...	101
Şekil 4.	Haber Söyleminin Üst-Yapı Şeması.....	130
Şekil 5.	Söylem Analizi Şeması.....	132
Şekil 6.	Sürmanşet, Manşet, Üst Kuşak, Göbek ve Alt Kuşak Bölümlerinin Sayfada Görünümü.....	136

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1.	Haberleri Destekleyen Görsel Materyallerin Dağılımı.....	154
Grafik 2.	Haberin Birinci Sayfadaki Sırası.....	158
Grafik 3.	Haberin İç Sayfadaki Sırası.....	158
Grafik 4.	Haberleri Destekleyen Görsel Materyallerin Dağılımı.....	170
Grafik 5.	Haberin Birinci Sayfadaki Sırası.....	173
Grafik 6.	Haberin İç Sayfadaki Sırası.....	174
Grafik 7.	Haberleri Destekleyen Görsel Materyallerin Dağılımı.....	182
Grafik 8.	Haberin Birinci Sayfadaki Sırası.....	186
Grafik 9.	Haberin İç Sayfadaki Sırası.....	186
Grafik 10.	Haberleri Destekleyen Görsel Materyallerin Dağılımı.....	194
Grafik 11.	Haberin Birinci Sayfadaki Sırası.....	197
Grafik 12.	Haberin İç Sayfadaki Sırası.....	198

**TÜRK BASINININ OKURLARINI BİLGİLENDİRMESİ
AÇISINDAN AVRUPA BİRLİĞİ ZİRVE DÖNEMLERİNE
(LÜKSEMBURG, HELSİNKİ, SELANİK) İLİŞKİN HABERLERİN
NİCEL VE NİTEL ÇÖZÜMLEMESİ**

1. GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üye olma çabaları yaklaşık 50 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Türkiye o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik başvurusunu 1959 yılında yapmıştır. 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Türkiye-AB ilişkileri resmi bir zemin üzerine oturtulmuştur. O tarihten bugüne Türkiye-AB ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir; bazı dönemlerde gelişmeler Türk kamuoyunu umutlandırırken, bazı dönemlerde ise AB tarafından öne sürülen şartlar ve alınan olumsuz kararlar Türk kamuoyunu karamsarlığa sürüklemiştir. Yakın tarihli gelişmeler Türkiye'nin, AB ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu durum ise Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda şartların olgunlaşmaya başladığı ve Türkiye'nin tam üyeliği konusunda atılacak adımların sayısının fazla olmadığı yorumlarını beraberinde getirmektedir. Hiç kuşkusuz ki; Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda en önemli belirleyici unsurlardan bir tanesi Türkiye'nin AB Müktesebatı'na göstereceği uyumdur. Bu uyum ise Türkiye'nin AB Müktesebatı çerçevesinde yasal düzenlemelerle sınırlı olmayıp, müktesebata toplumsal anlamda bir uyum gereklidir. Çünkü AB'nin, aday ülke Türkiye'den istediği uyum bu yöndedir. Bu bağlamda, toplumun müktesebata ilişkin düzenlemelere uyum sağlayabilmesinin ön koşulu ise toplumun bu konudaki bilgi düzeyi ile doğru orantılı olacaktır.

Önemli diğer bir husus da, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği sonrasında toplumu bekleyen gelişmelerdir. Türk toplumunun bu konuda yeterli bilgi seviyesinin olmadığı ise yadsınamaz bir gerçektir. Bu çerçevede; hem AB Müktesebatı, hem de AB'ye tam üyelik sonrası Türkiye'yi bekleyen gelişmeler konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Kamuoyunun bilgilendirilmesi konusundaki en önemli enformasyon kaynağı ise basındır. Türk basınının, kamuoyunu bu alanda ne kadar yetkin düzeyde bilgilendirip bilgilendirmediğinin ortaya koyulması çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. AB konulu haberlerin, nicel ve nitel çözümlenmelerini içeren bu çalışmanın kuramsal çerçevesini de; liberal-çoğulcu ve eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde medya ve haber, Türkiye-AB ilişkileri ve Türk medyası oluşturmaktadır.

1.1. Problem

Yaşanılan çağların isimleri, üretim süreçleri, tüketim biçimleri ve kültürel yapıları başkalaşım gösterirken insanoğlunun iletişim ihtiyacı daim kalmaktadır. Gelişen teknolojilere, iletişim amaçlı kullanılan araçların artmasına, bilginin yayılmasına rağmen bu ihtiyaç daha da büyümekte; insanoğlu usunun ufuklarını "daha fazla iletişim" için zorlamaktadır.

İnsanoğlunun yaşama dair perspektifinin genişlemesine, nüfusun artmasına, teknolojinin gelişmesine, üretimin artmasına, toplumların ve örgütlerin daha karmaşık bir boyuta kavuşmasına paralel olarak, iletişim olgusu belki de varoluş nedeninin masumiyetini kaybederek, alanda yaşanan devrimler vasıtasıyla hiç bitmeyen bir evrim sürecini yaşamaktadır. Bu evrim süreci içerisindeki en önemli unsur ise hiç kuşkusuz "Kitle İletişim Devrimi"dir. Yirminci Yüzyılda özde tecimsel, siyasal ve egemen olma kaygılarının da hızlandırıcı etkileriyle iletişim olgusu yerine kitle iletişim olgusu önem kazandı.

Kitle iletişim araçlarının baş döndürücü bir hızla gelişimi sonucunda iletiler hızlı ve hacimli dalgalarla tüm toplumların sınırlarını aşındırdı. Bilgi evrensel bir boyut kazandı. Enformasyonun artışı ile bilinmeyenlerin sayısı azaldı. Demokrasinin uygulanışı ve yayılması konularında olumlu mesafeler kat edildi. Görüşlerde, düşüncelerde, ideolojilerde ve bakış açılarında zenginlik sağlandı. Toplumlar kendi coğrafyalarındaki yaşam

deneyimlerinin üzerine, farklı toplumlara ilişkin kültürleri ve yaşam biçimlerini de eklentileme olanağı buldular.

Kitle iletişim araçları, diğer bir ifadeyle medya, liberal -çoğulcu yaklaşım perspektifinden değerlendirildiğinde; ifade edilen bu toplumsal yaşama katkılara daha çok şey eklenebilir. Ayrıca, çağdaş toplumlarda medyanın bir kilit noktası olduğu yadsınamaz ama asıl göz önünde tutulması gereken nokta; medyanın toplumsal yaşamdaki değişimdeki etkin rolü yani tetikleyici unsuru yerine getirirken üstlendiği diğer rollerdir. Bu rolleri gözler önüne sermeye yönelik medya çalışmaları ise Eleştirel Yaklaşımlar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Liberal yaklaşımlar medyanın toplumsal yaşama katkıları konusunda; medyanın, toplum içerisindeki karşıt görüşleri dengeli ve tarafsızca sunduğunu, tartışma platformu yarattığını, özerk bir yapıya sahip olduğunu, siyasal katılımı teşvik ettiğini ve kültürel zenginliklere katkı sağladığını, bir anlamda toplumsal yaşamı olumlu yönde etkilediğini öngörmektedir. Eleştirel yaklaşımlar ise medyanın, siyasal ve ekonomik egemen güçlerin sürekliliklerini sağlamak adına gösterdikleri çabaların destekçisi konumunda olduklarını; toplumsal yaşamda olumlu değişimleri gerçekleştirme konusunda da çoğu kez yeterli düzeyde bir istençlerinin olmadığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, egemen güçlerin çıkarlarıyla bir çok noktada kesişme noktası olan medyanın bu çıkarları korumak için "erkin savunucusu ve yücelticisi" rolünü üstlendiğini söylemek olanaklıdır.

Eleştirel yaklaşımlara yakın durarak medyaya ilişkin şu temel tahlilleri yapmak, medyanın toplumları etkileme biçimlerine de açıklık kazandırmaktadır. McLuhan'ın insanları birleştiren, homojen enformasyon ve iktidar paylaşımının ifadesi "küresel köy"ün günümüzdeki tezahürü oldukça farklıdır. Çünkü araçları ve bilgi kaynaklarını ellerinde bulunduranlar egemen güçlerdir; medyanın haçlı seferi de gelişmişten az gelişmiş toplumlara doğrudur. Bu durumda gelişmiş, varlıklı toplumlar etken; az gelişmiş, yoksul toplumlar ise süreç içerisinde edilgen konumdadırlar. Böylelikle etkileşim tek yönlü işletilmekte, edilgen konumdaki toplumlar kendi kültürel ve düşünsel değerlerinde ciddi erozyonlar yaşamaktadırlar. Bu ise; yerküre üzerinde birçok parçadan oluşan kültürel ve düşünsel mozağin parçalarının büyümesine, sayısının azalmasına; diğer bir anlatımla homojenleşmeye neden olmaktadır.

Medyanın toplumdaki farklı çıkar gruplarına ilişkin görüş ve düşünceleri taraf gözetmeksizin yaydığı; kamuoyu adına gözetim ve denetim rolü oynadığı savlarını da günümüzün niceliksel gücü ağır basan medyası için geçerli bir söylem olarak nitelendirmek olası değildir. Egemen güçler ile medyanın çıkarları büyük oranda benzeşim göstermekte, bu ise toplumdaki güçlerin iktidarlarını sürdürülebilir kılmak konusunda medyanın desteği olarak ortaya çıkmaktadır. Medyanın bu konudaki desteği sonucunda, kamuoyuna iletilenler salt egemenlere ilişkin olmayıp; kurgulama, egemen güçlerin bakış açısına göre düzenlenebilmektedir. Bu kurgulama sonucunda ise; toplumdaki güçlüler egemenliklerini ve uygulamalarını daha meşru zeminlere oturtabilmekte, karşıt fikirlerin savunucuları içinse görüşlerin ifadesi ve uygulaması imkansız bir hale getirilebilmektedir.

Liberal-çoğulcu kuramlara göre medya, kamuoyunun siyasi mekanizmayı daha iyi tanımasına fırsat sağlayarak, bu konudaki bilinçlenmeyi sağlamaktadır. Böylelikle kamuoyu siyaset sahnesindeki farklı ideolojik görüşlerden haberdar olma ve sağlıklı bir seçim yapma olanağı bulabilmektedir. Fakat holdinglerin medyaya girişi ve medyanın mülkiyet yapısındaki değişimlerin bir sonucu olarak, medyanın siyasal yaşamdaki fonksiyonları da büyük farklılıklar göstermektedir. Bu olguyu Curran şu şekilde ifade etmektedir:

"...Serbest Pazar, bu nedenlerden dolayı, ticari medyanın editöryal bağımsızlığını garanti etmekten çok tehlikeye atmakta ve özellikle özel şirketlerle ilgili gözetimini zayıflatmaktadır. Daha da önemlisi, medyanın mülkiyet yapısındaki değişimler, medyanın hükümetle ilişkilerini de etkilemiştir. Bazı araştırmacılar, medya kartellerinin altında şirket kazancını arttırmak için siyasal baskılar yapan bağımsız güç merkezleri olduğunu ileri sürmektedir."¹

Medyanın özündeki bu farklılaşmayı, basında faaliyet gösteren profesyoneller de kabul etmektedir. Gazeteci editör Squires farklılaşmayı, dördüncü gücün ölümü olarak adlandırmaktadır:

"Basın, geleneksel olarak halk merkezli, özel mülkiyet karşısında kamu ruhlu, öncelikle demokrasinin korunması ile ilgilenen, siyasal bakımdan aktif bir girişimdi."

¹ James Curran, "Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme", *Medya Kültür Siyaset* (Der. Ve Çev. Süleyman İrvan) (Ankara: Ark, 1997), s.148.

Basın bu üstün karakterini kaybetmiştir; artık kamu çıkarına kendini adanmış bir kurum değil, onun yerine en yüksek düzeyde kar sağlama peşinde koşan ticari bir etkinliktir. 1972'den beri basında kamu ilgisi, sosyal ve siyasal konuları anlama seviyesi sürekli bir şekilde geriledi. 'Toplumun kendini gördüğü ayna' olan gazetecilik büyük ölçüde çarpıtılmış, pratikleri ticarileşmiş ve farklı amaçlar için kullanılır hale gelmiştir."²

Sonuçta, medyanın mülkiyet yapısındaki değişim ve özündeki başkalaşım kamuoyunun medya vasıtasıyla siyasete ilişkin bilinç düzeyinin arttırılması ilkesinin de ihlalini beraberinde getirmiştir. Bu ihlal ise düşün mahsulü olmayan ve de değişime kapalı iletiler vasıtasıyla kamuoyunun siyasetten uzak tutulması şeklinde ortaya çıkmıştır.

Tüm yerküre üzerindeki medyanın bu başkalaşımı, elbette ki ülkemiz medyası için de geçerlidir. Türkiye'deki medya gelişmiş ülkelerde kitle iletişimi bağlamında ortaya çıkan baş döndürücü teknolojik gelişim dalgalarından çok çabuk etkilendi. Bu gelişimin ülkemize yansımalarından kısa bir süre sonra medya, teknoloji boyutunda dev adımlı ilerlemeler gerçekleştirdi. Fakat, teknolojiyi geliştirirken gösterilen olağanüstü çaba; sorumluluğu, ileri düzeyde toplumsal gelişmeyi ve örgütlenmeyi sağlayacak olan içeriği geliştirirken gösterilemedi. Dolayısıyla, toplumun önünde ona yön vererek; demokrasiye, örgütlenmeye, bilime, sanata ... koşması gereken medyanın bir ayağı hep kısa kalmaktadır. Toplumun aynası olmak misyonu da bilinçli bir şekilde çarpıtılarak uygulamaya geçirilmektedir.

Bir zamanlar yoksul medya ortamından yakınılan Türkiye artık yayın kuruluşu sayısı ve yoğunluğu açısından dünyada ön sıralarda yer almaktadır. Alanda büyüme hızla devam etmektedir. Nitekim OECD'nin iletişim alanına ilişkin 1998 Raporunda Türkiye'nin radyo-televizyon yayıncılığında büyüme rekortmeni olduğu açıklanmıştır. 1995-1997 döneminde radyo-televizyon sektöründeki büyümede OECD ortalaması 3.4 olarak gerçekleşirken, Türkiye'de bu oran yüzde 24.3 olmuştur.³

Mevcut çeşitlenme pazar stratejilerinin yönlendirdiği tematik farklılaşma ve uzmanlaşmadan ibarettir. Gelineen noktada çapraz medya sahipliğinin tipik özelliklerini

² "J.D. Squires, Death of the Fourth Estate, In Ripley,, C. (ed.) op. Cit. S.9-10", İrfan Erdoğan, "Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği", **Medya Gücü ve Demokratik Kuramlar**, (Der. Korkmaz Alemdar), (İstanbul: Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, 1999), s.39'daki alıntı

³ "OECD, OECD European Audioutsal Obseruatory, (Paris:1999)", A.Raşit Kaya, "Türkiye'de 1980 Sonrası Medyanın Gelişimi ve İdeoloji Gereksinimi", <http://www.dorduncukuvvetmedya.com>, 29.04.2002, s.4'deki alıntı

içeren iki dev medya grubu pazarın yarısından fazlasını; bunların da içinde bulunduğu en büyük beş grup pazarın yüzde 80 kadarını kontrol etmektedir.⁴ Medya gruplarının ellerinde bulundurdukları yayın kuruluşları ve farklı sektörlerdeki işletmelerinin menkul kıymetler borsasındaki payı ise Haziran 2001 itibariyle yüzde 28.5 (yaklaşık 1146 trilyon TL)dir.⁵ Türkiye'de medya sayısal olarak bir gelişim gösterse de, medyanın mülkiyet yapısına, değişim istencine ve en önemlisi içeriğine bakıldığında sayısal gelişimin düşünsel çeşitliliği ve içerikte çoğulculuğu beraberinde getiremediğini söylemek olanaklıdır.

Tekelci sermaye ve finans sektörünün iç içe geçmesiyle aradaki sınırlar aşınarak ortadan kalktı. Haber ile ticaret bütünleşik bir yapı sergiler duruma geldi. Medya sahiplerinin aynı zamanda bankacılık, sigorta, pazarlama, enerji, içecek, inşaat gibi farklı sektörlerde boy göstermeleri ve bu faaliyet alanlarındaki "daha fazla kar" etme kaygılarından doğan çabalarını, ellerinde bulundurdukları medya vasıtasıyla bazen örtük bazen de açıkça (gizlenen, çarpıtılan ya da abartılan haberler, reklamlar...) dillendirmeleri olayı daha da karmaşıklaştırmaktadır. Durum basit bir tekelleşme olmayıp, Türkiye'deki medyanın görünümü "matruşka"ları anımsatmaktadır. Üstte görünen medya ve toplumsal yaşama ilişkin iletilerdir ama onun altında bizleri bekleyen ise her seferinde farklı bir görünüm arz eden tecimsel oluşumlar ve ereklere.

Medyadaki bu benzer amaçlar etrafında bir araya gelmenin yani bir uyuşmanın sonucu olarak; birey usunun ufku yettiğince değil, medyanın ona empoze ettiği sınırlarda düşün gücünü kullanmaktadır. Bu sınırları belirli ufukların çizgileri ise erkin ve medyanın tecimsel bağlarıyla belirginleştirilmiştir. Birey, olaylar, kavramlar, deneyimler, siyasal yönelimler ve kültürel birikimler hakkındaki enformasyonları sınırları belli bu medyadan almaktadır.

Karlılık ilkesinin ipoteği altındaki medya⁶ çeşitliliği içerisinde mesajların niceliksel farklılaşması söz konusu olsa da; bu durum düşünsel ve siyasal çeşitliliği beraberinde getirememektedir. Sonuçta, sayıca çok ama niteliksel olarak türdeş iletiler vasıtasıyla kamuoyu yaşadığı dünya hakkında bilgilenim sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca piyasa koşullarının kuralları türdeş medya içeriklerinin yapısını da etkilemektedir. Çünkü, ana

⁴ Kaya, a.g.e, s.6.

⁵ <http://www.kuvayimedya.com.tr> , 27.06. 2002

⁶ Kaya, a.g.e, s.3.

haber bültenleri başta olmak üzere, toplumsal ve siyasal içeriği olan tüm program ve yapımların ardında bir ticari değer aranır olmuştur. Haberin sıradan bir meta olarak kabulü gazetecilik mesleğinin farklı bir kamusal hizmet olma özelliğini de ortadan kaldırmaya başlamıştır. Basının kamuoyunu bilgilendirerek "aydınlatması" ve özgürce oluşumuna katkıda bulunmasını sağlayan işlevi "habercilik" yerini "haber" (information) ve "eğlence" (entertainment) sözcüklerinden türetilen "habeğlence" (infotainment) işlevine bırakmıştır.⁷

Kamuoyunun; sosyo-ekonomik yaşama etki eden faktörler hakkında enforme edilmesi, siyaset konusunda bilgilendirilmesi, farklı görüş açıları konusunda bilgilendirilmesi ve kamuoyu adına gözcülük yapılması medyayı olumlayan görüşlerdendir. Fakat medyanın bu işlevlerine, medyanın içinde bulunduğu ortam ve yapısı itibarıyla bakıldığında farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Medya habeğlence işlevini ön plana çıkartarak; toplumsal yapıdaki izdüşümü önemli bir yer tutan gelişmeleri ve olguları; egemen güçlerle inşaa ettiği gücünü ve mevzileri kaybetmemek adına, ıskalayabilmekte ya da haber söylemi içerisinde bunlara ilişkin ardalanı yeterince vermeden yüzeysel bir yaklaşım sergileyebilmektedir. Bu yüzeysel yaklaşım ise çoğu kez entelektüel tasarımlardan uzak, geleceğe ilişkin öngörülerini bünyesinde barındırmayan; gündelik ve popüler bir tarz olabilmektedir.

Böylesine bir medya düzeni içerisinde toplumun; şimdiki yaşamını ve geleceğini ilgilendiren konularda, medya vasıtasıyla ne düzeyde ve hangi içerikte enforme edileceği, toplumsal yaşam bağlamında önemli bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Medyanın ekonomik sistemin bir parçası olduğu düşünülürse, tüm sosyo-ekonomik yaşama tesir eden/edecek Avrupa Birliği politikalarının aynı düzlemde medya kurumlarını da etkilediği/etkileyeceği şüphesiz ki yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle AB konusunda medyanın haber söylemini incelemek anlamlı hale gelmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi (ve bu alanda attığı adımlar) belki; ekonomik, siyasal ve sosyal buhranlara bir çözüm olup, her alanda top yekün bir kalkınmanın ve en önemlisi geleceğe ilişkin güvensizlik bunalımının giderilmesinde etken bir rol oynayabilecektir. Ya da tam tersi bir varsayımla; kamuoyu önünde dillendirilmeyen fakat zihinlerde söylenen "ne pahasına olursa olsun amaç Avrupa Birliği'ne girmek" düşüncesi;

⁷ "Doğan Tılıç, *Utaniyorum Ama Gazeteciyim*, (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1998), A. Raşit Kaya, a.g.e, s.2'deki alıntı.

ekonomik boyutlu bir takım kapitülasyonların yabancı erke (kendi iktidarımız vasıtasıyla) verilmesi sonucunu ve Avrupa Birliği'ne "giriş koşulları koşullandırmaları"nın bir sonucu olarak alınan kararlarla da ülkenin ulusal bütünlüğüne olumsuz yönde etki edecek faktörleri doğurabilecektir. Elbetteki, belirtildiği üzere tüm bunlar birer önyargıdan ibaret olup, her iki uç noktadaki sav da olası yanılısına sahiptir.

Fakat, AB'nin ve bu yöndeki farklı düşüncelerin kamuoyunda yeterince tartışılmadan, içselleştirilmeden cevabın bulunması da imkansızdır. Bu bağlamda, kamuoyunun rızasının alınması ve ekonomik boyutu da olan bir toplumsal içerikli "**gelecek şoku**"* yaşamamak için, kamuoyunun Avrupa Birliği konusunda tüm yönleriyle aydınlatılması bir gerekliliktir. Buradaki temel kilit noktası ise, günümüz toplum yapılanması içerisinde başat bir rolü olan medyadır. Medyanın fikirlerin oluşumu için yeterli bilgiyi kamuoyuna sunup sunmadığı ve bir tartışma platformu oluşturup oluşturmadığı önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Türk basınının AB hakkında okuyucularını sadece niceliksel ölçütlerde değil, niteliksel anlamda da doyurucu bir biçimde bilgilendirip bilgilendirmediğinin ortaya çıkarılması çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

1.1.1. Liberal-Çoğulcu Yaklaşımlar Çerçevesinde Haber

Çağımızın modern toplumsal yapılanması içerisinde medya başat bir konuma gelmiş durumdadır. Çağdaş insanlar kendi deneyimlerinin dışında kalan dünyayı, bu dünyanın olay ve olgularını, çok büyük ölçüde, kendilerine kitle iletişim araçlarının yansıttığı biçimde, onlar tarafından yapılan tanımlara göre yeniden ve "inşa" yoluyla kavrarlar. Bir bakıma toplum içinde bireylerin maddi varoluşlarının imgesel ilişkileri (ideolojiler) kitle iletişim araçlarının oluşturduğu bir yapı içinde belirlenmektedir.⁸ İçinde bulunulan durumu bir öngörüyle Marshall McLuhan ve Bruce R. Povers şöyle betimlemektedirler:

* Alvin Toffler'in tanımlamasına göre, gelecek şoku, bireyin çok az hazırlıklı olduğu ya da hiç hazırlıklı olmadığı törel, toplumsal ve kültürel konulardaki hızlı değişimlerden kaynaklanan şoku ifade etmektedir. Bu yaygın ve hızlı değişimler insanları onlarla başa çıkabilmeleri ve bu değişimleri denetlemeleri için ellerinde etkili araçları bulunmayan durumlara düşürür; insanları bir amaç ya da yön duygusundan yoksun duruma sokar.

⁸ Raşit Kaya, "Medya, Toplum, Siyaset", **Medya Gücü ve Demoktarik Kurumlar**, (Der. Korkmaz Alemdar), (İstanbul: Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, 1999), s.24.

“Enformasyon alışverişi pazarına, giderek daha çok sayıda insan girecek; bunlar, süreç içinde özel kimliklerini yitirecekler ama, yerkürenin yüzeyindeki herhangi bir insanla eyleşime girme gibi bir yetenek göstermeye başlayacaklardır. Kitlemel, kendiliğinden elektronik referandumlar, kıtalar arasında salınır olacaktır. Ulusalcılık kavramı zayıflayacak ve dünya uzay gemisinin politik dolanımları bir dünya devleti yaratırken, bölgesel devletler düşecektir. Uydu, dünya propaganda savaşında, insanoğlunun beynine ve yüreğine hitap eden başlıca enstrüman olarak kullanılacaktır. Bu yüzyılın son bölümü; bombaların değil ikonların savaşına tanık olacaktır.”⁹

Böyle bir çerçeve içerisinde ele alındığında, medyanın çağdaş toplumlarda artan bir öneme sahip olduğu konusunda bir tartışma bulunmamaktadır. Tartışma, medyanın dış dünyanın olay ve olgularını nasıl yansıttığı, aktardığı ve bunun toplumsal yaşam açısından yol açtığı sonuçlar üzerinedir. Kısacası tartışma kuramsaldır ve özünde ideolojiktir.¹⁰ Bu durumda, medyayı anlamlandırma süreçlerinin ve bu alandaki bilimsel yazıların kuramsal teoriler çerçevesi içerisinde yön bulma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Alandaki kuramsal bağlamlı yönelimler tarihsel boyut içerisinde incelendiğinde, niceliksel bir çokluk ile karşılaşılsa da; asıl olarak tüm bu yaklaşımların görece olarak uzak ama birbiriyle bağlantılı iki temel üzerine inşaa edildiğini ifade etmek olanaklıdır. Her birinin kendi içerisinde farklı açılımları olan bu iki yaklaşım, **Liberal-Çoğulcu Kuram ve Eleştirel Kuram**’dır.

Farklı iletişim modelleri, aynı toplumsal olguları farklı biçimlerde haritalaştırmaktadır. Harita, haritalaştırma sürecinin içinde yer aldığı tarihsel ve toplumsal koşullardan etkilenecek, bu koşulların belirleyiciliği altında farklı görme biçimleri geliştirecektir.¹¹ Bu anlamda, düşünsel ve eser üretim boyutunda her iki kuram birbirinden farklı yönelimler içerisinde bulunmaktadır. Fakat her iki kuramın da odak noktası genel anlamda kitle iletişimidir. Ayrıca, aralarında organik bir bağ olmamakla birlikte bir reddedişi beraberinde getiren karşıt iki kutup nitelendirmesinin; karşılıklı düşünsel geçirgenlik ve etkileşim göz önünde tutulduğunda yanlış bir değerlendirme olduğu açıktır.

Gerçekten de, kitle iletişim araştırmalarında liberal-çoğulcu ve eleştirel gelenekleri birbirine karşıt iki okul olarak ortaya koyan uzlaşımsal nitelendirme, hem her okulun kendi

⁹ Marshall McLuhan ve Bruce R. Povers, *Global Köy*, Çev: Bahar Öcal Düzgören, (İstanbul: Scala Yayıncılık, 2001), s.193.

¹⁰ Kaya, a.g.e, s.24.

¹¹ Asuman Suner, *İletişimde İki Gelenek: Medya ve Kültür Çalışmaları*, (Yayın Sürecinde Ders Kitabı, Haziran 2000), s.14.

içindeki farklılıkları hem de bu iki okulun karşılıklı birbirini etkilemeleri konularını bulandırmaktadır. Eleştirel çalışmalar içinde meydana gelen önemli bir kayma, en azından kısmi olarak görgül iletişim araştırmacılarından etkilenmiştir.¹² Andrew Stephanton da, Cornel West'in görüşlerine değinerek bu etkileşimi benzer bir biçimde vurgulamaktadır:

*“Amerikan pragmatizmi iletişime bilimselci yaklaşımı temellendirdiği gibi, (Frankfurt tarzı olmayan) eleştirel yaklaşımları da beslemiştir. Hatta, Cornel West'e göre, bugünün iletişim çalışmalarında da popüler olan yapısalılık-sonrası, postmodernizm gibi düşünce akımlarının, hatta Gramscigil Marksist geleneğin bile Amerikan pragmatizmiyle düşünsel ortaklığı bulunmaktadır.”*¹³

Benzer şekilde, eleştirel kuramcılarının, liberal-çoğulcu kuramlar çerçevesinde üretilen çalışmalar üzerine odaklanarak gerçekleştirdikleri bazı göndermeler; liberal-çoğulcu çalışmalar bünyesinde farklı perspektiflerin gelişimini de olanaklı kılmıştır. Liberal-çoğulcu ve eleştirel kuramlar arasındaki bu karşılıklı etkileşim; kitle iletişim çalışmalarının süregelen tarihselliği içerisinde, her iki geleneğin de kendilerine özgü çizdikleri yol haritalarının daha anlamlı ve çok boyutlu olabilmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

1.1.1.1. Liberal-Çoğulcu Yaklaşımlara Genel Bakış

Özgür düşünme ve düşündüğünü özgürce ifade edebilme ilkesi üzerine yapılandırılan liberal-çoğulcu kuramın temelleri onyedinci yüzyıl sonlarında atılmış, kuram gelişimini onsekizinci yüzyılda tamamlamış ve ondokuzuncu yüzyılda dünyanın birçok ülkesindeki sistemleri etkiler hale gelmiştir. Ana akım, Ana yön, Tutucu, Yönetimsel, Geleneksel, Davranışçı ve Çoğulcu gibi isimlerle anılan, Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan liberal-çoğulcu kuramlar, doğal olarak ABD'nin siyasal ve toplumsal özelliklerinden büyük ölçüde etkilenmiştir.¹⁴ Bu etkiyi Suner şöyle ortaya koymaktadır:

¹² J. Curran, M. Gurevitch ve J. Woollacott, “İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”, Çev: Meral Özbek (Ankara Üniversitesi Yıllığı), s.235.

¹³ “Andrew Stephanton, ‘Interview with Cornel West’, içinde Andrew Ross (der.), *Universal Abandon? The Politics of Postmodernism*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1988)” Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, (Ankara: Ark Yayınları, Üçüncü Basım, 1998), s.24’deki alıntı.

¹⁴ Nahide Karabay, *Kuramsal Bir Yaklaşımla Gazetecilik ve Haber*, (İzmir: Meta Basımevi, 2000), s.24-25

“Tarihsel olarak düşünülduğünde, Kuzey Amerika toplumunun oluşumu sürecinde ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler kilit rol oynamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, her şeyden önce bir göçmenler topluluğudur. (...) Böylesi bir kültürler mozaikinden bir ulusun oluşabilmesi için, iletişim teknolojilerinin sağladığı mesafeleri yakınlaştırma ve mekanı küçültme potansiyeli kritik bir önemdedir. Farklı kültürlerden yeni bir kültür yaratmak, coğrafya üzerinde denetim kurmayı, büyük bir kuta üzerine yayılmış toplulukları düzenli enformasyon akışı sayesinde birbiriyle irtibat halinde tutmayı gerekli kılar. Bu yönüyle Amerikan toplumu, okuryazarlığın yaygınlaşması, matbaa ve basım teknolojilerinin gelişimi ve yazılı materyalin süratle basılıp çoğaltılarak insanlara ulaşmasını mümkün kılan gelişmelerin bir ürünüdür. İleti modelinin anahtar kavramı olan “ulaştırma”, “taşım”, “aktarma” bu anlamda tam da Kuzey Amerika toplumunun harcında bulunan öğelerdir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin rolü, daha sonraki dönemde Amerikan Kültürel hegemonyasının dünya ölçeğinde etkin hale gelmesi sürecinde de belirleyici olacaktır.”¹⁵

John Milton, John Locke ve John Stuart Mill gibi düşünürlerin çalışmaları ve aydınlanma çağının etkileriyle ortaya çıkan “Liberal Basın Kuramı”, teknolojik alandaki gelişmelerle beraber iletişim alanındaki devrim ve gelişmelerle etkisini tüm dünyada hissettirmiştir.¹⁶ Liberal kuram kişinin vazgeçilmez hak ve özgürlükleri bulunduğunu, bunları sağlamada, gerçeklerin peşinde gitmede serbest olduğu düşüncesini getirdi.¹⁷ Bu anlamda, birey bilgiyi arayan, mevcutları ve seçenekleri sorgulayan gerçeği araştıran ve tartışan bir varlıktır. Siyasi iktidar da bireyin sorunlarının çözümü için gerekli ortamı hazırlamaktan sorumludur.¹⁸ İletişim araçları ise, özellikle de basın, gerçeklerin araştırılması için varolması zorunlu bir kurumdur, hükümet denetimi ve etkisinden bağımsız olması gerekir. Gerçeğin ortaya çıkması için düşünceleri ve enformasyonun özgür ortamda serbestçe açıklanabilmesi gerekir. Bu, İnsan Hakları Bildirgesi'nin temelini oluşturur. Liberaller, hükümete karşı kapitalist özel girişimi, iletişim araçlarının örgütlenip çalıştırılmasında temel olarak görür.¹⁹ Böylelikle, gerçek, siyasi iktidarın mülkiyetinden çıkarılmakta, kitle iletişim araçları da siyasi iktidarın ya da yönetici sınıfın denetiminden uzak olması gereken bir alan olarak tanımlanmaktadır.²⁰

¹⁵ Suner, a.g.e, s.7-8.

¹⁶ Karabay, a.g.e, s.25.

¹⁷ Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan, *İletişim ve Toplum*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990), s. 123.

¹⁸ Karabay, a.g.e, s.25.

¹⁹ Alemdar ve Erdoğan, a.g.e, (1990), s.124.

²⁰ Karabay, a.g.e, s.25.

Liberal-Çoğulcu kurama yöneltilen en önemli eleştirilerde işte tam bu noktada odaklanmaktadır. Liberal-çoğulcu kuram kitle iletişim araçlarına etki ederek, bunları maniple edebilecek erki, devlet olarak ifşa etmektedir. Dolayısıyla, devletin kitle iletişim araçları üzerindeki tahakkümünün önlenmesinin, beraberinde özerk bir yapıyı oluşturacağı savlanmaktadır. Fakat tümüyle serbest piyasa koşullarının işleyişine tabi tutulan kitle iletişim kurumları için başkaca baskı unsurları söz konusu olabilmektedir. Bu piyasa koşulları içerisinde ortaya çıkan ekonomik baskı unsurları da, gerçekliğin aynası özerk kitle iletişim araçlarının dengesini bozabilme kapasitesine sahiptir.

Bu eleştiriler karşısında liberal-çoğulcu görüşün kendini savunma biçimi büyük ölçüde “profesyonel sorumluluk” argümanı etrafında şekillenmektedir. Profesyonel sorumluluk argümanına göre, medya profesyonellerinin tarafsızlık, mesafelilik, gerçeği ortaya çıkarma sorumluluğu gibi bir takım mesleki ilkelere bağlılığı, piyasa şartları içerisinde medyanın bağımsızlığını zedeleyici zorlamalara karşı bir direnç oluşturacaktır. Profesyonel sorumluluk, basın ve yayıncılık alanında, haberi güvenilir kaynaklara doğrulama, farklı görüşlere yön verme, haber kaynağını gizli tutma gibi bir takım mesleki standartlara uymayı gerekli kılacaktır. Böylece, profesyonel meslek ilkelerine bağlılık kendiliğinden piyasadan gelecek baskıları dengeleyecektir. Bu argümanla, liberal görüş medya profesyonellerinin mesleki çıkarlarıyla, kamu yararının örtüştüğü varsayımını yapar. Medya mensupları kendi mesleki çıkarlarını gözeterek (iyi gazetecilik yaparak) kendiliğinden kamunun da çıkarlarını gözetmiş olacaklardır.²¹

Holloran’a göre tutucu kuramlar başlığı altında gelişmiş liberal-çoğulcu kuramların temelde birleştikleri üç önemli nokta vardır:

1. İnsanın yaşadığı çevreye uyması; gerektiğinde uydurulması görüşü,
2. Varolan toplumsal yapıyı ve kurumları korumak ve geliştirmek isteği,
3. Sanayileşmiş ülkelerin seçecekleri en iyi yolun kapitalist ekonomik ve siyasal sistem olduğu görüşüdür.

Liberal-Çoğulcu kuramın aydınları genellikle toplumu birbiriyle yarışan gruplar ve çıkarlar bileşimi olarak görürler. Bu bileşimde gruplar ve çıkarlararası anlaşmalar konudan konuya ve zamandan zamana değişir. Bu değişimler nedeniyle hiçbir grup sürekli bir

²¹ Suner, a.g.e, s.34.

egemenlik kuramaz. İletişim örgütleri, bu topluma bağlı örgütsel sistemler olarak görülür. Bu örgütler devletten, siyasal partilerden ve örgütlenmiş baskı gruplarında önemli derecede özerkliğe sahiptir. İletişim örgütleri bağımsız bir yönetici elit tarafından idare ve kontrol edilir. Bu yönetici elit, iletişim profesyonellerine büyük oranda bağımsız hareket olanağı sağlar. İletişim örgütleri ve izleyici kitleler arasındaki simetrik, yani eşitçil bir ilişki vardır. McQuail'in vurguladığı gibi bu ilişki, genel olarak gönüllü ve eşitçil bir nitelik taşır. İzleyiciler kendi gereksinimleri ve görüşlerine göre, iletişim örgütlerini sayısız yönlerden manüple kapasitesine sahiptir. İzleyiciler "toplumun çoğulcu değerleri"ni taşırlar ve "uyma, uzlaştırma, karşı gelme ve reddetme" gücüne sahiptirler.²²

Tüm bu genel açıklamaların ışığında liberal-çoğulcu kuramın bazı karakteristik özelliklerini şöyle ifade etmek olanaklıdır:

- Liberal-Çoğulcu kuram çerçevesinde birey gerçeğe ulaşma anlamında; bilgiyi arayan, araştıran, tartışan ve sorgulayan bir varlık olarak konumlandırılır.
- Serbest girişim ve serbest dolaşım ilkeleri çerçevesinde, özgürlüğü gerçekleştirebilecek kitle iletişim araçları, serbestçe kurulabilir ve bunların işletilmesi başkaca alanlardaki işletmelerin etkinliklerini düzenleyen kurallarla düzenlenir. Ayrıca, serbest dolaşım ilkesi çerçevesinde, haberin oluşabilmesi ve düşüncenin aktarılabilmesi için bunların dolaşıma girmesi gerekliliği vardır. Bu noktada da öndenetim ve sansür uygulamalarının sınırlandırılması ön plana çıkmaktadır.
- Liberal kuramcılar, toplum ahlakının korunması ile toplumun genel yararları söz konusu olduğunda, ayrıca, çok özel koşullar altında devlet tarafında ülke bütünlüğünü korumak adına, kitle iletişim araçlarına bazı sınırlandırmalar getirilebileceğini de kabul etmektedirler.²³
- Kitle iletişim araçları modern toplumlarda dördüncü güç konumundadır. Bu konumun kitle iletişim araçlarına bahsettiği güç ve misyon ise; iktidarı kamuoyu adına gözleme ve denetlemedir.

²² "J. D. Halloran, *Mass media Effects: A Sociological Approach*, (London: Open University, 1977), s.4"
Necdet Atabek, Erdal Dağtaş, *Kamuoyu ve İletişim*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın no: 139, 1998), s.309-310'daki alıntı.

²³ Karabay, a.g.e, s.26

- Liberal-Çoğulcu görüşe göre, toplumda iktidar tek bir grup ya da kişinin elinde olmayıp tüm topluma nüfuz etmiştir ve söz konusu olan çoğulculuktur. Bu demokrasi ortamında ise, kitle iletişim araçları tüm toplumun yararı için ortak değerlere dikkat çeker ve ortak paydada buluşturan bir birleştirici örgüt olma fonksiyonunu yerine getirir.
- Bu kuramda, kitle iletişim araçları, halkın kültür ve eğitim düzeyini yükseltecek, her türlü kanıt ve düşünceyi sunmalıdır. Bu nedenle gerçeğin ortaya çıkarılması sürecinde işlevini yerine getirebilmesi için, siyasi iktidarların bu alandan elini çekmesi gerekmektedir. Kitle iletişim araçları siyasi iktidarların baskısı ve denetiminden uzak tümüyle bağımsız bir şekilde işlevini yerine getirebilmelidir.²⁴
- Liberal-Çoğulcu kuram, endüstrileşmiş batılı demokratik toplumlarda medyanın rolünü üç temel işlevle ifade eder:²⁵
 - Kamusal denetleme işlevi (public watchdog)
 - Kamuoyunu temsil işlevi (public representative)
 - Kamusal bilgi kaynağı olma işlevi (source of public information)

Temel özelliklerinin ana hatlarıyla betimlenmeye çalışıldığı liberal-çoğulcu yaklaşım; Denis McQuail tarafından tarihsel süreç boyutuyla üç grupta ele alınmaktadır, bunlar sırasıyla şunlardır:

1. İlk Dönem (1890-1930): Güçlü Etkiler Dönemi
2. Orta Dönem (1930-1960): Sınırlı Etkiler Dönemi
3. Geç Dönem (1960-günümüz): Etkiler Dönemi

1.1.1.1.1. Güçlü Etkiler Dönemi

Mc Quail'e göre, medyanın etkilerine ilişkin araştırmaların ilk aşaması, on dokuzuncu yüzyılın sonundan 1930'lara kadar süren dönemdir. Bu aşamada, medya, insanların kanı ve

²⁴ aynı, s.27.

²⁵ "James Curran, 'Mass Media and Democracy Revisited', James Curran ve Michael Gurevitch (der.), *Mass Media and Society*, (London: Arnold, 1997), s.124", Suner, a.g.e, s.32'deki alıntı.

düşüncelerini derinden etkileyen ve hatta siyasi sistemleri belirleyebilen önemli bir güç olarak görülmektedir.²⁶ Ayrıca dönemin karakteristik özelliği; popüler basın, sinema ve radyonun toplumda (özellikle büyük şehirlerde) tarihte ilk kez ABD'de ve Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmasıdır. İnsanların kırsal kesimlerden şehirlere göç edişi, buralarda içine düştükleri zorluklar ve yalnızlık; medyanın insanların düşüncelerini, inançlarını ve yaşam biçimlerini değiştirebilecek kadar güçlü olduğu imajını yaydı. Bu dönemde medyanın güçlü etkilerini açıklamak amacıyla "Şırınga Kuramı" (Hypodermic Needle Theory) ya da "Gümüş Mermi Kuramı" (Silver Bullet Theory) ortaya atıldı. Bu kuramlarla medyanın bir "iğne" ya da "mermi" gibi izleyicilere hemen etki ettiği ve onları istediği görüş açısına kolayca getirebildiği ileri sürülüyordu. Başka bir deyişle, medya ile izleyiciler arasında mekanik bir etki-tepki (Mekanik Etki-Tepki Kuramı'na göre) ilişkisi olduğu ima ediliyordu.²⁷

İletişim kavramını bilimsel bir çerçeveye oturtarak, çözümlemeler gerçekleştiren Chicago Okulu bu anlamda ilker arasındadır. Okul özellikle 1892 ile 1920'li yıllarda etkin oldu ve okulun üstünlüğü İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar da sürdü. Chicago Okulu, o dönemin toplumbilim alanından eğitim bilimci John Dewey ve sosyal psikolog George Herbert Mead'in de benimsediği Amerikan pragmatist felsefesinden etkilenmiştir.²⁸ Çözülme, marjinalite, kültürleşme, kültürel özümleme belirtileriyle bir "toplumsal laboratuvar" olarak kent, Chicago Okulu'nun öncelik verdiği gözlem alanıdır.²⁹ Veriler kentin varoşlarından katılımcı gözlem ve anketler aracılığıyla toplanmıştır. Gerçekte Chicago Okulu'nun eklektik bir yöntemi olmasına rağmen, başlangıçta önemli nitelikler taşıdığı içim önem kazanmaktadır.³⁰

Chicago Okulu araştırmacılarının 1915 ile 1935 yılları arasındaki en önemli çalışmaları, göç ve göçmenlerin Amerikan toplumuna katılma sorununa ilişkin olmuştur. Chicago

²⁶ Suner, a.g.e, s.18.

²⁷ "Melvin De Fleur L. Ve Sandra Ball-Rokeach, *Theories of Mass Communication*, Üçüncü Basım, (New York: David McKay Company Inc., 1975) s.7-11" Atabek ve Dağtaş, a.g.e, s.311'deki alıntı.

²⁸ "Jesse G. Delia, 'Communication Research: A History', *Handbook of Communication Science*, Edt: Charles Berger, Steven H. Chaffee, ikinci Basım, (California: Sage Pub., 1989) s.31-32." İncilay Cangöz, "Kitle İletişim Kuramlarında Etki Sorunsalı ve Bir İzleyici Araştırması", Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999) s.15'deki alıntı.

²⁹ Armand ve Michele Mattelart, *İletişim Kuramları Tarihi*, Çev: Merih Zillioğlu, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s.24.

³⁰ "G. Delia", Cangöz, a.g.e, s.15'deki alıntı.

Okulu'nun önemli bir temsilcisi olan Robert Ezra Park, bu etnik topluluklardan hareketle gazetelerin ve özellikle yabancı dillerdeki sayısız yayınların; kültürel özümseme işlevini, haberin doğasını, basının profesyonelliğini ve onu "toplumsal propaganda"dan ya da yerel yönetimlerin tanıtma yayınından ayırt eden ayrımı incelemiştir.³¹

Toplumsal etkileşimleri incelemek için önerilen **etnografi yöntemi***, aktörün açığa vurduğu öznel yönlerinden hareket eden mikro toplumbilimin temelini oluşturur. Bu toplumbilim, o dönemde, Dewey ve Mead'ın yandaşı oldukları yararçılık felsefesine kulak verir.³² **Yararçılık****, tüm Chicago Okulu'na damgasını vurduysa da, özellikle Charles Horton Cooley'i etkilemiştir. Cooley, önce ulaşımın örgütsel etkisini inceleyerek, daha sonra Mead'ın ardından aktörlerin simgesel etkileşimlerinin etnografisine kendisini adayarak iletişim olaylarının ve süreçlerinin çözümlenmesinde Park'dan önce gelir. Özelliği, "yüzyüze, senlibenli bir ortaklık ve işbirliği" olan grupları belirtmek için "birincil grup" deyimini ilk kez kullanan Cooley'dir.³³ Birincil gruplar; toplumsal yapı içerisindeki bireyin, toplumsal yaşamı algılayış biçimini ve amaçlarını etkilemektedir. Bu görüş, birincil grupları göz ardı eden ve kentin tek tipleştiriciliği ile kentlilerin yaşantıları arasındaki etkileşimleri soyutlayan kentleşme sürecine ilişkin tek yanlı yorumlara da karşı durmaktadır.

³¹ Mattelart, a.g.e, s.24.

* Yunanca ethno (bir aşiret, soy y da ulus) ile graphos (yazı) sözcüklerinin birleşimi olan etnografi, bir halka ilişkin yazılı bir rapor anlamına gelmektedir. Bu yazılar uzun süredir kültürler ve toplumlar hakkında bilgilenme kaynağı olmuştur, ama yakın zamanlarda toplumsal bilimlerdeki birçok araştırmacı, iletişim alanında birkaç tanesi dahil, etnografi pratiğini iletişim çalışmalarına da uygulamıştır. Bu araştırmacılar betimleyici raporlar halinde özetlenen alan çalışması yapmaktadırlar ve birikmiş etnografik verileri iletişim kuramları üretmek, üretilmiş olan kuramları sınamak ve geliştirmekte kullanmaktadırlar.

Gerry Philipsen, bir yöntem olarak etnografinin bir betimleme, belli bir halka ilişkin yazılı bir rapor olduğunu; etnografinin bir halkın özgüllüğünü, yani bu halkın karakteristikleri kadar onları diğer halklardan neyin farklılaştırdığını da belirttiğini; üçüncü olarak, betimleyici bir çerçevenin kullanımıyla yönetilen odaklanmış, sistematik bir betimleme olduğunu; dördüncüsü de, karşılaştırmalı olduğunu belirtmektedir. - Mutlu, a.g.e, (1998), s.126.

³² Mattelart, a.g.e, s.26.

** Mantıkçı ve matematikçi Charles Sanders Pierce, yararçılığı bir göstergeler kuramının ya da göstergebilimin temellerini atmak için açıklayıcı bir yöntem olarak kullanır. Köklü bir deneycilik olan yararçılık yöntemi soyutlamalara karşıdır. Evrensel gerçekler karşısındaki kuşkusunu nesnelere somut bir bakış açısını ayrıcalıklı kılar.

³³ aynı, s.26-27.

Birey, hem yaşam öyküsünün yansıttığı eşsiz, biricik bir deneyi gerçekleştirebilir ve hem de davranışları törpüleyen ve benzeştiren güçlerin egemenliğinde olabilir. Chicago Okulu'nun medyaya yönelik ve onları hem bireysel deneyimi özgürleştirici, derinleştirici etkenler ve hem de toplumsal ilişkilerin yüzeyselleşmesinin, toplumsal çözülmenin hızlandırıcıları sayan anlayışında da kentsel kişiliğin bu iki yönlülüğü vardır.³⁴

Kitle iletişimde ilk araştırma, Harold Laswell'in 1927'deki "Dünya Savaşında Propaganda Teknikleri" (The Propaganda Techniques in the World War) adlı yapıtıdır. Laswell savaşta fikir yönetimini devletin ele aldığını ve propaganda ile sosyal dayanışma yaratıldığını öne sürdü. Böylece psikolojinin uyarın-tepki kuramı iletişimde kullanılmaya başlandı. Buna bağlı olarak pasif izleyici görüşü gelişti.³⁵ Laswell'e göre, kitlelerin iktidarı destekler biçimde yönlendirilmesinde "propaganda", zorlayıcı modellerden daha etkin bir yönetim tekniğidir. Bu çerçevede, propagandanın kitlesel dolaşımını mümkün kıldıkları oranda sınırsız bir güce sahiptirler.³⁶ Laswell'e göre, propaganda bundan böyle demokrasiye uygundur. Propaganda kitlelerin katılımını sağlayacak tek araçtır; ayrıca şiddetten, rüşvetten ya da bu türden yönetim tekniklerinden daha ekonomiktir. İyi amaçlarla olduğu gibi kötü amaçlarla da kullanılabilir. Bu araçsal bakış açısında "etkili simgelerin dolaşımı"nı sağlayan araçlar gibi görülen medya sınırsız bir güç olarak tasarılanmaktadır.³⁷

Laswell'in medyaya atfettiği "mutlak" etki gücünü kavrayabilmek için, bu görüşlerin ortaya atıldığı 1920'li ve 30'lu yıllardaki toplumsal ve siyasi konjonktürü akılda tutmak yararlı olacaktır. Dünya siyaseti anlamında bu döneme damgasını vuran gelişme, Avrupa'da faşizmin yükselişidir. Irkçı ve aşırı milliyetçi ideolojileri temel alan otoriter rejimler, başta Almanya olmak üzere bir dizi Avrupa ülkesinde halk desteği bularak iktidara gelmektedir. 1920'li ve 30'lu yıllar aynı zamanda radyo ve sinemanın yaygınlık kazandığı bir dönemdir. Bu gelişmeler ister istemez dönemin entelektüel tartışmalarının ana eksenini belirlemiş ve "medyayı kitlesel propagandayla, kitlesel propagandayı da kitlesel bastırmayla (mass repression) eşitleyen" bir bakış açısı yaygınlık kazanmıştır.³⁸ Aynı tarihsel süreçte ve

³⁴ aynı, s.28.

³⁵ İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, *Öteki Kuram*, (Ankara: Erk Yayınevi, 2000) s.57.

³⁶ Suner, a.g.e, s.18.

³⁷ Mattelart, a.g.e, s.29.

³⁸ "Dominic Strinati, *An Introduction to Theories of Popular Culture*, New York: Routledge, 1995) s.5" Suner, a.g.e, s.19'daki alıntı.

koşullarda ortaya çıkan; eleştirel kuramlar içerisinde ayrıntısıyla verilecek olan Frankfurt Okulu ve okulun önde gelen düşünürleri de, eleştirel bir perspektifle "kitle toplumu" tartışmaları içerisinde yer almışlardır.

Laswell'e göre, iletişim sürecinin toplumda üç temel işlevi vardır.³⁹

- 1- Bir topluluğun ya da onu oluşturan tarafların değerler sistemini bozabilecek ya da etkileyebilecek her şeyi bildirme yoluyla çevrenin gözetimini yapmak.
- 2- Çevreye karşı bir yanıt geliştirmek için toplumu oluşturanlar arasındaki ilişkiyi sağlamak.
- 3- Toplumsal mirası aktarmak.

İki toplumbilimci, Paul F. Lazarsfeld ve Robert K. Merton, bu üç işleve eglendirmeyi de eklemiştir.

İki savaş arasındaki yıllarda, hem sağ hem de sol perspektiften yazan araştırmacılar arasında, medyanın güçlü ve ikna edici bir etki uyguladığına ilişkin önemli ölçüde geniş bir oydaşma söz konusuydu. Bu oydaşmanın altında yatan faktörler ise şunlardı:⁴⁰

- 1- İletişimin kitlesele üretimine yeni teknolojilerin -rotatif, film, radyo- uygulanması aracılığıyla, önceki dönemlerde görülmemiş ölçekte yeni izleyici kitleleri yaratılmış olması.
- 2- Kentleşme ve endüstrileşmenin, döneke, güvenilmez, köksüz, yabancılaşmış ve içsel olarak manipülasyona açık bir toplum yarattığına dair -eleştiriler almış olsa da- moda bir görüş.
- 3- Bu görüşe ek olarak, kent insanının artık yerleşik kırsal toplulukları karakterize eden; toplumsal ilişkiler ağı ve kararlı ve kalıtsal değerler içinde bulunmamasından dolayı oldukça savunmasız kaldığı ve kitle iletişimine kolay bir av olduğu görüşü.
- 4- Medyanın Birinci Dünya Savaşı boyunca beyinleri yıkadığına , savaşlar arasında da faşizmin yükselmesini sağladığına ilişkin, görünürde ikna edici de olan kanıt.

³⁹ Mattelart, a.g.e, s.33.

⁴⁰ Curran, Gurevitch ve Woollacott, a.g.e, s.229-230.

Laswell 1948'de, kendisini ünlü yapan ve kuşkusuz çok açık olan; "kim, kime, neyi, hangi kanalla ve hangi etki ile söyler?" formülüyle, daha önce monografik nitelikte bir dizi incelemeyi gerçekleştiren görevselci medya toplumbilimine kavramsal bir çerçeve kazandırır. Bu formül araştırma alanlarına dönüştürüldüğünde şu sonuç çıkar: "Denetimin çözülmesi", "İçerik çözümlemesi", "Medyanın ya da desteklerinin çözülmesi", "izleyicilerin çözümlenmesi" ve "etkilerin çözümlenmesi".⁴¹ Bu araştırma alanlarından özellikle; "etkilerin çözümlenmesi" ve bu çalışmanın Haber Metin Analizleri bölümü içerisinde yer alan niceliksel metin çözümlemeleri başlığı altında da detaylı olarak üzerinde durulacak olan "içerik analizi" ayrıcalıklı bir yere sahip olmuşlardır.

Bu araştırma alanlarında gerçekleştirilen sistematik çalışmalardan elde edilen veriler ise; medyanın güçlü ve ikna edici bir etkisi olduğu konusundaki oydaşmanın yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Bu durum ise güçlü etkiler döneminden, sınırlı etkiler dönemine geçişin bir habercisiydi.

1.1.1.1.2. Sınırlı Etkiler Dönemi

Colombia Üniversitesi'nde; Katz, Berelson ve Lazarsfeld'in önderliğinde 1950'lerin ortalarına kadar yapılan "etki" ile ilgili saha araştırmalarının sonucu enformasyonun aktarılması ve tutumların değişmesinde kişilerarası ilişkilerden doğan etkinin geniş bir rol oynadığı ve medyanın doğrudan rolünün sınırlı olduğu saptandı. Bunun yanında, Yale Üniversitesi'nin önderlik ettiği laboratuvar araştırmalarında Shannon Weaver modelini destekleyen sonuçlar elde edildi. Saha araştırmalarının bulguları sonucu "iki basamaklı akış" (two step flow), "fikir önderliği" (opinion leader) ve "kapı tutucu" (gatekeeper) kavramları ortaya çıktı.⁴²

Amerikan Başkanlık Seçimleri (1940) sırasında Erie yerleşim biriminde gerçekleştirilen araştırmanın amacı, seçmenlerin oy verme tercihlerini etkilemede medyanın gücünü ortaya koymaktı. Bu araştırmada Lazarsfeld ve arkadaşları bireysel ilişkilerin oy verme kararını

⁴¹ Mattelart, a.g.e, s.31.

⁴² Erdoğan ve Alemdar, a.g.e, (2000), s.89.

etkilemede kitle iletişim araçlarına göre daha etkili olduğu sonucuna vardılar.⁴³ Dönemin önemli araştırmacılarından biri olan Howland da; ordudaki askerlerin uyum sağlama süreçlerinde kullanılan sinematik materyallerin tutumları değiştirmede belirleyici olmadığını, 1949 yılında yayınladığı "Kitle İletişimi Üzerine Deneyler" (Experiments on Mass Communication) adlı eserinde belirtmiştir.

Medyanın rolünü "liberal" bir perspektiften tanımlayan Lazarsfeld'e göre, Amerikan toplumu, üç köşeli bir güçler dengesi üzerinde durmaktadır. Bu üçgenin köşelerini, yurttaşlar (kamuoyu), hükümet ve medya oluşturur. Kamuoyu, hükümet ve medya arasında zaman zaman karmaşık ittifaklar oluşur; ancak son kerte bu yapının dengesi güçler ayrılığı dengesi üzerinde durmaktadır. Yapı içerisindeki her üç unsur da birbirine ihtiyaç duyar, ancak birbirinden bağımsızdır. Medya, bağımsız ve özerk bir kurum olarak işlev görür. Kamuoyu, siyasal ve ekonomik anlamda kendi kaderlerini denetleyebilecek konumdadırlar.⁴⁴

Lazarsfeld'in "yönetimsel" bir çerçevede geliştirdiği etki araştırmalarının bulguları Laswell'in tezleriyle çelişir niteliktedir. Elihu Katz'la yazdıkları ve 1955'de yayınlanan "Kişisel Etki: Kitle İletişimi Akışında İnsanların Oynadığı Rol" (Personel Influence: The Role Played By People in the Flow of Mass Communication) adlı kitap, Lazarsfeld'in öncülüğünü yaptığı yeni paradigmanın temel kavramlarını ortaya koyması açısından önemlidir. Lazarsfeld bu çalışmasında, medyanın izleyiciler üzerindeki etkisinin sanıldığı kadar güçlü olmadığı tezini, iletişimde "iki aşmalı akış" kavramını geliştirerek temellendirir. Lazarsfeld'e göre, mesaj akışı sürecinin birinci aşamasını, medya mesajlarının "fikir önderleri" tarafından alınıp değerlendirilmesi oluşturur. İkinci aşamada, fikir önderlerinin süzgecinden geçmiş bir biçimde yorumlanmış ve yeniden şekillenmiş mesajlar bu biçimiyle daha yaygın kitlelere ulaşır.⁴⁵

Fikir önderleri kavramıyla yakından ilişkili olan ve bu kavrama paralel bir gelişim gösteren bir diğer kavram da "kapı tutucu"dur. Genelde "eşik bekçisi" olarak nitelenen bu

⁴³ "Bernard R. Berelson, Paul F. Lazarsfeld ve William N. McPhee, Political Process: The Role of the Mass Media, *The Process and Effects of Mass Media*, Edt: Wilbur Schramm ve Donald F. Roberts, (Illinois Press, Dördüncü Basım, 1977) s.655" Atabek ve Dağtaş, a.g.e, s.312'deki alıntı.

⁴⁴ Suner, a.g.e, s.21.

⁴⁵ aynı, s.22.

kavram, İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar'ın "Öteki Kuram" adlı eserlerinde "kapı tutucu" olarak adlandırılmaktadır. Erdoğan ve Alemdar, "eşik bekçisi" kavramında sadece bir edilgenliğin; "kapı tutucu" kavramında ise hem etkenlik hem de edilgenlik anlamlarının olduğunu vurgulamaktadırlar. (Bu çalışmada da gatekeeper kavramına karşılık olarak "kapı tutucu" ifadesi kullanılmıştır.)

Kapı tutucu enformasyon sürecinde iletilerin taşıyıcısı kanalın stratejik biçimde kontrolünü ifade etmektedir. Stratejik kontrolle, kanaldan hangi iletilerin ne kadarının ve hangi içerikle alıcılara ulaştırılacağına karar verilir. Bu bağlamda, kapı tutucu; seçme, yorumlama ve filtre etme işlevlerini yerine getirirken, iletiler üzerinde hem nicel hem de nitel bir kontrol söz konusu olabilmektedir. Ayrıca, süreç içerisinde kapı tutucu sadece tek bir stratejik noktada yerleşmiş olmayıp; her bir noktada farklı kontrol biçimleriyle kapı tutucular yer almaktadır. Örneğin bir gazete için, editör, muhabir, haber servisi ve haber kaynakları gibi stratejik noktalar, haberin oluşum sürecindeki birer kapı tutucudurlar. Söz konusu bu durum, kitle iletişim süreci içerisinde iletileri alan kitleler açısından bazı sorunlu durumları ortaya çıkartabilmektedir. Erdoğan ve Alemdar, bu sorunları şöyle ifade etmektedirler:

"Kapı tutucular yoluyla çeşitli safhalarda kaynak ve enformasyon seçme ve süzme işlevi yapılır. Bu işlev sırasında kapı tutucuların alışılmış yerlerden (siyasal örgütler, parlamento, hastaneler, mahkemeler gibi) ve belli kimselerden (siyaset adamları, siyasal ve ekonomik örgütlerin sözcüleri ve polis gibi) faydalanması bize haberlerin yanlı olduğu izlenimini verir. Fakat bu süreç ve kapı tutucuların rolü, pozitivist-deneyci aydınlar tarafından, karmaşık ve birbirine girmiş olayları düzene sokarak nesnel bir şekilde iletme olarak sunulur. Yani kapı tutucuların pratiği profesyonel sorumluluk taşıyan bir etkinliktir. Gerçekte 'belli bir yöne meyil' sadece kapı tutucuların standartlaşmış etkinliklerinden değil, bu etkinlikleri belirleyen kültürel, ekonomik ve ideolojik yapının özelliklerinden ortaya çıkar."⁴⁶

"Fikir önderleri" ve "kapı tutucular", özde benzer işlevleri yerine getirirler de; konumlanış biçimleri birbirinden farklıdır. Fikir önderleri sadece iletinin alıcıya ulaşması aşamasında bir role sahipken; kapı tutucular, iletiyi seçme, yorumlama ve filtreleme işlevlerinde stratejik bir konumdadırlar. Kapı tutucular kitle iletişiminde gönderici araçtan

⁴⁶ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e, (2000), s.90.

önce, kanaat önderleri alıcı araçtan sonra yer alır; her ikisi de etkinin sağlanmasında hem seçici, hem de yorumcu rolünü oynarlar. Shannon Weaver modelindeki "anlamsal alıcı" fikir önderi ve Westley McLean Modelindeki "kanal" kapı tutuculuk rolünü oynamaktadır. Görüldüğü gibi oynadıkları rol bakımından temelde ikisi arasında bir fark yoktur. İkisi de aynı anda fikir önderi ve kapı tutucudur. Fark iletişim sürecinde tuttukları yerde, dolayısıyla sahip oldukları farklı güçte ortaya çıkar.⁴⁷

İki basamaklı akış savı çelişkili sonuçlar veren araştırmalarla tekrar tekrar denenmiştir.⁴⁸ Joseph T. Klapper, 1960'da o dönemde yürütülen araştırmalara ilişkin yorumlar yapar ve bazı genellemelerde bulunur. Klapper, medyanın "sınırlı etkileri" olduğu yolunda sonuçlara varan araştırmaları, "Kitle İletişiminin Etkileri" adlı kitabında şu beş genellemeyle nitelendirir:

- 1- Kitle iletişimi, genellikle izleyici etkileri için gerekli ve yeterli neden olarak hizmet etmez. Aksine, daha çok aracılık yapan etkenlerin arasında ya da bu etkenler ve etkiler aracılığıyla işlev görür.
- 2- Bu aracılık yapan etkenler öyle etkenlerdir ki, kitle iletişimini bir katkı elemanı olarak gösterir;⁴⁹ fakat varolan koşulların pekiştirilmesi sürecinde, ana neden olarak göstermezler
- 3- Kitle iletişimi değişim yolunda işlevde bulunduğu şu iki durumdan birisi söz konusu olacaktır. a) Aracı faktörler işlem dışı kalacak, böylece medyanın etkileri dolaysız olacaktır. b) Aracı faktörler, normalde pekiştirmeyi yeğlerken değişime katkıda bulunabilecektir.
- 4- Bazı durumlarda kitle iletişimi dolaysız etki üretir veya bazı psiko-fiziksel işlevlere dolaysız hizmet eder.
- 5- Kitle iletişimin gerek katkı ögesi gerekse de dolaysız etki ögesi olarak medya, iletişimin çeşitli yönlerine, iletişim durumlarına göre belirlenmesi. Örneğin,

⁴⁷ aynı, s.91.

⁴⁸ aynı, s.92.

⁴⁹ "Joseph T. Klapper, *The Effects of Mass Communication*, (New York: Free Press, 1960), s.8" Werner J. Severin ve James W. Tankard, *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, Çev: Ali Atıf Bir ve N. Serdar Sever (Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi, 1994), s. 435'deki alıntı.

mesajın kaynağı, medyanın ve kamuoyunun nitelikleri bu bağlamda önemli olmaktadır.⁵⁰

Medyanın etkisizliği konusundaki bu kendinden emin sonucun altında, daha önceden medyanın çok güçlü olduğu sonucunun dayanağı olan kitle toplumu tezinin reddi yatmaktadır. Toplumun, yalnız ve anomik bireylerden oluştuğunu söyleyen bu toplum görüşü yerini, toplumun zengin kişisel bağlar ağı içinde yaşayan küçük gruplardan oluşan bir balpeteği olduğu görüşüne bıraktı ve dengeli grup baskılarının, kişiyi medyanın etkisinden korumaya yardım ettiği sonucuna ulaşıldı.⁵¹

Özetle, iletişim araçlarının gücü konusundaki uyuşumsuz inanç yıkılmış görünüyordu. Yani, medyanın Birinci Dünya Savaşı'ndaki ve faşizmi yaratmasındaki varsayılan gücüne ilişkin dayanaksız kanıtlar üzerine oturtulmuş olan yaygın görüş, sistematik görgül araştırma tarafından ortadan kaldırılıyordu. Medyanın gücünün dayandırıldığı insanın doğası ve toplumun yapısına ilişkin varsayımların bile iflas ettiği ve yanlış olduğu açığa çıkıyordu.⁵²

Kitle iletişimde, kişilerarası ilişkilerden doğan etkinin gücü ve dolayısıyla medyanın doğrudan etkisinin sınırlılığı savı ise; sonraki araştırmalarda, medya ile toplum arasında "fikir önderleri"nin her zaman bu kadar basit bir bağ oluşturmadıkları anlaşılınca önemini yitirmiştir.

1.1.1.1.3. Etkiler Dönemi

Bu dönemde, medyanın ölçülebilir, kısa dönemli etkilerini ortaya koymaya çalışan araştırma geleneği; yerini gelişmiş bir kuramsal ve sistematik altyapısı olan, sadece kısa dönemli değil, uzun dönemli etkileri de sorgulayan bir araştırma geleneğine bırakmıştır. Bu araştırma geleneği ile birlikte, 1960'lı yılların başlarında medyanın sınırlı etkilere sahip olduğu savı da terk edilmiştir. Artık, bugün de geçerliliğini sürdürdüğünü söylemenin olanaklı olduğu, hakim olan görüş; medyanın bireysel ve toplumsal boyutlu etkilerinin,

⁵⁰ "Warren K. Agee, vd., *Introduction to Mass Communications*, (New York: Harper and Row Pub. 1985) s. 31" Konca Yumlu, *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*, (İzmir: Nam Basım, 1994) s. 48'deki alıntı.

⁵¹ Curran, Gurevitch ve Woollacott, a.g.e, s.231.

⁵² aynı, s.231.

güçlü/sınırlı etkiler şeklinde katı ve keskin bir görüşle betimlenemeyeceğidir. Asıl olan, etkinin çok yönlülüğü ve değişkenliğidir.

Sınırlı etkiler döneminden, etkiler dönemine geçişte belirleyici olan başlıca gelişmeler ise şöyle sıralanabilir:⁵³

- 1- Medyanın, özellikle televizyonun yaygınlaşması.
- 2- Medyanın toplumdaki yerini ve önemini açıklamaya yönelik ortaya çıkan toplumsal medya kuramlarının gelişimi.
- 3- Medyanın toplum üzerine dolaylı ve uzun dönemli etkilerini açıklamaya çalışan bilimsel araştırmaların gelişimi.

Amerikan kitle iletişim araştırmaları 1960'lardan itibaren Lazarsfeld'in yaklaşımı "kullanım ve doyum sağlama" (uses and gratifications) geleneği ile daha da geliştirilerek devam etmiştir. Kullanım ve doyum sağlama geleneği, medyanın insanlara geniş bir hizmetler seçkisi sunduğunu ve insanların da kendi ihtiyaç ve arzularına göre bu seçkiden istediklerini seçtiklerini iddia etmektedir. Bu perspektifi benimseyen araştırmacılar, yaptıkları anket, odak grubu (focus grup) ve saha araştırmalarında, medyanın insanların psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarına cevap veren işlevlerinin son derece fazla ve çeşitli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu işlevler arasında, insanlara aidiyet duygusu kazandırmak, insanlar arasındaki bağları güçlendirmek, kimlik duygusunu güçlendirmek ve duygusal rahatlama sağlamak gibi işlevler vardır.⁵⁴

Kullanım ve doyum sağlama görüşü de, Lazarsfeld'in görüşlerine paralel olarak; insanların medya karşısında etkin konumda olduğunu, medya mesajlarını kendi istek ve ihtiyaçlarına göre seçerek aldıklarını ve yorumladıklarını ve edilgen biçimde medya tarafından yönlendirilmek yerine, etkin biçimde medyayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullandıklarını iddia etmektedir.⁵⁵ Ayrıca, bilimsel araştırmaların gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan Bilgi Açığı, Suskunluk Sarmalı, Medya Bağımlılığı ve Gündem Belirleme gibi medyanın topluma dolaylı ve uzun dönemli etkilerini sorgulayan yaklaşımların, farklı tür

⁵³ Atabek ve Dağtaş, a.g.e, s.315.

⁵⁴ Suner, a.g.e, s.24.

⁵⁵ aynı, s.24.

etkileri güçlü bir şekilde ortaya koymaları, etkinin çeşitli biçimlerde olabileceğine dikkat çekmiştir.⁵⁶

Kitle iletişiminin uzun dönemdeki etkilerini ele alırken, bilgi ya da haber boşlukları hakkındaki tartışmaları da dikkate almak gerekmektedir. Bu tartışmanın alt yapısı; medya ile belli dereceye kadar mümkün olabilen ve sürekli artış göstererek süren bir bilgi akışıyla oluşmaktadır. Bu artış; kuramsal olarak, toplumdaki herkesin çıkarlarına hizmet etmelidir. Bu hizmet, her bireyin çevresindeki dünyada destek bulma olasılığını elde edinceye ve belki de ufku daha kolay genişletinceye kadar sürmelidir.⁵⁷

"Bilgi Açığı Hipotezi" ilk kez; Tichenor, Donohue ve Olien'in, 1970 yılında yayınladıkları "Kitle İletişimin Akışı ve Bilgide Farklı Büyüme" adlı makalede ileri sürüldü. Bu hipoteze göre; bir toplumsal düzende bilgi akışı artış gösterdiğinde, daha yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip eğitilmişler, daha aşağı konumdaki (daha az) eğitilmişlere oranla bilgileri daha iyi sindirmiş olabileceklerdir. Çoğalan bilgi, bilgi boşluğunu azaltmak yerine fazlalataştıracaktır.⁵⁸

Rogers ise açığın sadece bilgi üzerindeki etkilere değil, tutumsal ve açık davranışsal etkilere de uygulanması gerektiğini vurgulamışlardır. Rogers ayrıca, hipotezin sadece kitle iletişim çabaları ile sınıflandırılmaması gerektiğini, hipotezin kişilerarası iletişim karışımının etkilerini de kapsaması gerektiğini belirtti. Son olarak Rogers açığın sadece iki grup alıcı (örneğin yüksek ve düşük sosyo-ekonomik statü) arasında gerçekleşmeyebileceğini ve sosyo-ekonomik statü ve oranla ilişkili değişkenlerden başka da bilgi açığının ilişkilendirilebileceği değişkenler olabileceğini savundu.⁵⁹

Günümüzün çağdaş ve karmaşık toplumsal yapılanması içerisinde; büyük bir niceliksel gelişim gösteren medyanın, kitleler üzerinde bağımlılık yarattığı savı sıkça vurgulanmaktadır. Ball-Rokeach ve DeFleur'un 1976 yılında yayınladıkları "Kitle İletişimi Etkilerinin Bağımlılık Modeli" adlı makale ise bu konudaki ilk çalışmadır. Ball-Rokeach ve DeFleur'un bu modeli, kullanım ve doyum sağlama kuramını geliştirme çabasını gösterir.

⁵⁶ Atabek ve Dağtaş, a.g.e, s.316.

⁵⁷ Denis McQuail ve Seven Windahl, **İletişim Modelleri**, Çev: Uğur Demiray ve Banu Dağtaş (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No: 92, 1994), s.107.

⁵⁸ McQuail ve Windhal, a.g.e, s.107.

⁵⁹ Severin ve Tankard, a.g.e, s. 421.

Fakat her iki yaklaşım arasında son derece belirgin farklılaşmalar söz konusudur. Kullanım ve doyum sağlama yaklaşımında, sadece bireyin ihtiyaçları ve arzuları söz konusu iken, bağımlılık modeli yaklaşımında ise; toplumsal sistem, kitle iletişim araçlarının bu sistemdeki rolü ve izler-kitlenin bu araçlarla ilişkisi ön plana çıkan belirleyici unsurlardır.

Ball-Rokeach ve DeFleur'a göre, sanayileşmiş toplumlarda, izleyiciler, kitle iletişim araçlarına enformasyon kaynağı olarak yüksek derecece bağılıdır. İzleyicilerin araçlarla enformasyona bağıllık derecesi araç iletilerinin izleyicinin inanç, duygu ve davranışlarını ne zaman ve neden değiştirdiğini anlamada anahtar olan değişkendir.⁶⁰ Bu bağıllığın türü ve derecesi, pek çok yapısal koşullara bağılıdır. Ancak, bu bağlantıların en önemlileri, toplumun değişmeye, çatışmaya ya da kararsızlığa ne derece açık olup-olmadığı ve medyanın biricik ve merkezi bilgi verme işlevini nasıl yerine getirdiğidir.⁶¹ Ayrıca, bağımlılığın çeşitli türlerinden söz edilebilir. Birincisi, kişinin toplumsal dünyasını anlama gereksinimidir. İkincisi, bu dünyada etkili ve anlamlı bir şekilde davranma gereksiniminden doğar ve sonucusu, günlük sorunlar ve gerginlikten kaçma gereksinimine dayanır.⁶² Medya bu gereksinimleri ne kadar karşılarsa , o toplumda medyaya bağımlılık o derece fazla olur. Benzer biçimde bu gereksinimler ne kadar önemli ve merkezi ise, o toplumda medyaya bağımlılık o kadar büyüktür.⁶³

Sınırlı etkiler döneminden etkiler dönemine geçişte önemli bir yeri olan ve yakın tarihli kitle iletişim çalışmalarına da yön veren diğer bir model ise; "gündem belirleme" modelidir. Bu modelin önde gelen araştırmacıları Malcolm McCombs ve Donald Shaw'dır. Bu araştırmacılar, gündem belirleme modelini çalışmalarında şöyle ifade etmektedirler:

*"İzleyiciler, sadece kamuoyunu ilgilendiren konuları ve diğer olanları iletişim araçları yoluyla öğrenmekten öte, aynı zamanda medyanın bunlara yüklediği önemin boyutlarını da öğrenmek isterler. Örneğin; seçim kampanyası sırasında adayların söyledikleri yansıtılırken, medya önemli konuları belirler. Bir başka deyişle, medya, kampanyanın 'gündem'ini belirler. Bireyler arasındaki bilişsel değişimleri etkileyen bu yetenek, kitle iletişimin gücünün önemli bir yönüdür."*⁶⁴

⁶⁰ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e, (2000), s.198.

⁶¹ McQuail ve Windahl, a.g.e, s.99.

⁶² Erdoğan ve Alemdar, a.g.e, (2000), s.198.

⁶³ Severin ve Tankard, a.g.e, s.461.

⁶⁴ "Malcolm McCombs ve Donald Shaw, "Structuring the Unseen Enviroment", *Journal of Communication*. Spring:18-22", McQuail ve Windahl, a.g.e, s. 95'deki alıntı.

Gündem belirleme modeli, medyanın siyasal enformasyon için kullanışı ile araçların üzerinde durduğu konuların grup içindeki önemi (ya da görünümü) arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve kişinin siyasal konulara yönelme düzeyinin medyanın siyasal enformasyon için kullanılmasıyla pozitif ilişkili olduğunu öne sürer.⁶⁵ Ayrıca medyanın gündem belirleme işlevine etki eden bazı temel faktörler vardır. Kişilerin eğitim düzeyi, toplumsal, siyasal ve ekonomik olaylara duyarlılık düzeyi ve iletişim araçları dışındaki diğer enformasyon kaynakları (örneğin bireyin önceden edindiği kişisel deneyim), psikolojik bir kavram olan “yönelim gereksinimi” (need for orientation) bu temel faktörler arasında yer almaktadır.⁶⁶ Ayrıca, habere konu olan bir olayın medyada ilk defa yer alıp, almaması da gündem belirleme işlevinin etkisini belirleyen faktörler arasındadır. Eğer bir olay daha önce medya tarafından kamuoyuna aktarılmış ise; olaya farklı bakış açıları getirilse bile, kamuoyu değerlendirmelerini genelde ilk sunulan habere göre yapmaktadır. Dolayısıyla, sonraki haberlerin kamuoyu üzerindeki gündem belirleme etkisi sınırlı olmaktadır.

Gündem belirleme araştırmalarının çoğu, seçim kampanyalarına dayanmaktadır. Tipik bir modern seçim kampanyasında, adayın imajını toplumdaki kalıcı sorunlar karşısındaki tavırlar ve adayın seçtiği özel konularla oluşturmak genel bir stratejidir. Bu modele göre, eğer seçmenler konuyu önemli bulurlarsa o aday için oy verirler, ya da en yeterli gördükleri partiyi benimserler. Bu açıdan, eğer oy verenler konunun önemi hakkında inandırılmışlarsa, o konuyu en çok savunan aday ya da partiye oy verecekleridir.⁶⁷ 1992’ye kadar dünyada özellikle seçim kampanyalarına odaklı 220’den fazla gündem belirleme çalışması yapılmıştır ve bu yaklaşımın önemi halen devam etmektedir. Örneğin; Deutchman ve Ellison (1999) gazetecilerin haber seçimlerinin siyasal gündemleri nasıl yeniden biçimlendirdiği ve sürdürdüğünü göstermişlerdir. Ayrıca, yine yakın tarihli bir çalışmada, Adam Simon (1997) deprem hakkında artan haberlerin insanların yardımlarını da arttırdığını ortaya çıkarmıştır.⁶⁸

⁶⁵ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e, (2000), s.212.

⁶⁶ Yumlu, a.g.e, s. 94.

⁶⁷ Mcquail ve Windahl, a.g.e, s. 95-96.

⁶⁸ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., (2000), s.215.

Medya gündem belirleme ile enformasyonu denetler ve bir anlamda gündem belirleme kavramı, kapı tutucu kavramıyla yapılan görev bakımından aynıdır. Gündem belirlemede, haber ve enformasyon izleyicinin/okuyucunun kullandığı araca verilmeden (basılmadan/yayınlanmadan) önce çeşitli kapı tutuculardan geçer.⁶⁹ Gündem belirleme modelinin sadece kapı tutucu kavramı ile bir kesişim noktası olmayıp; etkiler dönemi içerisinde yer alan diğer model ve kavramlarla da yakın bir bağı vardır. Örneğin, gündem belirleme modeli çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmaların ortaya çıkardığı bir diğer model, “Suskunluk Sarmalı” (Spiral of Silence)’dir.

Suskunluk sarmalı modeli, gündem koyma modeline benzer bir argüman üretir, ancak bu ikincisinde vurgu, medyanın gündem belirleme değil, gündem dışı bırakma işlevinin sonuçlarına yapılmaktadır.⁷⁰ Diğer bir ifadeyle, bu model gündem belirleme modelinin negatif ayna imajıdır: Medyanın belli konuları/sorunları ve bunların tartışmasını halkın görmesinden uzaklaştırması yeteneği üzerinde durur. Medya etkilerinin çoğu kamuoyunun ve fikir ikliminin şekillendirilmesinden ibarettir. Toplumsal çevrede egemen olan eğilimler hakkındaki düşünceler kişilerin davranışını oy verme kararlarına kadar etkilerler.⁷¹

Elisabeth Noelle-Neumann tarafından 1974 yılında ileri sürülen suskunluk sarmalı modeline göre; insanlar doğal olarak toplumsal “yalnızlık korkusu”na (fear of solation) sahiptir. Fikirlerinin azınlık içinde yer aldığını algılayan kişiler, toplumun çoğunluğu tarafından dışlanmak korkusuyla, açıkça davranışta bulunmaz, düşüncelerini ifade ederken çoğunluğun görüşünü, oybirliğini (consensus) kabul eder.⁷² Dolayısıyla, toplumun çoğunluğu suskunluk sarmalı içinde kendi gerçek görüşlerini açığa vurmuyarak, egemen görüşün tarafındaymış gibi bir görüntü verebilir. Bir diğer deyişle, toplumda çoğunluğun görüşleri gibi algılanan görüşler, aslında yalnızca küçük bir azınlığın görüşleri olabilir. Ancak bu görüşlerin çoğunlukta olduğuna ilişkin algılama bir sarmallaşma süreci başlatır ve bu süreçte karşıt görüşler suskunluğa gömülür.⁷³ Neolle-Neumann, “Suskunluk Sarmalı

⁶⁹ aynı, s.214.

⁷⁰ Suner, a.g.e, s.28.

⁷¹ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., (2000), s.238.

⁷² Yumlu, a.g.e., s.102.

⁷³ Suner, a.g.e., s.29.

Kuramı'nın Medyayı Anlamaya Katkısı" adlı makalesinde modelin beş varsayım üzerine kurulu olduğunu belirtir:⁷⁴

- 1- Toplumun sapkın bireyleri dışlamakla tehdit eder.
- 2- Bireyler sürekli olarak dışlanma korkusu duyarlar.
- 3- Bu dışlanma korkusu, bireylerin her an fikir iklimini değerlendirme çabalarına yol açar.
- 4- Bu değerlendirmenin sonuçları, kamu önündeki davranışları ve özellikle de fikirlerin açıkça ifade edilmesini ya da gizlenmesini etkiler.
- 5- Son varsayım, diğer dört varsayımın bir bileşimidir.

Medya ise toplumda suskunluk sarmalının oluşumunda ve yayılmasında stratejik bir konumdadır. Çünkü birey toplumda neyin baskın görüş olduğu konusundaki kanaatlerini medya iletileri aracılığıyla oluşturur. Medyadaki niceliksel artışa rağmen, medya kurumlarında yaşanan tekelleşme olgusu ve bunun bir sonucu olarak topluma aktarılan mesajların içeriksel benzeşimi; toplumda belirli görüşlerin hakim olduğu duygusunu yaratır. Medyanın sunduğu bu egemen görüş ise toplumun genel fikir iklimi olarak algılandığından; bu durum, karşıt görüşleri suskunluğa iter.

Medyanın sessizlik sarmalındaki başat rolüne ilişkin bu sav, görgül araştırmalarla da desteklenmektedir:⁷⁵

- Bir tartışmadaki çoğunluk ve azınlığın görece gücü kitle tarafından çarpıtılmış biçimde görülür: Yani, başat medya bakış açısı doğrultusunda görülür.
- Toplumdaki çoğunluk kampı, etkili medya tarafından desteklendiği takdirde konuşmak için azınlığa göre daha isteklidir.
- Eğer medya karşıt kampı, yani azınlığı desteklerse çoğunluk kampı sessiz çoğunluk haline gelir.
- Azınlık, medyanın düşmanca tutumuyla karşılaşır sessizliğe bürünür.
- Azınlık, medyadan destek gördüğü takdirde çoğunluktan daha fazla konuşma arzusu duyar, çünkü etkili medyanın kamusal otoritesi tarafından güçlendirilmiştir.

⁷⁴ Elisabeth Noelle-Neumann, Suskunluk Sarmalı Kuramı'nın Medyayı Anlamaya Katkısı, **Medya, Kültür, Siyaset**. Der:Süleyman İrvan, (Ankara: Ark Yayınevi, 1997), s.227.

⁷⁵ aynı, s.228-229.

Sonuç olarak 1960'larda başlayan ve günümüzde de devam eden liberal-çoğulcu yaklaşımlar çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmalarda, medyanın etkilerinin çok yönlü ve değişken olduğu vurgulanmaktadır. Bu döneme damgasını vuran birçok araştırmanın temeli ise bu çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı olarak ele alınan nicel çözümlemelere dayanmaktadır.

1.1.1.2. Liberal-Çoğulcu Yaklaşımlar Çerçevesinde Haberin Ele Alınış Biçimi

Liberal-Çoğulcu Yaklaşım, demokratik toplumlarda her ideoloji ve düşüncenin serbestçe dolaştığını varsaydığından, haber içeriklerinin de dengeli olduğunu, varolan tüm çıkar gruplarının düşüncelerinin medya aracılığı ile yansıtıldığını ileri sürer. Bu yaklaşım medyayı; yasama, yargı ve yürütmeyi izleyip denetleyen dördüncü kuvvet olarak görür.⁷⁶

Hiç kuşkusuz ki medyanın, izleme ve denetleme işlevini yerine getirebilmesini sağlayan ve böylelikle dördüncü kuvvet olarak konumlandırılmasını sağlayan "haber"dir. Haber, hem toplumun içerisinden çıkmış olması hem de yine topluma yönelik olması özelliğinden dolayı ve farklı kuramların başkaca perspektiflerden bu kavrama yaklaşımları nedeniyle; haber üzerine hem fikir olunan tek bir tanım yerine bir çok tanımlamanın yapılması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum, haberin uzlaşımsal olmayan özelliğinden kaynaklanmayıp; kavramın özünde barındırdığı, onu güçlü ve anlamlı kılan toplumsal olayları yansıtma özelliğinin bir sonucudur.

1.1.1.2.1. Haber Kavramı

Haber, gerçeğe bağlantılı ya da gerçeğin ta kendisi olduğu sanılmasından dolayı, etkili medya içeriğidir. Haberin amacı, gerçekleşen herhangi bir olayın kitlelere aktarılmasıdır.⁷⁷ Her ne kadar günümüzde bireysel bilgi kaynaklarının önemi artsa da, toplumların yaşamında medya tarafından sunulan bilgilerin etkinliğine olan ihtiyaç da devam etmektedir. Çünkü gittikçe çoğalan ve dolaşım hızı artan bilgilerin yeniden düzenlenmesi, tasnif edilmesi; giderek her üyesinin kendi kabuğuna çekildiği toplumsal

⁷⁶ Doğan Tılıç, *Utaniyorum Ama Gazeteciyim*, (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1998), s.53-54.

⁷⁷ Atilla Girgin, *Yazılı Basında Haber ve Habercilik "Etik"i*, (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2000), s.73.

yapıda, bireyleri birleştirici bir rolle kamusal alana bağlayıcı bir önem taşımaktadır. Medya örgütleri tarafından yeniden düzenlenmiş ve yeni dönemde, yeni roller yüklenmiş olan bu bilgi “haber” olarak açıklanmaktadır.⁷⁸

Haber kavramının açıklanmasına yönelik hem akademisyenler hem de gazetecilik mesleği ile uğraşanlar tarafından bir çok tanımlama yapılmıştır. Öyle ki, bu kavramla ilgili 200’den fazla tanımın olduğu ifade edilmektedir. Wilbur Schramm’ın haber/olay ilişkisi yönünden yaptığı tanım şöyledir: “Haber bir olay değildir. Olduktan sonra algılanabilecek bir olgudur. Olaya özdeş değil, fakat olayın esas çerçevesi içinde tekrar kurulabilmesi hedefidir.”⁷⁹

Haberin oluşturulmasındaki profesyonelliğe ve haber formatına vurgu yapan tanım şunları ifade etmektedir:

“Gazeteciliği meslek edinmiş kişilerin, haber konusu olarak seçtikleri konularda topladıkları ve kuralına göre formatladıkları, yine gazeteciliği meslek edinmiş medya sorumluları tarafından seçilerek; yazılı,sesli ya da görüntülü mesajlar şeklinde, okuyucu, dinleyici ya da izleyiciye ulaştırılan bilgilerdir.”⁸⁰

Haberin içerdiği bilgiyi ve bilgilendirme özelliğini dikkate alan tanımlar ise şöyledir: “Haber, okuyucuların öğrenmek istediği varsayılan bilgidir”. Avrupa Konseyi parlamenter Meclisi’ne göre, “Haber gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir” ya da “Haber, olayların normal akışındaki bir kesinti ve bekleminin gerçekleşmemesi konusundaki bilgidir.”⁸¹

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere haberi tekçi bir yaklaşımla tanımlayabilmek olanaklı değildir. Çünkü, toplumsal bir niteliği ve profesyonel bir üretim biçimi olan haber kavramı bir çok öğeyi bünyesinde barındırmaktadır.

⁷⁸ Karabay, a.g.e., s.87.

⁷⁹ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, (Dördüncü Basım, Ankara: İmge Kitabevi, 2000), s.163.

⁸⁰ “Murat Zeytinli, “Uluslar arası Haber Dolaşımının Sorunları”, **Yeni Türkiye**, sayı 12 (Ankara:Eylül-Ekim 1996) s. 1101”, Girgin, a.g.e., s.76’daki alıntı

⁸¹ “Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, (Ankara. Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları No:8, 1987),s.60, Karabay, a.g.e., s.88’deki alıntı.

1.1.1.2.2. Haber Değeri

Haberi tanımlama yerine kullanılan diğer bir yaklaşım, haberin içinde yer alan bazı temel öğeler olan haber değerlerine (news values) eğilmedir. Bu yaklaşım şeklinin amacı ise haberciliğin dayandığı temel ilkelerin ne olduğunu göstermektir. Aslında bu yaklaşım Batı dünyasında yaygın ve evrensel bir kullanım kazanmış bulunan, insanın ilgisini çekmeye yönelik haber anlayışının değerlendirilmesi ve tartışılmasıdır.⁸² Haber değerini Mutlu şöyle tanımlamaktadır:

“Haber öykülerinin seçiminde, kurulmasında ve sunumunda kullanılan profesyonel kodlar.Haber değeri endüstrileşmiş haber şirketlerinin üretim gereksinimlerinin bir sonucudur;dolayısıyla bu kodların bireysel muhabirlerin kişisel özellikleriyle hiçbir ilgisi yoktur.”⁸³

Bir başka tanıma göre de haber değeri, muhabirden genel yayın yönetmenine kadar, üretimde görevli gazetecilere elde edilen enformasyondan hangisinin haber yapılacağı konusunda yardımcı olan ölçütler bütünüdür.⁸⁴

Liberal görüş, haber değerini “Bir olay/olgunun kamu yararı açısından öneminin belirlenmesi” olarak açıklarken haberin iki farklı etkinlik olduğunu öne sürmekte ve ağır basan yanında kamunun yer aldığını söylemektedir.⁸⁵ Haber değeri kavramı ile haberin temel öğeleri çoğunlukla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Haber değeri tanımlarının çoğu, haberciliğin dayandığı temel ilkeleri ortaya koymakta ve bu ilkelere uygunluk oranında haber değerinin arttığına işaret edilmektedir.⁸⁶

Haber medyasının gündem koyma ve saptama işlevi haber değerini de biçimlendirmektedir. Haberin seçimi ve değerlendirilmesi yapılırken haberin sunulacağı kitlenin konulara vereceği önem derecesinin dikkate alındığı varsayılmaktadır. Haber medyasının gündem koyma ve saptama işlevini çeşitli olay ve olgulara atfettiği haber değeri ile yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir.⁸⁷ Dolayısıyla, haber değerine ilişkin

⁸² Tokgöz, a.g.e., (2000), s.175.

⁸³ Mutlu, a.g.e.,(1998), s.151.

⁸⁴ Rıdvan Bülbül, *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001), s. 131

⁸⁵ Karabay, a.g.e., s.92.

⁸⁶ Karabay, a.g.e., s.92-93.

⁸⁷ aynı, s. 94.

kriterler; medya kuruluşunun yayın politikasına, haber medyasının içinde bulunduğu toplumun yapısına ve birtakım toplumsal gelişmelere göre farklılık gösterebilmektedir.

Haber kuruluşlarının tümü tarafından benimsenen ortak kriterler ise haber değerine ilişkin genel kriterleri ortaya koymaktadır. 1989 yılında Amerika’da yapılan bir araştırmada 111 gazetenin birinci sayfalarında yer alan haberlerin; %63’ünün zamanlılık, %61’inin önemlilik, %50’sinin yakınlık ve %38’inin de çatışma-anlaşmazlık değerini taşıdığı saptanmıştır.⁸⁸

Burton, haber değerinin belirlenmesinde medya profesyonellerinin yüklediği değerlerin ve bu konuların sunulmuş biçimlerinin birinci derecede rol oynadıklarını belirterek haber değerini “genel değerler” (olumsuzluk, yakınlık, popülerlik, devamlılık, basitlik, kişisellik), “içerik değerleri”, (felaketler, yıldızlar, otoritelerle ilgili olması) ve “geliştirim değerleri”, (dramatize edilebilmesi, çatışma içermesi vb.) olarak üç ana başlık altında toplamaktadır.⁸⁹

Haber değeri konusunda farklı sınıflandırmalar yapmak olanaklıdır. Haber değerini Girgin, “gerçeklik, yenilik, ilginçlik, önemlilik, anlaşılabilirlik”⁹⁰ Tokgöz, “zamanlılık, yakınlık, önemlilik, sonuç, insanın ilgisini çekme”⁹¹ Yüksel ve Gürcan, “Etkili ilgililik, zamanlılık, yakınlık, ilginçlik, nadirlik, önemlilik, heyecanlılık”⁹² Aslan, “zamanlılık, önemlilik, insanın ilgisini çekme, ilginçlik, görsel işitsel etki (çarpıcılık)”⁹³ Bülbül, “zamanlılık, yakınlık, önemlilik, ilgi çekme, ilginçlik, gerçekçilik, sonuç”⁹⁴ Karabay, “ hedef kitleye uygunluk, etki yaratabilme, yakınlık, önemlilik, sıra dışılık, çatışma-anlaşmazlık”⁹⁵ ve Ergül de Johann Golting ve Mari Ruge’un açıklamalarından yararlanarak “süre olarak uygunluk, konunun ölçüsü ya da oylumu, konunun açıklığı/anlaşılabilirliği, konunun anlamlılığı, konunun uygunluğu, olayın beklenmedik oluşu, olayın sürekliliği,

⁸⁸ “Selda Akçalı, “Türkiye’de Araştırmacı Gazetecilik ve Sorunları”,(Yayınlanmamış Doktora Tezi,Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,1998),s. 34” Karabay, a.g.e., s.95’deki alıntı.

⁸⁹ Graeme Burton, **Görünenden Fazlası,Medya Analizlerine Giriş**, Çev: Nefin Dinç (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1995) s. 137” Karabay a.g.e., s. 95’deki alıntı

⁹⁰ Girgin, a.g.e., s. 79.

⁹¹ Tokgöz, a.g.e., (2000), s.176.

⁹² Erkan Yüksel, Halil İbrahim Gürcan, **Habercinin El Rehberi**, (Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1263.2001) s. 60-61-62.

⁹³ Kemal Aslan, **Haberin Yol Haritası**, (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002) s.33

⁹⁴ Bülbül, a.g.e., (2001), s.132.

⁹⁵ Karabay, a.g.e., s.96.

kompozisyon, seçkin uluslara ve kişilere yapılan göndermeler, kişilere yapılan göndermeler, olumsuz olana yapılan göndermeler”⁹⁶ başlıklarıyla sınıflandırmaktadır.

Aslında olaylara/olgulara haber sıfatını veren haber değerlerine yönelik gerçekleştirilen bu sınıflandırmalar, her ne kadar isimlendirmede farklılıklar gösterse de; içerik olarak genelde benzer açılımları beraberinde getirmektedir. Haber değerine ilişkin temel unsurları şöyle ifade etmek olanaklıdır:

1.1.1.2.2.1. Zamansal Yakınlık

Zamansal yakınlık güncellik kavramı ile ilgilidir. Olayın yeni oluşması, ortaya çıkması ya da bildirilmesi zamansal yakınlık kapsamında değerlendirilmektedir. Zamansal yakınlık haberin etki düzeyini de arttıran bir unsurdur. Örneğin Avrupa Birliği (AB) ile ilgili yeni ortaya çıkan bir gelişme okuyucuları da etkilemektedir.

1.1.1.2.2.2. Mekansal Yakınlık

Zamansal yakınlık “ne zaman” sorusunun cevabı iken, mekansal yakınlık ise “nerede” sorusunun karşılığıdır. Mekansal yakınlık; olayların, okuyucuların yaşadıkları çevreye yakınlığı ile ilgilidir. Okuyucu yakın çevrelerinde meydana gelen olaylara karşı daha duyarlı ve ilgilidir.

1.1.1.2.2.3. Süreç Uygunluğu

Haberi yapılacak konunun, yayınlanacağı kitle iletişim aracının özelliklerine de uygun olması gerekmektedir. Bu bağlamda kitle iletişim aracının yayınlanma sıklığı belirleyici bir faktördür. Dolayısıyla günlük cereyan eden bir olay (uzun sürece yayılan olaya göre) günlük gazetede yayınlanmaya daha uygundur. Örneğin, AB Zirve haberleri, Türkiye-AB ilişkilerindeki genel sorunlardan daha fazla haber değeri taşımaktadır.

⁹⁶ Hakan Ergül, *Televizyonda Haberlerin Magazinleşmesi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), a.g.e., s. 88.

1.1.1.2.2.4. İlginçlik

Haber değeri taşıyan hemen hemen her olayda bir sıra dışılık unsuru aranmaktadır. Olağandışı eylem ya da eylemler ile bunlara ilişkin arayışlar da ilginçlik değerinin gereğidir. “İlk, son, tek ve en” gibi sıfatlarla tanımlanabilen olgular, haberin temel öğelerini oluşturmaktadır. Bu tür olgular aynı zamanda haberi farklılaştırmakta ve okuyucu açısından haberin farkındalığını ortaya çıkarmaktadır. Örneğin AB tarafından Türkiye’nin adaylık statüsünün kabul edilmesi; Türkiye-AB ilişkilerinde bir “ilk”e karşılık gelmektedir. Türkiye-AB ilişkilerindeki bu sıra dışı gelişme haberdeki “ilginçlik” vurgusunu sağlamaktadır.

1.1.1.2.2.5. Önemlilik

Her haber değeri için belirleyici bir özellik olan önemlilik “ne” ve kim” sorularının cevabını içermektedir. Tanınmış kişiler ya da önemli nesnelere hakkındaki haberler her zaman okuyucuda merak olgusunu ortaya çıkartmaktadır. Örneğin, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği konusunda her okuyucunun bir fikri olmasına rağmen; Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği Başkanı’nın bu konuda olumlu ya da olumsuz öngörüler içeren görüşlerini beyan etmesi haber değeri açısından önem taşımaktadır. Benzer durum ülkeler için de geçerlidir. Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği konusunda AB’ye üye olmayan herhangi bir ülkenin destek açıklaması kamuoyunda çok fazla yankı uyandırmazken Amerika Birleşik Devletleri’nin bu anlamdaki desteği yüksek düzeyde haber değeri taşımaktadır.

1.1.1.2.2.6. Olumsuzluk Vurgusu

Geleneksel habercilik anlayışı içinde çatışmalara anlaşmazlıklara ve olumsuzluklara yapılan vurgunun her zaman okuyucunun dikkatini çektiği bilinen bir gerçektir. Bu vurgular fiziksel yada düşünsel boyutlu olabilmektedir. Örneğin, bir AB zirvesinde AB karşıtı gösteriler yapanlarla polis çatışması ya da Türkiye’nin tam üyeliği konusunda

AB'ye üye devletlerin anlaşmazlığı olumsuz olana vurgudur ve her biri farklı açılardan haber değeri taşımaktadır.

1.1.1.2.2.7. Konunun Kapsamı

Bir olayın haber değeri taşıyabilmesi için belirli bir kitleyi kapsamaması gerekmektedir. Olayın kapsadığı kitlenin boyutu, haber değeri ile de paraleldir. Örneğin, AB Müktesebatı içerisinde yer alan “kişilerin serbest dolaşımı”na ilişkin Türkiye’yi ilgilendiren bir karar; yine aynı müktesebat içerisinde yer alan “malların serbest dolaşımı” ile ilgili alınan karardan daha fazla haber değeri taşımaktadır. Çünkü kişilerin serbest dolaşımı daha geniş kitlelere hitap etmektedir.

1.1.1.2.2.8. Konunun Anlaşılabilirliği

Haberin içerisinde yer alan olay ya da olayların açık ve anlaşılır olması; okuyucunun bunları kavrayabilmesi aranılan özellikler içerisinde yer almaktadır.

1.1.1.2.2.9. Anlamlılık Düzeyi

Ele alınan konunun hedef kitle açısından da anlamlı olması gerekmektedir. Her haber olayı hedef kitleyi ilgilendiren boyutta olmayabilir. Örneğin, AB tarafından alınan ve AB'ye üye ülkeleri ilgilendiren önemli bir kararın Türkiye'deki okur kitlesi üzerindeki anlamlılık düzeyi düşükken; AB tarafından alınan ve Türkiye'nin tam üyeliğini etkileyecek bir kararın aynı kitle üzerindeki anlamlılık düzeyi son derece yüksektir. Bu durum haber değerini etkileyen önemli unsurlar içerisinde

1.1.1.2.2.10. Uygunluk Düzeyi

Beklenti ve tahmin öğelerinden oluşan konunun uygunluk düzeyi, okuyucunun olmasını umut ettiği ya da olacağını önceden tahmin ettiği olayların irdelenmesinde dikkate alınmaktadır. Bir anlamda okuyucu beklentilerinin ön planda olduğu haberlerdir.

1.1.1.2.2.11. Olayın Sürekliliği

Haberi yapılacak olay, bir zaman süreci içerisinde gelişim seyri gösteriyorsa; bu konunun işlenmesi de önemli bir haber değeri taşımaktadır. Her ne kadar habere konu olan olay haber hiyerarşisi bağlamında ilk günlerde ve ilk sıralarda; sonraki günlerde ise iç sayfalarda ve alt sıralarda yer alsada; konunun zaman süreci içerisinde bütünlüklü bir yapı sergilemesinden ötürü, olayın sürekliliği haber değeri özelliği taşımaktadır. Bu durum AB zirve haberlerinde net bir biçimde görülmektedir. AB zirvesinin gerçekleştiği günlerde bu konuyla ilgili haberler ön sayfalarda ilk sırada yer alırken, zirve toplantılarının sonrasındaki günlerde ise zirve haberleri iç sayfa ve alt sıralara doğru bir çekilme sergilemektedir.

1.1.1.2.2.12. Kompozisyon

Gazetede ki haber konularına bir bütün olarak bakıldığında genel anlamda bir dengeyi bünyesinde sergilemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, haber değeri taşıyan trafik kazaları gibi sıklıkla ortaya çıkan olaylar, gazetede tüm sayfaları kapsayacak şekilde verilmez. Burada söz konusu olan habere konu olan olayların çeşitliliğinden doğan ve okuyucuyu etkileyen kompozisyonudur.

1.1.1.2.3. Haber ve Gerçeklik

Wilbur Schramm'ın haberin olayla özdeş olmadığı yönündeki yargısı, haber olay ilişkisi kadar haber gerçeklik ilişkisinin değerlendirilmesinin yapılmasını da gerektirmektedir. Haber/gerçeklik arasındaki bağlantı ne yöndedir? Bu soruya yanıt bulmak kadar irdelemek anlamlı olacaktır.⁹⁷

Liberal-çoğulcu yaklaşım, özgür bir enformasyon ortamında haberin olgusal, nesnel, dengeli ve tarafsız olabileceğini⁹⁸ ve dolayısıyla medyanın "gerçeği yansıtan bir ayna" olduğunu savunmaktadır. Profesyonel gazetecilik ideolojisine temel oluşturan liberal-çoğulcu yaklaşıma göre medya; gerçeğin aktarıldığı mecradır ve gazeteciler sürekli

⁹⁷ Tokgöz, a.g.e., (2000), s.165.

⁹⁸ Bedriye Poyraz, *Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik*, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002),s. 62.

gerçeğin peşinde koşmaktadır.⁹⁹ Farklı açıdan düşünüldüğünde ise bir yandan olaya ilişkin bilgileri derlemekle görevli gazetecinin kısıtlı araştırma ve üretim sürecinde, olayla ilgili bilgilerin ne kadarına ulaşabileceği, diğer taraftan gazetecinin bilgileri derlediği kaynakların gerçeği ne kadar aktarabildiği hatta elde edilen bilgilerin haber metinlerine nasıl aktarıldığı gözden kaçırılmamalıdır.¹⁰⁰

Gazeteci, bir olayı haber yapabilmek için kendi görüş, düşünce ve yargıları ile çalıştığı haber kuruluşunun genel yayın politikalarını dikkate alarak bir seçim yapmaktadır. Her an sayısız olay veya haber ham verisinin söz konusu olduğu bir toplumsal evrende gazeteci, seçilmiş bir olayı anlamlandırmaya yönelerek işe başlamaktadır. Daha sonra seçilmiş olay/konuya ilişkin okuyucunun ilgisini çekeceği varsayılan yönü ile ilgili araştırma yaparak bilgi toplamakta ve elde edilen verilerle olay yeniden kurgulanmaktadır.¹⁰¹ Bu noktada, olayın aslına sadık kalma, olayı oluşturan olgulara ait gerçeklere dayandırılması doğrultusundadır. Haberde olayın esas çerçeveye oturtulması, gerçeği iyi bir şekilde yansıttığı ölçüde önem kazanmaktadır.¹⁰²

1.1.1.2.4. Profesyonel Gazetecilik İdeolojisi

Liberal-çoğulcu yaklaşımda, medya nötr bir araç olarak; gazeteciler de belli haber kaynaklarından, kitlelere bilgi taşıyan¹⁰³ ve gerçeğe ulaşma yetisine sahip profesyoneller olarak görülür.¹⁰⁴ Karabay, profesyonel gazetecilik ideolojisinin ortaya çıkışını şöyle ifade etmektedir:

“Haber çalışanları arasında profesyonellik ideolojilerinden 1880’li yılların ikinci yarısından sonra söz edilmeye başlanmıştır. Ancak uygulamaların bugün profesyonel gazetecilik normları olarak kabul edilen “tarafsızlık” ve “nesnellik” doğrultusunda gerçekleşmesi uzun yıllar sağlanamamıştır. Haber çalışanlarının yansızlıklarını koruyarak, kişisel görüşlerini katmadan yada habere konu olan bilgileri çarpıtmadan bilinçli olarak kaçınmaları çeşitli düzenlemelere rağmen bu uzun dönemde gerçekleşmemiştir. 1920’li yıllardan sonra tarafsızlık ve nesnellik olgusu

⁹⁹ Karabay, a.g.e., s.100.

¹⁰⁰ aynı, s.101.

¹⁰¹ aynı, s.101.

¹⁰² Tokgöz, a.g.e., (2000), s.166.

¹⁰³ Girgin,a.g.e., s. 33.

¹⁰⁴ Ayşe İnal, “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi Yıllığı, (1993), s.156.

*kapsamlı olarak yeniden gündeme gelmiş, bu konuda bilimsel ve mesleki düzeyde çalışmalar başlamıştır.”*¹⁰⁵

Bu çalışmaları, profesyonel gazetecilik ideolojisine kamunun verdiği destekler izledi. Gazetecilerin tarafsızlık, bağlantısızlık, doğruya bağlılık gibi daha yüksek amaçlara bağlanmaları gerektiği öne sürüldü. Elde edilen bilgileri doğrulamada, farklı kaynaklara yer vermede ve muhalif yorumlamaları aktarmada belli kuralların benimsenmesi önerildi.¹⁰⁶

Profesyonel gazetecilik ideolojisi özünde çekici bir düşünceyi de barındırmaktadır: profesyonelliğin anlamı, gazetecinin ilk yükümlülüğünün kamuya hizmet etmek olduğudur. Medya profesyonelliği, doğruluğu ve gerçeğe bağlılığı vurgulamakla medyanın rolünü insanların düşüncelerini oluşturmalarına yardım etme biçiminde tanımlanmaktadır. Bu yüzden, profesyonellik denetimden çok bir güç kazandırma felsefesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda profesyonellerin çıkarları ile kamunun çıkarları örtüşüyor görünmektedir.¹⁰⁷ Demokratik bir yapı ve özerklik çerçevesinde uygulanmaya geçirilebilen profesyonel gazetecilik ideolojisi; sosyal sorumluluk, nesnellik, uzmanlık ve haberin yorumdan ayrılması gereği üzerine temellendirilmektedir.

1.1.1.2.4.1. Sosyal Sorumluluk

İş sosyolojisinin bir işin meslek sayılabilmesi için koyduğu bütün kuralları karşılama da gazetecilik, dünyada ve Türkiye’de meslek olarak anılmaktadır. Gazetecilik mesleği hak, yükümlülük, özgürlük ve sorumluluk gibi birçok kuramı içinde barındırmaktadır. Gazeteciliği bir meslek olarak tanımlayanlar, basının toplumsal yaşam bakımından önemi, basının sorumluluğu ve gazetecilerin toplum hizmetinde bir kamu görevlisi olduğu noktasından hareket etmektedirler.¹⁰⁸ Diğer mesleklerle karşılaştırıldığında ise toplumsal yaşam açısından önemi, gazeteciliğin sosyal sorumluluk boyutunu öne çıkarmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Karabay, a.g.e., s.50.

¹⁰⁶ Curan, a.g.e., (1997), s. 168-169.

¹⁰⁷ aynı, s. 169.

¹⁰⁸ Tokgöz, a.g.e., (2000), s. 98.

¹⁰⁹ Karabay, a.g.e., s.54.

Liberal-çoğulcu yaklaşıma göre kamuoyu adına hareket eden medya, iktidarın yöneticiler tarafından kötüye kullanılmasına karşı önlemler alır; karşıt görüşlerin buluşabileceği, çekişebileceği ve birbirinin gücünü sınyayabileceği serbest bir düşünce ortamı sağlar ve kamuoyunun bilme hakkına hizmet ederek, yurttaşlıkla ilgili konularda etkin katılım için destek sağlayarak, anlamlı siyasal tercihler için seçenekler sunar.¹¹⁰ Böylesine, çok yönlü ve boyutlu işlevleri olan medyada görev yapan gazetecilerin de sosyal sorumlulukları hiç kuşkusuz ki diğer meslek alanlarına göre daha üst seviyededir. Bu sorumlulukları üç ana başlıkta toplamak olanaklıdır:¹¹¹

- **Hiyerarşik sorumluluk:** Sorumluluk bilinci gazetecinin önce kendisinden başlamaktadır. Bu nedenle de çalışacağı medya kuruluşuyla etik ilkelerine bağlı kalacağı konusunda anlaşmaktadır. Bu anlamda, birincil sorumluluğu hiyerarşik düzen oluşturmaktadır.
- **Topluma karşı sorumluluk:** Gazeteci hedef kitlenin gereksinimlerine özen göstermek ve onlara karşı duyarlı olmak zorundadır. Bu zorunluluğun içerisinde aynı zamanda görev anlayışı da gelmektedir. Toplumsal sorumluluk olarak değerlendirilen bu olgu, aynı zamanda gazeteciliğin temel ilkelerinden birini yansıtmaktadır.
- **Bireysel sorumluluk:** Bireysel sorumluluğun özünde, gazetecinin kendi kendine onayladığı, benimsediği ve özümlediği sorumluluk ilkeleri bulunmaktadır. Bireysel sorumluluk kendi kendine denetim olgusuna karşılık gelmektedir.

Agee, Ault ve Emery ortak hazırladıkları bir çalışmada ise basının sorumluluğunu şekillendiren beş kontrol mekanizmasını öngören bir model oluşturmuşlardır. Modele göre suya atılan bir taşın yarattığı birbirine değmeyen, iç içe geçmiş halkalar gibi, sosyal kontrol mekanizması da beş halkadan oluşmaktadır. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:¹¹²

- **En içteki küçük halka;** medya sahiplerinin, yayıncıların, editörlerin, haber müdürlerinin, muhabirlerin vb. kişisel meslek standartlarını ve ahlaki değerlerini

¹¹⁰ Michael Gurevitch ve Jayg. Blumler, "Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler", *Medya Kültür Siyaset*, Der. ve Çev: Süleyman İrvan (Ankara: Ark, 1997), s. 199.

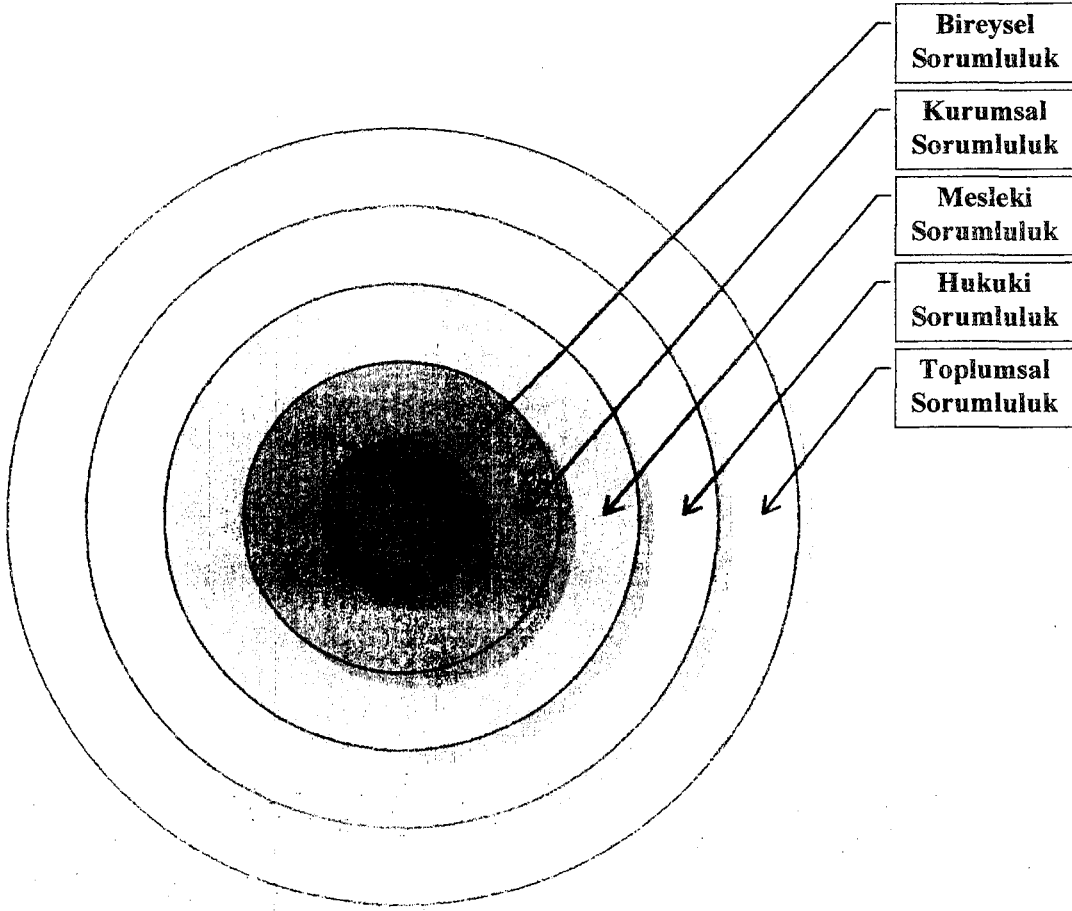
¹¹¹ Bülbul, a.g.e., (2001), s. 63.

¹¹² Karabay, a.g.e., s.57-58.

temsil etmektedir. Bireyler önce kendi vicdan ve inançlarına karşı sorumludur. Ancak kendilerini çevreleyen diğer dört halkayı da dikkate almak durumundadır.

- **İkinci halka;** her bir basın kuruluşunun kendine özel etik ve misyonu çerçevesinde, özel kurumsal standartlarını ve ahlak kurallarını temsil etmektedir.
- **Üçüncü halka;** sektörel yani ulusal düzeydeki yerleşik mesleki ahlak kurallarını temsil eder.
- **Dördüncü halka;** devletin ve sosyal sistemin iletişime ilişkin felsefeleri ve hukuki sınırlamalarını temsil eder.
- **En dıştaki beşinci halka;** toplumun genel değer yargılarını temsil eder. Toplumun hangi haberleri kabul edip hangilerine tepki göstereceğini belirler.

Bu beşli kontrol mekanizması şekilsel olarak şöyle ifade edilebilir:

Şekil 1. Basının sorumluluğunu şekillendiren beşli kontrol mekanizması

1.1.1.2.4.2. Nesnellik

Profesyonel gazetecilik ideolojisi içinde en önemli rol nesnellik ilkesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Okuyucunun habere, gazeteye ve gazeteciye olan güvenini tesis eden ya da yıkan unsurların başında nesnellik ilkesi gelmektedir. Nesnellik bir anlamda inanırlılık ile paralel bir seyir izlemektedir. Gazetecinin, haberin oluşturulma sürecinin kendine düşen bölümünde; kişisel değer yargılarını ve yorumunu katmaksızın eylemde bulunması haberde nesnelliği de beraberinde getirmektedir.

İletişim araçlarında, özellikle haberle ilgili olarak; iletişimcilerin olaylarla olan öznellikten uzak ilişkilerini ve olayları aktarırken kendi öznelliklerini dışlayabilme yetilerini dile getiren¹¹³ nesnel habercilik anlayışının ortaya çıkışı ve gelişmesi, toplumların demokratikleşme süreciyle yakından ilgilidir.¹¹⁴ Gazeteciliğin etik yükümlülüğü olan ve olayları gerçekleştiği şekliyle aktarmak ve sunmak¹¹⁵ anlamına gelen nesnellik kavramı; 1800'lerin ortalarında Amerikan İç Savaşı sırasında yapılan gazetecilik uygulamalarıyla başladı¹¹⁶ ve 1900'lerin başında nesnellik ilkesi ciddi ve güvenilir haberciliğin ayrılmaz bir parçası haline geldi. Bu ilkeye duyulan saygı, güvenilir oluşuna dayanıyordu; güvenilirlik ise standartlaşma ile yakından ilgiliydi. Glasser'in belirttiği gibi nesnel haberciliğin dayandığı uzlaşmalar bu dönemde ortaya çıktı. Nesnellik ilkesi ile birlikte gelişen diğer bir profesyonel norm ise haberin olaya ilişkin olması gerektiği vurgusunu taşıyordu.¹¹⁷

Haberciliğin örgütlenme biçimi profesyonel gazetecilik normlarının dolayımı ile gerçekleşti. Başını nesnellik ilkesinin çektiği bu kurallar, haberin tarafsız ve dengeli olması gerektiğini vurguluyordu. Tarafsızlık ve nesnellik bir paranın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmaz iki ilke iken, dengeli habercilik hakkaniyet anlayışını beraberinde getirdi.¹¹⁸

Nesnellik, gerçeğin doğru yazılması ve aktarılan olay dokusunun doğru olmasıdır.¹¹⁹ Haber metninin nesnelliği denildiğinde ise toplumsal olayların, deneysel sonuçlar ya da istatistiksel veriler kadar yansız ve yorumdan uzak yansıtılmasının anlaşılması gerekmektedir. Bu ölçüt daha çok, habercinin bireysel değerlerinin haber içeriğine olabildiğince karıştırılmaması ve metnin yazılışında açıkça görülebilecek yorum öğelerinin en aza indirilmesi gerekliliklerine göndermede bulunmaktadır.¹²⁰

Profesyonel gazetecilik ideolojisi çerçevesinde gazetecinin, nesnellik ilkesini yerine getirebilmesi için uyması gereken unsurlar şöyle özetlenebilir:

¹¹³ Mutlu, a.g.e., (1998), s.256.

¹¹⁴ Karabay, a.g.e., s.58.

¹¹⁵ Bülent Çaplı, *Medya ve Etik*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2002), s.88.

¹¹⁶ Karabay, a.g.e., s.59.

¹¹⁷ Ayşe İnal, *Haberi Okumak*, (İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996), s.17.

¹¹⁸ aynı, s.17.

¹¹⁹ Aslan, a.g.e., s.64.

¹²⁰ "Robert Karl Manoff ve Michael Schudson, *Reading The News*, Ed. Robert Karl Manoff ve Michael Schudson, (New York: Pantheon Boks, 1986), s.15" Ergül, a.g.e., s.78'deki alıntı.

- Kişisel inanç, beklenti ya da değer yargılarını, olayın aktarımına eşlik edecek biçimde haberde kullanmamak.
- Farklı görüşlere haber içerisinde eşit oranda yer vermek.
- Haber üretim sürecinin her aşamasında kesinlik ve doğruluk şartlarını yerine getirmek.
- Olayı özünden saptırmadan olduğu gibi aktarmak.
- Haberin içerisine yorumu katmamak ve haber-yorum ayırımını net bir şekilde ortaya koymak.
- Tarafsızlığı ve nesnelliği; hem olaya taraf olan kaynaklardan bilgi alma aşamasında, hem de tarafların aktardıklarını habere yansıtırken elden bırakmamak.
- Olayın içerisindeki aktörlere yönelik olası bir takım olumsuz duyguların ön plana çıkarılarak haberin nesnelliğinin gölgelenmesine izin vermemek.

1.1.1.2.4.3. Uzmanlık

Profesyonel gazetecilik ideolojisinde uzmanlık olgusu, siyasetten ekonomiye, bürokrasiden diplomasiye, kültür, sanat, spor, polis ve adli konulardaki haberlerin doğruluğunu tartışmasız kılacak kişilerce hazırlandığını vurgulamaktadır. Sıralanan haber kategorilerinin özel alanlar olduğunu vurgulayan bu ilke; kendi alanında yoğunlaşmış, belirli bir bilgi birikimi sonucunda görüşleri ve edindiği becerileri ile ayrıcalık kazanmış uzmanların bu donanımlarını kamu yararı doğrultusunda kullandıklarını belirtmektedir. Böylece haber medyasında yer alan haberlerin, uzmanlar tarafından hazırlanmış olmasına yapılan vurgu ile aynı zamanda haberlerin doğruluk, güvenilirlik ve etkililik açısından önemi de konumlandırılmış olmaktadır.¹²¹

Günümüzün modern medya yapılanması içerisinde artık uzmanlaşma tam olarak belirginleşmiş ve uzmanlık kategorileri arasındaki alt dallar çoğalmıştır. Örneğin, spor gazeteciliği kategorisinde; futbol, basketbol, voleybol gibi alt dallar ortaya çıkarken bu alt dallar içerisinde de kulüpler bazında spor gazeteciliğinin ayrışarak uzmanlaştığını görmek

¹²¹ Karabay, a.g.e.,s.61.

olanaklıdır. Ya da siyaset gazeteciliği söz konusu olduğunda, meclisteki her bir siyasi parti için ayrı gazetecinin uzmanlaştığı bilinmektedir.

Profesyonel gazetecilik ideolojisi çerçevesinde uzmanlık olgusu, temelde iki sonucu doğurmaktadır. Bu sonuçlardan birincisi, “örgütsel etki” ile ilgilidir. Uzmanlaşmış gazeteci daha az uğraş ve zamanla haberi oluşturur bu ise verimliliğin üretime ekonomiklik olarak yansımalarıdır. İkinci sonuç ise, “toplumsal etki”dir. Haberin, konusunda uzman kişilerce hazırlanıyor olması, okuyucu üzerinde haberin inanırılık düzeyini arttırıcı bir unsurdur ve bu durum özümsemeyi yani haberin doğruluğunun kabulünü sağlar.

1.1.1.2.4.4. Haberin Yorumdan Ayrılması

Profesyonel gazetecilik ideolojisi içerisinde yer alan haberin yorumdan ayrılması gereği, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin gazetecilik mesleği ile ilgili olarak “Çözüm Tasarıları” adı altında belirlediği öneriler arasında şöyle yer almaktadır:

“Gazeteciliğin temel ahlaki prensiplerinde biri de; haber ile yorum arasındaki belirgin ayrımın çizilmesi ve bunların karıştırılmasının önlenmesidir. Haber gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir. Yorum ise yazanın, yayımlayanın ya da medya şirketlerinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir.”¹²²

Okuyucunun, haber üretim sürecinde yer alan; gazetecinin, yönetsel kadronun ve medya sahibinin habere konu olan olay/olgu hakkındaki düşüncelerinden etkilenmeden; özgür iradesi ile olaya/olguya ilişkin bir sonuca varması; haberin yorumdan ayrılması gereğinin bir sonucudur. Her ne kadar profesyonel gazetecilik anlayışı çerçevesinde haberin yorumdan arındırılmış olması normatif değerleri ifade etse de; pratikte haberin niteliksel özelliklerinden dolayı, haberin içerisinden yorumu tamamen çıkartmak ya da yok saymak olanaklı değildir. Bu noktada önemli olan, haber içerisinde yorumun en alt seviyede olabildiğini sağlamak ve haberle yorumu net bir şekilde ayırabilmektir. Bu ise yorumu açık bir dille yapmak ve örtük yönlendirmelere başvurmamakla olabilmektedir.

¹²² “Basın Konseyi, Basın Konseyi 1993 Yıllık Raporu (İstanbul:1994) s.145” Girgin, a.g.e., s.95’deki alıntı.

Liberal-çoğulcu yaklaşımlar habere bu perspektiften yaklaşırken; eleştirel yaklaşımlar ise haberin bir söylem olduğunu ve haber söyleminin de toplumda var olan egemen söylemler tarafından yaratıldığını öne sürmektedir. Eleştirel yaklaşımlar haber değeri kavramına da farklı bir açıdan yaklaşarak; neyin haber olup, neyin haber olmayacağını egemen güçler tarafından belirlendiğini ve haber/gerçeklik ilişkisinde söz konusu belirleyici faktörün egemen sınıfın gerçeklerinden ibaret olduğunu ortaya koymaktadır.

1.1.2. Eleştirel Yaklaşımlar Çerçevesinde Medya ve Haber

Liberal-çoğulcu kuramlar çerçevesinde gerçekleştirilen kitle iletişim çalışmalarının başlıca odağı "etki" sorunsalı olmuştur. Etki sorunsalı; bu kuramlar içinde özde bireyin, genel görünümüyle ise toplumun davranışçı yorumları üzerinden formüleştirildi. Bireye odaklanan liberal-çoğulcu kuramların tersine, eleştirel yaklaşım; medya, iletişim ve toplumsal iktidar arasındaki ilişki ve bağlara odaklanır. Amerikan araştırma geleneğinin bir yansıması olan liberal-çoğulcu kuramlar; psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve bunların türevlerinde bulunan egemen davranışçı düşüncelerden esinlenirken; İngiliz ve Kıta Avrupası kökenli kuramlardan beslenen eleştirel yaklaşım ise, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, göstergebilim, edebiyat çalışmaları, psikoloji ve tarih gibi alanlardan esinlenen disiplinlerarası bir görünüme sahiptir. Ayrıca, liberal-çoğulcu kuramların yansızlık vurgulamasının aksine; eleştirel kuramlar Marksist görüş açısı ya da bu görüş üzerine temellendirilmiş benzer perspektiflere sahip varsayımlardan hareket ettiklerini açıklıkla ifade ederler.

Liberal-çoğulcu kuramların duruşu medyanın; hayati bir yol gösterici sorumluluğu olan ve değişimin esas kaynağı olduğu yönünde iken, eleştirel kuramların habere ve medyaya bakışı, ideolojik egemenliğin sürdürüldüğü mekanizmalar şeklindedir. Liberal-çoğulcu kuramlar, haber medyasını gerçekte hükümet ve kamuoyu arasındaki bir bağlantısı noktası gibi görmektedir. Ayrıca birey demokratik özerklik adına görüşlerini bu kurumsal yapı içerisinde belirtir. Bu kuramlarda medya, güç için gruplar arası rekabetin sağlandığı, hayati konularda özgür kamuoyu tartışmalarının yapıldığı ve resmi olanın sürekli kamuoyu tarafından incelendiği kanallar olarak atfedilir. Eleştirel kuramlar, bunun aksine medyayı

egemen sınıfın halk üzerinde kurduğu kontrolün ve baskın ideolojinin kurumsal yapıları olarak görmektedir.¹²³

Marksist yaklaşım, medya örgütlerini "özerk" kurumlar olarak görmez. Bu kuramda medya, egemen ideolojiyle, hakim sınıfla, devletle iç içe ve onların değerlerini, ideolojilerini yeniden üreten kurumlar olarak görülür. Bu perspektifte kitle iletişim örgütleri, ideolojik arenanın bir parçası durumundadır. Sınıf görüşlerinin su yüzeyine çıktığı bu arenada, kitle iletişim örgütlerinin son kontrolü tekelci sermayenin elindedir.¹²⁴ Görüşleri eleştirel kuramlara temel oluşturan Marks, Engels ile birlikte bu görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

"Hakim sınıfların fikirleri her dönemde hakim fikirlerdir; yani, toplumda hakim olan maddi iktidara sahip olan sınıf, aynı zamanda hakim entelektüel iktidarın da sahibidir. Maddi üretim araçlarına sahip sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçları üzerinde de kontrole sahiptir. Zihinsel üretim araçlarından mahrum olanların fikirleri ise hakim sınıfa bağımlıdır."¹²⁵

Kitle iletişimiyle ilgili olarak Marksist yaklaşımlar temel olarak iki yönde gelişmiştir. Birincisi; kitle iletişiminin kapitalist ülkelerde gelişmesini iletişimin üretimi bağlamında ele alan yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlar Marksist veya Neo-Marksist tarihsel materyalist veya siyasal ekonomi yaklaşımları olarak nitelenir. Marks'ın üretim biçimi ve ilişkilerine ağırlık vererek toplumdaki iletişimi anlamaya çalışır. İkincisi; Marks'ın düşünce, ideoloji ve bilincin üretimi ve işlevleri üzerinde duran yaklaşım ve incelemelerdir. Bu incelemeler başta ideoloji ve üretim ilişkileri arasında bağ kurmuşlar ve kültür endüstrilerinin yapılarıyla ideolojik egemenliği ilişkilendirmişlerdir. Marksist yaklaşıma göre iletişim sorunu özlüce şu bağlamlarda ele alınır:¹²⁶

- üretim, dağıtım, dolaşım ve tüketimin doğası ve ilişkileri
- ideoloji, bilinç yönetimi, egemenlik ve mücadele

¹²³ W. Lance Bennett ve Regina G. Kawrence, News Icons and the Mainstreaming of Social Change. *Journal of Communication*, 45 (3), Summer, a.g.e., 1995, s.20-21.

¹²⁴ Atabek ve Dağtaş, a.g.e., s.321.

¹²⁵ "Karl Marks ve F. Engels, *The German Ideology*, (London: Lawrence and Wishart, 1970) s. 64" Curran, Gurevitch ve Woollacott, a.g.e., s.243'deki alıntı.

¹²⁶ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s.303.

Eleştirel kuramların temel özelliği çoğulcu bir toplum anlayışından yola çıkan çalışmaların "haber" ve gazetecinin konumu ve rolü üzerine oluşturdukları tartışmaları ve genel olarak medyaya atfettikleri rolü öncüllerinin altını çizerek eleştirmeleridir. Eleştirel haber çalışmalarının öncelikli olarak "sorguladıkları" ve "paylaşmadıkları" görüş, basın toplumda bağımsız bir güç olduğu varsayımı içinde tanımlanan, basının profesyonel bir uzmanlık olduğu ve haberin "gerçeğin" kendisi olduğu iddiasıdır.¹²⁷ Eleştirel yaklaşımda, haberin yapılanmış iletişim süreci içinde yer aldığı vurgulanırken, iletişim sürecinin içinde yer alan yapıların da içeriği belirlediği ve bu belirlemenin de önceden tanımlanmış olduğuna işaret edilmektedir.¹²⁸

Gerek medyanın ekonomik politiği üzerinde duran çalışmalar, gerekse kültürel yaklaşımı benimseyen araştırmalar, Marksist kuramın değişik vurgularından kaynaklansalar da, temelde haberi bir ideoloji olarak görme ve haberciliği resmi kaynakların söylemlerinin yeniden üretildiği bir uğraş alanı olarak kavrama eğilimindedirler. Bu yaklaşımla yapılan analizler daha çok haberin söylemini yakalamaya çalışan metin çözümlemeleridir. Bu tür metin analizlerinin altında yatan temel kaygı haber içeriklerini hazırlandıkları koşullar ve daha geniş anlamda toplumun ekonomik ve siyasal yapısından izole etmeden, diğer bir deyişle bağlamlarıyla ilişkilendirerek anlamak ve açıklamaktır.¹²⁹ Berg ve Wenner ise, eleştirel kuram analizlerine ilişkin şu görüşü öne sürmektedirler: *"eleştirinin temel amacı... sosyo kültürel sembolik formları anlaşılır kılmak, açıklamak ve değerlendirmektir."*¹³⁰

Marksist temele sahip araştırmacılar, kendi çalışmalarının temelini oluşturan siyasal ve epistemolojik bağlılıklarının, en az araştırma metotları ve sonuçları kadar incelemeye ve tartışmaya açık olduğuna inanırlar. Curran, Gurevitch ve Woollacott'u izleyerek söylenecek olursa, eleştirel perspektif oldukça çeşitli teorik ilgileri ve yaklaşımları kuşatsa da bu perspektifin içinde yer alan üç temel araştırma yaklaşımını yapısalcı yaklaşım, ekonomi-

¹²⁷ İnal, a.g.e., (1993), s.158.

¹²⁸ Karabay a.g.e., s.34.

¹²⁹ İnal, a.g.e., (1993), s.158-159.

¹³⁰ "Leah R. Vanda Berg ve Lawrence A. Wenner *Television Criticism Approaches and Applications* (NY: Longman, 1991), 10" Edward J. Fink ve Walter Gantz, *A Content Analysis of Three Mass Communication Research Traditions: Social Science, Interpretive Studies and Critical Analysis*. *Journalism And Mass Communication Quarterly*, Vol. 73, No.1 Spring 1996, s. 115'deki alıntı.

politik yaklaşım ve kültürel çalışmalar yaklaşımı olarak tanımlamak mümkündür.¹³¹ Bu yaklaşımlar içerisinde kültür endüstrisine yönelik eleştiriler geliştiren ve bir anlamda eleştirel yaklaşımların öncülüğünü yapan Frankfurt Okulu ile medyayı egemen güçlere hizmet eden araçlar olarak gören Araççı Yaklaşım eklendiğinde kapsayıcı bir sınıflama da gerçekleşmiş olmaktadır:

- Frankfurt okulu
- Araççı yaklaşım
- Yapısalcı yaklaşım
- Ekonomi-politik yaklaşım
- Kültürel çalışmalar

1.1.2.1. Frankfurt Okulu

"Frankfurt Okulu" terimi yaygın, ancak dağınık bir biçimde hem bir grup entellektüel hem de özgül bir toplum teorisini belirtmek için kullanılmıştır. Söz konusu entellektüeller, 1923'de Frankfurt'ta kurulan "Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü"nde toplanmışlardır. Bununla birlikte, sonradan Frankfurt Okulu adıyla anılan kurumun temeli, Horkheimer'in 1930'da enstitü yöneticiliğine atanması ile atılmıştır.¹³² Okulun kurucuları genellikle üst/orta sınıf kökenli, ideolojik anlamda sol eğilimli ve Musevi araştırmacılardan oluşmaktadır. Okulun öncelikli amacı eleştirel kuram ve araştırmaların geliştirilmesidir. Bu, modern kapitalizmin kuramsal anlamda bir eleştirisinin geliştirilmesi anlamını taşımaktadır. Merkezin medya araştırmaları alanında en etkili olmuş temsilcileri Theodor Adorno, Max Horkheimer ve Herbert Marcuse'tür.¹³³

Frankfurt Okulu kuramcılarının görüşü en azından üç önemli tarihsel deneyden etkilenecek oluşmuştur:¹³⁴

- 1917 Rus devriminin Avrupa'ya yayılmamasının düş kırıklığı

¹³¹ Fred Fejes, Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri, *Medya, İktidar, İdeoloji* Der. Çev. : Mehmet Küçük (Ankara: Ark Yayınevi, 1994), s. 252-253.

¹³² Phil Slater, *Frankfurt Okulu*, Çev: Ahmet Özden, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1998) s. 9

¹³³ Suner, a.g.e., s.38.

¹³⁴ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., (2000), s.408-409.

- Faşizmin yükselişi ve bu entellektüellerin -ki hemen hepsi Yahudi'dir- savaştan sonra bile baskı altında kalışı.
- II. Dünya Savaşı'ndan sonra batı kapitalist rejimlerinin görece istikrarı ve bu istikrarın ürettiği ideolojik değişimler.

Frankfurt Okulu hiçbir dönemde herhangi bir partiye ittifaka girip, örgütsel bir bağ kurmamıştır. Bu konuya resmi bir sıfatla ilk vurguyu yapan Grünberg'dir. Enstitünün kuruluşu sırasında Weil, Horkheimer ve Pollack'ın Profesörlük ünvanına sahip olmaması; fakat enstitü yöneticiliği için bu ünvana sahip olunması gerektiğinden, 1923 yılında Avusturyalı Marksist tarihçi Carl Grünberg enstitü yöneticiliğini üstlenmiştir. Grünberg o yıllarda enstitünün açılış konuşmasında enstitünün parti politikaları ile ilgilenmeyeceğini kesin bir dil ile şöyle ifade etmiştir:

*"Enstitü her türlü gündelik politikadan kaçınacaktır. Enstitünün yürüteceği herhangi bir etkinlik gerek biçim gerekse içerik olarak bilimsel çalışmanın bir bütün olarak uygulanışından başka bir şey olmayacaktır."*¹³⁵

Almanya'da faşizmin yükselişi ve Yahudilere karşı artan baskılar; okulun bünyesindeki bir çok entellektüelin 1930'lu yıllarda Amerika'ya göç etmesine neden olmuştur. Faşizmin yükselişi, artan baskılar ve sonucundaki göç ile; farklı bir entelektüel çevrede çalışma zorunluluğu ve ekonomik sınırlılıklar araştırmaları da belirli oranda etkilemiştir. Almanya'nın II. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması ve Nazi yönetiminin devrilmesi, 1940'ların son dönemlerinde Frankfurt okulu araştırmacılarının yeniden Almanya'ya dönüşünün kapılarını açmıştır. Fakat Marcuse gibi okulun bazı araştırmacıları Almanya'ya dönmeyerek, yaşamlarını ve çalışmalarını Amerika'da sürdürmüşlerdir. Sonraki yıllarda, Marcuse Amerika'da özellikle öğrenci hareketlerinin önemli bir destekçisi olmuştur. Marcuse öğrenci olaylarının eleştirel önemini "Özgürleşme Üzerine Bir Deneme" adlı yapıtında şöyle vurgulamıştır: "*Özgür ve eleştirel bir eğitim için mücadele, değişim için verilen büyük savaşın içinde yaşamsal önemde bir yer tutar.*"¹³⁶

¹³⁵ "Carl Grünberg, Festrede gehalten zur Einweihung des Instituts für Socialforschung an der Universität Frankfurt a.m 22 Juni 1924, Frankfurter Universitätsreden, 20, Frankfurt: Universitätsdruckerei Werner und winter, 1923, s-9", Slater, a.g.e., s.20'deki alıntı.

¹³⁶ "Marcuse, An Essay On Liberation, s.66" Slater, a.g.e., s.178'deki alıntı.

Marcuse'un 1964 yılında yayınlanan "Tek Boyutlu İnsan" adlı kitabı dönemin ideolojik savaşında doğrudan etkili olmuştur. Marcuse siyasal egemenliğin yeni biçimlerinin iç yüzünü açığa çıkarmayı ister: Teknoloji ve bilim tarafından giderek daha fazla biçimlenen bir dünyanın ussallık görünüşleri altında, bireyi özgürleştirmek yerine onu köleleştiren bir toplumsal örgütlenme modelinin us dışılığı görülür. Teknik ussallık ve araçsal us; söylem ve düşünceyi, nesne ile görevini, gerçek ile görünüşü, öz ile varoluşu birbirlerine uyduran bir tek boyuta indirgemişlerdir. Bu "tek boyutlu toplum" eleştirel düşünce alanını ortadan kaldırmıştır. Yapıtın en çarpıcı bölümlerinden biri "Tek Boyutlu Dil" ile ilgilidir ve medyadaki söyleme geniş göndermeler yapar.¹³⁷ Marcuse'ye göre, medya "söylem evrenini kapama" rolünü oynar ve kullandığı dil düşünceyi engeller. Medya dünyayı düşünme ya da düşünmemedeki koşulları bizim için tanımlar. Medyanın etkisi bizim şu veya bu konu hakkında ne düşündüğümüz bakımından değil, tüm entelektüel kişiliğimizi koşullandırması bakımından değerlendirilmelidir.¹³⁸

Frankfurt Okulu'nun bir başka üyesi, Walter Benjamin'e* göre, Yeni iletişim araçları manipüle edici olarak nitelenip atılmamalı, bunun yerine işçi sınıfının çıkarına göre görev yapacak bir şekle dönüştürülmelidir.¹³⁹ Frankfurt Okulu'nun "Kültür Endüstrisi'ne" ilişkin analizinde Benjamin'in üretim, dağıtım ve alımlama kategorilerini üst-eleştirel bir önemi vardır. Bu bağlamda Benjamin'in çalışması, ağırlıklı olarak Brecht'in estetik praksisinin teorik yansımasıdır ve Brecht'in medya ile olan pratik ilişkisi söz konusudur. Frankfurt Okulu'nun yeni iletişim araçları ile olan ilk teorik ilişkisi Amerika'ya göçleri ile başlamış ve Okulun bu araçların kapsamını küçültücü "Kültür Endüstrisi" tanımlaması altında toplaması ile sonuçlanmıştır. Brecht yeni kitle iletişim araçlarının olduğu gibi kullanılmayıp proleter iletişimin çıkarlarına uygun biçimde "işlevsel olarak

¹³⁷ Mattelard, a.g.e., s.65.

¹³⁸ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., (2000), s.413.

* Kitle İletişim Kuramlarına ilişkin bazı yazımlarda Walter Benjamin'in hiçbir zaman formal olarak okulun bir üyesi olmadığı vurgulanmakta ve daha sonraları Frankfurt Okuluna eleştirel yaklaşan Kültürel Çalışmalar alanındaki araştırmacılara daha yakın gelecek bir isim olarak nitelendirilmektedir. Fakat gözardı edilmemesi gereken nokta Benjamin'in çalışmalarını Frankfurt Okulunun kültür endüstrisine ilişkin görüşlerinde önemli bir etkisinin olduğudur.

¹³⁹ Alemdar ve Erdoğan, a.g.e., (2000) s.413.

dönüştürülmesi” veya “yıkılması” gerektiğine inanıyordu. Bunun gerçekleştirilmesinden ayrı olarak, gönderici-alıcı ilişkisinde de kökten bir değişim talep ediyordu.¹⁴⁰

*"Radyo gündelik yaşamda hayal edilebilen en büyük iletişim aygıtı, kitlesel bir ağ olabilecektir, yeter ki yolunun yalnızca iletmek olmadığını, aynı zamanda almak, dinleyicinin yalnızca dinlemesine izin vermeyerek konuşurmak, böylece onu edilgen bir nesne olmaktan çıkarıp, diğer dinleyici-konuşmacılarla etkin bir ilişkiye sokmak olduğunu açıkça görebilsin. Bizim kavrayışımıza göre radyo bir vericiden fazlası olmalıdır: dinleyici bir verici olarak örgütlenmelidir"*¹⁴¹

Benjamin, Brechtçi “işlevsel dönüştürme” kavramının önemini vurgulamış ve sanat yapısının teknolojiyi yeniden üretebilirliğinin genel içerimlerini inceleyerek olumlu gelişime işaret etmiştir.¹⁴² Frankfurt Okulu kuramcıları artan ölçüde belirlenen ve bireysel bilinci kontrol ederek, itaat ve boyun eğmeye yol açan bir kitle kültürünün ortaya çıkışını çözümleyebilmek ve eleştirebilmek için olumsuz bir ideoloji kavramı kullanırlar. Kitle kültürü kendiliğinden oluşmaz, endüstri üretimi mantığının kültürel düzeyde ifadesi olan “kültür endüstrisi”nce yönlendirilir. Gösteri ve eğlence endüstrisinin gelişmesiyle birlikte sanatsal ve kültürel biçimler giderek standartlaşır ve metalaşır. Kültür endüstrisince geliştirilen gösteriler daha çok pasif ve sorgulamayan bireyleri hedef almıştır. Kültür endüstrisi bireyleri tüketiciye dönüştürür ve başka yolla kendilerini ifade edemeyecekleri doğrultusunda sistematik mesajlar verir.¹⁴³ Adorno bunu, "kendileri hakkında bilinçli olarak karar verecek ve değerlendirme yapacak özgür, bağımsız bireylerin gelişimini engeller"¹⁴⁴ diye açıklamıştır.

Kitlelerin içinde yaşadığı ve çoğaltmakta olduğu kitle kültürüne Adorno'nun duyduğu karşıtlık, bu kültürün, kitlelere yukarıdan ve görünmeden empoze edilmiş; tümüyle birbirinden kopuk, birbiriyle uyumsuz öğelerden yapılmış sentetik bir alaşım oluşundandı. Adorno, kültürel bir tahakkümün söz konusu olduğunu ve bunun belirli bir yönde işlediğini

¹⁴⁰ Slater, a.g.e., s.259-260.

¹⁴¹ “Bertolt Brecht, Radiotheorie, 1927 bis 1932 (Radyo Teorisi), GW XVIII, s. 129” Slater, a.g.e., s. 260’daki alıntı.

¹⁴² Slater, a.g.e., s.260.

¹⁴³ Jorge Larrain, *İdeoli ve Kültürel Kimlik*, Çev: Neşe Nur Domaniç, (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995), s. 82.

¹⁴⁴“Theodor Adorno, Culture Industry Reconsidered, *New German Critique*, 6, 1975, s. 19”, Larrain, a.g.e., s. 83’deki alıntı.

savunuyordu. Bu nedendir ki, Adorno ve Horkheimer “Kültür endüstrisi” terimini kullanmayı yeğlemiştir. Yıllar sonra, bu terimle ilgili olarak yaptıkları seçimin nedenlerini anlatırken Adorno şunları söylemiştir.¹⁴⁵

"Metni ilk kaleme alışımızda "kitle kültürü" demiştik. Daha sonra, savunucularının pekala kabul edebileceği bir yoruma; yani spontane olarak kitlelerin kendilerinden neşet edip oluşmuş bir kültürle ya da popüler sanatın çağdaş bir formu ile karşı karşıyaymışız gibi bir yoruma meydan vermemek için "kitle kültürü" yerine, "kültür endüstrisi" terimini kullandık. Kültür endüstrisinin popüler kültürden son derece farklı olduğunu göz önünde tutmak gerekiyor."

Nitekim, Frankfurt Okulu'nun üzerinde durduğu konu, kitle kültürünün tek başına kitle kültürü olarak gelişmesi değildir. Asıl konu, tekelci kapitalizmin himayesinde kitle kültürünce yüklenilen veya zorlatılan baskının özgül biçimidir.¹⁴⁶ Fakat gözardı edilmemesi gereken bir nokta da politik manipülasyondur. Bu, kültür metalarının üretiminde rol alan manipülasyonun, ideolojik etkilemeden çok, öncelikle karlı bir tüketimi amaçlamasına karşın, belirli durumlarda zorunlu politik manipülasyon ile gönüllü olarak birleşebildiğidir. Nitekim, faşizme geçiş döneminde radyonun rolü, Horkheimer ve Adorno tarafından "faşizme tamamen uyan", tarafsız bir otorite görünümüne bürünen bir kültür endüstrisi çerçevesinde ele alınmıştır. Radyo sonunda “Führer’in evrensel sözcüsü” olmuştur.¹⁴⁷

Adorno ve Horkheimer'e göre Aydınlanma ve teknoloji belirlenmiş ilişkilere yeni bir bağımlılık biçimi getirmiştir. Doğaya egemen olma girişimiyle birlikte akıl öznelleştirilmiş, yönlendirici ve tamamıyla araççıl bir nitelik kazanmıştır. Fakat bunun bedeli, egemenliğin içe dönmesi olarak, doğrudan verilen itaatkar bir öznel akılla kabulleniş olarak ödenmiştir.¹⁴⁸ Sonuçta, dilin “yorumlayıcı (hermeneutic) dairesi” içinde insanlar bağımlı kültürün birer tutsağı olmuşlardır. Medya ve kültür endüstrisi, kitlelerin bilincini o denli kolonileştirdi ki; kitleler artık direnmeyi bile düşünemez hale geldiler. Bu yapıda, sermayenin savunucuları sahiplenme yoluyla popüler kültür örgütlerini denetlemekle

¹⁴⁵ Marjin Jay, Adorno, Çev: Ünsal Oskay, (İstanbul: Der Yayınları, 2001), s.163-164.

¹⁴⁶ Slater, a.g.e., s.233.

¹⁴⁷ “Max Horkheimer Ve Theodor Adorno, Dialectic of Enlightenment, Çev: John Cumming, (Londra: Allen Lane, 1973) s.135-160”, Slater, a.g.e., s.236'daki alıntı.

¹⁴⁸ Larrain, a.g.e., s.83.

kalmazlar, aynı zamanda popüler düş kurma üzerinde de egemenlik uygularlar.¹⁴⁹ Bu konuda, Adorno, kitle eğlencelerinin ve eğlencilerinin insanları daha değerli ve insanın insan olmasını sağlayacak etkinliklerden alıkoyduğunu söylemekteydi. Adorno, kültür endüstrisinin, insanın ruhsal kurtuluşundan daha da önemlisi, etindeki, tenindeki gereksinimlerin insanal bir biçimde doyuma kavuşmasını engellemek işlevini yüklediği görüşündedir. Ayrıca, Adorno, bugün mutluluk diye yaşanabilen şeylerin gerçek mutluluğun sadece solgun bir imitasyonu olabildiğini vurgulamaktadır.¹⁵⁰

Adorno'nun kültür endüstrisine yönelttiği en önemli eleştirilerden biri de bile bile bu endüstrinin gerçekliği mistifiye etme işlevini yüklenmiş oluşuydu. Bu eleştirinin temelinde ise Marks'ın meta fetişizmi konusundaki klasik analizi bulunmaktaydı. Adorno'ya göre kültür endüstrisinin ürünleri metaya dönüşen sanat ürünleri değil, zaten daha en baştan, Pazar'da satılabilmek için üretilmiş uydurma şeylerdi. Sanat ile reklam arasındaki farklılık, Adorno'ya göre, artık ortadan kalkmış gibiydi. Kültürel ürünler gerçek bir gereksiniminin karşılanmasından çok değişim için üretilmekteydi. Tıpkı diğer ekonomik metalar gibi eğlenme ve dinlenme işlevleri için üretilmiş ürünlerin oluşum kökenleri ve işlevsel amaçları yanlış bilinci arttıran fantazmagorik bir dumanla maskelenmiş durumdadır.¹⁵¹

Genel anlamda bir Aydınlanma felsefesi eleştirisi ortaya koyan Frankfurt Okulu,¹⁵² 1960'ların sonuna kadar, Marksist yönelimli yaklaşım tarzı olarak ve kapitalist kültür endüstrisinin en güçlü eleştirel yaklaşımı olarak kaldı.¹⁵³ Frankfurt Okulu, Amerikan Kitle İletişim Araştırmaları içinde 1960'lı 70'li yıllarda ortaya çıkan eleştirel ve radikal yaklaşımlar ile İngiliz Kültürel Çalışmalarının özellikle Stuart Hall'un temsil ettiği ikinci dalgası üzerinde etkili olmakla birlikte, gerek Amerikan Kitle İletişim Araştırmaları, gerekse İngiliz Kültürel Çalışmaları gelenekleri içerisinde eleştirilmiş ve araştırmacılar; farklı nedenlerle bu Okula karşı mesafeli bir tutum sergilemişlerdir.¹⁵⁴ Frankfurt Okulu'na yöneltelen eleştiriler özellikle, Okulun aşırı tutucu olduğu ve Marksist bir yaklaşım olma özelliğini taşımadığı noktalarında yoğunlaşmaktadır.

¹⁴⁹ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., (2000), s. 410.

¹⁵⁰ Jay, a.g.e., s.166.

¹⁵¹ aynı, s.167.

¹⁵² Suner, a.g.e., s.39.

¹⁵³ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s. 415.

¹⁵⁴ Suner, a.g.e., s. 47.

1.1.2.2. Araççı Yaklaşım

Araççı yaklaşım, görüşlerini klasik Marksist kuramlar üzerine temellendirmektedir. Ekonomik yapının belirleyiciliği, aynı zamanda medya üzerinde de etkin rol oynamaktadır. Medya, egemen sınıfa/sermayeye hizmet eden bir araçlar bütünüdür. Egemen sınıfın/sermayenin elinde bulunan medya, kitlelere egemen söylemi yaymaktadır.

Araççı yaklaşım, medya metinleri ve izleyiciler üzerinde medyanın etkisi sorunsalını tartışma dışı bırakırken, çalışmalar iki noktada odaklanmaktadır.¹⁵⁵

- Basın alanında yoğunlaşma ve diğer alanlardaki sermayeyle basının ilişkisi.
- Sol eğilimli etkinlikler ve kurumlara yönelik basının yaklaşımı.

Araççı yaklaşımlar, kapitalistlerin kamusal enformasyon akışının kendi çıkarlarıyla uyumlu olmasını garantilemek için ticari Pazar sistemi içinde ekonomik güçlerini kullanma tarzları üzerine odaklanırlar. Araççı yaklaşım, özel mülkiyet altındaki iletişim araçlarını sınıf tahakkümünün araçları olarak görürler. Bu sav, Edward S. Herman ve Naom Chomsky'nin Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media (Rızanın Üretimi: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası) adlı yapıtlarında savunulur. Herman ve Chomsky, Amerikan haber medyasının "propaganda modeli" adını verdikleri bir model geliştirirler ve güçlülerin "söylemin ölçütlerini saptama, halkın neyi göreceğine, duyacağına ve düşüneceğine karar verme ve düzenli propaganda kampanyalarıyla kamuoyunu 'yönetme' yetisine sahip olduklarını" savunurlar.¹⁵⁶

Propaganda modeline göre, "medya, haberlerin ve çözümlerlerin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir." Bu modelde haberler, firmaların kar amacı, reklamların etkisi, gazetecilerin enformasyon kaynağı olarak hükümete, iş çevrelerine ve uzmanlara dayanması gibi çeşitli süzgeçlerden geçerek biçimlenmekte ve uygun olanlar yayınlanmaktadır.¹⁵⁷ Bu durum ise haberlerde birinci el kaynakların hakimiyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer

¹⁵⁵ Cangöz, a.g.e, s.20.21.

¹⁵⁶ Peter Golding ve Graham Murdock, "Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik", **Medya, Kültür ve Siyaset**. Der: Süleyman İrvan Çev: Dilek Beybin Kejanlıoğlu, (Ankara: Ark Yayınevi, 1997),s. 53

¹⁵⁷ Şermin Tekinalp ve Ruhdan Uzun, **İletişim Araştırmaları ve Kuramları**, (İstanbul: Derin Yayınları, 2004),s. 181.

ifadeyle, akredite kaynaklar haberin söylemini de şekillendirmektedir. Bu ise atıfta bulunulacak çerçeveyi daraltmakta, okuyucuya sunulan alternatif görüşleri azaltmaktadır. Böylelikle egemen söylemin toplumsal yapı içerisindeki yayılması da gerçekleşmektedir.

Araççı yaklaşıma göre, hükümetin ve iş çevrelerinin seçkinlerinin haberlere ayrıcalıklı erişimi söz konusudur; büyük reklamcılar seçmecî şekilde bazı gazeteleri ve televizyon programlarını destekleyerek ertesi günün ruhsat verme otoritesi gibi işlerler; ve medya sahipleri sahip oldukları gazetelerin ve yayım istasyonlarının yorum çizgisini ve kültürel duruşunu belirleyebilirler. Ama araççı yaklaşımıcılar bu tür stratejik müdahalelere odaklanarak sistemdeki çelişkileri gözden kaçırmazlar. Medya sahipleri, reklamcılar ve anahtar politik personel her zaman dilediklerini yapamazlar. Kolaylaştırdığı kadar kısıtlayan, fırsat sunduğu kadar sınırlama koyan yapılar içinde işlerler.¹⁵⁸ Bu sınırları koyan yapılar; eleştirel kuramlar çerçevesinde ekonomi politik yaklaşım perspektifinde ele alınacak ve değerlendirilecektir.

1.1.2.3.Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcılık Ferdinand de Saussure'ün dilbilimini, Lévi Strauss'un yapısal antropolojisini ve Roland Barthes'ın gösterge bilimini kapsayan bir yaklaşımdır. Anlamlama ve temsil sistemlerinin ele alındığı yapısalcı medya araştırmalarında ağırlıklı olarak metin analizi yöntemi üzerinde durulmaktadır.¹⁵⁹ Bu alandaki yapısalcı çalışmaların Marksist ideoloji kuramlarının bazı hayati yeniden formülasyonları ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Daha geleneksel Marksist alanda kalmak isteyenlerin eleştirilerine rağmen, bu yeniden tanımlamalar, ideolojiyi, medya endüstrileri ve toplumun ekonomik temelini yansıması olarak ele alan geleneksel Marksist medya yorumlarındaki belli kör düğümleri bertaraf etmek ve ötesine geçmekte olumlu rol oynamaktadır.¹⁶⁰

Yapısalcı yaklaşımı üst yapıların ya da daha sınırlı bir tarzda, ideolojinin bir incelemesi olarak anlayabiliriz. Onun öncelikli nesnesi böylece bilinç dışı değer dizgesi ya da toplumsal yaşamı her seviyesinde düzenleyen ve ona karşı tek bilinçli toplumsal eylemlerin

¹⁵⁸ Goldin ve Murdock, a.g.e., s.55-56.

¹⁵⁹ Cangöz, a.g.e., s.25.

¹⁶⁰ Curan, Gurevitch ve Woollacott, a.g.e., s.245.

ve olayların gerçekleştiği ve anlaşılabilir hale geldiği tasarımlar dizgesi olarak görülür. Ya da, bir yöntem olarak yapısalcılığın tutarlı ve bilinçli bir modeller felsefesi (dille benzerliği üzerine kurulu) bulma girişimlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz: Buradaki ön varsayım, her türlü bilinçli düşüncenin belli bir modelin sınırları içinde meydana geldiği ve bu anlamda onun tarafından belirlendiğidir.¹⁶¹

Ayrıca, yapısalcı Marksist yaklaşımlarda medya, muhafazakar politikaların başarısı için gerekli ideolojik koşulları yaratacak bir tarzda iş gören; ancak bunu kapitalist entrikacıların art niyetli müdahaleleriyle değil de, daha çok kapitalist bir sistem içinde ticari olarak çalışmasının sonuçlarıyla gerçekleştiren bir konuma sahiptir. Murdock medyaya yönelik yapısalcı yaklaşımları ikiye ayırmaktadır.¹⁶²

- Althusser ve Poulantzas'ın çalışmalarından ortaya çıkan ve ekonomi politik içinde “politik” olana vurguda bulunarak devletin rolü üzerinde odaklanan yapısalcı yaklaşımlar,
- Ekonomi politik çifti içinde “ekonomik” olanı vurgulayarak özel sektörün dinamikleri ve yapısına yoğunlaşan yapısalcı yaklaşımlar.

İdeolojik ve politik süreçlerde odaklanan ilk tür yapısalcı medya çalışmaları, ilgisini anlamlandırma (signification) ve temsiliyet (representation) süreçlerine çevirirken, çözümleme materyali olarak da medya metinlerini ve edebi metinleri belirlemiştir. İşte bu ilgi, ideolojinin ekonomik temelinin bir yansıması olarak ele alındığı geleneksel Marksist yorumlardan farklı kavramsallaştırılmasıyla bir arada gitmiştir. Bu farklı kavramsallaştırmada (ve tabii ki kültürel çalışmaların farklı kavramsallaştırması içinde) Althusser'in getirdiği formülleştirmelerin önemi büyüktür.¹⁶³

1.1.2.3.1. Althusser'in İdeoloji Anlayışı Çerçevesinde Medya ve Haber

Althusser'in ideoloji anlayışı ifade etmeden önce genel anlamda ideoloji kavramının ne olduğunu ortaya koymakta fayda bulunmaktadır. İdeoloji tüm sosyal bilimlerin en belirsiz

¹⁶¹ Fredric Jameson, *Dil Hapishanesi*, Çev: Mehmet H. Doğan, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002) s.101.

¹⁶² “G. Murdock, “Class, Power and the Press: Problems of Conceptualisation and Evidence” Ed. H. Christon, *The Sociology of Journalism and the Press*, (England: J.H. Bookers, 1980) s.15-32”, Çiler Dursun, *TV Haberlerinde İdeoloji*, (Ankara:İmge Kitabevi, 2001), s. 27'deki alıntı.

¹⁶³ aynı, s.27-28.

kavramıdır, çünkü; en temel fikirlerimizin dayanaklarını ve geçerliliklerini sorgular. Böyle olduğu için de zorunlu olarak, tartışmalı, yani tam da tanımında (ve bu yüzden uygulanışında), akut bir karşıtlık bulunan bir kavramdır. İdeoloji nadiren bizim, ama çoğunlukla ötekinin düşüncesidir. Kendi düşüncelerimizin ideolojik olabileceği ise, en değerli kavrayışlarımızın temellerini hiç hoşumuza gitmeyecek biçimde daha kaygan bir zemine oturtacağından korkarak, neredeyse içgüdüsel olarak karşı çıktığımız bir önermedir. Bu yüzden, bu kavramın tarihi, ideolojik söylemin dışında, oradan ideolojinin mekanizmalarını iş başına götürebileceğimiz, sabit ve sarsılmaz bir Arşimet noktası bulabilmek için girişilmiş çeşitli çabaların tarihidir.¹⁶⁴

Toplumsal bilimlerdeki diğer tartışmalı terimlerin (demokrasi ya da özgürlük gibi) tersine, ideoloji sözcüğünün 200 yıldan kısa bir geçmişi vardır. Terim, Sanayi Devrimi'ne eşlik eden toplumsal, siyasal ve entelektüel altüst oluşların: Demokratik ülkelerin yayılmasının, kitle hareketine dayanan politikaların, dünyayı biz yapmış olduğumuza göre, bir daha yapabiliriz düşüncesinin ürünüdür.¹⁶⁵ Alman toplum filozofu Jurgen Habermas'a göre, bu yeni dünya görüşleri,

*"dünyanın geleneksel yorumlarının dogmatizminin eleştirisinden doğarlar ve bilimsel bir karakter taşıdıkları iddiasındadırlar. Gene de, bu yolla, gerçek iktidar ilişkilerini analiz ve kamusal bilinç için erişilmez durumda tutarak, meşrulaştırıcı işlevlerini korurlar. Sınırlı anlamda, ideolojilerin ilk ortaya çıkışı bu yoldan olmuştur. Modern bilimin örtüsü altında belirerek ve haklılıklarını ideolojinin eleştirisinden türeterek iktidarın geleneksel meşrulaştırmalarının yerini alırlar. İdeolojiler, ideolojinin eleştirisiyle zamandadır. Bu anlamda, burjuva öncesi ideolojiler olamaz"*¹⁶⁶.

İdeoloji en geniş anlamıyla toplumda kontrol ve mücadele ile ilgili fikir kümeleridir. İdeoloji denildiğinde, değerlerden, kuramlardan, düşüncelerden ve sembol sistemlerinden geçerek düzeni meşrulaştırmak için egemen yapıların nasıl çalıştığı akla gelir. İdeoloji şeylerin nasıl olduğu, dünyanın "gerçekte" nasıl çalıştığı ve çalışması gerektiği hakkında fikirleri verir. Bu fikirler çoğu kez semboller ve kültürel pratikler içine işlenmiştir. İdeoloji varolan şeyleri yapma yollarını, neyin doğal olduğunu ve toplumdaki rolleri kabul etmeye

¹⁶⁴ David McLellan, *İdeoloji*, Çev: Ercüment Özkaya, (Ankara: Doruk Yayıncılık, 1999), s.11-12.

¹⁶⁵ aynı, s.13.

¹⁶⁶ J.Habermas, *Towards a Rational Society*, (Boston:1970), s.99, McLellan, aynı, s.13.

yönlendirir. Sosyal dünyamızın algısal ve duygusal yorumlarını biçimlendirme (sosyalizasyon süreci) Gramsci tarafından "hegemonya" olarak ifade edilir.¹⁶⁷ Althusser ise devletin ideolojik aygıtları ile ideoloji kavramına, özgün bir açıklık getirir.

Althusser'in bu özgünlüğü, gerçekliği "zihnin dışında" bir şey, hakikati ise, doğrulanması güç olabilecek gerçeklikle bir tür uygunluk sayan eski maddeci bilgi kavramının terimlerini tersine çevirmiş olmasındadır. Althusser için, bir anlamda, biz hiçbir zaman gerçek anlamda zihinlerimizin dışına çıkamayız: Hem İdeoloji hem de gerçek felsefi araştırma ya da onun dediği gibi "kuramsal praxis" şeylerini zihnin mühürlü odası içinde sürdürürler; maddecilik böylece her türlü düşünüşün temelde idealist özelliği üzerinde ısrarla korunur.¹⁶⁸

Althusser'in söylemi içerisinde önemli bir yer tutan, 'egemen ideolojinin yeniden üretimi' kavramını ise, Althusser'in bir makalesinden alıntı ile açıklamak olanaklıdır. "Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA'lar) Üstüne Not" adlı makale, Althusser'in 'İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları' adlı kitabında yer almaktadır. Althusser'in, egemen ideolojinin yeniden-üretimine ilişkin söylemi şöyledir:

*"Biçimsel açıdan ele alındığında, egemen sınıfın kendi varoluşunun (varolmak, kendini yeniden üretmek demektir.) maddi, siyasal ve ideolojik koşullarını yeniden üretmesi gerekir. Ne var ki, egemen ideolojinin yeniden-üretimi, basit bir tekrar, basit bir yeniden-üretim değildir, hatta işlevleri açısından değişmezcesine tanımlanmış verili kurumların otomatik, mekanik, genişletilmiş yeniden-üretimi bile değildir: Daha önceki dağınık ve çelişkili ideolojik öğelerin, yeni karşıt eğilimler ve önceki biçimlere karşı verilen sınıf mücadelesi içinde ve mücadele sayesinde kazanılmış bir birlik bünyesinde yenilenmesi ve birleştirilmesi için yapılan sözleşmedir. Egemen ideolojinin yeniden-üretimi yolunda verilen mücadele tamamlanmış ve hep sınıf mücadelesi yarasına uygun olarak yeniden ve başlatılması gereken bir mücadeledir."*¹⁶⁹

Althusser'in öne sürdüğü önemli tezlerden bir tanesi de Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA)'dır. Bu noktada; 'Devletin Baskı Aygıtı' ile Devletin İdeolojik Aygıtlarının aynı olmadığı ayrımını bir kavram kargaşasına yol açmamak adına ortaya koymak

¹⁶⁷ İrfan Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s.277.

¹⁶⁸ Jameson, a.g.e., s.105.

¹⁶⁹ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çev: Alp Tümertekin, (İstanbul: İthaki yayınları,2003), s. 1130-131.

gerekmektedir. Devletin baskı aygıtı bütünleşik bir yapıyı ifade etmektedir. Ve bu bütünleşik yapı; hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler gibi kurumsal yapıları kapsar niteliktedir. Buradaki baskı sözcüğü ise söz konusu devlet aygıtının, gerekli gördüğü durumlarda 'zor kullandığını' (-ki bu zor kullanma salt fiziksel baskıya karşılık gelmeyip, örneğin ifade özgürlüğünü sınırlama gibi biçimlerde de ortaya çıkabilmektedir.) nitelemektedir.

Devletin ideolojik aygıtları ise özetle şu kurumlardan oluşmaktadır:

- Dinsel Kurumlar
- Eğitim-Öğretim Kurumları
- Aile Kurumu
- Siyasal Kurumlar
- Sendikal Kurumlar
- Medya

Bu açıklamaların ışığında, Devletin Baskı Aygıtı (DBA) ile Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) arasındaki temel karakteristik farklar şöyle vurgulanmaktadır:

- DBA bütünleşik tek bir yapıyı ifade etmektedir. DİA'yı oluşturan kurumlar arasında bir bağ ve etkileşim söz konusu olsa da; bu DBA gibi bütünleşik bir yapıyı sergilememektedir.
- DBA'nın kapsadığı kurumların tamamı kamu alanındadır. DİA'nın ise büyük çoğunluğu özel alandadır.
- DBA'nın işleyişinin özünde birincil olarak fikirsel ya da fiziksel zor kullanma/baskı söz konusu iken; DİA'nın önceliği ideolojik yaklaşımdadır. İfadeden de anlaşılacağı üzere salt zor kullanma/baskı ya da ideoloji kullanımı söz konusu değildir.

Fakat söz konusu olan, DBA'nın ideolojiyi, DİA'nın ise zor kullanma/baskıyı ikincil sırada kullanmasıdır. Bu çerçevede vurgu gerektiren bir nokta ise bütünüyle zor kullanmaya dayanan aygıt olmadığı gibi salt ideolojik aygıt da yoktur. Devletin İdeolojik Aygıtları içerisinde yer alan medya, bu çalışmada bahse konu olan kurumdur. Dolayısıyla, Althusser'in ideoloji anlayışı çerçevesinde medyayı irdelemek ve bu noktadan hareketle

ürünü yani haberi ele almak; aynı zamanda Devletin İdeolojik Aygıtları'na da bir açılım getirmek anlamına gelmektedir.

Althusser'in çerçevesinde medya, ideolojinin hakimiyeti altında işler: Kitle İletişim Araçları, daha klasik olan Baskıcı Devlet Aygıtları'na karşıt olarak ideolojik devlet aygıtlarıdır. Böylece medyanın etkinliği, yukarıdan dayatılan bir yanlış bilinçlilikle ya da değiştirilen tutumlarda değil, fakat koşulların temsil edilmesi ve tecrübe edilmesini sağlayan bilinç dışı kategorilerde yatar.¹⁷⁰ Althusser'in çağırma-çağırılma kavramı, Marksçı medya teorisyenlerine medya metinlerinin siyasal işlevini açıklamada rahatlık sağlamaktadır. Metinler, kullandıkları semboller ve ideolojik aygıtlarla anlamlandırılan ilişkilerde mevcut yapılar olarak, izleyicilerini, okuyucularını çağırırlar ve onları bir nesneye dönüştürürler. Bu yaklaşıma göre, nesne (izleyiciler) metinler tarafından kurulur. Kitle iletişim araçlarının gücü de nesneye kendi durumunu gündelik hayattaki gerçekliğin bir yansıması olarak sunabilme yetisinde saklıdır.¹⁷¹ Erdoğan ve Alemdar, iletinin ideolojik niteliğini şöyle vurgulamaktadır:

"İdeoloji basitçe bir sınıf egemenliğinin akılcılığına ait olan işaretler sistemidir. Bu işaretler toplumun temelini maskeleyen işlevi görür: Eğer ideolojik işaretler örtme niteliğine sahip olmasaydı, gerçeğin anlamını saptama ve nesnellliğini tanımlamada getirilen gizemleştirmeyi açığa çıkarırdı. İdeolojik sürecin çalışma biçimi (modis operandi) gerçek itici güçlerin unutulmasını, halkın varolan toplumsal düzenin kökenini görmemesini ve sanki bir doğal düzen gibi yaşamalarının sağlanmasını içerir. Böylece bütün toplumsal örgütlerin ve kurumların toplumsal baskı araçları olduğu gerçeği ortadan kaldırılır. Yaratılan mit toplumsal olgu içinde bu olgunun kendi gerçeğini boşaltır ve sistemi haklı gösterir. Olguları tarihsel anlamlarından kopartır ve "eşyanın doğasına" katar. Böylece, mit gerçeği evcilleştirir ve sistem tarafından dayatılan sahte gerçeğin çıkarı için eklemler."¹⁷²

Ayrıca Althusserci Marksizim ile semiotiğin birleşmesi, medya metinleri üzerinde sürdürülen çalışmalar için ilk itkiyi sağladı. Yapısalcı medya araştırması, film ve televizyon gibi anlamlandırıcı pratiklerin içsel ilişkilerinin üzerine odaklanmayı seçerek ve ideolojinin

¹⁷⁰ Curan, Guravitch ve Woollacott, a.g.e., s.246.

¹⁷¹ Tılıç, a.g.e., s.43.

¹⁷² Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s.318.

dışsal ve ekonomik belirleyicilerine olan geleneksel Marksist ilgiyi büyük ölçüde askıya alarak, ayrıntılı metin analizi için kuramsal bir alan oluşturdu.¹⁷³

Medya çalışmalarını zenginleştiren ve metin-okuyucu ilişkisini yeniden yorumlayan bu çalışmalar, ideoloji kavramlaştırmalarını farklılaştırarak medya çalışmaları alanındaki gelişmeleri belirlemektedir. Bu bağlamda, Althusser'in öncesinde yer alan ve hegemonya kavramını ön plana çıkaran Gramsci'nin vurgulamalarına da değinmek bir gerekliliktir.

1.1.2.3.2. Gramsci'nin Hegemonya Anlayışı Çerçevesinde Medya ve Haber

Gramsci, Lenin ve Lucas'dan farklı olarak olumsuz ideoloji anlayışını dikkate alır, fakat yalnızca reddetmek için. Bu reddedişi olumsuz ideoloji kavramının aşırı indirgeyici olmasına dayandırır. Gramsci bu hataya yol açan adımları şöyle sıralar:¹⁷⁴

- İdeoloji alt yapıdan ayrı olarak tanımlanıp, altyapıyı değiştirenin ideoloji olmadığı, tam tersinin geçerli olduğu ileri sürülür.
- Verili bir siyasal çözümün "ideolojik" olduğu öne sürülür. Yani bununla kendisi yapabileceğini sansa da bu çözümün altyapıyı değiştirmeye yeterli olmadığı kastedilir; böylece bu çözümün yararsız, aptalca vb. olduğu ileri sürülür.
- Buradan her ideolojinin "safı" görünüş, yararsız, aptalca vb. olduğu varsayımına geçilir.

Gramsci basit ve kaba Marksist belirlemeci yaklaşımdan kaçınarak alt yapı ve üst yapı arasında daha karmaşık bir yapının varlığına işaret eder. Gramsci'nin Hümanist Marksist yaklaşımı, sınıf çelişkisi içinde yer alan aktörlerin ikna gücünü ve akılcalığını vurgulayabilmeye olanak sağlamaktadır. Bir toplumsal sınıfın diğeri üzerindeki hakimiyetini açıklamak için Gramsci'nin kullandığı kavram kitlesel liderlik ya da hegemonyadır.¹⁷⁵

Gramsci, hegemonyayı, genel olarak, toplumda egemen sınıfın kendi egemenliklerini sürdürebilmek için, tahakküm altındaki sınıfların geçici rızasını alarak bir uzlaşma ortamı

¹⁷³ Curran Gurevitch ve Woollacott, a.g.e., s.246.

¹⁷⁴ "A Gramsci, Prison Notebooks, ed. Q. H. V. ve G. Nowell-Smith (London: 1971)", McLellan, a.g.e., s.46'daki alıntı.

¹⁷⁵ Tılıç, a.g.e., s.44.

yaratmalarının ideolojik aracı olarak görür. Bu bağlamda, hegemonya kavramı, egemen sınıfın kendi egemenliğini yalnızca zor ve baskıya dayanan kontrol yoluyla değil ama ondan daha sıklıkla bireylerin gönüllü olarak egemen sınıfın dünya görüşünü ve değerler sistemini benimsedikleri ‘uzlaşımsal kontrol’ yoluyla sürdürdüğünü ifade eden bir kavramdır. Bir diğer deyişle, hegemonya, toplumsal egemenlik ilişkilerinin sürdürülmesi sürecinde, güç ve rızanın bileşimine işaret eder.¹⁷⁶

Gramsci, üst yapılar arasında iki ögeyi birbirinden ayırır; “sivil toplum” ve siyasal toplum”. Sivil toplum, ideolojinin tüm dalları (bilim, iktisat, hukuk, sanat, felsefe, din, kültür, folklor vb.) ve ideolojiyi yayan ve yaratan örgütler de dahil olmak üzere, ideolojinin aldığı tüm biçimlerle (okul, medya, vb.) ilgilidir. Siyasal toplumsal, yönetme ve zorlama aygıtından, yani devlet ya da geniş anlamda hükümetten oluşur. Her ikisi de egemen sınıfa bu egemenliğini sürdürebilmesi için hizmet ederler.¹⁷⁷ Egemen sınıfın toplum kesimlerini hegemonyası altında yönlendirmesi, sivil toplum düzleminde gerçekleşmekte iken, egemen sınıfın baskı uygulayarak egemenliğini kabule zorlaması ise siyasal toplum bağlamında karşılık bulmaktadır.

Gramsci’nin sivil toplum olgusunda, belirli bir toplum kategorisi özel bir rol oynar; bu aydınlar kategorisidir. Bunlar ayrı bir sınıf oluşturmazlar; farklı sınıflara bağlı özel gruplar meydana getirirler. Bazıları, sosyo-ekonomik altyapıya göre egemen durumda olan sınıfa, diğer bazıları da yükselmekte olan sınıfa bağlıdırlar. Gramsci’ye göre aydınlar, sivil toplumun örgütleyici ögesidir.¹⁷⁸

Bu noktada, Gramsci ‘geleneksel’ ve ‘organik’ aydınlar arasında bir ayırım yapar. Geleneksel aydınlar, kendilerini yanlış olarak toplumsal sınıflardan özerk sayan ve toplumsal siyasal değişimin üstünde ve ötesinde tarihsel bir sürekliliğin cisimlenişi gibi görünen aydınlardır. Geleneksel aydınlara, yazarlar, sanatçılar, filozoflar ve özellikle din adamları örnek olarak gösterilebilir. Onlar kendilerini doğrudan üretim tarzının ölümünden sonra hayatta kalmayı başaran aydınlardır. İşin gerçeği, geleneksel aydınların can çekişmekte olan sınıflarla bağlantılı oldukları ve buna rağmen geçeklikle çöküşlerini maskeleyerek için, genellikle idealist bir eğilim taşıyan bir ideolojinin üretimini içeren bir

¹⁷⁶ Suner, a.g.e., s.69.

¹⁷⁷ Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, Çev: Şirin Tekeli, (İstanbul:Varlık Yayınları, Sayı 188), s. 256

¹⁷⁸ aynı, s.256

tür bağımsızlık tasladıklarıdır.¹⁷⁹ Egemen sınıfa bağlı olan aydınlara Gramsci, organik yada örgütsel) aydınlar adını verir. Bunlar, eski egemen sınıfa bağlı olup da kendilerini, az çok çaresiz durumda bulan “geleneksel” aydınları da kendi sınıflarına çekme eğilimi taşırlar. Öte yandan, bağımlı sınıfın aydınlarından çoğunu da onlara benimsetilen kültürel ve ideolojik sistem yardımıyla, kendi saflarına çekerler. Böylece, sivil toplumun yönetimi ve egemen sınıfın kurduğu hegemonya esas olarak, bu aydınlar tabakası tarafından sağlanır.¹⁸⁰ Bir başka deyişle, egemen sınıfın dünya görüşü, bu sınıfın aydınları tarafından öyle etkili biçimde yayılır ki sonuçta toplumun tümünün “sağduyusu” haline gelirler. Max Weber tarafından incelenen bürokratik ve teknik usçuluk, işçi sınıfının her türlü yaratıcı ya da yenilikçi inisiyatifini bastırmaya yönelik kapitalist ideolojik hegemonyanın bir parçasıydı. Gramsci, bu durumu dikkate alır ve egemen sınıfın üstünlüğünü sürdürmek için çoğunlukla güç kullanmak zorunda kalmayışını düşüncesinin merkezine yerleştirir.¹⁸¹ “*Bugünün Marksizminin temelinde, hegemonyanın tarihsel siyasal kavranışının bulunduğu kabul etmek mümkündür.*”¹⁸²

Böylelikle sosyo-ekonomik alt yapı ile üst yapıların sıkıca birbirine bağlandığı ve üst yapıların da egemen sınıf çerçevesinde güçlü biçimde örgütlendiği, bir “tarihsel blok” kurulur.¹⁸³ Gramsci, “tarihsel blok”un yapısı ve üst yapıları arasındaki bağın, özel bir toplumsal kategori olan aydınların dolayısıyla sağlandığını ifade eder. Bütünleşmiş bir tarihsel blok, ancak egemen temel sınıfın, kendi aydınları aracılığıyla hegemonik bir düzeni yerleştirmesiyle oluşur.¹⁸⁴

Gramsci’nin yaklaşımının bir başka boyutunu da “ideolojik gereç” başlığı altında dile getirilen görüşler oluşturur. Gramsci, egemen sınıfın ideolojik yapıyı nasıl organize ettiğini sorgulama sınırına alır. Bu teorik ve ideolojik olan gereçlerin en dinamik bölümü basındır. Gramsci, yayınevlerinin örtük ya da açık ama belirli bir programları olduğunu ve bir akıma bağlı olduklarını vurgular. Akla gelebilecek her türlü yayımı bu ideolojik işleviyle tartışır.

¹⁷⁹ McLellan, a.g.e., s.47.

¹⁸⁰ Duverger, A.g.e., s.256.

¹⁸¹ McLellan, a.g.e., s.48.

¹⁸² “A. Gramsci, quoted in A. Davidson, Antonio Gramsci, (London:1977), s. 220”, McLellan, a.g.e., s.48’deki alıntı.

¹⁸³ Duverger, a.g.e., s.257.

¹⁸⁴ Sinan Özbek, *İdeoloji Kuramları*, (İstanbul: Bulut Yayınları, 2000, s. 118-119.

¹⁸⁵ Dolayısıyla, sivil toplum kapsamındaki her tür yapılanma ve bu yapı içerisindeki, basın da mücadele arenasındaki birer aktördür. Gramsci bu anlamda şunları söyler:

*“Basın, ideolojik yapının en dinamik bölümüdür, ama biricik olanı değil: Kamuoyunu doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak etkileyen ya da etkileyebilecek olan her şey ona aittir.”*¹⁸⁶

Medyanın işlevi yeğlenerek sunulanı düzenleme, yönetme ve bir araya getirmedir. Burada tasnif edilen ve görünür olan ve tanınan bir düzen kurulur: Rıza ve oybirliği düşünceleri özgürce verilir ve değiş tokuş edilir. Bununla birlikte, kendi zamanında ve yolunda azınlık ve aksi görüşler için, yer bulunmalıdır ve bulunur. Böylece her sağduyulu kişinin kendisini bağlayacağı bir “düzen” ortaya çıkar. Bu kitle iletişim araçlarının ideolojik çalışmasının birleştirici ve pekiştirici düzeyini biçimlendirir: Oybirliğinin üretimi ve meşruluğun inşası kitle iletişim araçlarının ideolojik etkisinde önemli bir yandır. Medyanın bu ideolojik işi yapmasını sağlayan mekanizmalar tarihsel olarak kurulur ve değişir.¹⁸⁷

Ayrıca medya kapitalist toplumlarda egemen ideolojilerin söylemleri içinde “dünyayı tasnif etme” ideolojik çalışmasını sürekli olarak yerine getirir. Bu ne basit, ne de bilinçli bir iştir. Egemen alanı oluşturan farklı ideolojiler arasında içsel çelişkiler vardır, hatta bunlar egemenlik için yarışır ve mücadele ederler. Böylece, kitle iletişim araçlarının işlerini, çelişkilerini de üretmeden kaçınarak Yapabilmesi olanaksızdır. Bu araçlar karşı etkinlikte bulunan yönelimlerin olduğu ortamda çalışır.¹⁸⁸ Bu durum ise Gramsci'nin istikrarsız dünya görüşüne karşılık gelmektedir.

Gramsci ve Althusser'in klasik Marksizim perspektifinde geliştirdikleri ideoloji, hegemonya ve medya değerlendirmeleri; medyaya, medya metinlerine ve yapısalcı dil tartışmalarına ilişkin görüşlere de yön vermektedir.

¹⁸⁵ aynı, s.129-130.

¹⁸⁶ “A. Gramsci, Philosophie der Praxis, s.423”, Özbek, a.g.e., s. 130'daki alıntı.

¹⁸⁷ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s.404.

¹⁸⁸ aynı, s.407.

1.1.2.3.3. Yapısalcı Dil Tartışmaları

Yapısalcı dil bilim tarihsel gelişimi boyunca iki ana okulda gelişir. Bunlardan biri, Bloomfield'in öncülüğünde Amerikan yapısalcılığı denilen dağılımsal dilbilim; diğeri de Saussure'un dilbilimi üzerine temellendirilen Avrupa'daki yapısalcı dilbilimdir.¹⁸⁹ Avrupa'daki yapısalcı dilbilim, İsveçli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün (1857-1913) ölümünden sonra öğrencileri tarafından yayınlanan (1916) genel Dilbilim Dersleri adlı yapıtın üzerine kurgulanmaktadır.

Saussure, öncelikle dil olgusunun ne olduğunun saptanması ve tanımlanması gerektiğini ortaya atar. Bunu gerçekleştirmek için de birinci adım dilin öğelerinin belirlenmesini sağlayarak bir yöntem aşamasını oluşturmaktır. Bu aşama, dilin içten betimlendiği aşamadır. İkinci aşamada betimleme sonucu ortaya çıkan genel ilkelerden kalkılarak dille ilgili dış olguların incelenmesidir.¹⁹⁰ Saussure, dilin tarihsel boyutunun yanı sıra bir de dizgisel boyutunun yanı sıra bir de dizgisel boyutunun varlığından söz ederek dizge kavramının, dil olgusuna yaklaşımdaki önemini belirtir. O'na göre dil kendi başına ele alınıp incelenecek bir 'nesne' durumuna gelir.¹⁹¹ Bu saptama, daha sonraki dilbilim tartışmalarının da ana eksenini oluşturur.

Yapısalcı dil tartışmalarında değişik görüşler ve kuramlar vardır; ancak Saussure'ün, dil/söz, biçim/töz, gösterge:gösteren/gösterilen, eşsüremlilik/artsüremlilik kavramları bakış açılarını da şekillendirmektedir. Yapısal dilbilimi anlamak için özellikle 'eşsüremlilik/artsüremlilik' kavramlarını açıklamak bir gerekliliktir. Rifat, bu kuramları şöyle açıklamaktadır:

"Dil dizgesinin incelenmesi, bu dizgeyi yaratan tarihsel ve toplumsal olguların soyutlanmasını gerektirir. Evrimin dil dizgesini etkilememesi için sınırlı bir zaman dilimi içindeki dil kesiti incelenir. Böylece birbirine karşıt iki dilbilim anlayışı ortaya çıkar: eşsüremlilik (betimsel dilbilim)/ artsüremlilik (tarihsel dilbilim). Eşsüremlilik dil bilim, aynı zaman kesiti içinde yer alan ve bir dizge oluşturan dilsel öğeleri inceler. Artsüremlilik ise, dilin birbirini izleyen araştırmalarını, bir başka deyişle tarihsel evrimini inceler. Eşsüremlilik dilbilim, artsüremlilik dilbilimi"

¹⁸⁹ "Mehmet Rifat, "Dilbilimde ve Göstergebilimde Yapısal Yaklaşım", Somut, Sayı:32, (İstanbul:1983)", Atilla Birkiye, *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru*, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1984), s.12'deki alıntı.

¹⁹⁰ "Mehmet Rifat, *Dilbilim ve Gösterge Bilim Kuramları*, (İstanbul: Yazko Yayınları, 1983),s. 10", Birkiye, a.g.e., s.12.

¹⁹¹ Birkiye, a.g.e., s.12.

*dışlamaz. Yöntemsel olarak, artsüremli boyut, eşsüremli boyuttan sonra gelir. Çünkü, artsüremli inceleme, eşsüremli dizgelerin incelenmesini gerektirir, ancak eşsüremli incelemeden sonra, dizgelerin evrimsel yasaları saptanabilir.”*¹⁹²

Ayrıca, yapısal dilbilim anlaşılmasında Saussure’ün ‘gösterge: gösteren/gösterilen’ kategorisi de oldukça önemlidir. Saussure’e göre, toplumsal bir dizge olan dil, içinde gösteren ve gösterilen diye adlandırılan iki özelliğinin kaynaşmasından oluşan göstergelerin kendi aralarındaki ilişkisinden doğar.¹⁹³ Gösterge, Saussure’ün belirttiği gibi, bir kağıt parçasına benzer: kağıdın bir parçası gösteren, diğer yarısı gösterilendir ve bu iki yanı çözümsel olarak ayırt edebilmek de onları fiilen birbirinden ayıramayız. Bir göstergenin üç özsel niteliği vardır. Önce fiziksel bir biçimi olması gerekir; ikincisi kendisinden bir şey gönderme yapması gerekir; üçüncüsü ise insanlar tarafından bir gösterge olarak kabul edilmesi ve kullanılması gerekir.¹⁹⁴

Roland Barthes gösterge kavramını gül örneğiyle açıklamaktadır: gül normalde bir çiçektir, ama genç bir adam onu kız arkadaşına takdim ederse bu bir gösterge olur, çünkü adamın romantik tutkusuna gönderme yapmaktadır ve onun bu anlama geldiğini kız arkadaşı da kabul etmektedir.¹⁹⁵ Bu anlamda dile yaklaşımda Saussure; dilin, dilden önce gelen fikirlerin fonetik ifadesi olmadığını ileri sürmektedir. Saussure’e göre, belirsiz ve şekilsiz bir yığın olan düşünceyi parçalara ayırarak “fikirleri” açık ve belirgin kılan, göstergelerin ayrımsal etkinliğidir.¹⁹⁶

Göstergeyi oluşturan kuramlardan bir tanesi olan gösteren, Ferdinand de Saussure’e göre, bir göstergenin fiziksel biçimi, bir sözcüğün sesi ya da yazılı hali; bir fotoğrafın görünümüdür. Gösteren, göstergenin maddi olan parçası, anlamlandırma sürecinin maddi varlığıdır. Gösteren, “şey”in kendisine bir anlam verilmeden öncesidir. Bu herhangi bir “şey” olabilir; bir nesne, bir sözcük veya ses. Her zaman maddi bir varlıktır; yani gösterenin varlığı duyu organlarıyla duyumsanabilir. Gösteren, gösterilenin yardımıyla

¹⁹² “Rifat, a.g.e., s. 11”, Birkiye, a.g.e., s.13’deki alıntı.

¹⁹³ Birkiye, a.g.e., s.13.

¹⁹⁴ Mutlu, a.g.e., s.140-141.

¹⁹⁵ aynı, s.141.

¹⁹⁶ Mahmut Mutman, “Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı’ya Karşı İslam”, **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**, Der: Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu, (İstanbul: İletişim Yayınları, ikinci Baskı, 1999), s.29.

anlamlandırma sürecinde bir yer alabilir. Gösterilen, Saussure'e göre, göstergeyi oluşturan kavram ilişkisinden biri olup, göstergenin gönderme yaptığı zihinsel kavramı dile getirmektedir.¹⁹⁷

Saussure'ün ideoloji ve söylemin kuruluşunda anahtar olan gösterge kavramına ilişkin değerlendirmeleri ve dilsel sistem ile bireysel sözdizimi arasında yaptığı ayırımda dilsel sisteme öncelik vermesi yapısalcı çalışmalar çerçevesinde dilin statik bir sistem olarak ele alınmasıyla sonuçlanmıştı. Saussure'ün yeniden okunmasıyla anlamlandırmanın farklılık süreci tarafından kurulmasının statik olmayıp, anlamlandırma zinciri tarafından yeni gösterilenlerin sürekli olarak eklenmesi süreci olduğu tartışmaya açılmıştır. Böylece dile açık, üretken ve yaratıcı bir özellik kazandırılmıştır.¹⁹⁸

Saussure'ün dilbilim alanındaki bu görüşleri Rus Biçimcilerini de etkilemiştir. “Şiir Dilini İnceleme Derneği” adı altında bir araya gelerek yazınsal metin özgürlüğünü savunan bir grup Rus kuramcı, O’nu tarihsel, toplumbilimsel, vb. verilerden yola çıkarak açıklamayı reddeder. Kendilerine karşı olanlara “biçimci” adı verilen, XIX. Yüzyılın gerçekçi ve düşünsel eleştiri anlayışına karşı çıkan, öznelciliğe ve simgeciliğe bir tepki olarak doğan bu yeni eleştirinin en etkili temsilcilerinden Eikherbaum, “Biçimsel Yöntemin Kuramı” başlıklı yazısında, biçimsel yöntemin ilkelerini sıralarken, kendileri için temel sorunun bir¹⁹⁹ “yöntem sorunu değil, inceleme konusu olarak yazın”²⁰⁰ sorunu olduğunu söyler somut bir konu kuramsal ilkeler ortaya koymaya olanak sağlar; öne çıkarılan kuramsal ilkeler, “somut bir konunun ve bu konudaki özgül niteliklerin incelenmesinin esinlendiği ilkelerdir.” Olguların özgün dizisi (dalı) olarak kabul edilen yazını kendine inceleme konusu yapan” biçimci yöntem ile “yazınsal gereçlerin özgül niteliklerinden yola çıkarak özerk bir yazın bilimi” kurulmaya çalışılır.²⁰¹

Rus biçimcileri, yazın incelemelerindeki geleneksel tutumu, tarihi, ruhbilimi bir kenara atarak çalışmalarını dilbilime yöneltirler. Saussure'ün dilbilim kuramlarından esinlenerek

¹⁹⁷ Mutlu, a.g.e., s.140.

¹⁹⁸ “R Coward ve J Ellis, Dil ve Maddecilik, Semiyolojideki Gelişmeler ve Özne Teorisi, Çev: E. Terim, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985)”, Dursun, a.g.e, s.47'deki alıntı.

¹⁹⁹ Kubilay Aktulum, *Metinlerarası ilişkiler*, (Ankara: Öteki yayınevi, İkinci Baskı, 2000,), s. 19.

²⁰⁰ “Yazın Kuramı, Rus Biçimcilerin Metinleri, Derleyen:Tzveton Todorov, çev: Mehmet Rifat ve Sema Rifat, YKY, 1995, s.31”, Aktulum, a.g.e.,s. 19'daki alıntı.

²⁰¹ Aktulum, a.g.e., s.20.

metni büyük ölçüde eşsüremli olarak kendi içerisinde inceler, onun için yasalarını saptamaya uğraşır ve yazın yerine “yazınsallığı” kuramlarının nesnesi yaparlar.²⁰²

Biçimden yazıya doğru geçişin başında ise Çek yapısalcılığı bulunmaktadır. Mukarovsky, biçimi yeniden temellendirir. Biçim yerine yapı kavramını getirerek, biçim ile içeriği bu kuramda birleştirir. Rus biçimcileri, edebi metni biçim yönüyle özerk bir dizge saymışlardır. Mukarovsky bu ilkeyi koruyup bir adım daha atar ve edebi dizgeyi öteki edebiyat dışı dizgeler ile karşılaştırıp, değişmelerin nasıllığını ve nedenini araştırır. Edebiyat O’na göre kendi içinde sürekli bir dizi olup, öteki kültürel-toplumsal dizilerin yanında yer alır; böylece tüm öteki toplumsal fenomenlerin içinde bir öge konumuna girer. Bu ilişkilerin taşıyıcı kavramı “işlev”dir. Kültür gelişen ve birbirlerini karşılıklı etkileyen işlevlerin yan yanalıdır, dizisidir. Çeşitli kültür alanlarındaki işlevler, diziler halinde gelişirken, ögeler de karşılıklı yer değiştirirler.²⁰³ Ayrıca, Mukarovsky’de edebiyat dışı bağlamdaki gösterge ile edebiyata dair göstergenin işlevi bir bütünlük oluşturur ve ögeler arasındaki soyut ilişki şeklinde ortaya çıkan işlevin öznesi konumunda insan vardır. Bu ise işleve somut bir dayanak sağlamaktadır.

Çek yapısalcılığının ilgisi göstergenin işlevini belirli bir dizge içinde, öteki dizilerle bağlantılı olarak araştırmaya yönelik iken Fransız yapısalcılığı, bir ögenin değişik dizgeler içinde neyi gösterdiklerini ortaya koymaya yöneliktir. Böylece gösteren-gösterilen ilişkisinde “gösterilen” ağırlık kazanır.²⁰⁴ Fransız yapısalcılığının en önde gelen ismi ise Lévi Strauss’dur. Lévi-Staruss, Saussure’ün dil kuramını tüm kültürel süreçleri içerecek bir yapısal sisteme genişleten yapısalcı antropologdur. Tüm kültürler dünyayı anlamlandırır ve oluşturulan anlamlar kendilerine özgü olsa da anlamlandırma yolları evrenseldir. Anlamlar ise üretildikleri kültüre özgüdür, ancak bunları üretme biçimleri tüm insanlar için evrenseldir.²⁰⁵

Atayman, Lévi Strauss’un temel olarak iki varsayımdan yola çıktığını ifade etmektedir. Atayman’a göre bu varsayımlar şunlardır:²⁰⁶

²⁰² aynı, s. 20.

²⁰³ Veysel Atayman, “Yapısalcılıkta, Yöntem-Kuram-Bilgi Nesnesi İlişkisine Bir Yaklaşım”, **Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru**, Der: Atilla Birkiye, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1984) s. 62-63.

²⁰⁴ aynı, s. 65.

²⁰⁵ John Fiske, **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev: Süleyman İrvan, (Ankara: Ark Yayınları, 1996), s. 152

²⁰⁶ Atayman a.g.e., s. 66.

- Öğeler bir dizge içinde yerleşmişlerdir ve bu dizgenin belirlediği bir anlam ve biçim gösterirler.
- Bu dizgelerin üzerinde onlara egemen başka dizgeler bulunur ve bunlar daha temel anlamları içerirler.

Bu anlamda, Lévi-Strauss için dilin paradigmatik boyutu, yani sistemi daha önemlidir. O'na göre, bir sistem içinde kuramsal kategoriler inşa etmek, anlam yaratmanın özüdür ve bu sürecin kalbinde “ikili karşıtlık” diye nitelendirilen bir yapı vardır. İkili karşıtlık, en son biçimiyle evreni oluşturan birbiriyle ilişkili iki kategori sistemidir.²⁰⁷ İkili karşıtlık aynı zamanda yapısalcılığın çözümlene kategorilerinden biri olup, bir sistemde bir özelliğin varlığı/yokluğuyla ya da aynı türün iki zıt ögesini oluşturan özelliklerin varlığıyla belirlenen karşıtlıktır. Yapısalcılık anlamın ikili karşıtlıkla ortaya çıktığını belirtir. İkili karşıtlık olabilecek en aşırı anlam farklılığıdır. İkili bir sistemde sadece iki gösterge ya da sözcük vardır. Siyah/beyaz ilişkisinde terimler birbirini tümüyle dışlamaktadır ama ikisi birlikte bir sistemin, “renk sisteminin” ögeleridir.²⁰⁸ Söz konusu bu ikili karşıtlıklar, kültürel yapının birer ürünüdür; özde hiçbir işlevselliği olamayan bu ikili karşıtlık, anlamlandırma sistemi içerisinde hayat bulur ve insanların anlam haritalarının temel çizgilerini oluşturur. Ayrıca, bu karşıtlıklar kitle iletişim araçlarının ideolojik söylemlerindeki vurgunun da temel yapılarını oluşturmaktadır.

Lévi-Strauss, tüm toplumların anlamlı hale getirmeye çalıştığı en önemli sınırın doğa ve kültür arasındaki sınır olduğuna inanmıştır. Kültür bir anlam yaratma sürecidir ve yalnızca dışsal doğayı ya da gerçekliği değil, onun bir parçası olan toplumsal sistemi ve bu sistem içindeki insanların toplumsal kimliklerini ve gündelik etkinliklerini de anlamlandırır. Kendimiz, toplumsal ilişkilerimiz ve “gerçeklik” hakkındaki algılarımız aynı kültürel süreçlerce üretilmektedir.²⁰⁹

Lévi Strausse'a göre, mit bir öyküdür ve içinde dolaştığı kültür açısından önemli olan ikili karşıtlık kavramlarındaki derin yapıların özgül ve yerel bir dönüşümüdür.²¹⁰ Lévi-Strauss'a göre mit, bir tümceden çok, tek bir göstergedir. Bu yüzden, mitin çeşitli öğeleri-

²⁰⁷ Fiske, a.g.e., s.153.

²⁰⁸ Mutlu, a.g.e., s.164-165.

²⁰⁹ Fiske, a.g.e.,s.158.

²¹⁰ aynı, s.160.

büyücü, jaguar, yılan, kulübe, kadın eş, vb- kendi başlarına anlamlı kendilikler değildir, tek tek ses birimlerle olduğu kadar tek tek sözcüklerle karşılaştırılmazlar ve kendi başlarına içsel değerleri yoktur.²¹¹ Lévi-Strauss mit kavramını Freud'a olduğu kadar Saussure'e de borçludur. Saussure'den yola çıkarak, ikili karşıtlıkların paradigmatik yapısı üzerindeki vurgusunu ve mit anlatımının en iyi şekilde söz biçimi olarak anlaşılabilceği argümanını geliştirmiştir. Söz derin bir yapının, dilin (lanque), özel bir gerçekleştirimidir.²¹²

Kitle iletişim araçlarının endüstri toplumlarında gördüğü işlevin, mitlerin ilkel toplumlarda gördüğü işlevle eşdeğer olduğu düşünülür. Öyleyse, Lévi-Strauss'un kuramları çağdaş kitle iletişim araçlarının kurgusal ve olgusal yapımlarına uygulanabilir. Nitekim bir televizyon dizisinin bölümleri, derin yapısının ya da dilin, değişik sözleri olarak görülebilir. Böylece bir türün her örneği, o türün derin yapısının özel bir gerçekleştirimi olarak görülebilir. Bu açıdan bakılırsa, tüm Western filmleri aynı Western mitinin özgül versiyonları olacaktır. Bir diğer ifadeyle ikili karşıtlık kuramlarının aynı derin yapısı sayısız Western'i üretebilecektir ya da bir tabloid gazetenin birinci sayfasının derin yapısı sayısız manşet ve fotoğraf üretebilecektir. Bu, dilin sayısız söz üretebilmesine tam bir paralellik oluşturmaktadır.²¹³

Lévi-Strauss'un yazının ortaya çıkışıyla ilgili düşünceleri de son derece çarpıcıdır. Lévi-Strauss, cilalı taş çağında insanlığın, yazının hiçbir yardımı olmadan dev adımlar attığını, oysa yazı ortaya çıkınca, Batı'nın tarihsel uygarlıklarının uzun süre durakladığını vurgulamaktadır. Lévi-Strauss'a göre, yazılı iletişimin birincil işlevi, insanlığın sömürülmesini ve kitleleştirilmesini kolaylaştırmak olmuştur. Yazının ortaya çıkışı sonrasındaki uzun durgunluk dönemi şunu göstermektedir. Yazının, çoğunlukla bir başkasını güçlendirmek, haklı çıkarmak ya da gizlemek amacıyla kullanılan bir araç düzeyine geldiği düşünülmesi bile; çıkar gözetmeyen amaçlarla, düşünsel ve estetik doyumlar amacıyla kullanışı ancak ikincil bir sonuçtur.²¹⁴

²¹¹ Jameson, a.g.e., s.110.

²¹² Fiske, a.g.e., s.160.

²¹³ aynı, s.162.

²¹⁴ Charles Parain, "Yapısalcılığın Tarihe Bakışındaki Sakatlık" Çev: Yakup Şahan, Birkiye, a.g.e., s.113.

Lévi-Strauss'un ilkel kültürlerin araştırmasında kullandığı yöntemleri Barthes çağdaş toplumun incelenmesinde kullanarak bir yöneme dönüştürür.²¹⁵ Roland Barthes'ın yapısalcı hareket içindeki ayrıcalıklı yerini yapan şey, bir belirsizliktir. Çünkü; yapısalcılığı karakterize eden, Lévi-Strauss'un insan bilimini sağlamlaştırdığı, Lacan'ın ve Althusser'in sırasıyla Freud'u ve Marx'ı yeniden yorumlamadan sorumlu olduğu, Derrida ile Foucault'nun, biri felsefe tarihinin, ötekini ise fikirler tarihinin yeniden yazılmasını sağladığı, Greimas ile Todorov'un da dilbilimi ve yazın eleştirisini bilimlere dönüştürmeye çalıştığı rol temelde bir toplumbilimci rolüdür. Reklamcılığa ve ideolojiye doymuş bir uygarlığın hayal ürünü nesnelere ve kültür-kurumlarını toplumbilimsel araştırma işinin peşine düşen de Roland Barthes'dır.²¹⁶

Barthes'a göre, yapısalcı eleştiri, yapının dizgesini belirlemelidir, metnin iletisinin önemi yoktur. Bunu; dildeki bir cümlenin anlamını ortaya çıkaran, biçimsel yapıyı belirleyen dilbilimcinin, yapması gerektiği işleme benzetir. Yani metnin çözümlenmesinde içerik (anlam) biçim (dizge) yoluyla anlaşılır. Yine de, yapıdaki göstergelerin, gerek yazarın, gerekse okurun kültürel birikimine göre biçimleneceğini belirtir. Eleştirinin görevinin, doğruyu değil, dilin olduğu gibi geçerli olanını bulup ortaya çıkarmak olduğunu söyler.²¹⁷

Barthes'a göre metin üretkenliktir. "metin her an ve hangi taraftan ele alınırsa alınsın işler; yazıldıktan sonra bile işlemeye ve bir üretim süreci sürdürmeye"²¹⁸ devam eder. Barthes, metni, anlamı üreten her tür insan ögesinden arındırır. Kristeva ve çok sayıda öteki yapısalcı gibi öznellik kavramını metinden atıp bir dil olgusu olarak metnin kendi içerisinde anlam ürettiğini, savunur. Metni bir yazar ile alıcısı arasında kurulan, bir ilişki değil, bir yapıt ile başka yapıt arasında kurulan, başka metinlerin kesiştiği bir alan olarak görür. Her ne kadar Barthes, kuramsal düzlemde özne/öznellik boyutunu yadsısa da, yine

²¹⁵ Natalya Autonomova, "Fransız Yapısalcılığı: Yöntembilimsel Notlar", Çev: Ergin Koparan, Birkiye, a.g.e., s.92.

²¹⁶ Jameson, a.g.e., s.134-135.

²¹⁷ Birkiye, a.g.e., s. 155.

²¹⁸ "Roland Barthes, "Texte (Théorie du)", *Encyclopedia Universalist*, t. XV, 1968, s. 1015", Aktulum, a.g.e., s.56'daki alıntı.

de ona dönmeden edemez. Özneye yeniden dönen son yapıtları, özellikle Göstergeler İmparatorluğu ve Aydınlık Oda bunun birer göstergesidir.²¹⁹

Özellikle ifade etmek gerekir ki, Barthes'ın kuramının merkezinde anlamlandırmanın iki düzeyi, düşüncesi yer almaktadır. Bunlar; düzanlam ve yananlamdır. Düzanlam anlamlandırmanın birinci düzeyi olup, bir göstergenin ilk anlamını dile getirir.²²⁰ Düzanlam, göstergenin ortak duyusal, aşikar anlamına gönderme yapar. Bir sokak manzarası fotoğrafı belirli bir sokağı gösterir; "sokak" sözcüğü binalar arasında uzanan bir şehir yolunu anlatır.²²¹ Aynı sokak birbirinden çok farklı görüntüleri yansıtacak bir biçimde düzenlenebilir. Kullanılan fotoğrafçılık teknikleriyle (ışık film, diyafram ve örtücü değerleri vb.) çerçevenin içindeki aynı görüntü, farklı biçimlerde yansıtılabilir. Oyun oynayan çocuklarıyla kasvetli ve mutsuz görüntüler aynı fotoğraf makinesi ile, fakat farklı tekniklerle pozlanabilir. Söz konusu bu iki fotoğrafın "düzanlam"ı aynıdır. Gerçek farklılığı yaratan ise "yananlamdır". Barthes'a göre yananlam, mesajların iletişimde ikincil anlamlandırma düzeyidir. Yananlam ilk göstergeyi yani düzanlamı göstereni olarak kullanır ve ona başka bir anlam, bir başka gösterilen bağlar. Yananlam düzanlamın sabitlenmesi ya da donmasıdır; düzanlama tek ve genellikle ideolojik bir gösterilen bağlamak suretiyle onu yoksullaştırır. Çağdaş toplumlardaki söylenin* işleyişi yananlamsaldır. Barthes yananlamın kitle iletişim araçlarının ideolojik anlamları iletmelerinin başlıca yolu olduğunu ileri sürmektedir.²²² Barthes'a göre, yananlamdaki en önemli etmen, ilk düzeydeki gösterendir. İlk-düzen göstereni yananlamın göstergesidir. Düzen anlam, fotoğraf makinesinin doğrulttuğu nesnenin film düzlemi üzerinde mekanik bir yeniden üretimdir. Yananlam ise bu sürecin insani boyutudur: çerçeve içine neyin dahil edileceğinin, odağın, ışığın, kamera açısının,

²¹⁹ Aktulum, a.g.e., s.57.

²²⁰ Mutlu, a.g.e., s.104.

²²¹ Fiske, a.g.e., s.116.

* Erol Mutlu'nun İletişim sözlüğünde, söylen ile ilgili şu açıklamalar yer almaktadır: "Roland Barthes söyleni salt yazılı söylemlerden değil, aynı zamanda sinema, spor, fotoğraf, reklam ve televizyon ürünlerinden de oluşan bir iletişim sistemi olarak ele alır. Söylen çözümlemesinin amacı Barthes'a göre, kitle iletişim dünyasının sahte doğallığını açığa çıkarmaktır. Roland Barthes söyleni ikincil anlamlandırma düzeyiyle bağlantılıdır. Böylelikle söylen bir toplumun kurallarının doğal olgulara eş statü kazandırılmasının yollarından biridir. Söylen burjuvazinin kültürel tahakkümü yeniden üretmede kullandığı bir silahtır. (Mutlu, a.g.e., s.314).

²²² Mutlu, a.g.e., s.355.

filmin kalitesinin ve benzerlerinin seçimidir. Düzanlam “neyin” fotoğraflandığıdır; yananlam ise “nasıl” fotoğraflandığıdır.²²³

Ayrıca, Barthes düzanlam ve yananlama ilişkin sorunsalını özetlerken “Fransız bayrağını selamlayan zenci” fotoğrafının görsel imgesinden yararlanır. Fotoğrafik imge göstereni, Fransız bayrağını selamlayan zenci ise gösterileni oluşturur. Bu dilsel süreçtir. Söylen ise şöyle işler; dilsel işaret yeni bir gösterene dönüşür ve sömürgecilik, milliyetçilik, militarizm gibi ideolojik kavramlar bu gösterenin gösterilenleri olur. Böylece karşımıza ikinci bir işaret çıkar. Bu da ideolojik süreci oluşturur. İkinci işaretle, fotoğrafik imgenin düzanlamı gösterene dönüşür. İkinci işaretin gösterilenleri, dilsel göstergenin yananlamlarıdır. Barthes’a göre yananlam düzanlama yaslanır. Bunun sonucu olarak düzanlam ve yananlam bir bütünlük içinde karşımıza çıkar ve ideolojik olanı gözden siler. İşaret gerçekliğini kurar ve okuyucuya dayatır.²²⁴

Anlatının söylemi içinde kurgulanan bu bütünlük okuyucu açısından gerçeğin yansımasıdır. Metin içinde gösteren ve gösterilen bütünlük bir yapı sergiler, bu durum önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. İnal, bu sorunlara şöyle değinmektedir:

“Barthes’ın işaret ettiği bu sorun medya metinleri ve özellikle haber metinleri için ciddi sorunlara işaret etmektedir. Özellikle görsel medyada yer alan haberler “gerçeğe” dayandıklarına ilişkin iddialarını, görsel metinlerin kodundan yararlanarak kurmaktadır. Metin içinde görülen ve bir patlama ile parçalanmış otomobil imgesi (Fransa bayrağını selamlayan askerin fotoğrafik imgesi gibi) bir gösterendir. Gösterilen ise patlamanın şiddetiyle parçalanmış otomobildir. Görsel metin içinde göstergeye ilişkin hiçbir şey yoktur ve olamaz. Oysa izleyici göstereni gönderge ile özdeşleştirir ve “gerçeğe tanık olduğuna” inanır. Gazetecinin ve yayın kuruluşlarının da iddiası da izleyiciyi gerçeğe tanık etmektir. Görsel imge ise bir kamera açısından, belli bir ışık düzeyinde alınmış görüntüden başka bir şey değildir.”²²⁵

Bu gerçeklik kurgulamasının bozulması için; Barthes, metnin yeniden ve detaylı okumaya tabi tutulması gerektiğini vurgular. Oysa günümüzde, yoğun ileti bombardımanı altındaki birey metni bir kez okuyup, tüketme eylemini o metin için sonlandırmaktadır. Barthes’a göre bu tip okumaya konu olan metinler “okurcul” metindir. Bunun tam zıttı ise

²²³ Fiske, a.g.e., s.116-117.

²²⁴ İnal, a.g.e., (1996), s. 55.

²²⁵ aynı, s. 57.

“yazarsıl” metindir. Barthes’a bu metinleri, kendi doğasını öne çıkararak, tutarlılık ve birliğe direnen metinler olarak nitelendirmektedir. Yazarsıl metinler okuyucunun salt tüketici değil, bir anlamda üretici olarak da konumlandırılmasına kapı açar. Çünkü yazınsal metinler, okuyucu tarafından her tekrar okumada yeniden kurgulanır, yazılır ve yorumlanır. Dolayısıyla bu noktada metinsel yapı yerine, okumaların ön plana çıktığı görülmektedir.

Yapısalcı yaklaşımı psikanalizde kullanan Lacan ise, gösteren-gösterilen ilişkisinden Saussure’den önce bahsetmiş olmakla birlikte, daha sonra Saussurecü dilbilimi ve Strausscu yapısalcı antropolojiyi benimsemiştir.²²⁶ Lacan, toplumsal görüngülerin her zaman bir anlamı olduğu ve toplumbilimlerin görevinin de bu görüngüleri açıklamak değil, anlamak olduğunu savlayan yorumlama geleneğine de bir biçimde bağlıdır. Lacan kuramında birey ve toplum sorunu ile benliğin toplumsal ve dilsel inşasına ilişkin bir düşünme biçimi önermektedir. Lacan için benlik ile toplum arasında hiçbir ayrılık yoktur. İnsanlar dili benimseyerek toplumsal olmaktadır, bizi özne kılan dilin kendisidir.²²⁷

Lacan’a göre, Freudcu düşüncede şizofreni söylemi olarak tanımlanan bilinçdışı, aslında “ötekinin söylemi”dir.²²⁸ Lacan, öznenin bir söylem sürecine denk geldiği, öznenin bu noktadan yola çıkılarak anlaşılması gereği üzerinde durur. Özne varolmalıdır, anlam ise “öteki”nin olduğu yerde kurulur.”²²⁹ Lacancı psikanalizde dil, bir yapılanma olarak insan gerçeğini anlamaya yarar. Meta dil diye bir şey yoktur. Lacan ayrıca, herkesin kendisini dille ifade ettiğini ve anlamların ise söylemler vasıtasıyla ortaya çıktığını vurgular.²³⁰

Lacan insanların eğretilene yetenekleri nedeniyle, sözcüklerin pek çok anlama geldiğini, bizim de onları somur anlamlarından bambaşka şeyleri ifade etmek için kullandığımızı söyler. Söylenenden bambaşka bir şeyi anlamlama olanağı, dilin anlamdan özerk olduğunu gösterir. Lacan göstergenin özerkliğinde ısrarlıdır. Dilin eğretilene ve düz

²²⁶ Edibe Sözen, *Söylem*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), s.49.

²²⁷ Madan Sarup, *Post Yapısalcılık ve Postmodernizm*, Çev: A. Baki Güçlü, (Ankara: Ark Yayınları, 1997), s.20-21

²²⁸ “Jacques Lacan, *speech and Language in psychoanalysis*, Çev: Anthony Wilden, 4 th. Ed, the John Hopkins unv. Pres, Baltimore, 1991, s.184”, Sözen a.g.e., s. 50’deki alıntı.

²²⁹ “Jacques Lacan, *The for Fundamental Concepts of Psycho-Analysis*, Ed. By. Jacques Alain Miller, Tran. From French by. Alan Sheridan, (London: The Hogarth Press, 1977), s. 206”, Sözen, a.g.e.,s.50’deki alıntı.

²³⁰ Sözen, a.g.e.,s.50.

değişmece süreçlerini sırasıyla yoğunlaşma ve yer değiştirme ile eşdeğer görür.²³¹ Lacan, bilinçdışının tüm oluşumlarını, yani biçimsel araçları, sansürcülüğü kafese kapatmak için kullanır.²³² Lacan'ın kuramındaki yoğunlaşma; iki ya da daha fazla düşüncenin veya anının tek bir imge, simge ya da gösterge haline gelecek biçimde birleşmesi; bir bütün çağrışımlar alanının tek bir imge ile temsil edilebilmesi durumudur. Yoğunlaşma ruh çözümsel kuramda sıklıkla kullanılan bir kavram olup Freud bir düşte anımsanan olayların (belirtik içerik) alttan yatan çok sayıda çeşitli ama bastırılan dilekler ve anıları (örtük içerik) temsil edebileceğini belirtmektedir. Yoğunlaşma, yer değiştirme ile birlikte, düşlerin gerçekleşmesindeki temel kategoridir.²³³ Yer değiştirme ise, ruhsal çözümleme kuramında, bireyin tepkisini asıl hedefe değil, çekincelerinden dolayı başka bir kişiye ya da nesneye yöneltmesi halidir. Bir başka ifadeyle, önemin ya da anlamın asıl hedefe değil, başka şeye aktarılma sürecidir.

Yapısalcılık ve yapısalcılık dil tartışmaları ile ilgili bu açıklamaların ışığında genel anlamda yapısalcılığın ve yapısalcı yaklaşımda dil olgusunun temel taşlarını şöyle özetlemek olanaklıdır:

- Yapısalcılık; dilbilimi, yapısal antropolojiyi ve göstergebilimi kapsayan bir yaklaşımdır.
- 'Egemen ideolojinin yeniden üretimi' sürecinde Devletin İdeolojik Aygıtları belirleyici bir rol oynar.
- Devletin İdeolojik Aygıtları içerisinde yer alan medya, ideolojinin hakimiyeti altında işler.
- Dilin tarihsel boyutunun yanı sıra, bir de dizgesel boyutu vardır.
- Yapısalcı yaklaşımda; gösteren/gösterilen, eşsüremlilik/artsüremlilik gibi kavramlar bakış açılarını da şekillendirmektedir.
- Yapısalcı yaklaşımda, anlamın ikili karşıtlıklarla oluştuğu vurgusu vardır. Ayrıca, bu karşıtlıklar medyadaki ideolojik vurguların da temelini oluşturmaktadır.

²³¹ "A. Lemaire, **Jacques Lacan**, (London: Routledge & Kegan Paul, 1977) s. 156-160" Sarup, a.g.e., s.26'daki alıntı.

²³² Sarup, a.g.e., s.26.

²³³ Mutlu, a.g.e., s.375.

- Dil aracılığıyla düşünen birey, bu yolla toplumsallaşır ve gerçeğin sosyal inşasını dilin yapısı ile kurgular.

1.1.2.4. Ekonomi-Politik Yaklaşım

Ekonomi- politik yaklaşım medyanın mülkiyet yapısını ve siyasal erkle ilişkisini marksist temelli bir yaklaşımla inceleyerek; kitle iletişimi konusuna ışık tutmaktadır. Ekonomi-politik yaklaşım her ne kadar Frankfurt Okulu öğretilerinden öykünmüşse de; bu durum ekonomi- politik yaklaşım, Frankfurt Okulu'nun devamıdır biçiminde yorumlanmamalıdır. Çünkü Frankfurt Okulu'nun, ekonomi-politik yaklaşım üzerindeki etkisi; kuramsal bağlamda derinliği olan bir etki değildir.

İletişimin ekonomi-politiği 1960'lı yıllarda gelişmeye başlamıştır. Ekonomi-politik yaklaşımın ilk sorgulama biçimi, az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki dengesiz bilgi ve kültürel ürünler akışı üzerindedir. 1975 yılından itibaren, ekonomi-politik konulu araştırmaların bakış açılarında “kültür endüstrisinin”den, “kültür endüstrileri”ne doğru değişim başlamıştır. Bu tekilden çoğula doğru geçiş iletişim sistemlerindeki genel görüşün terk edildiğinin göstergesidir. Böylece kültürel demokratikleşmeye ilişkin hükümet politikaları, kamu hizmetine yönelik düşünceler ve kamu tekeli, uluslar arası pazarda yükselen ticari değerlerle karşı karşıya gelmeye başladı, bu yaklaşım içinde karmaşık yapıdaki değişik endüstriler kültürel aktiviteleri değerleri giderek yükselen nesnelere olarak adlandırılmaktadır.²³⁴

Eleştirel ekonomi-politik anaakım ekonomi biliminden başlıca dört bakımdan farklılık gösterir. İlki bütüncüdür, ikincisi tarihseldir, üçüncüsü; merkezi olarak kapitalist teşebbüs ile devlet müdahalesi arasındaki dengeyle ilgilenir. Sonuncusu ve belki de hepsinden önemlisi, adalet, eşitlik ve kamu yararı gibi temel ahlaki sorunlarla ilgilenebilmek için verimlilik gibi teknik konuların ötesine gider.²³⁵

Anaakım ekonomi bilimi “ekonomi”yi ayrı ve uzmanlaşmış bir alan olarak görürken, eleştirel ekonomi politik, ekonomik örgütlenme ile siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam

²³⁴ Armand Mattelart, Michele Mattelart, *Theories of Communication*, translated by Susan Grvenheck and James A-Cohen, (London: Sage Publications, 1998), s. 91.

²³⁵ Peter Golding ve Graham Murdock, “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”, İrvan, a.g.e., s. 53-54.

alanındaki etkileşimle ilgilenir. Liberal ekonomi politikçiler, pazar güçlerinin hareket serbestisi ne kadar büyükse, tüketicinin seçme “özgürlüğü” o kadar fazladır, görüşünü savunurken; eleştirel ekonomi-politikçiler hem kültür eleştirilerinde, hem de daha genelde dikkati mübadele alanından mülkiyetin ve üretimin örgütlenmesine kaydırmakta Marks’ı izlerler. Eleştirel ekonomi-politikçiler, kültür üreticilerinin ve tüketicilerinin sürekli tercihler yaptıklarını inkar etmezler ama bunu daha geniş yapılar içinde ele alırlar.²³⁶ Ayrıca eleştirel ekonomi-politik üretim ile değil, üretim alanında insanlar arasında kurulan sosyal ilişkilerle, üretimin sosyal yapısıyla ilgilenir. Ekonomi-politik, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki karşılıklı bağımlılığı da göz önünde tutar. Üst yapıdan da ayrılmaz, çünkü üst-yapı, alt yapıdan doğmuştur ve alt yapıyı kuvvetle etkiler.²³⁷

1.1.2.4.1. Medyanın Ekonomi-Politiği Çerçevesinde Haber

Graham Murdock, Peter Golding, Nicolas Garnharm ve James Curran gibi düşünürlerin temsil ettiği ekonomi-politik yaklaşım, yapısalcı ve kültürel çalışmalarla kıyaslandığında daha geleneksel bir yaklaşımı benimsemektedir. Ekonomi-politik, araçsalcı yaklaşım ve propaganda modeli gibi yaklaşımların tümünü aynı düzlemde ele alma eğiliminde olsa da yaklaşımlar arasında önemli farklılıklar vardır.²³⁸

Yapısalcı yaklaşımı tarihsel süreci göz ardı ederek yapıları katı, daimi ve statik bina benzerleri gibi ele almakla; kültürel çalışmaları da çok fazla metin odaklı çalışarak medyayı ekonomik bir varlık ve endüstri olarak nasıl işlediğini sorgulamakla eleştiren ekonomi-politik yaklaşım tarihsel süreç içinde ekonomik örgütlenme ile siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşimle ilgilenmektedir.²³⁹

Bu yaklaşımın temel bakış açısına göre, kitle iletişimi, Frankfurt Okulu kuramcılarının ön plana çıkardığı “kültür endüstrisi”nin bir parçasıdır. Medya çarkının işleyişi elbetteki kapitalist sisteme özgü bir yapıda yani diğer sektörlerdeki gibi tecimsel erekler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Fakat buradaki can alıcı nokta, medyanın ürettiği

²³⁶ aynı, a.g.e.,s.54.

²³⁷ Petr İvanoviç (Nikitin), *Ekonomi Politiğin Temel İlkeleri*, Çev: Orhan Suda, (İstanbul: Suda Yayınları, 1974), 2. Baskı s.16

²³⁸ Cangöz, a.g.e., s.23.

²³⁹ aynı, s.24.

üründedir. Ürünün niteliği medyayı diğer sektörlerden farklılaştırır. Çünkü, medyanın ürettiği imgeler ve söylemler dünyası, özde bireyin anlam haritalarını genel boyutta ise toplumsal perspektifleri belirlemektedir. Böylelikle kitle iletişimi tecimsel erekleleriyle ve diğer sektörlerle özgü örgütlenişiyle hem ekonomik alt yapıya; hem de ürettiği ideolojik imgesel ve düşünsel ürün ile üst yapının önemli bir parçası olma özelliğine sahiptir. Bu noktada, ortaya iki kavram çıkmaktadır: ürün ve üretim.

Eğer ele alınacak şey ürün ise imgeler ve ideolojik vurgular üzerine, üretim ise medya kuruluşları, bu kuruluşların erkle ilişkileri ve üretim süreçleri üzerine odaklanmak gerekmektedir. Ekonomi-politik yaklaşımın birincil odak noktası; üretimdir.

Bu odak noktasından hareketle, ekonomi-politik yaklaşım kuramcıları şu noktalar üzerinde durarak kitle iletişimini irdelerler:²⁴⁰

- Kitle iletişimiyle ilgili ekonomik ve siyasal biçimlenmeler,
- Bu biçimlenmelerin ulusal ve uluslar arası ekonomik ve siyasal yapılarla olan bağları,
- Bu biçimlenmelerin tarihsel gelişimi,
- Belli bir zaman ve yerdeki durumu,
- Kitle iletişimi teknolojileriyle aracılanmış iletişimin üretimi ve üretim ilişkileri,
- İlişkilerdeki karşılıklı bağlar.

Ekonomi-politik, en geniş anlamıyla, sistemin nasıl çalıştığını ve belirleyici sonuçlarını inceler. Belli tarihsel üretim biçimine eğilir ve farklı üretim örgütlemelerinin farklı dağıtım/bölüşüm kalıbı üreteceği üzerinde durur. Ekonomi-politik yaklaşıma göre, insanların içinde var olduğu sosyal ilişkiler yapısı, insanların anlamlar veya sembolik biçimler alışverişiyle sürdürülür. Medya incelemeleri alanı genel toplumsal üretim, devir ve kendine-ayırma süreçlerinden hareket ederek medyayı kapsar. Bu yaklaşımlar kitle iletişim sorunsalını üretim biçimini, üretim ilişkilerini, sınıf oluşumunu ve sınıf bilincini merkeze taşıyarak işe başlarlar. Bu bağlamda kitle iletişim olgusunu, sistemini, çalışmasını ve sonuçlarını incelerler.²⁴¹

²⁴⁰ Erdoğan ve Alemdar, (2002), a.g.e., s. 313.

²⁴¹ aynı, s. 314.

Ekonomik ilişkiler, sosyal ilişkilerin gücü içindeki döngüde şekillenmektedir. Bu çerçevede medya endüstrilerinin ekonomik yapısı oldukça sık analiz edilmiştir. Üretim tarzları, mülkiyet modelleri, dağıtım sistemleri, bu analizlere örnek teşkil etmektedir.²⁴² Kitle iletişiminin üretimi, üretim ilişkileri ve koşulları üzerinde dururlar. Bu sırada kitle iletişiminin örgüt yapısı, sahiplik, tekelleşme, Pazar kontrolü, kitle iletişim örgütlerinde iş koşulları, çalışma politikaları ve pratikleri, toplu sözleşme gibi konulara eğilirler. Bu tür araştırmalar yapanlara örnek olarak Smythe, Schiller, Murdock, Parenti, Schudson, Chomski, Garnharm, Mosco ve Wasko verilebilir.²⁴³ Smythe, 1977'de yazdığı "iletişim: Batı Marksizminin Kör Noktası" adlı makalesinde, kendi dinleyicilerinden kazanç sağlayan medya ve onun üretim yapısına ilişkin argümanları kesinlikle doğru olarak ortaya koymuştur. Reklamcılar gerçekte mal olarak gördükleri dinleyicileri ele geçirmek için zaman satın alırlar. Bununla beraber; sosyal güce sahip donanımlarıyla toplumsal yapı içerisindeki dinleyiciler; "mal"dan "medyanın maddi işlevleri hakkında talep eden" konumuna kaymaktadır. Bu anlamda, politikaya, ideolojiye ve ahlaki güce özgü organizasyonlar ile biriktirilmiş sermaye eşit sayılmaktadır.²⁴⁴

Ekonomi-politik yaklaşıma ilişkin bilimsel çalışmalar iki ana faktörü gerektirir. Bu adreslerden ilki, bir taraftan medya ve iletişim sistemleri arasındaki doğal ilişkileri ve toplumun liberal sosyal yapısını, diğer taraftan medya ve iletişim sistemlerinin, sosyal ilişkiler ve mevcut sınıflara olan etkisini ve meydan okumasını nasıl takviye ve tatmin ettiğini açıklar. Özellikle, ekonomik faktörlerin, sosyal ve politik ilişkileri nasıl etkilediği ile ilgilenir. İkincisi; iletişimin ekonomi politiği özellikle medya davranış ve tatminin hükümet politikalarına olan etkileri ve reklamcılık gibi işleyici (mekanizmayı) destekleyen mülkiyet yapılarının nasıl oluştuğuna bakar. Ekonomi-politik yaklaşım, medyanın üretim, dağıtım ve tüketim gibi yapısal faktörlerine ilişkin yöntemsel çalışmayı içerir.²⁴⁵

Ekonomi-politik yaklaşım, tüm iletişim aktivitelerine yönelik kapsamlı bir açıklama sağlayamaz, fakat; iletişimde araştırılan soruların bir çoğu için gerekli ve özellikle de

²⁴² Lawrence Grossberg, "Strategies of Marxist Cultural Interpretation", *Critical Perspectives on Media and Society*, Edited by Robert K. Avery and David Eason, (New York: The Guilford Press, 1991), s. 133

²⁴³ aynı, s. 314.

²⁴⁴ Grossberg, a.g.e., s.133.

²⁴⁵ Robert W. McChesney, "The Political Economy of Communication and the future of the Field", *Media, Culture & Society*, vol.22, (London: Sage Publications, 2000), s.110

soruna yönelik kesin açıklamaları verebilir. Ayrıca, her ne kadar ekonomi politik yaklaşım prekapitalist ve postkapitalist toplumlara ve iletişim sistemlerine yönelik bir çalışma olarak atfedilse de; dünyanın her yerinde geçerli olan bu çalışmalar, öncelikle ticari medya sistemleri ve kapitalist toplumlar ile ilgilidir.²⁴⁶

Ekonomi-politik yaklaşım, medya sahiplerinin, medya içeriklerinin kendi çıkarları doğrultusunda oluşturulması için ekonomik güçlerini kullandıkları savını ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, ekonomi-politik yaklaşıma göre; medyanın toplum üzerindeki ideolojik telkini sosyo-ekonomik yapıdaki eşitsizliğin doğallığı ve kaçınılmazlığı yönündedir. Toplumdaki yoksul kesim, varlıklı kesimin elinde ya da erişiminde bulunan yetkin eğitimsel ve kültürel birikimlere ulaşamama nedeniyle; ülkesel ve küresel düşünce birikimlerini çoğunlukla medya aracılığıyla oluşturmaktadır. Medyadaki, popüler kültüre ilişkin magazinelle yoğunluklu iletiler, bireyi sorgulamaktan uzaklaştırmakta; ideolojik aktarımlar ise bireye var olan sistemin kabulünü teyit ettirmektedir. Egemen sınıfın elindeki bu araçlar, tek taraflı bilgi akışıyla tüm eşitsizlikleri doğallaştırarak; bireyin zihninde durumun doğallığı imajını oluşturmaktadır.

Dolayısıyla ekonomi-politik yaklaşımın asıl değerlendirmeye aldığı, kodların çözücülerini olan izleyiciler değil kodlayan taraftır. Medyanın, gerçek siyasal ve ekonomik durumu maskeleyeneye yönelik bir manipülasyon yaptığını savlar. Medya kurumlarının karı azamileştirmeye ve riski en aza indirmeye yönelik yapıları üzerinde durur. İzleyici sayısını ve bunun sonucu olarak da karı arttırmaya yönelik baskı, popüler olmayan ve genel kabul görmeyen konuların yansıtılışını engeller. Medyanın rolünün, medya sahiplerini ve onları kontrol edenlerin çıkarlarını yanlış bir bilinç yaratma yoluyla meşrulaştırmak” olduğunu varsayar.²⁴⁷ Medyanın manipülasyon gücü, teknolojik gelişmelerle artmış ve daha geniş kitleleri kapsayan bir yapı haline gelmiştir.²⁴⁸ Bu yapı ise, medya ürünlerinin ve bunların içerisinde toplumu yönlendirme açısından önemli bir işlevi bulunan haberin “tek tipleşme”si sorununu doğurmaktadır.

²⁴⁶ aynı, s.110

²⁴⁷ Tılıç, a.g.e., s. 48

²⁴⁸ Leonardo Acosta, “Mass Media and Imperialist Ideology”, *Communication and Class Struggle*, Edited by Armand Mattelart, Seth Siegelau, (New York: International General, 1979), s. 142

Medya ürünlerinin tekipleşme sorunu ise medyanın mülkiyet yapısı ile bağıntılıdır. Büyük holdingler tarafından yönetilen ya da bu holdinglerin kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiği medya yapısı, tüm sektörü neredeyse ele geçirmiş durumdadır. Böylesine bir yapı içerisinde sermaye, kültürel alana iki biçimde egemen olmaktadır. Birinci biçimiyle, sermaye; bir takım tecimsel kaygılarla, mevzilerini geliştirmek adına ya da siyasal erki baskı altında tutarak, manipüle etmek için (belki de tek bir neden için değil, tüm nedenler adına) medya sektörüne girmektedir. Bu durum aynen bir sarmaşığın yayılışı gibi, sektörün tamamını (en azından büyük bir bölümünü) ele geçirme uğraşına dönüşür; tekelleşme olarak nitelendirilen bu uğraş medya ürünlerinin de niceliksel açıdan zenginleşerek birkaç elde toplanmasına ve böylelikle farklı seslerin yok sayılarak niteliksel yapının erozyonuna neden olmaktadır. İkinci biçimiyle, büyük holdingler reklam veren sıfatlarıyla medya ürünleri üzerinde dolaylı bir denetimi sağlamaktadır. Medya sektöründeki tüm bu yapısal dönüşümler ise beraberinde kültürel yaşamın metalaşmasına yol açmaktadır.

Daha da önemlisi, medyanın mülkiyet yapısındaki değişimler, medyanın hükümetle ilişkilerini de etkilemektedir. Bazı araştırmacılar, medya kartellerinin aslında şirket kazancını arttırmak için siyasal baskılar yapan bağımsız güç merkezleri olduğunu ileri sürmektedirler. Ayrıca, medya örgütlerinin bazen ait oldukları dev kartellerin etkinliklerini araştırmaktan ya da eleştirmekten kaçınmaları biçiminde ortaya çıkmaktadır. Serbest Pazar, bu nedenlerden dolayı ticari medyanın editöryal bağımsızlığını garanti etmekten çok tehlikeye atmakta ve özel şirketlerle ilgili gözetimini zayıflatmaktadır.²⁴⁹ Bu durum ise haberde bir takım noktaların saklanması ya da çarpıtılarak aktarılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Medya endüstrisindeki aşırı kapitalleşme, gerçekten de başat ekonomik güçlerin ayrıcalıklı bir konuma sahip oldukları ve diğer önemli güçlere doğrudan, dolaylımsız erişimin esirgendiği bir nüfuz alanı yaratmıştır;²⁵⁰ bu ise yurttaşlık haklarının kullanımını bile etkilemektedir. Graham Murdock ve Peter Golding, T.H Marshall'ın klasik yurttaşlık tanımlamasından yola çıkarak yurttaşlığın üç temel yanına dikkat çekmektedirler. Sivil, siyasal ve toplumsal. Bu üç alan içinde iletişim hakkı toplumsal hakların ayırt edilmez bir

²⁴⁹ James Curran, "Medya ve Demokrasi:Yeniden Değer Biçme", İrvan, a.g.e., s. 148

²⁵⁰ aynı, s. 160

uzantısı olarak görülmektedir. Murdock ve Golding iletişim ve yurttaşlık arasında ilişkileri üç temel unsurun oluşmasına dayandırılmaktadır.²⁵¹

Birincisi; insanlar kendi haklarının neler olduğunu bilmek ve bu hakları etkili bir biçimde kullanmak için enformasyon ve bilgiye erişmek zorundadır. İkincisi; siyasal tercihleriyle enformasyon yorum ve tartışmaya erişebilmeli ve eleştirilerini duyuracakları, muhalefetlerini harekete geçirebilecekleri ve alternatif eylem önerilerini gerçekleştirebilecekleri iletişimsel kolaylıklara erişebilmelidir. Üçüncüsü; kendilerini ve isteklerini iletişim sektöründe temsil edebilmeli ve kendi temsiliyetlerini geliştirilmesine katkıda bulunabilmelidirler²⁵²

Günümüz medyasının mülkiyet yapısı ise; Murdock ve Golding'in belirttiği üç temel unsura ilişkin, ikinci ve üçüncü unsurların yerine getirilmesini Garnham'ın yorumladığı gibi olanaksız kılmaktadır:

“Eğer şimdi biz oy verme hakkını satın alma gücüne ya da mülkiyet haklarına bağımlı hak getirmeyi savunursak tuhaf karşılanacağız ama aslında hem enformasyon kaynağı hem de tartışma forumu olarak medyaya erişim tam da bu tür bir güç ve mülkiyet yapısı tarafından kontrol edilmektedir.”²⁵³

Ekonomi-politik yaklaşım, medya içeriklerinin kapitalist ekonominin dinamikleri içinde belirlendiği yönündedir. Bu iddia azımsanmayacak doğruluklar taşısa da, bu içeriklerin “egemen ideoloji”yi, ya da farklı bir yaklaşımla “egemen söylemleri” nasıl yeniden kurdukları sorununu açıklamaktan uzaktır. Diğer yandan izleyiciyi sınıfsal konumu ve tüketim için gereken maddi ve kültürel donanımı açısından ele alan ekonomi-politik yaklaşım, önemli dinamiklere işaret etse de, alımlama sürecini, diğer bir deyişle izleyici ve okuyucunun medya metinlerini nasıl anlamlandırdığını konusunu tartışma dışı bırakmıştır. İşte kültürel çalışmalar bu kuramsal ve ampirik boşlukların içine yerleşerek gelişmiş ve

²⁵¹ Nilüfer Timisi, *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, (Ankara: Dost Kitabevi, 2003), s. 18-19

²⁵² “Graham Murdock ve Peter Golding, Information Poverty and Political Inequality: Citizenship in the age of privatized Communication, *Journal of Communication*, 1989, cilt 39, sayı 3, s. 180-196,” Timisi a.g.e., s. 19’deki alıntı.

²⁵³ “Nicholas Garnham, ‘The Media and the Public Sphere’ der. Peter Golding vd., *Communicating Politics* (Leicester:Leicester University Press, 1986) s. 47.

iletişim sürecine yönelik bütünsel bir yaklaşımın geliştirilmesinde alçı görevini üstlenmiştir.²⁵⁴

1.1.2.5. Kültürel Çalışmalar

Kültürel çalışmalar farklı kuramlardan meydana gelen kavramların oluşturduğu renkli bir mozaik gibidir. Volosinov ve Bakhtin'in işaretin çok vurgulu olduğu konusunda yazdıkları, Barthes'ın dil içinde gerçekliğin ve ideolojinin nasıl kurgulandığına ilişkin tartışmaları, Althusser'in medyanın devletin ideolojik aygıtı olduğu yönündeki önermesi, Gramsci'nin hegemonyanın kültürel pratikler dolayımı ile kurulduğu yönündeki vurgusu, post yapısalcı kuramcılarının özneyi anlamlandırma süreci olarak ele alışı, Laclau ve Mouffe'nin söylemsel pratikler içindeki özne üzerindeki vurgusu yine Gramsci'nin 'direnme' kavramına ilişkin önermeleri; kültürel çalışmaların medya metinleri, bu metinlerin üretim ve alımlama süreçlerine ilişkin kuramını biçimlendiren önemli yaklaşım ve kavramları oluşturmuştur.²⁵⁵

Dolayısıyla Kültürel çalışmalarda, kültüre ilişkin incelemeleri aydınlatacağı düşünülen her tür disiplinden, kuramsal yaklaşımdan yararlanıldı. Böylelikle gösterge bilim, tarih Marksizm, feminizm, ruh çözümleme, yapısalcılık ve yapısalcılık sonrası, etnografi, yazın kuramı ve eleştirilerine, kültür incelemelerine yeni boyutlar getirecek şekilde başvuruldu. İdeoloji, hegemonya, yapı, özne, belirlenme ve üst belirlenim, söylemsel yapı, çok dillilik-tek dillilik gibi iletişim çalışmaları alanının daha önce hiç bilmediği ya da yüz vermediği kavramlar kültür ve iletişim çözümlemelerinde kavramsal çatının oluşturucu unsurları olarak kullanılmaya başlandı.²⁵⁶

Kültür çalışmaları alanının başlangıcı 1950'ler İngiltere'sine, bugün alanın kurucu isimleri olarak kabul edilen Richard Hoggart, Raymond Williams ve E.P Thompson'ın o dönemde yapmış oldukları çalışmalara uzanmaktadır. 1950'lerden 1960'ların ortasına kadar olan dönem boyunca Hoggart, Williams ve Thompson'ın münferit olarak yapmış oldukları ve ortak paydaları "kültür" kavramının İngiliz edebiyat eleştirisi geleneği içinde şekillenmiş

²⁵⁴ İnal, (1996), a.g.e., s. 90-91.

²⁵⁵ İnal, (1996), a.g.e., s.43

²⁵⁶ Erol Mutlu, 'İletişim Çalışmaları Alanına Aykırı Bir Bakış: Bir Üst İletişim Olarak İletişim Çalışmaları', Yeni Türkiye, Sayı:12, 1996, s.1536.

egemen kullanımını sorunsallaştırmak ve yeni bir “kültür” nosyonunu kavramsallaştırmak olan çalışmaları, alanın erken dönemini karakterize eder.

Özellikle İngiltere'nin Birmingham Üniversitesi'nde , 1964 yılında Richard Hoggart'ın yönetiminde kurulan Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezinin çalışmasıyla birlikte anılan (dolayısıyla İngiliz Kültürel Çalışmaları olarak da adlandırılan) bu yaklaşım, kültürel üretimin ve simgesel biçimlerin toplumsal koşullanması; yaşantılanan kültürel deneyim ve bu deneyimin sınıf, yaş, cinsiyet ve etnik ilişkilerce biçimlenmesi, ekonomik ve siyasal kurumlar ve süreçlerle kültürel biçimler arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmıştır.²⁵⁷

Kültürel çalışmalara ilişkin bütün temel tahminler Marksist olduğu yönündedir. Bu kültürel çalışmalara ilişkin araştırma yapan pratisyenlerin tamamının Marksist olduğu anlamına gelmese de; kültürel çalışmalar Marksizm üzerine temellendirilmektedir.²⁵⁸ Kültürel çalışmalar kültür araştırmalarını iki düşünsel çıkmazdan kurtardı. Bu çıkmazlardan ilki, ayrı ve eğitimle bağlantılı bir alan şeklindeki kültür nosyonuydu. Bu anlamda kültür toplumun üstünde ve ötesinde olarak kavramsallaştırılıyordu. “Yüksek Sanatlar”ın ve sanatsal dehanın kültürüydü bu. Kültürel çalışmalar daha antropolojik bir yaklaşımı benimseyerek, gündelik yaşamın pratiklerine ve simgelerine kazınmış bir kültür anlayışını ilgilenim odağına yerleştirdi. Bu toplumsal ve ekonomik dünyadan yalıtılmış değil, bu dünyayla iç içe varolan bir kültür kavramlaştırımıydı.²⁵⁹ Bir başka anlatımla, kültür; tarihsel koşulların ve ilişkilerin bir ürünü olarak varlık gösteren temel toplumsal sınıfların ve grupların, kendi iç dinamiklerinden ve aralarındaki etkileşimden doğan değerlerin ve araçların oluşturduğu bir bütünlüktür.²⁶⁰

İkinci çıkmaz özellikle Ortodoks Marksist anlayışın kültür veya ideolojiyi ekonominin belirlenenleri olarak kavramlaştırımıydı.²⁶¹ Bu anlamda kültürel çalışmaların en önemli özelliği, “ekonomik indirgeme” (ekonomik belirleyicilik) görüşüne karşıt bir görüşe sahip olmalarıdır. Kültürcü araştırmacılar, Marksist gelenek içinde çok önemli bir yer tutan,

²⁵⁷ Mutlu, 1998, a.g.e., s. 233-234.

²⁵⁸ John Storey, 'Cultural Studies: An Introduction', *What is Cultural Studies?*, Edited by John Storey, (New York: Hodder Headline Group, 1996), s.3.

²⁵⁹ aynı, s.234.

²⁶⁰ Barrett & Braham, *Media, Knowledge and Power*, (London: Routledge, 1995) s. 76, Ali Arslan, 'Medyanın Toplumsal Gücü', <http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=2356>, 24.11.2004.'deki alıntı.

²⁶¹ aynı, s. 234.

düşünsel ve maddi güçler arasındaki ilişkileri anlayıp açıklamayı amaç edinen “alt yapı-üst yapı” formülasyonunu reddederler.²⁶² Kültürel çalışmaların bu basit belirlenimcilikten kurtulmasına Althusser ve Gramsci’deki ideoloji kavramlaştırmaları ve eklemlenme kuramı dayanak sağlamaktadır.²⁶³

Kültürel çalışmaların ne olup ne olmadığı konusundaki tartışmanın öncülüğünü yapan kişilerden biri, İngiltere’de, Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nde eğitim görmüş olan Kuzey Amerikalı iletişimci Lawrence Grossberg’dür. Kültürel çalışmaların “ne olmadığına” ilişkin listedeki en önemli başlıklardan birisi, kültürel çalışmaların “eleştirel kültür kavramıyla” aynı şey olmadığıdır.²⁶⁴ Grossberg’e göre, cevapları olguların içinde ilginç ve önemli olsa bile, kültürel çalışmalar değildir. Bu bağlamda, kültürel çalışmaları tanımlayan önemli bir özellik “radikal bağlamsallık”tır.²⁶⁵

Kültürel Çalışmalar geleneğinde, hiçbir kuramsal tavrın mutlak doğruluğu söz konusu değildir. Farklı stratejiler, farklı bağlamlarda doğrudur. Kültürel çalışmalar içindeki pozisyonlar, farklı toplumsal, tarihsel, politik ve entelektüel bağlamlarda oluşmuş tartışmalara birer cevap niteliğindedir. Bu çerçevede kültürel çalışmalar, doktrinlerin belirleyiciliğinden değil, sorunların belirleyiciliğinden oluşmuş bir alandır.²⁶⁶

1.1.2.5.1. Kültürel Çalışmalar İçerisinde Hegemonya, İdeoloji ve Medya

İngiltere’de 1960’ların başlarında Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi kurulduğunda ülkede Gramsci’nin “Hapishane Notları”, Althusser’in “Marks İçin” ve “Kapitali Okuma” ve Marks’ın “Grundrisse’sinden Seçmeler” popülerdi. Bu yeni kaynaklar Marksizmi sorunlara açık bir alternatif biçim olarak taze görüş sundu. Örneğin; R. Williams 1958’de Kültür ve Toplum yapıtında Marksizme karşıyken, 1970’in ortalarına gelindiğinde “Marksizm ve Literatür” yapıtında açıkça Marksist yaklaşımı benimsediği görülür. Stuart

²⁶² Arslan, a.g.e.

²⁶³ Mutlu, a.g.e., s.234.

²⁶⁴ Suner a.g.e., s.56-57.

²⁶⁵ Lawrence Grossberg, *Bringing It All Back Home: Essays on Cultural Studies*, (Durham: Duke University Pres, 1997) s. 378, Suner a.g.e., s. 57’deki alıntı.

²⁶⁶ Suner a.g.e., s.57.

Hall Marksizme doğru yönelen entelektüel akışı “karmaşık Marksizme giriş” olarak niteler.²⁶⁷

Hogart’dan sonra Hall’un 1960sonunda merkezin yöneticiliğini ele almasıyla Marksist yönelimin etkisi uzun bir döneme yayıldı. Althusser ve Gramsci’nin etkisiyle ideoloji ve hegemonya kavramları incelemelere girdi. Ardından Althusser yapısalcılığı nedeniyle geri plana itildi. Gramsci’nin etkisinde hegemonya ve ideolojinin üretimi mücadele alanı olarak benimsendi. Gramsci’nin yaklaşımına göre, kültürel pratikler ve iletişim metinleri farklı gruplar arasında anlamlar tanımlama, sürdürme ve tutma mücadelesinde savaş alanı olarak görülebilir. Bu bağlamda, incelemeler gruplar arasındaki güç mücadelesini akıcı, sürekli ve asla önceden belirlenmemiş olarak ele aldılar.²⁶⁸

İdeoloji kültürel çalışmalarda şüphesiz ki ana kavramdır. James N Corey İngiliz Kültürel Çalışmaların, basitçe ve belki de daha doğrusunun ideolojik çalışmalar olarak tanımlanabileceğini önermiştir. Bu alandaki birçok çalışma ideolojinin tanımına yöneliktir. Fakat kültürel çalışmalara yönelik genellikle kabul edilen temel tanımlama Hall tarafından formülize edilerek kurgulanmıştır. Gramsci’nin hegemonya kavramı çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalara, Hall ideolojik mücadeleyi eklemlenme yaparak geliştirmiştir.²⁶⁹ Eklemlenme kavramını, Mutlu şöyle açıklanmaktadır:

“Eklemlenme Türkçe’de, İngilizce ‘articulation’ sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmakla birlikte bu terimin İngilizce’deki ikili anlamını sezdirmemektedir. Hall’un belirttiği gibi, İngilizce’de ‘articulation’un bir anlamı sözcelemek, dillendirmek vb. iken bir anlamı da iki parçanın birbirine bağlanmasıdır. Bunun örneği bir tır kamyonunun öndeki araba kısmı ile arkadaki yükük kısmının birbirine bağlanmasıdır. Ama bu örnekteki gibi bu bağlanma zorunlu değildir, özgüldür ve her an çözülebilir. Hall, eklemlenmenin özellikle eleştirel iletişim araştırmaları ve kültürel çalışmalarda ağırlık kazanan bu ikinci anlamını şöyle açıklamaktadır: “Eklemlenme terimiyle, tüm durumlarda bir yasa veya yaşamın bir gerçeği olarak zorunlulukla değil, özgül varoluş koşullarını gerektiren, özgül süreçlerle desteklenmesi gereken; “ebedi” olmayıp sürekli olarak yenilenmesi gereken, bazı durumlarda yok olabilip ya da bozulabilip eski bağlantının çözülüp gitmesine, yeni bağların –yeni eklemlenmelerin- kaynak edilmesine yol açabilen bir ilişki ve bağ kastedilmektedir.” Hall, farklı pratikler arasındaki bir eklemlenmenin bu pratiklerin özdeşik hale gelmeleri veya birbirinin içinde gitmeleri demek olmadığını

²⁶⁷ Erdoğan ve Alemdar, 2002, a.g.e., s. 387.

²⁶⁸ aynı, s.387.

²⁶⁹ Storey, a.g.e., s.4.

vurgulayarak, her birinin farklı belirlenmesini ve varoluş koşullarını koruduklarını belirtir. Ne var ki, bir kez bir eklemleme gerçekleştirildiğinde, iki pratik “dolaysız bir özdeşlik” olarak değil ama “bir birlik içindeki farklılıklar” olarak birlikte işlev görebilirler.”²⁷⁰

Kültürel yaklaşımlar ve Birmingham Okulu, alt grupların hakim sınıf fikirlerine nasıl hem tabi olup hem de karşı çıkmaya çalıştıklarını açıklamak için, Gramsci'nin hegemonya kavramına sıkı sıkıya sarılırlar. Hall'a göre, Gramsci hegemonyayı sınıf mücadelesi içinde bir kültürel liderlik aracı olarak; yeni yasal ve meşru bir zor değil, sınıfların aktif rızası olarak görür. Kısacası, hegemonya kavramı yasal yolla da olsa bir baskı sonucu alt sınıflara belli değer ve davranışların benimsetilmesi değil, onların bu değer ve davranışları kendi rızaları ile benimsemelerinin sağlanmasını ifade eder.²⁷¹

Öte yandan kültürel çalışmalar “hakikileştirici” bir konum olarak tecrübeyi vurgular. Kültürel çalışmaların yapısalcı konumla uyuşmayan bir biçimde, yaratıcı özne üzerinde hümanist bir vurgusu vardır. Yapısalcılık medya söylemlerinin özerkliği ve eklemleme üzerine yoğunlaşırken, kültürel çalışmalar medya ve diğer pratikleri karmaşık bir bütün olarak algılanan toplum içine yerleştirir. Gramsci'den alınan hegemonya kuramı ile “ahlaki panik” sosyolojisi ve haberin toplumsal üretimine ilişkin yorumu toplumu yine karmaşık bir bütün olarak tanımlayarak birleştirir.²⁷² Medyanın işlevsel rolü işte tam da bu noktada devreye girmektedir. Medya hegemonyanın inşasında en önemli rollerden birini üstlenir. Medya hem ideolojik mücadelenin arenasıdır, hem de egemen söylemin yeniden üretildiği mekanizmalardır. Medya kamuoyu adına gözcülük yaptığı iddiasıyla inandırıcılık unsurunu kitlelere dayatır. Medya haber söylemi ile erk'in yanında bir duruş sergileyerek; yasa ve varolan düzenin meşrulaştırılarak kitlelere sunumunu gerçekleştirir.

Althusser'in ideoloji ve Gramsci'nin hegemonya kavramlarından hareketle, kapitalist toplumlarda medyanın rolünü kavramsallaştıran Hall, medyanın işlevlerini şöyle ifade etmektedir.²⁷³

²⁷⁰ Stuart Hall, “Gramsci's Relevance for the Study of Race and Ethnicity”, *Journal of Communication Inquiry*, 10(2), 1986, Mutlu a.g.e., s. 107-108'deki alıntı.

²⁷¹ Tılıç, a.g.e., s.16.

²⁷² Curran, Gravitch ve Woollacot, a.g.e, s. 249.

²⁷³ Suner, a.g.e., s.69.

- Toplumsal grupların toplumdaki öbür gruplara dair fikir, kanı ve imgeleri medya aracılığıyla biçimlenir.
- Toplumdaki 'çoğulculuğu' sergilemek, farklı hayat tarzlarının ve dünya görüşlerinin sahip bir envanterini oluşturmaktır. Bu biçimde farklı toplumsal bilgi türleri sınıflandırılır, kategorileştirilir, isimlendirilir ve toplumsal gerçekliğin genel bir haritası oluşturulur. Ancak bu tasnif sürecinde, medya toplumsal gerçekliği seçmeci biçimde değerlendirir ve öncelikle yeğlenen anlam ve yorumları dolaşıma sokar. Seçmeci tasnif sürecinde tayin edici olan ne tek bir egemen ideoloji, ne de çıkarlarına tabi olunan tek bir egemen sınıf vardır. Burada söz konusu olan karmaşık bir toplumsal çıkarlar ve ideolojik ittifaklar bütünüdür. Tam da bu nedenle, medyanın ideolojik işlevi Ortodoks Marksist görüşün mutlak belirleme kavramıyla ya da ekonomi politik yaklaşımın mülkiyet ilişkilerine yaptığı vurguyla açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok boyutludur.
- Medyanın üçüncü işlevi, seçmeci olarak temsil ettiklerini örgütlemek ve bir araya getirmektir. Burada hayali bir bütünlük duygusu inşa edilir. Görünür kılınmış ve sınıflandırılmış olan, kabullenilmiş bir düzen haline getirilir.

Medya tüm bu işlevleri yerine getirirken; başat ideolojinin medya söylemlerine sistematik olarak nasıl nüfuz ettiği konusuna, Hall şu açıklamayı getirmektedir:

"Medya mesajlarının üretilmesi, karmaşık söylemlerde düzenlenmiş göstergelerin üretilmesi için (sembolik 'mal') toplumsal, ekonomik ve teknik olarak örgütlenmiş aygıtlardır. Sembolik mesajların üretimi, geniş bir şekilde anlam ileten göstergeler sistemi olarak anlaşılabilen dilin aktarımından geçmeksizin gerçekleştirilemez. Olaylar kendi başlarına anlam iletemezler: Olayların anlaşılabilir kalınması gerekir. Ve toplumsal anlaşılabilirlik süreci tam da 'gerçek' olayları (ister gerçeklikten alınmış olsun, isterse kurmaca olsun) sembolik biçime tercüme eden pratiklerden oluşur. Bu, kodlama dediğimiz süreçtir. Kodlama, olaylara anlamlar yükleyen kodları seçmek, olayları kendilerine anlamlar yükleyen göndergesel bir bağlama yerleştirmek demektir. Sorunlu ya da rahatsızlık verici olaylar önemli ölçüde farklılık arz eden tarzlarda kodlanabilir. Kodların seçimi, bir sorunlu olayları, ıyışığıma dayalı olarak başat ideolojilerin repertuarı içerisinde bir yerlere yerleştirir. Bunlar kodlayıcılar tarafından "olayları" başat ideolojinin ufku içinde yeniden üretmek için kasıtlı olarak seçilmezler, ama kodlayıcıların, içerisinde seçimlerini yapmak zorunda oldukları anlamlar alanını oluştururlar. Bu başat ideolojiler repertuarı

*'evrenselleştirilmiş ve doğallaştırılmış' olduğundan ötürü, anlaşılabilirliğin yegane biçimleri olarak görülür.*²⁷⁴

Kodlayıcıların mesleki ideolojilerine değinen Hall, haber değeri, haberin anlamı, canlı sunum, heyecanlı fotoğraflar, iyi öyküler, sıcak haber gibi, mesleki ve teknik pratiklerin ideolojik içeriği ve kullanılan kodların ideolojik buluşmasını maskeleydiğini vurgulamaktadır. Medyaya atfedilen ekonomik, hegomonik ve ideolojik güç ile maskelenmiş ideolojik örüntülü haberler karşısında, okur kitlesinin bütünüyle güçsüz ve edilgen olarak nitelendirilmesi doğallıkla karşılanabilecek bir durumken; Hall, egemen söyleme anlamlara muhalif okumalarla direnilebileceğini savlamaktadır. Bu ise okuyucuyu aktif konuma taşımaktadır. Bu bağlamda, kültürel çalışmalar ekseninde gerçekleştirilen araştırmalar haber metin analizleri ve alımlama analizleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Baskın ideolojik haber söyleminin kurgulama içerisinde nasıl oluştuğu sorunsalı; dil,ideoloji ve kültür temelli yaklaşımla eklektik bir kuramsal yapı çerçevesinde aydınlatılmaktadır.

1.1.3. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Türkiye-AB ilişkileri, inişli-çıkışlı bir seyri olan ve yaklaşık 50 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde Türkiye'de birçok hükümetler kurulmuş, ekonomik krizler yaşanmış, toplumun sosyo-ekonomik yapısına etki eden gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bunca değişime karşın, Türkiye'nin AB'ye tam üye olabilme çabası ve umudu (bazı dönemlerde AB tarafından alınan olumsuz kararlarla sekteye uğrasa da) geçen yarım asra rağmen hep sürmüştür. Müzakerelerin başlamasına ilişkin AB tarafından yakın tarihte alınan karar ise bu çabaların ve umutların daha da artmasını beraberinde getirmiştir.

1.1.3.1. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Yakın Tarihi

Avrupa Birliği, tarihte benzeri kolay bulunmayan bir bütünleşme süreci olduğu gibi işleyişi ve yapısı bakımından da özel bir alana işaret etmektedir. Uluslar arası sistemin

²⁷⁴ Stuart Hall, 'Kültür Medya ve ideolojik Etki', Der. Ve Çev: Mehmet Küçük, *Medya, İktidar, İdeoloji*, (Ankara:Ark Yayınevi, 1994), s. 204

işleyişine bağlı olarak sürekli değişen, yeni sorunlarla karşılaşan, bu sorunları ortadan kaldırma mücadelelerine zemin olan ve böylece kendisini tanımlanabilir güçlü bir oyuncu olmaya hazırlayan Avrupa Birliği, bu haliyle karmaşık ve uzun soluklu bir işbirliğidir.²⁷⁵ Türkiye'nin bu işbirliği içerisinde dahil olma çabaları ise 46 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Türkiye o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik başvurusunu 1959 yılında yapmıştır. 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Türkiye-AB ilişkileri resmi bir zemin üzerine oturtulmuştur. Ankara Anlaşması'nda tam üyelik sürecinin üç evrede gerçekleşmesi öngörülmektedir. Bunlar; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönemdir.

Ankara Anlaşması'nda planlandığı üzere geçiş döneminin sonunda 1 Ocak 1996 tarihinde 1/95 sayılı Gümrük Birliği kararı yürürlüğe girmiştir. Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. AB'nin 1993'de genişleme sürecini başlatması ancak Türkiye'nin genişlemenin kapsamına alınmaması, AB ile ilişkilerimizi olumsuz yönde etkilemiştir.²⁷⁶ 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da toplanan Avrupa Zirvesi'nde, Türkiye'nin Beklentilerinin büyük çoğunluğu gerçekleşmemiştir. Her ne kadar Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda, katılım öncesi strateji olarak nitelendirilebilecek bir işbirliği programının geliştirileceği ifade edilmiş ve ülkemiz Avrupa Konferansı'na davet edilmiş ise de Türkiye'nin diğer 11 aday ülke ile birlikte değerlendirilmeyerek AB tarafından ayrımcı bir yaklaşımın benimsenmesi; bahse konu konferansın genişleme süreci ile bağlantısının kesilerek, Türkiye açısından öngörülen kapsam ve nitelikten uzaklaşması sonucunu doğurmuştur. Türkiye için diğer aday ülkelerden farklı "özel siyasi koşullar" öne sürülmesi nedeniyle, anılan zirve ertesinde taraflar arasındaki siyasi ilişkilerde bir tıkanıklığın baş gösterdiği gözlemlenmiştir.²⁷⁷ AB, ekonomik istikrarsızlık, insan hakları, Güney Doğu ve Kıbrıs gibi ekonomik ve siyasi konularda Türkiye'ye yönelik olumsuz tutumunu 1999'a kadar sürdürmüştür.²⁷⁸

²⁷⁵ Beril Dedeoğlu, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2003),s. 9

²⁷⁶ Ayşe Roy, *Şu AB Neyin Nesi?*, (İstanbul: TURKAP AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayını, AB Bilinci Serisi: 1, İkinci Baskı, 2002), s.20

²⁷⁷ <http://www.dpt.gov.tr/abigm/> , 02.01.2004

²⁷⁸ Roy, a.g.e., s.20.

Türkiye-AB ilişkileri 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Birliği Konseyi'nde (Avrupa Zirvesi) alınan ve Türkiye için resmi adaylık statüsünün tescilini ifade eden kararlar yeni bir döneme girmiştir.²⁷⁹ Bu gelişme, Türkiye AB ilişkilerinde önemli bir kilometre taşı olarak nitelendirilmektedir. Zirve metninde diğer adaylardan farklı olarak Türkiye için bir "Katılım Öncesi Stratejisi" geliştirileceğinin belirtilmesi ile Kıbrıs ve Ege konularının üyeliğin ön şartları olarak dayatılması, elde edilen "aday ülke" statüsüne gölge düşürmüştür. Bu durum, Türkiye-AB ilişkileri üzerine çalışmalar yapan bazı araştırmacılar tarafından da şiddetle eleştirilmiştir. Erol Manisalı, o dönemdeki gelişmeleri şöyle dile getirmektedir:

*"...Ve Simitis Helsinki'den Antalya'ya dönünce, zafer kazanmış bir kumandan edası içinde, büyük bir coşku ile karşılanıyordu. Türkiye artık yeniden 'AB himayesi altına girmiştir'. İçerde ve dışarıda bunu isteyenler, artık mutluydular. Medya zafer çılgınlıkları atıyordu ve bu çılgınlıklar, Atina'dakilerle birleşiyordu."*²⁸⁰

Metin Aydoğan ise Manisalı'ya paralel bir tavır sergileyerek şartlı 'aday ülke' statüsünü eleştirmektedir.

*"Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB İlişkilerini Türkiye için daha çok olumsuzluğa yönelten yeni bir dönüm noktası oldu. Kararların oluşturulması, kabul edilmesi ve Türk kamuoyuna sunuş biçimi; 1995'deki Gümrük Birliği Protokolü'nde uygulanan yöntemin hemen hemen aynıydı. 1995'de olduğu gibi 1999'da da Türkiye kurulan gizli-açık ilişkilerle kendi zararına işleyecek olan yeni bir süreç içine sokuluyor ancak bu olumsuzluk Türk halkına büyük bir başarı gibi sunuluyordu"*²⁸¹

Türkiye üyeliğe adaylığın kesinleşmesiyle AB ile ilişkilerimiz yeni bir nitelik ve içerik kazanmıştır.²⁸² Taraflar arasındaki ilişkilerde meydana gelen bu gelişmeler sonrasında, 11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg'da Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 39'uncu dönem toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda alınan 2/2000 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı

²⁷⁹ Sanem Baykal, "Turkey-EU Relations In the Aftermath of the Helsinki Summit: An Analysis of Copenhagen Political Criteria In Light of the Accession Partnership, National Programme and the Regular Reports", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, (Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cilt:2, Sayı:3, Güz 2002), s.15

²⁸⁰ "Erol Manisalı, Avrupa Çıkmazı, Otopsi Yayınları, 2001, s.165", Metin Aydoğan, Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?, (Dördüncü Basım, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2003) s. 227'deki alıntı.

²⁸¹ Aydoğan, a.g.e., s. 227-228.

²⁸² Roy, a.g.e., s.20.

(OKK) uyarınca, gümrük birliğinden bu yana üzerinde çalışılan hizmetler ve kamu ihaleleri alanındaki müzakerelerin başlatılması öngörülmüştür. Bu doğrultuda, 2000 yılı içinde Türkiye ile AB arasında hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve kamu ihalesi pazarlarının karşılıklı olarak açılmasına ilişkin müzakereler başlatılmış; Türkiye'nin adaylık perspektifini ve serbestleştirmeyi içeren bir OKK hazırlanması yönünde adımlar atılmıştır. Ayrıca, söz konusu toplantıda alınan 3/2000 sayılı OKK uyarınca AB müktesebatına uyum aşamasında büyük önem taşıyan tarama sürecine bir ön hazırlık niteliği taşıyan analitik inceleme için 8 alt komitenin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komiteler aynı yıl içinde çalışmalara başlamıştır. Böylece hem katılım ortaklığı, hem de Ulusal Program için önemli bir adım atılmıştır.²⁸³ Türkiye 26 Mart 2001 tarihinde, ortaklığın siyasi ve ekonomik kriterlerini, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesini ve Türk mevzuatının AB müktesebatıyla uyumlaştırılmasını kapsayan Ulusal Programı'nı Avrupa Komisyonu'na sunmuştur.²⁸⁴

14-15 Aralık 2001 tarihlerinde, Belçika'nın Laeken kentinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi'nde; Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB'nin geleceği ile ilgili konvansiyon çalışmalarına katılacağı ilan edilmiştir. 21-22 Haziran 2002'de gerçekleştirilen Sevilla Zirvesi'nde, Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen önceliklerin tamamlanması konusundaki gayretlerinin desteklendiği belirtilmiş, siyasi ve ekonomik reformların hayata geçirilmesiyle Türkiye'nin AB'ye katılım ihtimalinin ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin adaylığının bir sonraki aşamasına ilişkin kararın da Kopenhag Zirvesi'nde alınabileceği belirtilmiştir.²⁸⁵

12-13 Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönünde 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu karşılandığı belirtilmiş, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın da önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri ışığında, Aralık 2004'te toplanacak zirvenin, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği yönünde bir karar alması halinde müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı ifade edilmiştir. 20-21 Haziran 2003 tarihinde gerçekleştirilen Selanik zirvesi'nde ise başta 2003 yılı sonuna kadar

²⁸³ <http://www.dpt.gov.tr/abigm/>, 02.01.2004.

²⁸⁴ Roy, a.g.e., s.20.

²⁸⁵ <http://www.dpt.gov.tr/abigm/>, 02.01.2004.

tamamlanması öngörülen hukuki düzenlemeler olmak üzere, Türk Hükümeti'nin reform sürecinin devam ettirilmesine ilişkin kararlılığının memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş ve katılım müzakerelerinin başlatılması için Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi yönünde sürdürülen çabaların desteklendiği ifade edilmiştir.²⁸⁶

Türkiye AB ilişkilerinin yakın tarihinden de anlaşılacağı üzere; Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci, karşılıklı beklentilerin yerine getirilmesi durumunun ve bunun yarattığı gerginlik ortamının tekrarıdır. Mehmet Uğur, bu durumu bir soruyla şöyle ifade etmektedir:

*"Türkiye-AB ilişkileri neden sürekli tekrarlanan bunalımlarla karakterize edile gelmiştir? İşin ironik tarafı şudur ki, bu bunalımlar her zaman, iki taraf arasındaki ilişkiyi bir üst aşamaya sıçratması beklenen anlaşma metinlerinin imzalanmasından sonra yaşanmıştır."*²⁸⁷

Türkiye AB ilişkilerini, "Bilgisizlik ve önyargı çemberinde yitip giden zaman" cümlesiyle özetleyen Nilgün Cerrahoğlu ise Türk kamuoyunun hala AB üyeliğinin ne gibi köklü değişimlere yol açacağına bilincinde olmadığını vurgulayarak şu noktalara dikkat çekmektedir:

*"Türkiye'nin 40 yıllık Avrupa serüveninin geldiği noktada tekerlemeler değişti ama Ab tartışmaları hala aynı 'savunma refleksi' içinde sürüp gidiyor. 'Onlar ortak biz Pazar' tekerlemesi 'Avrupalılar bizi bölecek' tekerlemesine bıraktı bundan böyle yerini. Gelişen Turizm ve ticaret ilişkilerine rağmen Türkiye Avrupa'yı, Avrupa Türkiye'yi 'yabancı' hissetmeye devam ediyor. Türk kamuoyu hala AB üyeliğinin tam olarak ne köklü bir değişim anlamına geldiğini bilmiyor. AB Türkiye'ye 'müstakbel bir ortak' gözüyle bakmakta zorlanıyor. Türkiye ise Avrupa'yı bazen 'art niyet taşıyan içten pazarlıklı bir dost' bazen de 'hasım' olarak görüyor. AB ile ortaklık Anlaşmasının imzalandığı günden bu yana bu tartışma halbuki tüm boyutlarıyla, şeffaf bir şekilde yapılmış olsaydı bugün bu noktada olabilir miydik? Önümüzdeki kırk yılı da heba etmeyeceksek eğer yapılması gereken ilk iş, içinde kilitlenip kaldığımız bu fasit daireyi kırmak olmalı"*²⁸⁸

²⁸⁶ <http://www.dpt.gov.tr/abigm/>, 02.01.2004.

²⁸⁷ Mehmet Uğur, *Avrupa Birliği ve Türkiye-Bir Dayanak /İnandırıcılık İkilemi*, (İstanbul: Everest Yayınları,2000), s.16.

²⁸⁸ Nilgün Cerrahoğlu, "Avrupa Üzerine Tekerlemeler", *Güncel Haber*, (Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Sayı:15, Ocak 2001),s.1

1.1.3.2. Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Kurumsal Yapısı

Avrupa Birliği ismi ve yapılanması, 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht kentinde imzalanan ve buna bağlı olarak da Maastricht Anlaşması olarak isimlendirilen Avrupa Birliği Anlaşması ile oluşturulmuştur. Ancak, Avrupa Birliği öncesi üç ayrı topluluk söz konusuydu ve bu toplulukları kuran devletler aslında uluslararası örgütler disiplini açısından değerlendirildiğinde, bütünleşme amaçlı bir bölgesel örgüt kurmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Bu açıdan bakıldığında toplulukları kuran antlaşmalar birer uluslararası antlaşmalardır ve topluluklar da birer uluslararası örgüttür.²⁸⁹

Bununla birlikte, Avrupa'da topluluklara biçilen rol gereği toplulukların özgün bir yapısı vardır. Kurumsal yapının niteliği, bütünleşme amacıyla doğrudan bağlantılıdır ve ancak bu amaçla izah edilebilir. Burada kabul edilmesi gereken nokta, söz konusu kurumsal yapının ne diplomatik geleneğin hakim olduğu klasik uluslar arası örgütlerin kurumsal yapısıyla tam örtüştüğü ne de anayasa hukukundaki güçler ayrılığı ilkesiyle tam uyuştugudur.²⁹⁰

Avrupa Birliği, aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere Avrupa Toplulukları'ndan meydana gelen birinci sütun ile Siyasi Bütünleşmeyi meydana getiren Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişlerinde İşbirliği şeklindeki ikinci ve üçüncü sütunlardan oluşan bir yapıya sahiptir.²⁹¹

²⁸⁹ Ercüment Tezcan, "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Mekanizması: Üye Devletlerin Rolü Üzerine Değerlendirmeler", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Derleyen: Beril Dedeoğlu, (İstanbul, Boyut Yayıncılık, 2003) s. 66

²⁹⁰ aynı, s. 66.

²⁹¹ Serdar Kumbaracı, "Avrupa Birliği'nde Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreci, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Derleyenler: M.Şükrü Erdem ve Sibel Mehter Aykın, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi, 2003), s. 60

Şekil 2. Avrupa Birliği'nin Yapısı

1.1.3.2.1. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

Avrupa Birliği'nin Temel kurumsal yapısını; AB Konseyi (Avrupa Zirvesi), AB Bakanlar Konseyi, AB Komisyonu, Avrupa parlamentosu, Adalet Divanı, Sayıştay, Ekonomik-Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi oluşturmaktadır.

1.1.3.2.1.1. Avrupa Birliği Konseyi

AB Konseyi Toplantıları, ilki Paris'te 10-11 Şubat 1961 tarihlerinde gerçekleştirilen ve daha sonra düzenli aralıklarla toplanan, Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Konferansları'nın bir devamı niteliğini taşımaktadır. Aralık 1974'de Fransa bu toplantıların

düzenli olarak gerçekleştirilmesini ve “Avrupa Birliği Konseyi (Avrupa Zirvesi)” adını taşımasını önermiştir.²⁹²

Tek Avrupa Senedi ve AB Antlaşması hükümleri uyarınca AB Konseyi, Konsey Başkanlığı'nı yürüten ülkenin Devlet veya Hükümet Başkanı'nın başkanlığında yılda en az iki defa toplanır. Tek Avrupa Senedi, AB Konseyi'nde üye ülkelerinin Devlet veya Hükümet Başkanları'nın ve Avrupa Komisyonu Başkanı'nın bir araya gelmesini öngörmüştür. Bunlara ilaveten danışmanlar için Dışişleri Bakanları ve bir Komisyon üyesi de toplantılara katılır. AB Konseyi'nin amaçlarını şöyle özetlemek mümkündür.²⁹³

- Topluluğa ilişkin oldukça geniş bir konu yelpazesinde, resmi karar alınması hedeflenmeden veya basın açıklaması yapılmaksızın gayri resmi görüş alışverişinde bulunmak,
- İleride gerçekleştirilecek eylem planlarına ilişkin kararların alınmasına, yönetmeliklerin hazırlanmasına ve konu ile ilgili bir deklarasyon yayımlanmasına imkan tanıyacak tartışmalarda bulunmak,
- Bakanlar Konseyi'nin çözmekte yetersiz kaldığı sorunları çözmek. Bu bağlamda, gerektiği hallerde Avrupa Konseyi'nin Topluluk Konseyi gibi hareket etmesi mümkündür.

1.1.3.2.1.2. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi

Avrupa Birliği'nin asıl yasama ve karar alma organı Bakanlar Konseyi'dir. Konseyde her ülke bir bakanla temsil edilmektedir ve diğer ülkeleri temsil edenler genellikle, Dışişleri Bakanları olmakla birlikte, görüşülecek konuya göre üye ülkeleri; tarım, orman, sağlık, eğitim vb. bakanları da temsil edebilmektedir. Bakanlar Konseyi “hükümetlerarası” nitelikte bir kurumdur. Komisyon'dan farklı olarak üye ülkelerin çıkarları karşılıklı mücadele eder. Merkezi Brüksel'de olmakla birlikte, bazı toplantılar Lüksemburg'da yapılır. Üye ülkeler alfabetik sıraya göre altı aylık süreyle Konsey'in başkanlığını

²⁹² TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, (Dördüncü Basım, Ankara: 1999), s. 194

²⁹³ aynı, s. 194

yürütürler.²⁹⁴ Avrupa Birliği'nde Komisyon ve Bakanlar Konseyi arasındaki denge bir anlamda ulusal ve uluslararası çıkarlar arasındaki dengeyi ifade etmektedir. AB'ne üye ülkelerin birlik neznindeki Büyükelçilerinden oluşan, daimi temsilciler Komitesi (COREPER) Konsey'in alacağı kararlardaki teknik hazırlıkları yapar. Gerektiğinde belli hazırlıkların yapılmasında yardımcı olacak özel komitelerin kurulması konusundaki Konsey'in talimatlarını yerine getirir.²⁹⁵

1.1.3.2.1.3. Avrupa Birliği Komisyonu

AB Komisyonu yeni yasa önerilerinin taslaklarını hazırlar ve bunları daha sonra Avrupa Parlamentosu ve Konsey'ine sunar. Komisyon, AB faaliyetlerinin gerçekte yürütülüş biçimini ve AB bütçesini gözetir. Ayrıca Avrupa anlaşmalarına ve Avrupa yasalarına uyulup uyulmadığını kontrol eder.²⁹⁶

Avrupa Komisyonu 20 kişiden oluşur. Başkan, AB üye ülkelerinin hükümetleri tarafından seçilir ve Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanır. Diğer üyeler, başkan adayına danışılarak üye hükümetler tarafından atanır; üyelerin de Parlamento tarafından onaylanması gerekir. Komisyon beş yıllık bir dönem için atanır ama Parlamento tarafından daha önce lağvedilebilir. Komisyon, üye ülkelerin hükümetlerinden bağımsız olarak faaliyet gösterir. 20 bin kişilik kadrosunun tümü değilse de birçoğu Belçika'nın başkenti Brüksel'de görev yapmaktadır.²⁹⁷

1.1.3.2.1.4. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu, Toplulukta bir araya gelen devletlerin halklarının temsilcilerinden oluşur. Avrupa Parlamentosu, Avrupa bütünleşmesi sürecinde demokratik denetim ve meşruiyet sağlamak üzere Antlaşma ile kendisine verilmiş olan yetkileri kullanır. Parlamento, AB vatandaşlarınca 5 yılda bir gerçekleştirilen doğrudan seçimler

²⁹⁴ Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, (Bursa:Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, No:177, 2001), s. 95

²⁹⁵ aynı, s. 95

²⁹⁶ Avrupa Komisyonu, *Avrupa Birliği Panoraması*, (Lüksemburg: Avrupa Komisyonu, Basın ve Kominikasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2002)

²⁹⁷ aynı.

sonucunda oluşur. 1979 yılından beri üye ülkelerle doğrudan yapılan seçimlerle göreve gelen Parlamento üyeleri, ülkelere göre değil, mensup oldukları siyasi gruplara göre çalışmalarını sürdürmektedir. Üye ülkelerin Parlamento'daki temsilci sayıları, nüfuz esasına dayanmaktadır.²⁹⁸

Avrupa Parlamentosu'nun başlıca görevleri ise şunlardır;²⁹⁹

- Avrupa Konseyi ile eşdeğer güce sahip olarak (birlikte karar verme yetkisi uyarınca), Avrupa yasalarının incelenmesi ve onaylanması.
- Avrupa Birliği bütçesinin onaylanması.
- AB kurumları üzerinde, inceleme komisyonlarının oluşturulması da dahil, demokratik kontrol hakkının yürütülmesi.
- Avrupa Birliği'ne yeni üyelerin kabulü, AB ve üçüncü ülkeler arasındaki ticari ya da işbirliği anlaşmaları gibi önemli uluslararası anlaşmalar konusunda Avrupa Parlamentosu'nun onayı alınmalıdır.

1.1.3.2.1.5. Adalet Divanı

Topluluk yargı organı olan Adalet Divanı, anlaşmaları, yasa ve kararları inceler. Topluluk organlarının üye ülkelerle ve birbirleri ile ihtilaflarını ya da özel kişi ve kuruluşlarla Topluluk ihtilaflarını karara bağlar. Her üye devletten birer yargıcın Bakanlar Konseyi'nce 6 yıl için atanması ile oluşan Adalet Divanı, kararlarını basit çoğunluk ile alır. Kararlar bağlayıcıdır ve temyiz yoktur. Ayrıca davaların kısa sürede çözümlenmesi amacıyla Tek Senet ile ilk derece mahkemeleri oluşturulmuştur.³⁰⁰

1.1.3.2.1.6. Sayıştay

Sayıştay, Avrupa Birliği'nin tüm gelir ve harcamalarının hukuka uygun ve düzenli biçimde yapılıp yapılmadığını ve maliye yönetiminin tutarlı olup olmadığını denetler. Konsey ve Parlamento tarafından Avrupa Toplulukları'nın genel bütçesinin uygulanmasına ilişkin olarak; Komisyon'un ibrasında yardımcı olmak amacıyla yıllık raporlar hazırlar.

²⁹⁸ Kumbaracı, a.g.e., s.63-64.

²⁹⁹ Avrupa Komisyonu, a.g.e.

³⁰⁰ Beril Dedeoğlu, *Adım Adım Avrupa Birliği*, (İstanbul: Çınar Yayınları, 1996), s. 280.

Ayrıca diğer kurumların talebi üzerine özel raporlar hazırlar ve görüş bildirir. Sayıştay re'sen hareket ederek özel konulardaki görüşlerini her zaman açıklayabilir. Birlik Antlaşması'yla Sayıştay'a tam kurumsal statü tanınmış; sorumluluklarının kapsamı genişletilerek hesapların güvenilirliği ve hesaplara konu olan işlemlerin hukuka uygunluğu hakkında Parlamento ve Komisyon'a güvence bildirimini sunma görevi verilmiştir.³⁰¹

1.1.3.2.1.7. Ekonomik ve Sosyal Komite

Ekonomik ve Sosyal Komite, AT Antlaşması'nın 257. maddesi ile Bakanlar Konseyi ve Komisyona yardımcı olması amacıyla öngörölmüş danışma nitelikli bir kurumdur. Kararları bağlayıcı olmayıp, istişari niteliktedir. Ekonomik ve Sosyal Komite sivil toplumun geniş bir kesimini temsil etmektedir. Ekonomik ve Sosyal Komite'nin bünyesinde; başta üretici, çiftçi, işçi, tüccar, serbest meslek sahipleri olmak üzere çeşitli ekonomik ve sosyal kesim temsilcileri bulunmaktadır. Üyelerin dağılımı, üye devletlerin nüfus bütünlüklerine göre değişmektedir. Komite üyeleri, 4 yıllık süre için üye devletler tarafından gösterilen adaylar arasında, Konsey tarafından ortak mütabakat ile atanırlar.³⁰²

1.1.3.2.1.8. Bölgeler Komite

Avrupa Birliği'nde alınan kararların birçoğunun, yerel ve bölgesel düzeyde doğrudan etkileri söz konusudur. AB, eğitim, gençlik, kültür, toplum sağlığı ve Avrupa çapında ulaşım, telekomünikasyon, enerji ağları gibi konularda karar almadan önce, Bölge komiteleri aracılığıyla yerel ve bölgesel yetkililerin düşüncelerini alır. Bölgeler Komitesi bunun dışında re'sen de görüş bildirebilir. Bölgeler Komitesi genellikle bölgesel yöneticiler ya da kent belediye başkanlarından oluşmaktadır.³⁰³ Bölgeler Komitesi'nin faaliyetleri yılda beş kez düzenlenen genel kurul tarafından yürütölür.³⁰⁴ AB'nin karar alma sürecinde yer alan kurumlar ve bunların ilişkileri şu şekilde ifade edilebilir:³⁰⁵

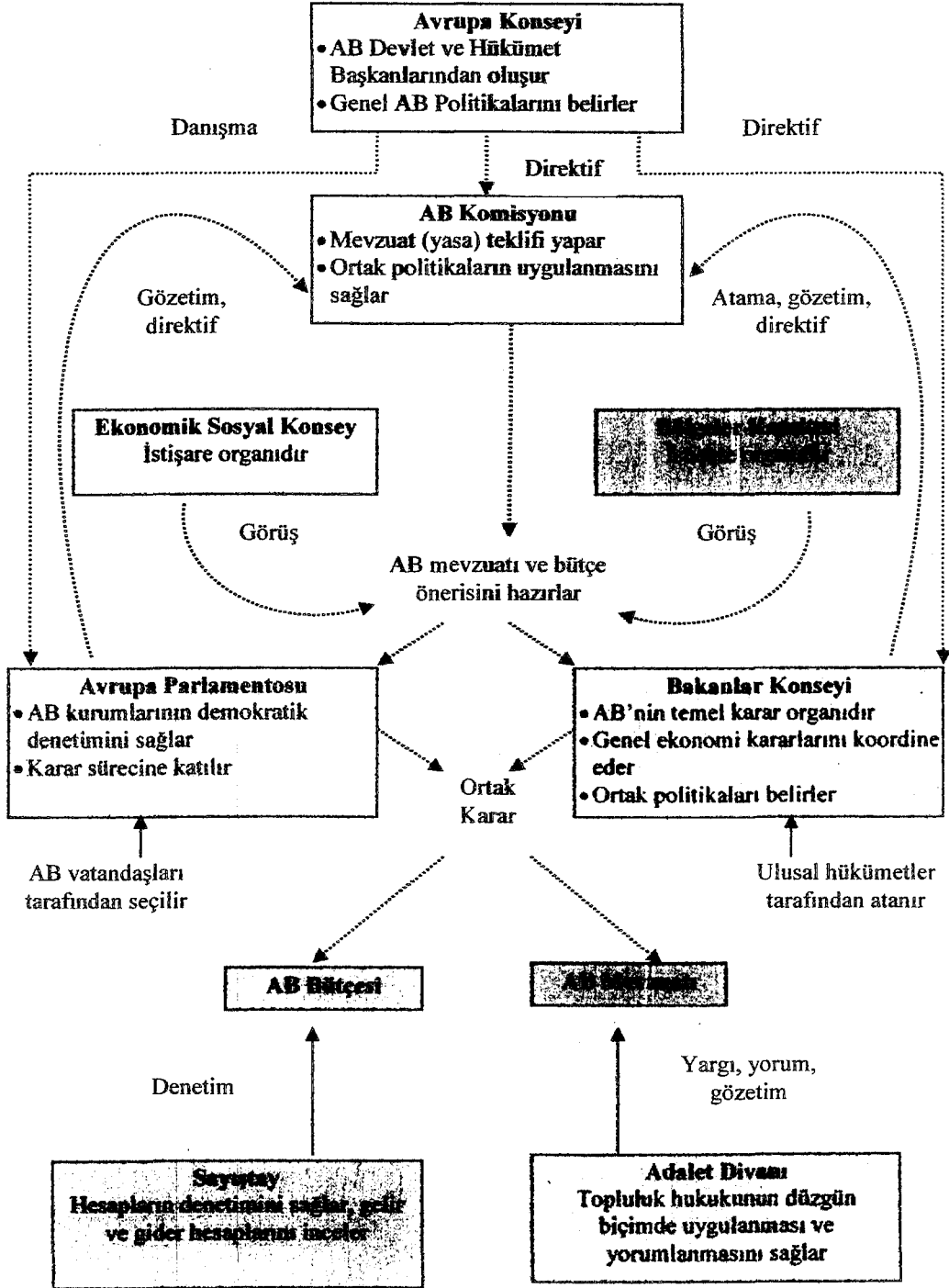
³⁰¹ <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?>, 02.01.2004.

³⁰² Kumbaracı, a.g.e., s.77.

³⁰³ Avrupa Komisyonu, a.g.e.

³⁰⁴ <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?>, 02.01.2004.

³⁰⁵ Kumbaracı, a.g.e., s. 63.

Şekil 3. Avrupa Birliği'nde Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreci

1.1.3.2.2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Kurumsal Yapısı

Türkiye-AB ilişkilerinin kurumsal yapısını; Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, Türkiye-AB Ortaklık Komitesi ve Gümrük İşbirliği Komitesi oluşturmaktadır.

1.1.3.2.2.1. Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu

Türkiye AET Karma Parlamento Komisyonu, 14 Mayıs 1965 tarihli Avrupa Parlamentosu kararı, 22 Haziran ve 14 Temmuz 1965 tarihli sırasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu kararları ve nihayet 27 Temmuz 1965 tarihli Türkiye-AET Ortaklık Konseyi kararına dayanarak kurulmuştur. Komisyon, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve Avrupa Parlamentosu'nun eşit sayıdaki üyelerinden meydana gelir. Komisyon, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanan Ortaklık Anlaşması'nın yürütülmesine ilişkin meseleleri incelemekle görevlidir.³⁰⁶

1.1.3.2.2.2. Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Komitesi

Ortaklık Konseyi'nin 3/64 sayılı kararı ile kurulmuş bir "yardımcı organ"dır. Komitenin görevi, Ortaklık Konseyi'nin gündemini hazırlamak ve Ortaklık Konseyi'nin vereceği talimatlara uygun olarak, ortaklık ilişkisiyle ilgili teknik sorunlar üzerinde incelemeler yapmaktır. Ortaklık Komitesi teknisyenlerden oluşan bir organdır. Ortaklık Komitesi; üye devletler, Konsey ve Topluluk Komisyonu temsilcileri ile Türk Hükümeti temsilcilerinden oluşur.³⁰⁷

1.1.3.2.2.3. Gümrük İşbirliği Komitesi

Gümrük İşbirliği Komitesi, Ankara Antlaşması'nın, ortaklık Konseyi'ni görevlerinde kendisine her türlü konuda yardımcı olabilecek her komiteyi kurmaya yetkili kılan 24. maddesine dayanılarak 15 Aralık 1969 tarihinde alınan 2/69 sayılı Ortaklık Konseyi kararı ile tesis edilmiştir. Görevi, Ortaklık Anlaşması'nın gümrükle ilgili hükümlerinin doğru ve yeknesak bir şekilde uygulanması amacıyla akit taraflar arasında idari işbirliğini sağlamak

³⁰⁶ http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?_02.01.2004.

³⁰⁷ aynı.

ve Ortaklık Komitesi'nin gümrük alanında kendisine tevdi edebileceği her türlü diğer görevleri yürütmektir. Gümrük İşbirliği Komitesi, üye devletler gümrük uzmanları ve Komisyon servislerinin gümrük sorunları ile ilgili memurları ile Türk gümrük uzmanlarından oluşur.³⁰⁸

1.1.3.3. Avrupa Birliği Hedefleri

Avrupa Birliği'nin hedefleri dört başlık altında sıralanabilir. Bunlar,³⁰⁹

- Avrupa vatandaşlığı kavramının oluşturulması,
- Özgürlük, güvenlik ve adaletin güvence altına alınması,
- Ekonomik ve sosyal gelişmenin desteklenmesi ve,
- Dünyada Avrupa'nın rolünün vurgulanmasıdır.

1.1.3.4. Avrupa Birliği Müktesebatı ve Türkiye

Avrupa Birliği'nin yeni genişleme süreci ile birlikte, Topluluk müktesebatına uyum konusu yeniden tartışmaya açılmıştır. Topluluğun 1973 yılındaki ilk genişlemesi ile birlikte gündeme gelen bu kavram, esasen tam üyelik müzakerelerinin de temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, topluluğa ya da artık güncel ifadesi ile AB'ye katılma arzusunda olan ülke, müzakere masasına oturduğu andan itibaren öncül koşul olarak AB Müktesebatını aynen kabul etmiş sayılır. Bu ülkeyle müzakere edilecek olan konu, bu müktesebata uyumun sağlanmasının koşul ve geçiş dönemleri ile sınırlıdır.³¹⁰

Bütün yeni aday ülkeler için olduğu gibi, Türkiye için de AB Müktesebatına uyum bir zorunluluktur. Esasen, Türkiye bu müktesebata uyum yeteneği gösterdiği ölçüde tam üyelik sürecini hızlandıracak, uyumu geciktirdiği ölçüde de tam üyelik ile ilgili sürecin uzağında kalmaya devam edecektir. Bu bağlamda, Brüksel'in tam üye adaylarını, AB Müktesebatı'na

³⁰⁸ aynı.

³⁰⁹ <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?> 02.01.2004.

³¹⁰ Can Baydarol, "Topluluk Müktesebatı ve Türkiye", *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Derleyenler: M. Şükrü Erdem ve Sibel Mehter Aykın, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar merkezi, 2003), s. 449.

uyumu ne kadar ciddiye alıp almadıkları konusunda sürekli olarak denetim altında tuttuğu izlenmektedir.³¹¹

AB Müktesebatı, üye ülkeleri Avrupa Birliği'ne bağlayan hukuki yapının tümüne verilen bir isim olup 31 başlık altında toplanmıştır. AB'nin kuruluş temelindeki antlaşmalardan doğan ve AB'nin ortak politikalarının uygulanmasına yönelik AB hukuk kaynakları hep birlikte AB Müktesebatı'nı oluşturur.³¹²

Her aday ülke, Müktesebatın üstlenilmesine ilişkin bir ulusal program kabul etmeye davet edilmiştir. Ulusal Program, söz konusu aday ülkenin Katılım Ortaklığını nasıl ele alacağını, ortaklık önceliklerini uygulamak için tespit edeceği takvimi, beşeri ve mali kaynakları ortaya koymaktadır. Katılım ortaklığının amacı ise;

- Komisyon'un İlerleme Raporu'nda belirtilen öncelikli çalışma alanlarını,
- Aday ülkelere, bu öncelikleri uygulamaları hususunda destek olacak mali kaynakları,
- Söz konusu yardımlara ilişkin koşulları,

tek bir çerçevede toplamaktır. Hem Katılım Ortaklığı Belgeleri, hem de Ulusal Programlar gerçekleştirilen ilerlemeleri dikkate almak ve yeni öncelikleri tespit etmek amacıyla düzenli olarak revize edilmektedir.³¹³

AB Müktesebatı'na uyumda 31 başlık ise şöyledir:

- Malların serbest dolaşımı,
- Kişilerin serbest dolaşımı,
- Hükümetlerin serbest dolaşımı,
- Sermayenin serbest dolaşımı,
- Şirketler Hukuku,
- Rekabet Politikası
- Ortak Tarım Politikası,
- Ortak Balıkçılık Politikası,
- Ortak Taşımacılık Politikası,

³¹¹ aynı, s.449.

³¹² Roy, a.g.e., s.10.

³¹³ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, (Ankara:2002), s.129

- Vergilendirme,
- Ekonomik ve Parasal Birlik,
- İstatistik,
- Sosyal Politika ve İstihdam,
- Enerji,
- Sanayi Politikaları,
- Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler)
- Bilim ve Araştırma,
- Eğitim, Staj ve Gençlik,
- Telekomünikasyon,
- Kültür ve Görsel –İşitsel (Audio-Visual) Politikalar,
- Bölgesel Politika,
- Çevre,
- Tüketicinin Korunması ve Sağlık,
- Adalet ve İçişleri,
- Gümrük Birliği,
- Dış İlişkiler,
- Ortak Dış ve Güvenlik Politikası,
- Mali Kontrol,
- Mali ve Bütçesel Hükümler,
- Kurumlar,
- Diğer.

1.1.3.5. Türkiye’de Siyasal Partilerin Avrupa Birliği’ne Yaklaşımı (1997-2003)

Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesi, Türkiye-AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Ancak 1997 Lüksemburg Zirvesi’nde, Birliğin Türkiye’yi diğer adaylarla birlikte değerlendirmemesi, yeni bir bunalım yaratmıştır. Türkiye’de toplumun çeşitli kesimleri ve tüm siyasal partiler tarafından kınanan bu durum, 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylığının tanınması ile düzeltilmiştir. Türkiye’nin AB adaylığının Birlik tarafından tescili, çok olumlu yankılar uyandırmıştır. Burada ilgi çeken nokta, Fazilet Partisi’nin (FP)

de 30 yıllık AT/AB karşıtı söyleminde değişiklik yaparak, Türkiye'nin ileride Birliğe tam üye olmasını destekleyen bir tavır içine girmesidir.³¹⁴

FP'nin bu yeni tavrı, Helsinki Zirvesi öncesinde, çeşitli fırsatlardan yararlanılarak ortaya konmuştur. FP Genel Başkanı Recai Kutan'ın ifadesiyle:

“Türkiye’de genel eğilim, Türkiye’nin AB’ye mümkün olan en kısa zamanda katılmasıdır. FP olarak, özellikle bu katılıma büyük önem veriyoruz ve inanıyoruz ki; Türkiye AB’ye katıldığı takdirde, şu anda Avrupa’da uygulanmakta olan bazı anlayışlar, uygulanan normlar Türkiye’ye de kolaylıkla intikal edebilir. Yani en ileri seviyede demokrasi, insan hakları ve özgürlükler...”³¹⁵

Türkiye'nin AB adaylığı'nın Helsinki'de tescil edilmesinin ardından AB Komisyonu tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ileri sürülen siyasal şartlardan bazıları, Türkiye'deki Koalisyon Hükümeti'nin ortaklarından Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) ciddi eleştirileri ile karşılaşmıştır. Belgedeki, anadilde televizyon ve radyo yayıncılığı ile Güneydoğu'daki durumun iyileştirilmesi ile ilgili ifadeleri, MHP lideri Devlet Bahçeli şöyle değerlendirmiştir:

“Avrupa Ülkeleri bile yurttaşlık kültür ve siyasi eşitlik bazında yaklaşırken, uzun yıllar ülke kaynaklarını eriten bölücü-yıkıcı faaliyetlerin muhatabı olan ülkemizden ‘azınlık haklarının’ talep edilmesini anlamak imkansız. AB Komisyonu’nun iyi niyetli bir yaklaşım içinde olduğunu iddia etmek imkansız.(...) Belgede bu tür ifadelerin üstü örtülerek muğlak hale getirilmesi sonucu değiştirmiyor.”³¹⁶

Koalisyon diğer ortakları Demokratik Sol Parti ve Anavatan Partisi'nin katılım ortaklığı Belgesi'ne yaklaşımları ise ılımlı olmuş ve Ulusal Program'ın hazırlanması sürecinde MHP'nin hassasiyetlerini de dikkate alan bir metin oluşturulması için çaba gösterilmiştir.³¹⁷

2003 yılı itibariyle ve Selanik Zirvesi döneminde iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) seçim döneminde Türkiye'nin AB'ye tam üyelik konusunu en çok işleyen partiler arasındadır. AKP iktidarı sırasında da bu konuyu öncelikli hedefler listesinde ilk

³¹⁴ Esra Çayhan, “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Derleyen: Beril Dedeoğlu, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2003), s. 477,479,480.

³¹⁵ <http://haber.superonline.com/20/10/1999>, Çayhan, a.g.e., s. 487'deki alıntı.

³¹⁶ Hürriyet (15 Kasım 2000), Çayhan, a.g.e., s. 488'deki alıntı.

³¹⁷ Çayhan, a.g.e., s. 488.

sırada tutmaktadır. Ana Muhalefet Partisi konumundaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise AB'ye karşı bir duruş sergilemeden daha ulusalcı bir tavır ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, artık günümüzde siyasi yelpazenin neresinde olursa olsun, siyasi partilerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini genel anlamda desteklemektedir. Her ne kadar Türkiye- AB ilişkilerinde, stratejiler ve uygulamalar konusunda bazı görüş ayrılıkları söz konusu olsa da; siyasi partilerin genel söylemlerinde tam üyeliği destekleyen ve olumlayan bir ortak paydada buluşma söz konusudur.

1.1.3.6. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğine Türk ve Avrupa Birliği Kamuoyu'nun Bakışı

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda, Türk kamuoyunun bakışını ortaya koyabilmek amacıyla 'Eurobarometre'*nin 2002 yılında yaptığı anket çalışmasının sonuçlarından ve Boğaziçi Üniversitesi ile Açık Toplum Enstitüsü tarafından 2004'de ortaklaşa gerçekleştirilen araştırmadan yararlanılmıştır. Ayrıca, AB'ye üye ülkelerin kamuoylarının, Türkiye'nin tam üyeliği konusundaki görüş ve beklentilerini yansıtabilmek için de; yine 'Eurobarometre'nin 2000, 2001 ve 2002 tarihlerinde gerçekleştirmiş olduğu araştırma sonuçları bu bağlamda ele alınmıştır.

2002 yılında gerçekleştirilen Eurobarometre'nin sonuçlarına göre, Türk halkının %56'sı, Türkiye'nin 2008 yılından itibaren AB'ye üye olabileceğini düşünmektedir. Türkiye'nin, 2020 yılından önce Birliğe kabul edilmeyeceği görüşünde olanlar ise %19 düzeyindedir. Ayrıca, Türk halkının %60'ı Türkiye'nin AB'ye üye olması için hükümetin gereken reformlara ivme kazandırması gerektiğini düşünürken, %24'ü Türkiye-AB ilişkilerinin tatmin edici olduğunu ifade etmektedir. Türk kamuoyuna göre, AB'ye üye olmak serbest dolaşım, serbest çalışma imkanı ve AB'ye üye tüm ülkelerde istedikleri üniversitelerde eğitim imkanına sahip olmak anlamına gelmektedir. Türklerin %54'ü AB'ye üye olmakla birlikte Türk lirasını kaybetmekten kaygı duyduklarını, %52'si suç örgütlerinin artacağını, %52'si de Türkçe'nin kaybolmasından endişelendiklerini

* AB Komisyonu 1973 yılından beri üye ülkelerde kamuoyu araştırmaları yapmakta ve AB vatandaşlarının çeşitli konulardaki yaklaşımlarını değerlendirmektedir. Eurobarometre adı verilen anketler; para birliğinden, sağlık ve çevreye kadar pek çok konuda AB kamuoyunun görüş ve beklentilerini yansıtmaktadır.

açıklamışlardır. Ayrıca Türk kamuoyu diğer aday ülkeler arasında kendilerini en az Avrupalı hissedenler arasındadır.³¹⁸

Boğaziçi Üniversitesi ve Açık Toplum Enstitüsü tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen “Türk Halkının AB Konusundaki Şüpheleri, Kaygıları ve Korkuları” adlı araştırma kapsamında³¹⁹ Türkiye çapında 18 yaş ve üstü nüfusu temsil eden 2123 kişiyle görüşülmüştür. Bu görüşmelerin %68’i kentlerde, %32’si kırsal yerleşim birimlerinde yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, üyelik için bir referandum yapıldığı takdirde Türk halkının %74,4’ünün “evet” oyu kullanacağı ortaya çıkmaktadır. AB üyeliğinin Türkiye’ye fayda sağlayacağını düşünenlerin oranı %78,8’dir. Bu faydalar arasında ise ilk sırada; ekonominin gelişmesi, işsizlik ve hayat pahalılığının düşmesi yer almaktadır. Türkiye’nin önümüzdeki 10 yıl içerisinde tam üye olacağına inananların oranı %25,5 iken, “hiçbir zaman” üye olamaz düşüncesini ortaya koyanların oranı ise %18,2 gibi azımsanamayacak bir düzeydedir.

Araştırmanın siyasal parti yandaşları ve coğrafi bölgeler bazında ortaya koyduğu bulgular da dikkat çekicidir. CHP’li seçmenler %85,5 ile üyeliği en fazla destekleyenler arasındadır. AKP yönetimi hem seçim hem de iktidar döneminde, AB’ye tam üyeliği öncelikli hedefler arasında gösterse de AKP’li seçmenin Türkiye’nin tam üyeliğine desteği %70 oranındadır. Tam üyelik konusunda en az destek ise %57,9 ile Saadet Partililer tarafından verilmektedir. AB üyeliğini en çok isteyen coğrafi bölge %80,5 ile Marmara Bölgesi’dir. İkinci sırada ise %78,6 oranı ile Güneydoğu Anadolu bulunmaktadır.

Avrupa Birliği ile ilgili Türk halkının olumsuz düşünceleri arasında; ‘AB’nin Türkiye’yi oyaladığı’ (%49,7), ‘AB’nin Türkiye’yi Avrupa’nın bir parçası olarak görmediği’ (%40,1) ve ‘AB’nin Türkiye’ye çifte standart uyguladığı’ (%36,4) kaygıları yer almaktadır. Ayrıca Türk kamuoyunda dil, din, aile bağlarının zayıflaması ve Türkiye’nin bölünmesi konularında da bir takım kaygıların varlığı araştırma bulguları içerisinde yer almaktadır.

Genişleme konusundaki ilk kapsamlı çalışma Flash Eurobarometer tarafından 11-21 Eylül 2002 tarihleri arasında 15 üye devlette gerçekleştirilmiştir. Anket kapsamında üye

³¹⁸ Rıdvan Karluk ve Özgür Tonus, *Avrupa Birliği Kapısında Türkiye*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2002) s. 157

³¹⁹ *Hürriyet*, (6 Ocak 2004), s. 11

devletlerden 15 yaş ve üstü 15.088 AB vatandaşına genişleme hakkındaki bilgileri, yaklaşımları, genişlemenin önemi ve sonuçları konusunda sorular yöneltilmiştir. Ancak 2002 İlerleme Raporları yayımlanmadan ve Kopenhag Zirvesi öncesinde yapılan bu anketi önemli gelişmeler izlemiştir. Bu yüzden Genişlemeden Sorumlu Genel Müdürlük, 11-20 Kasım 2002 tarihleri arasında halkın AB'nin genişlemesine yönelik tavrını ölçmek amacıyla yeni bir anket yapma gereği duymuştur. 10 aday ülke ile müzakerelerin tamamlanması gerektiği konusundaki açıklamalar ve Türkiye'deki seçimler sonrasında Türkiye'nin üyeliği konusunda artan tartışmalar bu süreçte yaşanan en önemli gelişmeler olarak yeni bir anket çalışması yapılmasına neden olmuştur. Gerçekleştirilen bu anketlere ilişkin bulgular ve yorumlar ayrıntılı olarak şöyle kamuoyuna aktarılmaktadır. *

Anket sonuçları genel olarak incelendiğinde, genişleme sürecinin AB vatandaşları için yeni bir kavram olmadığı görülmektedir. Ancak genişleme kavramını bilenlerin oranı Eylül ayında %75 iken bu oran Kasım ayında %82'ye yükselmiştir. Üye ülke vatandaşlarının genişlemeye olan desteklerinde de ülkelere göre farklılıklar gözlenmektedir. Genel olarak genişlemeyi destekleyenlerin oranı Kasım ayında %2 azalsa bile, üye ülke vatandaşlarının %66'sı genişlemeyi desteklemektedir. İtalya (%82) ve İrlanda'nın (%79) genişlemeyi en çok destekleyen, Avusturya (%32) ve İsveç'in (%27) ise en çok karşı çıkan ülkeler olduğu gözlenmektedir. Anket sonuçlarına göre, AB vatandaşlarının %31'i 2004 yılında aday ülkelerin ilk kısmının AB'ye üye olacağını düşünmektedir, %39'u ise tüm aday ülkelerin aynı anda üye olmasına karşı çıkmaktadır.

Genişlemenin sonuçlarına yönelik veriler incelendiğinde ise, AB vatandaşlarının %50'sinin kendileri, %70'inin ise ülkeleri açısından olumlu beklentiler içinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, genişlemenin en önemli boyutu AB'nin uluslararası sistemdeki yerine yöneliktir. Kamuoyunun %80'i genişleme sonrasında, AB'nin uluslararası sistemdeki gücünün artacağını, %70'i ise Avrupa kıtasındaki savaş ve çatışma risklerinin azalacağını belirtmiştir. Ayrıca üye ülke vatandaşlarının %85'i genişleme ile AB'nin yeni pazarlara açılacağını ve ekonomik açıdan güçleneceğini, %79'u ise kültürel açıdan zenginleşeceğini düşünmektedir.

* <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/Anket.doc> 03.12.2003

Anket sonuçları Türkiye açısından da önemli veriler içermektedir. Üye ülke vatandaşlarına bildikleri 3 aday ülke sorulduğunda en çok Türkiye'nin adı geçmektedir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, Eylül ayında yapılan anket sonuçlarına göre AB kamuoyunda en çok bilinen aday ülke %27'lik bir oran ile Polonya'dır. Türkiye ise %20'lik bir oran ile en çok bilinen ikinci aday ülkedir. Ancak Kasım ayında yapılan anket sonuçlarına göre Türkiye %31'lik bir oran ile Polonya'yı da geride bırakarak ilk sıraya yerleşmiş ve Kopenhag Zirvesi öncesinde en çok bilinen aday ülke olmuştur. Türkiye; Belçika, Fransa, İtalya ve İngiltere kamuoylarında en çok bilinen ilk aday ülke olmakla birlikte, İspanya, Lüksemburg, İrlanda ve Portekiz kamuoylarında ise en çok bilinen ilk üç aday ülkeden biridir. Fakat genişleme konusunda yapılan bu özel anketler, AB vatandaşlarının hangi aday ülkenin üyeliğini desteklediği hangisine karşı olduğu konusunda herhangi bir veri içermemektedir.

Ancak Düzenli Eurobarometre anketleri incelendiğinde üye ülke vatandaşlarının Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmadığını görüyoruz. 2000 ve 2001 yılı sonbaharında yapılan Eurobarometre anket sonuçlarına göre Türkiye aday ülkeler arasında üyeliği hem en az desteklenen hem de en çok karşı çıkılan ülkedir. Türkiye'nin üyeliğini destekleyenlerin oranı 2000-2001 yılları arasında %4 artmış, karşı çıkanların oranı ise %2 azalmıştır. Ancak bu olumlu gelişmeye rağmen Türkiye hala aday ülkeler arasında üyeliği en az desteklenen ve en fazla karşı çıkılan ülkedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin AB kamuoyu tarafından bilinmesi ile desteklenmesi arasında pozitif bir bağ bulunmamaktadır. Türkiye'nin aday ülke olarak tanınması ile üyeliğinin desteklenmesi arasında negatif bir ilişki vardır.

Türkiye'nin adaylık sürecini destekleyici unsurları ön plana çıkarmasında fayda bulunmaktadır. Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecinde yer almasının farklı alanlardaki önemi AB kamuoylarında büyük bir titizlikle vurgulanmalıdır. Özellikle Kopenhag Zirvesi öncesinde AB kamuoyunda izlenen aktif politikalar Eurobarometre sonuçlarına yansımış ve Türkiye en çok bilinen aday ülke olmuştur.

Düzenli Eurobarometre sonuçları açıkça ortaya koymaktadır ki Türkiye genişleme sürecine yapacağı katkıyı yeterince net ortaya koyamamış, yoğunluklu olarak adaylık beklentisi üzerinde durmuştur. Türkiye, geniş ve dinamik Pazar yapısı ile Avrupa

ekonomisine; kültürel zenginliği ile de Avrupa kimliğine önemli katkılar yapabileceğini kapsamlı bir strateji ile AB kamuoyuna yansıtmalıdır. AB kamuoyunun bu anlamda iknası, AB'nin karar mercii konumundaki aktörlerini de baskı altında tutarak, Türkiye'nin tam üyelik sürecini kısaltabilecektir. Ayrıca, 2005 yılının başlarındaki yeni bir gelişme olarak; Fransa gibi bazı ülkelerin, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine ilişkin verecekleri kararı, ülke genelindeki referandumun sonucuna göre belirlemek istemeleri de AB kamuoyunun etkili bir strateji ile olumlu yönde ikna edilmesini bir zorunluluk olarak ön plana çıkartmaktadır.

1.1.4. Türk Medyasının Görünümü

Türkiye'deki medyanın genel yapısını ortaya koymak; AB ve Türkiye-AB ilişkileri konusunda Türk basınında yer alan haberlerin niteliğini kavrayabilmek açısından önem arz etmektedir. Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de medya toplumun bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesinde başat rol oynamaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre Türkiye'de okur yazar olmayan çoğunluğu kadın, 10 milyon'a yakın kişi vardır. Okur-yazar nüfusun ise yarısı ilkökul mezunudur. Türkiye'de günlük gazetelerin tirajı 3,3 milyon'dur. Tüketim harcamalarında eğlence ve kültüre ayrılan pay %2,3'dür. En üst gelir grubundakiler, eğlence ve kültüre en alttakilerin 10 katı daha fazla harcamaktadırlar. Ocak 2000 verilerine göre, Türkiye'de nüfusun sadece %1,6'sı internet kullanmaktadır.³²⁰ Sayısal veriler de ortaya koymaktadır ki; Türkiye'de, küresel çağın teknolojik bir zorlaması olarak sunulan "hızlı" değişim sürecinin, aslında toplumun küçük, ama bütününün de temsili olmayan bir kesime hitap ettiği daha iyi anlaşılmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan pek çok ülkede iletişim olanaklarına erişme ve değişen dünyanın yeni medya ürünlerini tüketme açısından ciddi bir eşitsizlik gözlenmektedir.³²¹ Bu yapıya, Türk mediasındaki hızlı büyüme ve tekelleşme olgusunun bir sonucu olarak, medya iletilerinin nitel olgunlaşmadan giderek uzaklaşan görünümü eklendiğinde; medyadaki niceliksel artışa rağmen bireylerin bilgi düzeylerinde bir sıçrama gerçekleşmediği ve hatta farklı perspektifleri içeren söylemlerin yoğunluğunun her geçen

³²⁰ Ankara üniversitesi Basın Yayın Araştırma Uygulama Merkezi, **Media Space Raporları: Türkiye'de Medya 2000**, (Ankara:2000)

³²¹ Esra Doğu Arsan, "Değişmeyen Türkiye'nin Değişen Medyası", <http://www.medyakronik.com/akademi/makaleler/makaleler32.htm>

gün azaldığını söylemek olanaklıdır. Medya alanındaki niceliksel artışa rağmen, niteliksel anlamdaki kısırlığın en önemli nedeni hiç kuşkusuz ki; medyanın mülkiyet yapısında yakın geçmişte yaşanan dönüşüm ve değişimlerdir.

Türkiye’de medya alanında 1950’lere kadar devletin egemen olduğu dönem yaşanmıştır. 1950’den sonra, özellikle 1970-1980 arası dönemde medyanın şirketleştiği görülmektedir. Bu dönem, teknolojik yatırımın arttığı ve medya sektöründen para kazanmanın yaşandığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Medya patronları bu dönemde yayın faaliyetinden biriktirdikleri sermaye ile medya dışında ticari girişimlere yönelmişlerdir.³²²

1960-1970’lerde haber ajansı gibi daha çok mesleki yan kuruluşlara doğru yayılma eğilimi gösteren, basın kurumları, 1980’lerden itibaren ticari nitelikli yapıların yan kuruluşları haline dönüştüler.³²³ Medya sektörüne basının dışından ilk sermaye girişi, Aydın Doğan’ın 1980 yılında Milliyet Gazetesi’ni almasıyla başladı.³²⁴ Büyük Holdingler, yatırım ve üretim şirketlerinin işlerinin yürütmesine yardımcı olmak amacıyla kendi gazete-radyo-televizyonlarını kurmaya, kendi pazarlama, dağıtma ve reklam mekanizmalarını da tekeller şeklinde yürütmeye giriştiler.³²⁵

1980 sonrası yeni patronların medyaya girişiyle birlikte, medyanın mülkiyet yapısındaki değişim dengeli bir süreç izlememiştir. Daha karlı alanlar olmakla birlikte iş çevrelerinin medya alanını seçmesinde, bu gücü bir silah olarak kullanıp diğer sektörlerde etkinlik kazanmak ve kamu ihalelerini alabilmesinin önemli derecede rol oynadığı görülmüştür. Medyanın mülkiyet yapısındaki bu değişimler, sektörün son derece pahalı ve karmaşık bir hale gelmesi sonucu, geleneksel medya sahipliğinin bu sektörde tutunmasını olanaksız hale getirmiştir.³²⁶ Nitekim, 1990’lı yıllarda medyanın mülkiyet yapısındaki bu dönüşüm, Karacanlar ve Simaviler gibi geleneksel medya sahipliğinin temsilcilerinin de sektörden çekilmesiyle noktalandı.

³²² Atilla Özsever ve diğerleri, “Medya İzleme Raporu (Aralık-2003)”, <http://wwwsolmeclis.net/sm-izrap-medya-01.htm>.

³²³ Orhan Koloğlu, “Medya-Devlet ve Sermaye”, *Birikim*, 117 (Ocak 1999), s.75

³²⁴ Özsever ve diğerleri, a.g.e., s.75.

³²⁵ Koloğlu, a.g.e., s.75.

³²⁶ Atilla Özsever, *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci* (Ankara: İmge Kitabevi, 2004), s. 114

1990'lı yıllarda artık medya patronları; gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon gibi farklı medya işletmeleri ve bankalarıyla birlikte farklı endüstri ve hizmet şirketlerini çalıştıran holdinglere dönüştüler. Medya sektörüne inanılmaz yeni teknoloji girişi olurken, bu alanda etkinlik gösteren şirketlerin ölçekleri büyüdü. Yatay, dikey birleşmelerle,ürün çeşitlenmesine gidildi.³²⁷

Demirkent o dönemde medyanın mülkiyet yapısında yaşanan değişimleri şöyle yorumlamaktadır:

*“Türkiye’de ilginç günler yaşanıyor. Medya dünyasındaki çatışmanın ötesinde toplumun her kesiminde medya terörü yüzünden varlıklı işadamları kendilerini nasıl koruyacaklarını düşünmeye başladılar. Aslında bunu ilk düşünecek olan politikacılar olmalıydı ama onlar şimdilik basına hoş görünmekle yetinmeyi tercih ediyorlar. Buna karşılık her devirde çekingen olan iş dünyası kendini korumak için medya alanında etkin olmayı planlamaya başladı. Hatta bazıları da bu alanda yatırım yapmaya da koyuldular. Sermayenin basında etkin olmasıyla birlikte büyük bir gelişmenin doğması mukadderdi diyenler olabilir ama bu derecede yaygın olması asla düşünülmezdi. Çünkü basın dünyasına yapılan yatırımlar çok kere netice vermiyordu. Geçmiş yıllarda heves uğruna bu alana girenlerin çoğunluğu zarara uğramışlardı. Halbuki şimdi zarar pahasına da olsa bu dünyada yer almanın gerekliliğine inananlar hayli çoğaldı. Nedenini merak edenlere şöyle cevap vermek doğru olabilir. Basın kuruluşları para kazanmıyor ama sahipleri güçlü oluyor hatta para da kazanıyorlar”.*³²⁸

Medya alanındaki tekelci anlayışı sermaye sansürünü de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, medya sektöründe yaşanan tekelleşme diğer sektörlerden farklı sonuçları doğurmaktadır; okur ve izleyicilerin bireysel seçme olanağının kısıtlanması, bilginin tek yanlı ulaştırılması, dolayısıyla demokratik katılımın sınırlanması, sosyal refah üzerinde ekonomik kriterler ötesinde etkiler yaratmaktadır.³²⁹ 1990 sonrasında medya alanında yaşanan tekelleşmeyi Tuncel üç kategoride değerlendirmektedir. Medyanın dördüncü güç olduğu paradigması, siyasal çevrelerde itibar/baskı ve toplumsal denetim birinci kategoriyi oluştururken; diğer sektörlerdeki riskli kapitalin riskinin azaltılması ve kredi alımında/devlet ihalelerinde nüfus ikinci kategoriyi ve reklam harcaması yapmak yerine

³²⁷ Tokgöz, (2000), a.g.e., s.34.

³²⁸ Nezih Demirkent, “İşadamları Medyaya Girince”, Medya Medya, (İstanbul: Dünya Yayınları, 1995), s.197

³²⁹ Alev Söylemez, Medya Ekonomisi ve Türkiye örneği, (Ankara:Haberal Eğitim Vakfı Yayınları, 1998), s.156

gazete çıkarmak/radyo-televizyon kurmak, pazarlama ve para ticareti ise üçüncü kategoriye oluşturmaktadır.³³⁰

Bu üç grup nedenin hem medya alanının özgül niteliği ile hem de sermayenin genel hareket yasaları ile ilgisi vardır ve bu nedenler bütün medya holdingleri için toplu olarak geçerlidir.³³¹ 1990 sonrasında medya sektörünün iki büyük medya grubu tarafından kontrol edilme noktasına geldiği görülmektedir. Doğan ve Bilgin Grupları'na ait toplam 13 günlük gazete, toplam gazete pazarının %70'ini; dergi pazarının ise toplam 34 dergi ile, %87'sini kontrol etmektedir. Reklam gelirleri üzerinden yapılan hesaplama esas alındığında ise; bu iki grubun televizyon pazarındaki payları da %30 düzeyindedir.³³²

Türk basınında öne çıkan gruplar arasında; Doğan, Bilgin, Çukurova, Uzan, Ciner ve Doğu grupları yer almaktadır. Bu grupların yanı sıra, Cumhuriyet Gazetesi ve islami sermaye tarafından desteklenen gazetelerin de Türk basınında ağırlığı bulunmaktadır.

1.1.4.1. Doğan Grubu

Yıllardır ülkenin çok satan gazetelerini çıkaran ve 1990 sonrası dönemdeki en önemli medya gruplarından olan Doğan Grubu, medya dışında bankacılık, tekstil, ticaret, sigortacılık, turizm ve otomobil sektörlerinde de faaliyet göstermektedir. İş Bankası ile birlikte, bir kamu kuruluşu olan Petrol Ofisi A.Ş.'yi satın alan Doğan Grubu; enerji ihalelerinde de önemli paylar alabilmek için çaba harcamıştır. Doğan Haber Ajansı'nı da bünyesinde bulunduran grup Ocak 2000'de ülkenin ilk İngilizce gazetesi olan Turkish Daily News'ü bünyesine katmıştır. 2002 yılında çıkan Vatan Gazetesi'nin Aydın Doğan tarafından finansal anlamda desteklendiği, 2003 sonu itibariyle de Doğan Grubu'nun Cine-5'e ortak olduğu belirtilmektedir.³³³

³³⁰ "Hakan Tuncel, 'Bab-ı Ali'den İkitelliye', *Birikim*, 64, 1994, s.33-38" Gülseren Adaklı, "Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol", *Medya Politikaları*, Derleyen: Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı (Ankara:İmge Kitabevi, 2001), s. 155'deki alıntı.

³³¹ Adaklı, a.g.e., s.155.

³³² Nazif Ekzen, "Medya ve Ekonomi: Türk Basın Endüstrisinde Yoğunlaşma-Toplulaşma Tekelleşme Yapısı (1965-1995)", *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*, Derleyen: Korkmaz Alemdar (İstanbul: AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı,1999) s.92

³³³ Özsever, (2004) a.g.e.,s.116-117

Doğan Grubu yayıncılık sektöründe en büyük pazar payına sahiptir. Medya grubunda 5 bin 350 kişi çalışmaktadır. Bugün çeşitli dallarda 89 şirketten oluşan Doğan Grubu'nun medya alanında şu kuruluşları bulunmaktadır:³³⁴

Hürriyet Gazetecilik A.Ş., Milliyet Gazetecilik A.Ş., DYG İlan ve Reklam Hizmetleri A.Ş., Doğan Ofset Yayıncılık, Doğan Raks Satış, Pazarlama ve Dağıtım A.Ş., Doğan Kitapçılık A.Ş., Doğan Haber Ajansı, Doğan Basım ve Dağıtım İşleri A.Ş., Simge Yayıncılık A.Ş., Milliyet Haber Ajansı, Hürriyet TV-Film Prodüksiyon A.Ş., Doğan Prodüksiyon A.Ş., ANS Uluslararası Yapım-Yayın-Reklamcılık A.Ş., Doğan İletişim Elektronik Servis Hizmetleri A.Ş., Doğan Media International, D Finans Ticaret A.Ş., Zwigniderlasung Deutschland, Doğan Daily News, Doğan Satış Dağıtım ve Pazarlama A.Ş., Milliyet İnternet Hizmetleri, Doğan Medya Pazarlama, Basın İşletmecilik, Doğan Bilgi Teknolojileri A.Ş. (28 ortaklık).

Doğan Medya Yayın Holding'in yayınladığı günlük gazetelerin Mayıs 2003'ün ilk haftasındaki satışları ise şöyledir:³³⁵

Hürriyet	412.700
Posta	410.600
Milliyet	253.700
Vatan	180.000
Tercüman	113.000
(düünden bugüne)	
Gözcü	112.000
Radikal	42.500
Fanatik	188.800
Finansal Forum	8.750
Daily News	1.750
Toplam	1.713.000

³³⁴ Hıfzı Topuz, **Türk Basın Tarihi**, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003) s.336-337

³³⁵ aynı,s.336-337

Türkiye’de gazete satışlarının toplam %43’ü.

Dergiler: 25 dergi; Tempo, Aktüel, Burada, Rizzoli vb.

Televizyonlar: Kanal D, CNN-Türk, Euro D.

Radyolar: Hür FM, Radyo Freko, Radyo D, vb.

Kitap Yayınları: Doğan Kitap (DK), DN-R Stores Kitapevleri.

Doğan Grubu, reklam pastasının yılda yaklaşık %38-43 arasında değişen bir payını almaktadır. Yazılı basın payı yaklaşık %43’dür, görsel medyanın payı da %22-23 kadardır. Ayrıca, Doğan Grubu’nun 2001 yılındaki cirosunun %14’ü medyadan, %25’i finanstan ve %60’ı da akaryakıt sektöründen gelmiştir.³³⁶

Doğan Grubu’nun medya dışı faaliyet alanları kapsamındaki şirketleri ise şöyledir: Doğan Holding, Dışbank, Ray Sigorta, Milpa, Pen Turizm, Hür İthalat, AD Yayıncılık, İş Bankası, Petrol Ofisi³³⁷ Doğan Otomobilcilik, Anadolu Otomotiv, Çelik Halat, Hür-Ok vd.³³⁸

1.1.4.2. Bilgin Grubu

1997 yılına kadar gazetecilikten başka iş yapmamakla övünen Bilgin Grubu, bu yıldan itibaren başta bankacılık olmak üzere birçok sektörde faaliyet göstermeye başlamıştır. Grubun patronu olan Dinç Bilgin, gazeteci kökenli bir aileden gelmektedir. Uzun yıllar İzmir’de bölgenin en önemli gazetelerinden olan Yeni Asır’ı çıkartan Bilgin, 1980’li yılların ortalarında İstanbul’a yerleşerek Sabah adlı gazeteyi çıkarmaya başlamıştır. Grupta Sabah ile birlikte Yeni Yüzyıl, Yeni Binyıl (bu gazeteler 2001 krizi öncesi ve krizle birlikte kapanmıştır), Takvim, Bugün gibi gazeteler çıkmış, ATV özel televizyon kanalını da bünyesine katmıştır.³³⁹

Bilgin, ezeli rakibi Aydın Doğan’la yarışabilmek için bankacılığa girme kararını vermiş ve Etibank’ı 1997 yılı sonunda Cavit Çağlar ile birlikte, Özelleştirme İdaresi’nden 155,5 milyon dolara satın almıştır. Banka kısa bir süre sonra tümüyle Bilgin’in olmuştur. Ancak

³³⁶ “Mustafa Sönmez, Filler ve Çimenler, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003) s.138.” Topuz, a.g.e., s.

337’deki alıntı.

³³⁷ Özsever, (2004), a.g.e., s.117

³³⁸ Adaklı, a.g.e., s.164.

³³⁹ Özsever, (2004), a.g.e., s.117.

Bilgin, bankanın kaynaklarını kendi şirketleri lehine kullanınca Etibank'a el konulmuştur. Banka üç yıl sonra 500 milyon dolarlık bir açıklıkla Başbakanlık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir.³⁴⁰

3 Kasım 2002 seçimleri öncesi cezaevinden çıkan Dinç Bilgin, bir öz eleştiri yaparak Sabah Grubu "Temiz Medya" kampanyası başlatmıştır. Dinç Bilgin, grup olarak Etibank'ı satın almasını "gazetecilikten bir sapma" olarak nitelemiş ve "hata" yaptığını kabul etmiştir.³⁴¹

Son dönemde Park Holding'in sahiplerinden madenci Turgay Ciner, Bilgin'le ortaklık yaparak Sabah Gazetesi ve ATV'yi kontrol altına almıştır. Turgay Ciner, Çukurova Grubu'nun sahibi Karamehmet'lerle birlikte Cumhuriyet Gazetesi'nin de yeni ortakları arasına katılmıştır.³⁴²

1.1.4.3. Çukurova Grubu

Medyadaki büyükler arasında yer alan Çukurova Grubu 1979'da Ayhan Şahenk'ten Yapı Kredi'nin hisselerini aldı. 1980 Mart'ında da öteki hisseleri toplayarak Yapı Kredi'nin yönetimini ele geçirdi. İnterbank'ın önce %13'ünü, sonra da tamamını satın aldı. Ama bu banka 1990'larda Cavit Çağlar'a bırakıldı. Çukurova Grubu bir süre sonra da bilişim sektörüne el attı ve Turkcell'i kurdu. Ne var ki, bu gelişmelerin yanı sıra, Çukurova Grubu'nun patronu Mehmet Emin Karamehmet, 1989'dan beri batık olan Pamukbank'a taze sermaye koymadı ve banka battı. Banka 3 katrilyonluk zararla batarken, Karamehmet 8 milyar dolarlık serveti ile dünyanın 29. zengini durumuna geliyordu. Banka daha sonra Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredildi.³⁴³

Çukurova Grubu'nun medyadaki yatırımları; Akşam, Güneş, Tercüman ve Cumhuriyet (%40 hisse) gazeteleri, Show TV, Digiturk, Sky Türk, Show Radyo şeklinde sıralanmaktadır.³⁴⁴ Grubun medya ortaklıkları arasında; Aslı Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. Basın Yatırım Sanayi ve Ticaret A.Ş., Mepaş Medya Pazarlama, Eksen Yayıncılık,

³⁴⁰ Topuz, a.g.e., s.343.

³⁴¹ "Cumhuriyet, (1 Eylül 2002), s.12", Özsever, (2004), a.g.e., s.118.

³⁴² "Sönmez a.g.e.,s. 28", Özsever, (2004),a.g.e.,s.118'deki alıntı

³⁴³ Topuz, a.g.e., s.340.

³⁴⁴ Özsever (2004), a.g.e., s. 119.

MTM Haber Yatırım A.Ş. bulunmaktadır. Ayrıca, Çukurova Grubu'nun bünyesinde inşaat, sanayi, bankacılık ve iletişim sektörlerinde toplam 100 dolayında şirket yer almaktadır.³⁴⁵

1.1.4.4. Uzan Grubu

Mart 1990'da televizyon alanındaki devlet tekeli kırarak medyaya giren Uzan Grubu ise, bu sektördeki yatırımlarının dışında İmar Bankası, Çukurova Elektrik (ÇEAŞ), Kepez Elektrik ve Rumeli Çimento ile birlikte bir dizi çimento fabrikasına, inşaat ve tekstil alanındaki birçok kuruluşa da sahip olmuştur. Grubun telekomünikasyon alanında da Telsim adlı şirketi vardır. Star TV, Kral TV gibi özel televizyon kanallarının sahibi bulunan Uzan'lar 1999'da da Star ve Damga adlı gazetelerle basın alanına girmişlerdir. Uzan Grubu'nun sahiplerinden Cem Uzan, Genç Parti'yi kurarak 2002 seçimlerine katılmış ve %7 oranında küçümsenmeyecek bir oy almıştır. Genç Parti, seçimlerden sonra merkez sağ kesimde AKP'ye alternatif bir görünüme bürünmüştür. Bu süreçte AKP iktidarı ile çatışmaya giren Uzan Grubu, bu çatışmadan zararlı çıkmış; devlet, ÇEAŞ ve Kepez gibi şirketlerin yanı sıra İmar Bankası'na ve medya kuruluşlarına el koymuştur. Grubun sahiplerinden Kemal ve oğlu Hakan Uzan hakkında, İmar Bankası'ndaki yolsuzluk ve usulsüzlük iddiaları ile dava açılmıştır.³⁴⁶

1.1.4.5. Ciner Grubu

Turgay Ciner 2000 yılına kadar medya dünyasında adı hiç duyulmamış bir kişiydi. Madencilikte ve çeşitli sektörlerde yatırım yapmış bir işadamı olarak tanınıyordu. Turgay Ciner'in bugün medyada 4, enerji ve madencilikte 13, savunma sanayinde 1, ticaret, finans, hizmet ve ulaştırma sektöründe ise, 15 şirketi bulunmaktadır. Park Grubu adı altında toplanmış bu işletmelerde 12 bin kişi çalışmaktadır.³⁴⁷

Ciner Grubu'nun medyadaki başlıca kuruluşları arasında; Medya Holding, 1 Numaralı Yayıncılık, ATV Televizyonculuk, Sabah Yayıncılık, Sabah Pazarlama, Birleşik Basın

³⁴⁵ Topuz, a.g.e., s.341.

³⁴⁶ Özsever ve diğerleri, (2003), a.g.e.

³⁴⁷ Topuz, a.g.e., s.345.

Dağıtım, Medya İpek Holding, Yeni Gün Haber Ajansı (Cumhuriyet'in %40 hissesi) ve Takvim Gazetesi bulunmaktadır. Ayrıca, Grup medya dışında; Park Holding A.Ş., Park Enerji Yatırım Holding, Park Termik Elektrik Sanayi, Park İnşaat Turizm Maden Sanayi, Park-Sausan, Riva Menkul Değerler, Yazeks, Park Otelcilik, Park Sigorta gibi bir çok şirketi bünyesinde bulundurmaktadır.³⁴⁸

1.1.4.6. Doğu Grubu

Son yıllarda medyadaki yatırımlarıyla dikkati çeken bir grup da Doğu Grubu'dur. Esas itibariyle inşaat, bankacılık, turizm ticaret, sigortacılık, otomotiv ve gıda sektörlerinde şirketleri bulunan Doğu Holding bünyesinde, ülke çapında izleme oranı yüksek olan NTV televizyonunun yanı sıra CNBC-e (Amerikan CNBC şirketi ile ortak), NTV Radyo, NTVM SNBC bulunmaktadır. Grup ayrıca, National Geographic Dergisi'nin de Türkiye temsilciliğini de yürütmektedir.³⁴⁹

Ayhan Şahenk'in sahibi olduğu Doğu Grubu medya dışında; Ana Yatırım, Garanti Bankası, Garanti Holding, Garanti Ödeme Sistemleri A.Ş., Garanti Hayat Sigorta, Garanti Leasing, Garanti Güvenlik, Doğu Sigorta, Filiz Gıda Sanayi A.Ş., Tansaş, Doğu İnşaat ve Hyatt Regency gibi bir çok şirketi bünyesinde toplamıştır.³⁵⁰

1.1.4.7. Cumhuriyet

Cumhuriyet Gazetesi Türk basınında önemli ve farklı bir yere sahiptir. Cumhuriyet Gazetesi'ne bu önemi ve farklılığı atfeden unsurlar arasında; belirli bir çizgisinin ve eski/köklü bir fikir gazetesi olması bulunmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi kendine özgü devamlı bir okur kitlesine de sahiptir.

Gazetenin Genel Yayın Yönetmeni İbrahim Yıldız'ın belirttiğine göre Cumhuriyet Vakfı'na bağlı dört şirket vardır.³⁵¹

- Yeni Gün A.Ş.

³⁴⁸ Özsever (2004), a.g.e., s.119-120.

³⁴⁹ Özsever (2004), a.g.e.,s.119-120

³⁵⁰ Adaklı, a.g.e., s. 167

³⁵¹ "Cumhuriyet (9 Haziran 2003)", Topuz, a.g.e.,s.346'daki alıntı.

- Çağ Pazarlama A.Ş.
- Yeni Gün Holding A.Ş.
- Yapım-C A.Ş.

Holding'in ortakları arasında Haydar Veziroğlu, Gülizar Cengiz, Turgay Ciner, M. Emin Karamahmet, Günay Çapan hatta Aydın Doğan da vardır. Gazetenin künyesine göre imtiyaz sahibi Cumhuriyet Vakfı adına İlhan Selçuk'tur. Gazeteyi yayınlayan Yani Gün Haber Ajansı ve Yayıncılık A.Ş.'dir. Ortakların pay oranı belirtilmemekle birlikte; payların %40'ının Turgay Ciner'in, %40'ının da M. Emin Karamahmet'in elinde olduğu öne sürülmektedir.³⁵²

1.1.4.8. İslami Sermaye

İhlas Grubu ülkedeki liberal ve devletçi İslamcı kesimin en önde gelen sermaye grubudur. Enver Ören'in sahibi olduğu grup; İhlas Otomobil Pazarlama, İhlas Finans, İhlas Dış Ticaret, İhlas Gıda, İhlas Ev Araçları, İhlas Fuarcılık gibi bir çok şirketi bünyesinde bulundurmaktadır.³⁵³ 2001 krizinde ağır bir sarsıntı geçiren grubun medya yatırımları olarak, TGRT TV, TGRT FM Radyo, Türkiye Gazetesi, İhlas Net, İhlas Haber Ajansı (İHA) gibi kuruluşlar dikkati çekmektedir.³⁵⁴

1980 ve 90'ların hızla büyüyen İslami cemaatlerinden Fethullahçılar da medya sektöründe önemli yatırımlara sahiptir. En çok satan ve tirajı zaman zaman 350 binlerde dolaşan İslamcı Zaman Gazetesi, Samanyolu TV³⁵⁵ ve Aksiyon Dergisi³⁵⁶; cemaatin ruhani Lideri Fethullah Gülen takipçileri tarafından çıkartılmaktadır. Zaman Gazetesi 1993 yılında Azerbaycan, Özbekistan ve Bulgaristan'da yayınlanmaya başladı. 1997'de ise yayın alanına bütün Orta Asya ülkelerini, Rusya ve Avustralya'yı da katmıştır.³⁵⁷ Bu grubun finansman ayağını Asya Finans oluşturmaktadır.³⁵⁸ Ayrıca, Albayraklar Grubu'nun Yeni Şafak

³⁵² Topuz, a.g.e.,s.346

³⁵³ Tılıç (1998), a.g.e., s.258.

³⁵⁴ Özsever (2004), a.g.e., s.120.

³⁵⁵ Tılıç (1998), a.g.e., s.258.

³⁵⁶ Özsever (2004), a.g.e., s.120.

³⁵⁷ Tılıç (1998), a.g.e., s.259.

³⁵⁸ Özsever (2004), a.g.e., s.120.

Gazetesi ile olan ilişkisini ve yine genel anlamda bu kesimin içinde gözüken etkili televizyon kanalı Kanal-7'yi de belirtmek gerekir.³⁵⁹

1.2. Amaç

Çalışmanın genel amacı, Türk basınında AB konulu haberlerin nicel ve nitel çözümlemesini yaparak; Türk basınının okuyucularını AB hakkında ne kadar ve nasıl bilgilendirdiğini incelemektir. Yapılan çalışma bu genel amaç çerçevesinde;

- AB konulu haberlerin gazetelerde, haber hiyerarşisi içindeki yerini,
- AB konulu haberlerin sunum şeklini,
- AB konulu haberlerin düzenleme biçimini,
- AB konulu haberlerde görsel materyallerin kullanım düzeyini,
- İç ve dış haber kaynaklarının, AB konulu haberler üzerindeki etkisini,
- AB konulu haberlerde yer alan aktörleri,
- AB konulu haberlerin gazetelerde kapladığı alanı,
- Sürmanşet ya da manşetlerde Türkiye-AB ilişkilerinin görünümünü,
- AB konulu haberlerin kapsadığı temel konuları,
- AB konulu haberlerin özet yapısı içerisinde, AB'nin ve Türkiye-AB ilişkilerinin konumlandırılmasını,
- AB'ye ilişkin haber söyleminin ardağını,
- AB konulu haberlerde yer alan beklenti ve değerlendirmeleri,
- AB konulu haberlerin mikro yapısını (sentaktik, kelime seçimleri, yerel uyum ve retorik) ve
- Haber metinlerinde Avrupa Birliği'ni olumlayan/dışlayan vurguların söylem içerisindeki kurgulama biçimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.3. Önem

Türkiye'nin yaşadığı sosyal, ekonomik ve siyasal boyutlu kaotik ortamın (çoğunluğun sesine göre bir dibe vuruş) kamuoyu üzerinde yarattığı farklı beklentilerin hızlandırıcı bir

³⁵⁹ aynı, s. 120

etkisiyle AB'nin Türk basınındaki vurgulanma biçimlerinin analizi, bir anlamda basının nesnelliliğinin de sorgulanması açısından önem arz etmektedir. Türk basınının; AB'ye ilişkin söylemini, niceliksel ve niteliksel açıdan irdeleyen bu çalışma, önemini olgunun toplumsal güncelliğinden ve bu konuda Türkiye'deki ilk araştırma olmasından almaktadır.

1.4. Sayıtlar

Çalışmanın sorunsalı değerlendirilirken şu noktalar birer sayıtlı olarak kabul edilmiştir.

- AB'nin, medyadaki haber metinlerinde yer alış biçimlerinin niceliksel/niteliksel olarak çözümlenmesinde seçilen söylem ve içerik analizi teknikleri geçerli ve güvenilirlerdir.
- Medyaya ilişkin farklı kaynaklardan alınan sayısal veriler (tiraj, ekonomik göstergeler, çalışan sayısı...) güvenilirlerdir.
- Çalışmanın sorunsalı çerçevesinde seçilen gazeteler evreni temsil etmektedir.
- İncelenen AB zirve dönemleri genel anlamda Türkiye-AB ilişkilerini yansıtmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmada zaman en önemli sınırlılığı ifade etmektedir. Araştırmacının, çalışma için sınırlı bir araştırma sürecinin olması; uygulama aşamasındaki değişkenlerin sınırlı tutulması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Ayrıca, ülkemizde bu konuda söylem analizi tekniği kullanılarak yapılmış yeterli çalışmanın olmaması da, atıfta bulunulacak bilgisel çerçeveyi sınırlamaktadır.

Çalışmanın bu bölümüne kadar kuramsal çerçeveyi oluşturan; liberal-çoğulcu ve eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde medya ve haber, Türkiye-AB ilişkileri, Türk medyası, ile çalışmanın problemi, amacı, önemi, sayıtları ve sınırlılıkları ortaya koyulmuştur. Bundan sonraki bölümler ise çalışmanın yöntemi ile niceliksel ve niteliksel çözümlerinin bulgularını ortaya koymaya yönelik olacaktır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, kuramsal bilgilerin verildiği bölümlere ilişkin betimleyici literatür taramasına, varsayım sınamasına ilişkin olarak da; içerik ve söylem analizlerine dayanmaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Betimleyici literatür taramasında, liberal-çoğulcu yaklaşımlar ve eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde medya ve haber, Türkiye-AB ilişkileri ve Türk medyası, irdelenmiştir. Çalışmanın uygulama aşamasında ise; Avrupa Birliği'ne ilişkin yazılı basın haberlerinin niceliksel boyutlu analizi için "içerik analizi" kullanılmıştır. İçerik analizi ile çalışmanın örneklemini oluşturan gazetelerde; Avrupa Birliği'ne ilişkin haberlerin; sıklığı, konumu, sunum şekli, kaynağı, düzenlenme biçimi gibi önemli noktaları ortaya koyulmuştur. "Söylem analizi"yle de, içerik analizinden elde edilen niceliksel ağırlıklı veriler dahilinde haberlerin niteliksel görünümü, Türk basınının okurlarını bilgilendirme anlayışı çerçevesinde irdelenmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

İçerik ve söylem analizi tekniklerine dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın evreni, Türk yazılı basınıdır. Farklı okur kitleleri, sermaye yapıları ve tirajları olan "Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman" gazeteleri ise çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi ulusalcı yazılı basını, Hürriyet ana akım yazılı basını ve Zaman Gazetesi de İslamcı yazılı basını temsil etmek üzere örneklem içerisinde yer almaktadır. Örneklemi oluşturan her üç gazete de temsil ettikleri sınıflandırma kategorisinde tiraj olarak ilk sırada yer almaktadır. Örneklemi oluşturan gazetelerin; Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde birer kilometre taşı olan Lüksemburg, Helsinki ve Selanik Zirveleri*; zirvelerin

* Yunanistan dönem başkanlığını sona erdiren 20-21 Haziran 2003 tarihli Selanik Zirvesi, görünürde Türkiye -AB ilişkilerine çok yeni bir perspektif getirmemekle birlikte, gerek Zirve boyunca yapılan açıklamalar, gerekse Zirve'nin sonrasında AB üst düzey yetkililerinin başka vesilelerle dile getirdikleri görüşler dikkate alınarak ve 14 Mart 2003 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulan 59. Hükümet döneminde olması açısından incelenen zirveler içerisine alınmıştır.

yapıldığı tarihler ile bu tarihlerin öncesindeki ve sonrasındaki beşer günlük sayıları nicel araştırma yöntemlerinden “içerik analizi” tekniği ile incelenmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Ele Alınan Zirveler, Gazeteler ve Dönemler

Gazeteler	Lüksemburg (12-13 Aralık 1997)	Helsinki (10-11 Aralık 1999)	Selanik (20-21 Haziran 2003)
Cumhuriyet	07-18 Aralık 1997	05-16 Aralık 1999	15-26 Haziran 2003
Hürriyet			
Zaman			

İçerik analizi kapsamında; her bir zirve dönemine ilişkin 12’şer gün olmak üzere her bir gazete için toplamda 36 gün incelenmiştir. Örnekleme oluşturan 3 gazetenin ise, toplam 108 sayısındaki haberler, fotoğraflar ve köşe yazıları bu yöntemle çözümlenmiştir. Söylem analizinde ise, örnekleme oluşturan gazetelerin incelenen tarihlerdeki sayılarında ilk sayfada; sürmanşette, manşette ya da haber sıralamasında ilk sırada yer alan haberler değerlendirmeye alınmıştır. (Nitel bir analiz olduğu için, nicel içerik analizlerindeki gibi çok sayıda metnin çözümlenmesi mümkün ve anlamlı değildir).

2.3. Veriler ve Toplanması

Verilerin toplanmasında içerik ve söylem analizlerinde ayrı teknikler kullanılmıştır. İçerik analizine ilişkin verilerin toplanmasında kullanılan kodlama formunun oluşturulmasına; Avrupa Birliği Müktesebatı ve Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı’nın “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bibliyografyası” temel teşkil etmiştir. Söylem analizinde ise van Dijk’in söylem analizi tekniği kullanılmıştır.

2.3.1. İçerik Analizi

Bu araştırmanın örneklemini oluşturan, üç gazetede yer alan Avrupa Birliği ile ilgili gazete içerikleri, içerik analizi yöntemine birer veri oluşturmaktadır. Haber, fotoğraf, grafik, karikatür ve köşe yazılarının bütünü oluşturan gazete içeriği, 11 kategori

çerçevesinde incelenmiştir. Bu kategoriler; serbest dolaşım, hukuk, ortak politikalar, ekonomi, sosyal alan, bilim, temel sorunlar ve beklentiler, sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler/çalışmalar, AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile ilişkiler, magazin ve diğerlerdir. İçerik analizine temel oluşturan bu kategoriler ise şu kaynaklara dayandırılarak belirlenmiştir:

- Avrupa Birliği Müktesebatı*
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bibliyografyası"**

Söz konusu kategorilerin ilk altısı AB Müktesebatı'ndan, daha sonraki beş tanesi de Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bibliyografyası'ndan yararlanılarak oluşturulmuştur. Belirlenen 11 kategori yine yukarıda belirtilen kaynaklardan da yararlanılarak, şu alt kategorilere ayrılmıştır:

1-Serbest dolaşım kategorisinin alt kategorileri:

- Malların serbest dolaşımı
- Kişilerin serbest dolaşımı
- Hizmetlerin serbest dolaşımı
- Sermayenin serbest dolaşımı

2-Hukuk kategorisinin alt kategorileri:

- Şirketler hukuku
- Adalet ve içişleri
- Kurumlar, AB'nin organları ve çalışmaları

* AB Müktesebatı, üye ülkeleri Avrupa Birliği'ne bağlayan hukuki yapının tümüne verilen bir isim olup, 31 başlık altında toplanmıştır. AB'nin kuruluş temelindeki antlaşmalardan doğan ve AB'nin ortak politikalarının uygulanmasına yönelik AB hukuk kaynakları hep birlikte Avrupa Birliği Müktesebatını oluşturur.

** "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bibliyografyası" adlı çalışma, 1 Ocak 1992 ve 30 Mayıs 2001 tarihlerini kapsamaktadır. Çalışmada toplam 14 bin 50 dokümana ilişkin veriler yer almaktadır. Bu dokümanların yazılı materyallere göre dağılımı ise şöyledir: a)Kitaplar, raporlar ve tezler (1759 adet) b)Tebliğler (338 adet) c)Dergi makaleleri (3250 adet) d)Gazete makaleleri (5659 adet) e)Gazete haberleri (3044 adet)

3-Ortak politikalar kategorisinin alt kategorileri:

- Rekabet politikası
- Ortak tarım politikası
- Ortak balıkçılık politikası
- Ortak taşımacılık politikası
- Ortak dış ve güvenlik politikası
- Dış ilişkiler
- Bölgesel politikalar

4-Ekonomi kategorisinin alt kategorileri:

- Vergilendirme
- Ekonomik-parasal birlik
- Sanayi politikaları
- Küçük ve orta büyüklükte işletmeler (KOBİ'ler)
- Mali kontrol
- Mali ve bütçesel hükümler
- Gümrük birliği
- Enerji
- Telekomünikasyon

5-Sosyal alan kategorisinin alt kategorileri:

- Sosyal politika ve istihdam
- Kültür ve görsel işitsel (Audio-visual) politikalar
- Çevre
- Tüketicinin korunması ve sağlık

6-Bilim kategorisinin alt kategorileri:

- İstatistik
- Bilim ve araştırma
- Eğitim, staj ve gençlik

7-Temel sorunlar ve beklentiler kategorisinin alt kategorileri:

- Kıbrıs sorunu
- Güney Doğu sorunu
- Ege sorunu
- Ekonomik sorunlar
- İnsan hakları
- Aday adaylığı
- Tam üyelik

8-Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler/çalışmalar kategorisinin alt kategorileri:

- Baskı grupları (siyasi partiler, demokratik kitle örgütleri)
- Avrupa Birliği konulu panel, konferans, toplantı
- Ulusal program
- Uyum paketi

9-AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile ilişkiler kategorisinin alt kategorileri:

- Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle ilişkiler
- Avrupa Birliği'ne aday ülkelerle ilişkiler
- Amerika Birleşik Devletleri ile AB odaklı ilişkiler
- Türkiye-AB ilişkileri tarihi
- Türkiye-AB ilişkilerinde Türk hükümetinin politikaları

10-Magazin kategorisinin alt kategorileri:

- Siyasal magazin
- Spor
- Kültür-sanat
- Zirve notları

11-Diğer alt kategoriler:

.....

2.3.2. Söylem Analizi

Söylem analizini, metinlerin yapılarını ve stratejilerini açığa çıkaran ve bunları toplumsal ve siyasal bağlamla ilişkilendiren bir yöntem olarak nitelendiren van Dijk; bu tür bir yöntemle yapılacak çalışmada genel konuların yanı sıra, anlam bilimsel olarak yerel anlamlar (örneğin, tutarlılık ve içerimler gibi) üzerinde de yoğunlaşılabilceğini ifade eder. Dahası cümlelerin söz dizinsel yapıları, haberlerin nasıl kurgulandığı gibi konular üzerinde de durulabilir.³⁶⁰

Metinler sadece düşünceleri iletmezler aynı zamanda ideolojiler ve diğer inançlar da metinler içinde etkileşim halindedir veya söylem biçimine dönüşür.³⁶¹ van Dijk'ın söylem analizinin diğer söylem analizlerinden farkı, onun söylemi sosyo-kognitif bir yaklaşımla açıklamasından doğar. Bu sebeple de çeşitli düzeylerde irdelenen haber metni ya da söylemi, nihai olarak kognitif ya da zihni şemalanmaya benzer bir özellikle değerlendirilir.³⁶²

Haber anlatisını "sentaktik" ve "semantik"ten oluşan iki ayrı dilsel çözümleme türünde ele alan van Dijk; haber sentaksı ile kullanılan cümlelerin gramatik yapılarını, semantik ile de sözcükleri, cümleleri ve dolayısıyla bütün söylemi kavramsallaştırmaktadır. Van Dijk'ın söylem üzerine gerçekleştirdiği eleştirel çözümleme modeli temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar "makro yapı" ve "mikro yapı"dır. Makro yapı bir anlamda haberin ideolojik çerçevesini oluşturur ve metin içerisindeki kurgulamanın toplumsal formasyondaki gizil bağını ortaya koyar. Tematik çözümleme ve şematik çözümleme, makro yapı içerisindeki sorgulamaları oluşturmaktadır.

Tematik çözümleme gerçekleştirilirken habere ilişkin; üst başlık, başlık, alt başlıklar, spotlar, haber girişleri ve fotoğraflar sorgulama başlıklarını oluşturmaktadır. Haberdeki tematik yapı bir anlamda okuyucuya olaya hangi perspektiften bakması gerektiği

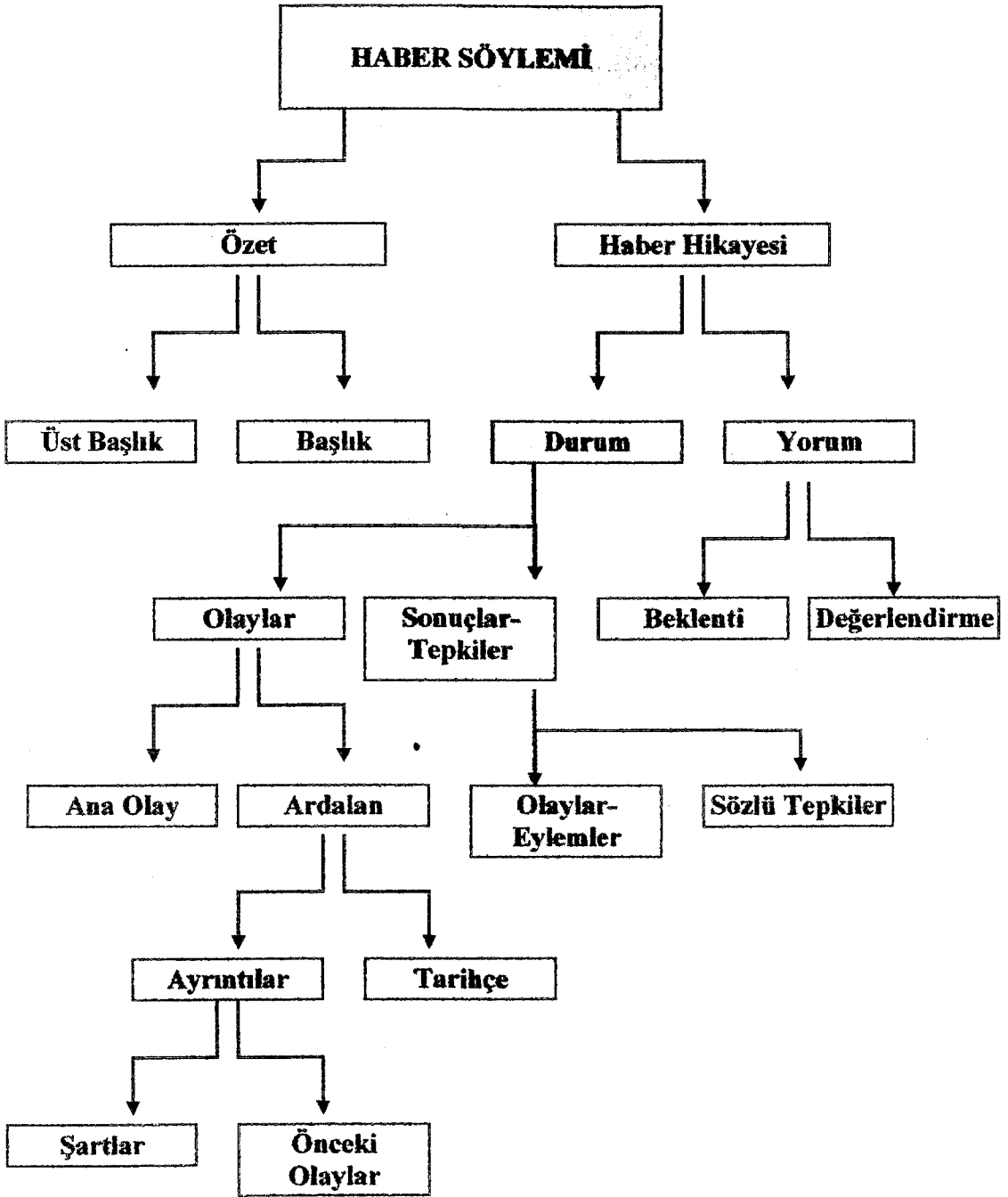
³⁶⁰ Teun A, van Dijk, "New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach", İrvan, a.g.e. s.81'deki alıntı

³⁶¹ Teun A, van Dijk , *Approaches to Media Discourse*, "Opinions and Ideologies in the Pres", Blackwell Publishers, USA 1998, s.22

³⁶² Sözen, a.g.e., s.126.

konusundaki bir şartlandırmanın da temellerini oluşturmaktadır. Ayrıca, bu yapı çoğu kez gazetenin ideolojisinin metinde ön plana çıktığı yerdir ve olası bir tarafgirliğin de ipuçlarını vermektedir.

Makro yapı içerisindeki diğer bir çözümleme ise "şematik" çözümleme'dir. Durum ve yorum'un sorgusu şematik çözümlemeyi oluşturmaktadır. Ana olay, ardaan bilgisi ve bağlam, hikaye örgüsü ve sonuçların sorgulanması durum başlığı altında değerlendirilmektedir. Yorumda ise beklentiler ve değerlendirmeler irdelenmektedir. İfade edilen bu kavramlar, van Dijk'ın haber söylemine ilişkin geliştirdiği "haber söyleminin üst yapı şeması"nda şu şekilde yer almaktadır.

Şekil 4. Haber Söyleminin Üst-Yapı Şeması³⁶³

³⁶³ Teun A., van Dijk, "Structures of News in the Press", Discourse and Communication. Vol.10. (Berlin:Walter de Gruyter, 1985, s. 86.

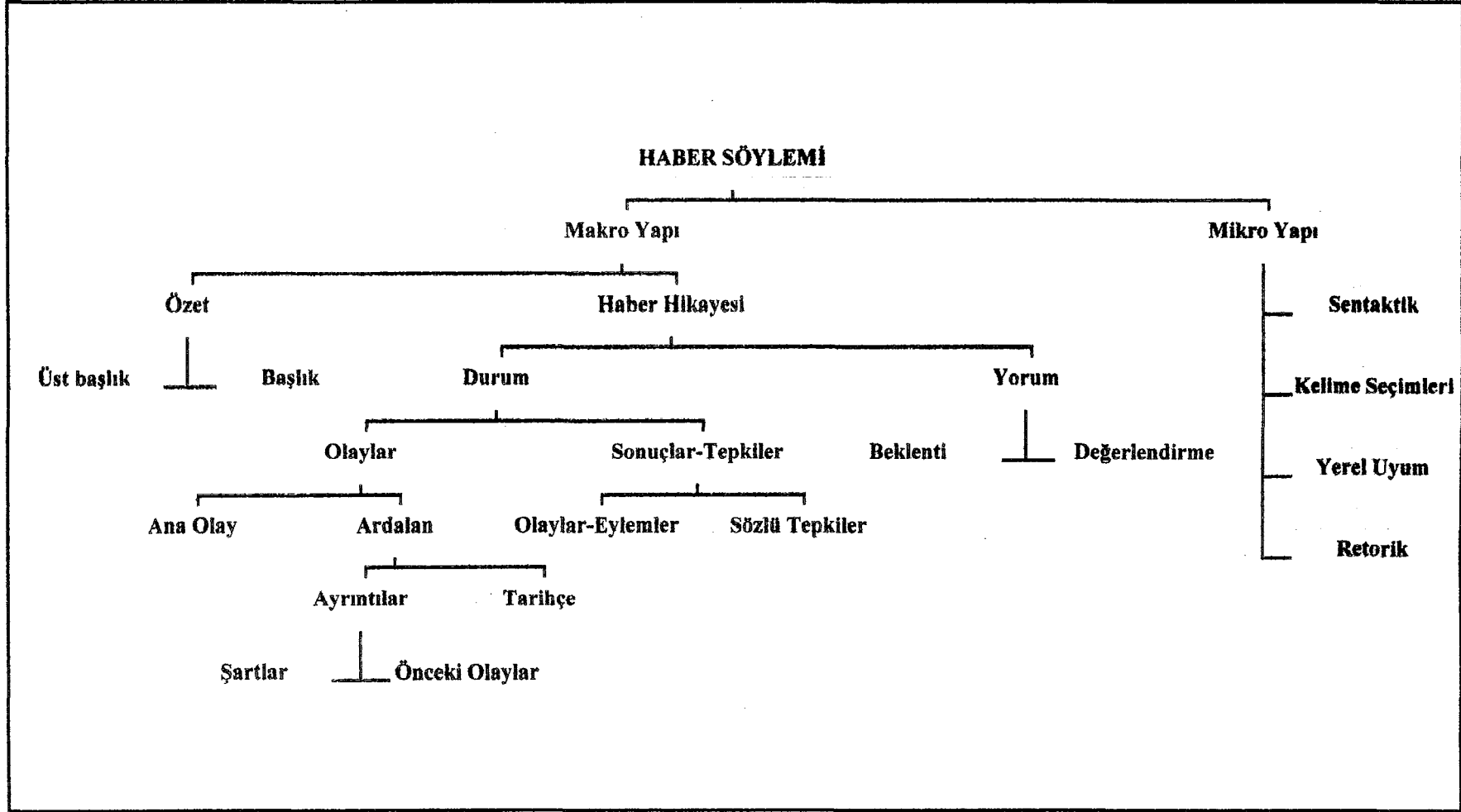
Haberin mikro yapısı ise, sentaktik çözümlene, kelime seçimleri, yerel uyum ve retorik özelliklerden oluşmaktadır. Haberin sentaktik yapısı, olayın ifadesindeki cümlelerin, aktif/pasif, uzun/kısa,basit/karmaşık olması durumu ile ilgilidir. Ayrıca haber metni içerisinde yer alan kelimelerin seçimi okuyucunun belirli bir fikre kanalize edilmesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların analizi ise özelde gazetecinin, genelde de gazetenin ideolojisine ilişkin bir çıkarsamayı beraberinde getirmektedir.

Haberin mikro yapısını oluşturan bir diğer öge de yerel uyumdur. Olayları belirleyen önermeler, metnin yerel tutarlılığının asıl durumlarından biridir; zaman, durum, sebep ve sonuç arasında bağlantılar kurulur.³⁶⁴ Önermeler, kavramsal olarak birbiriyle bağlantılıdır. Sözü gelişi, "ölüm", "düşman", "bombalama", vs. kavramları savaş haberlerinde birbiriyle bağlantılı kavramlardır. Haber metninde bazı bilgilerin okuyucu tarafından bilindiği varsayılır ve bunlar metinde yer almaz. Bunlar metnin önermeleri ve kavramları arasında kaybolan halkalardır. Halkalar, metnin yerel bütünlüğüne, dünya hakkındaki bilgi, inanç, ideoloji ve sübjektif unsurların katılımını sağlar.³⁶⁵ Rakamlar kullanılarak haberin inandırıcılığının sağlanması; olayın taraf ve tanıklarından alıntılar yapılması ise retoriği oluşturmaktadır.

Bu açıklamaların ışığında ve van Dijk'ın haber söylemine ilişkin üst-yapı şemasına mikro yapının eklentilenmesiyle söylem analizine ilişkin şu şemayı oluşturmak olanaklıdır.

³⁶⁴ "Teun A. Van Dijk, The Interdisciplinary Study of News as Discourse, **A Handbook of Qualitative Methodologies For Mass Communications Researches**, Eds. Klaus Bruhn Jensen and Nicholas W. Jankowski, (London: Routledge, 1993, s.112)". Sözen, a.g.e., s. 93.

³⁶⁵ Sözen, a.g.e., s.126.

Şekil 5. Söylem Analizi Şeması

2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Verilerin çözümü ve yorumlanması iki ayrı başlık altında ortaya koyulmaktadır. Bunlardan ilki içerik analizi diğeri de söylem analizidir.

2.4.1. İçerik Analizi

İçerik analizinde örneklemin belirlenmesi ve verilerin toplanmasından sonra gelen en önemli aşama verilerin işlenmesi, çözümü ve yorumlanmasıdır. Bu açıdan çözümlenmeye yön verecek “kayıtlama yönergesi”nin hazırlanması büyük önem taşımaktadır. Kayıtlama ya da yazımlama yönergesi, diğeri nicel teknik olan sormaca uygulamasının özelliklerini taşır. Nasıl ki, bir sormacada konu ile ilgili sorular yer alıyor ise; kayıtlama yönergesinde de amaca göre düzenlenmiş sorulara yer verilir. Ancak aradaki fark, kayıtlama yönergesindeki sorular, kişiye sorulan ve yanıtı alınarak yazılan soru tiplerinden değildir. Yönergedeki sorular, örneklem ile seçilmiş verilere kodlayıcı(lar) tarafından sorulur ve yanıtları kodlayıcı(lar) tarafından gözlemlenerek kodlama formuna işaretlenir. AB konulu haberlerin çözümlenmesine ilişkin hazırlanan kodlama formu “Ek-1”de sunulmuştur.

İçerik analizinde kayıtlama yönergesi, araştırmanın amacı gözönünde bulundurularak hazırlanır. Soruların biçimi, toplum bilimlerinde kullanılan biçim ile; açık, kapalı ya da yarı açık uçlu olarak düzenlenebileceği gibi, çoğunlukla şıkları az olan, bir dizge içerisinde düzenlenen kapalı uçlu sorular olarak yer alır. Yönergenin hazırlanmasında özen gösterilmesi gereken en önemli husus, birleştirmeyle birlikte kavramlaştırmanın çok iyi yapılmasıdır. Kavramlaştırma, araştırmada kullanılan kavramların, ne anlama geldiğinin, o içerik içerisinde yeniden tanımlanmasıdır.

Bunun yapılmasındaki amaç, içerik analizinin temeli olan, aynı verilerin başkası tarafından araştırılmasında, benzer sonuçların alınmasının sağlanmasıdır. Araştırmanın simgelere ne anlam verdiğinin ya da hangi anlamı ile kullanıldığının açık olarak belirtilmesi, yöntemde saklı olan öznellik özelliğinin ya da sakıncasının bir ölçüde giderilmesini sağlar.

Kayıtlama yönergesinde de görüleceği ve açıklanacağı üzere; bu çalışmada içerik analizi tekniği kapsamında biçimsel çözümlenme ve mesaj çözümlenmesi yapılmıştır. Biçimsel çözümlenme ile, Avrupa Birliği ile ilgili yazılı basında yer alan gazete içeriklerinin hangi sayfada, hangi konumda, hangi sunum şekliyle ve ne kadarlık alanda

yer aldıkları saptanmıştır. Mesaj çözümlemesi ile de, Avrupa Birliği'ne ilişkin gazete içeriklerinin haber kaynakları, nitelikleri, düzenleme biçimleri, haberde yer alan aktörler ve gazete içeriğinin Avrupa Birliği'ne ilişkin olarak kapsadığı konular amaca bağlı olarak çözümlenmiştir. İçerik analizi ile şu sorulara yanıt aranacaktır:

- Gazetelerde, AB'ye ilişkin haberler genelde hangi sayfada yer almaktadır?
- AB haberlerinin gazetelerdeki konumu nedir?
- Haberlerin sunum şekli nedir?
- Haberin düzenleme biçimi nasıldır?
- Hangi gazetelerde araştırma ve bilgi haberler yoğunluktadır?
- Haberi destekleyen görsel materyallerin kullanımı ne düzeydedir?
- Haberlerde ön plana çıkan aktörler kimlerdir?
- Üretim bakımından haber kaynakları nelerdir? Haberler daha çok birinci el kaynaklara mı yoksa ikinci el kaynaklara mı dayandırılarak oluşturulmaktadır?
- Yapısı bakımından iç/dış haber kaynakları nelerdir?
- Haberin niteliği nedir?
- AB konulu haberlerin haber hiyerarşisi içerisinde sayfalardaki sırası nedir?
- Haber birinci sayfada/iç sayfalarda nasıl (başlık, metin, fotoğraf) ve ne kadarlık bir alanda okuyucuya sunulmuştur?
- Sürmanşet ya da manşetlerde Türkiye-AB ilişkilerinin görünümü nedir?
- AB konulu haberlerde; genelde bir durum tespiti ya da var olan güncel bir olayın aktarımı mı yoksa Türkiye-AB ilişkilerinin geçmişi, geleceği ve AB'ye girildiği takdirde Türkiye'yi bekleyen tablonun kamuoyuna yansıtılması mı söz konusudur?
- Zirve dönemlerine göre AB konulu haberlerin niteliğinde bir değişme söz konusu mu?
- Haberlerin AB'ye ilişkin olarak kapsadığı temel konular nelerdir?

Türk Basınında Avrupa Birliği konulu haberlerin çözümlemesini içeren bu çalışmada, içerik analizi uygulaması için hazırlanan kayıtlama yönergesinde yer alan bilgiler ise şöyledir:

1.Haber hangi sayfada yer almaktadır?

Haberin gazetenin hangi sayfasında yer aldığı ve neresine yerleştirildiği; o haberin "önemlilik sıralaması"ndaki yerini belirleyen önemli unsurlardan birisidir. Bu sıra, gazetenin sürekli okurları tarafından da bilinmektedir. Gazetelerde genelde önemli haberler ilk sayfalarda verilmektedir. Fakat unutulmaması gereken nokta; bu önem bazen konunun toplumsal boyutundan değil, gazetenin yayın politikasındaki önceliklerinden kaynaklanabilmektedir. Sebep ne olursa olsun, üzerinde durulması gereken nokta gazetenin birinci sayfasındaki bir haberin okuyucu üzerindeki etkisi, iç sayfadakilerden daha fazla olduğudur. Bu nedenle, bu çalışmada haberin gazetelerin hangi sayfalarında yer aldığı sorgulanmaktadır.

- a) Birinci sayfada,
- b) İç sayfalarda.

2.Haberin konumu nedir?

- a) Sürmanşet,

Haber hiyerarşisinin tepe noktasındaki değerlendirme "sürmanşet"tir. Bu anlamda gazetenin logosunun ve adının üzerine başlığı iri puntolu harflerle yerleştirilen habere sürmanşet haber denilmektedir.³⁶⁶ Bu bölüm, Türkiye'deki gazetelerde çoğu kez promosyon tanıtımları için de kullanılmaktadır.

- b) Manşet,

Gazete adının ve logosunun hemen altında, başlığı iri puntolu harflerden oluşan habere manşet haber denir.

- c) Üst kuşak,

Sayfada manşet ile göbek bölümü arasında kalan bölgedir.

- d) Göbek,

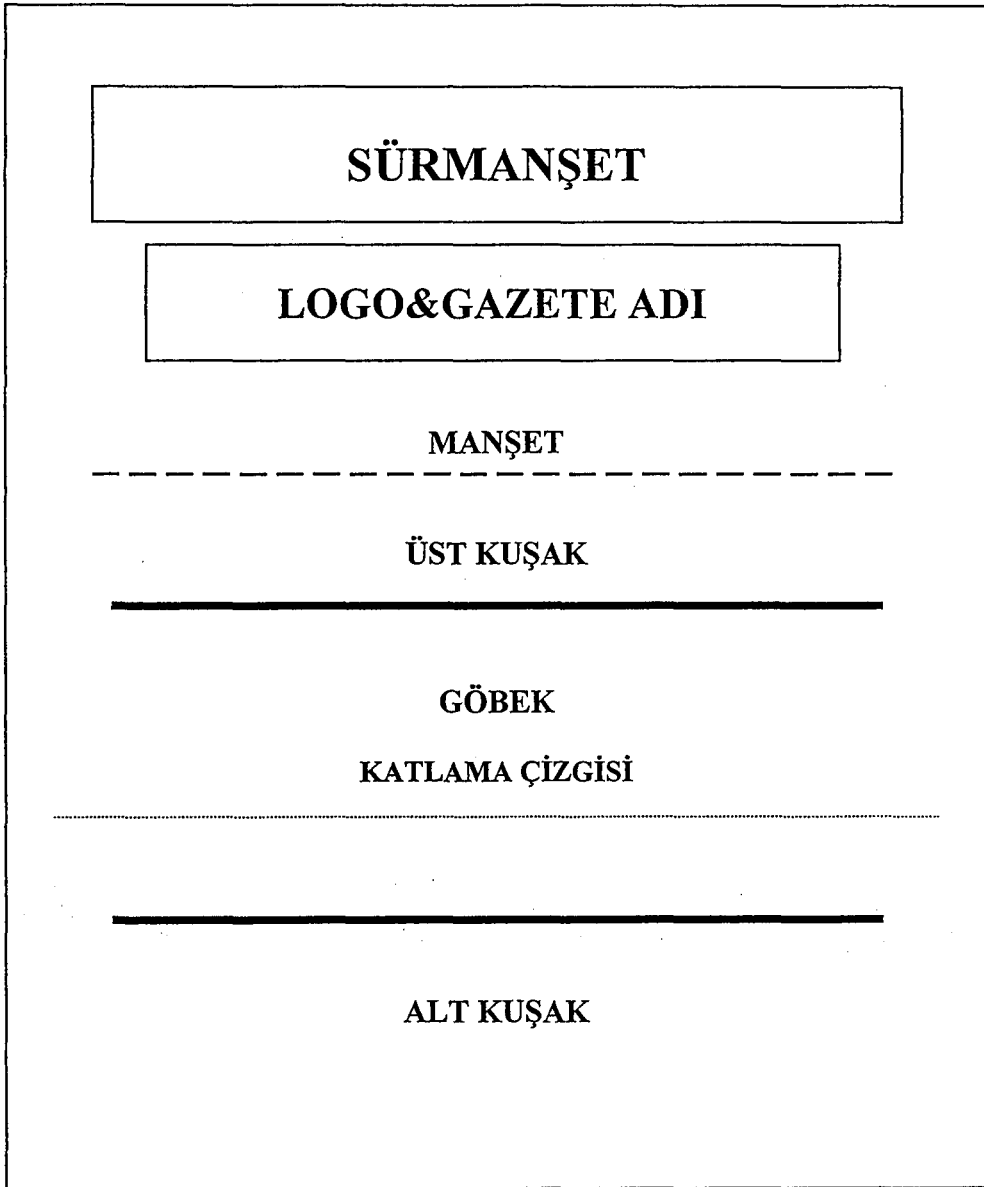
Katlama çizgisinin olduğu bölümdür. (Üst kuşak ve alt kuşak arasındır.)

- e) Alt kuşak.

Sayfanın göbek bölümünün altı, alt kuşak olarak nitelendirilmektedir.

Aşağıda sürmanşet, manşet, üst kuşak, göbek ve alt kuşak şekilsel olarak ifade edilmiştir.

³⁶⁶ Bülül, a.g.e., s. 236.

Şekil 6. Sürmanşet, Manşet, Üst Kuşak, Göbek ve Alt Kuşak Bölümlerinin Sayfada Görünümü.

3.Haberin sunum şekli nasıldır?

Gazetecilikte, hedef kitlenin haber alma, bilgilenme, eğlenme, eğitim ihtiyaçlarını karşılamada değişik yazı türlerine başvurulur.

a) Haber,

Habercilikte, halkı, doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendirecek, yaşama ilişkin konuları işleyen ve bir olayı betimleyen yazılar; haber yazı türü olarak nitelendirilmektedir.³⁶⁷

³⁶⁷ Yüksel ve Gürcan, a.g.e., s.47.

b) Başyazı,

Gazetenin genellikle ilk sütuna ya da ilk sayfalara konulan; gündemi, yayın içeriğini ya da önemli bir konuyu işleyen, yayın kuruluşunun görüşlerini aktaran en önemli yorum yazısıdır. Bir başka tanıma göre de başyazı, gazetenin günlük olarak bir olay hakkındaki görüşlerini yansıttığı, imzalı ya da imzasız olarak yayınlanan yazılardır.³⁶⁸

c) Köşeyazısı,

Gazetecilerin günlük olayları yorumlayıp değerlendirdikleri, "fıkra" olarak da adlandırılan bu türde kamuoyunu ilgilendiren konular; kimi zaman sert, vurucu bir dille yazıldıkları gibi, kimi zaman da ölçülü bir mizaha dönüşebilmektedir. Köşe yazıları yazarın bir olay ve olguya ilişkin görüş ve değerlendirmelerini kendine özel üslubu ile bir düzen içinde sunduğu yazı türüdür.³⁶⁹

d) Röportaj,

Belirlenen bir konuda ön çalışma yaparak, konunun uzmanlarıyla yapılan görüşmedir.³⁷⁰

e) Haber-Röportaj,

Haber ile röportaj tekniklerinin birleştirildiği bir yazı tekniğidir. Belirli bir haber konusunda ön hazırlık yaparak, yetkili ya da ilgililerle görüşerek bunları, haberden daha uzun olarak ve soru cevap olarak değil de haber anlatım üslubuyla verildiği haberlerdir.³⁷¹

f) Araştırma-İnceleme,

Belirli bir konuyu açığa kavuşturmak ya da olayların arkasında kalan durumları ortaya çıkarmak için yapılan haber türüdür.³⁷² Araştırma-incelemede her yönüyle, olumlu-olumsuz sorunlar, görüş farklılıkları gibi farklı yansımaların hepsine yer verilir. Böylelikle okur konu hakkında, her yönüyle bilgi sahibi olabilir.³⁷³ Ayrıca, araştırma-inceleme özellikle gazeteciye kaynak bağımlılığından ve haber kaynaklarının durum tanımlarını yeniden kurmaktan kurtararak; kendi durum tanımlarını oluşturmasına olanak tanıyan en önemli yazım türüdür.³⁷⁴

³⁶⁸ aynı., s.49.

³⁶⁹ Karabay,a.g.e., s.165.

³⁷⁰ Yüksel ve Gürcan, a.g.e., s.49.

³⁷¹ aynı, s.51.

³⁷² Aslan, a.g.e., s.109.

³⁷³ Yüksel ve Gürcan, a.g.e., s.50.

³⁷⁴ Karabay, a.g.e., s.166.

4.Haberin düzenleme biçimi nasıldır?

a) Araştırma haber,

Belirli bir konuyu açıklığa kavuşturmak ya da olayların arkasında kalan durumları ortaya çıkarma için yapılan haber türüdür.³⁷⁵ Araştırma haber özel bir çalışma ve çabayı öngörmektedir. Bu nedenle kimi kaynaklar araştırma haberlerin özel haberlerle eş değer olduğu görüşündedirler. Araştırmayı gerektiren haberler çoğu zaman üstü kapalı kalmış olayları içine almaktadır. Bu denli olaylar ya üstü kapalı bulunduğundan fark edilmemiş ya da çeşitli baskı gruplarının ve taşıdığı risk unsurları bağlamında üzerine gidilmemiştir.³⁷⁶ Örneğin, kapalı kapılar ardında, Türkiye'ye yakın gözükken bir Avrupa Birliği üyesi ülkenin başbakanının; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin olası olmadığını ifade etmesinin haberi.

b) Derleme haber,

Değişik zamanlarda oluşmuş olayları, çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler ve belgeler ışığında sentez ederek bütünleştiren haberlere denilmektedir. Derleme haberlerde belgesel anlayışı egemendir.³⁷⁷ Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda gelişen olaylar, söylemler, toplantılar, seminerler, örgütsel çalışmalar harmanlanarak ve bütünleştirilerek; sonuçta bir haberde toplanması derleme habere örnek oluşturmaktadır.

c) Tematik haber,

Konusal bütünlüğü olan haberlerdir. Benzer konu ve içerik taşıyan haberlerin bir bütünlük içinde değerlendirilmesiyle oluşturulur. Örneğin, bir Avrupa Birliği Zirvesi sonrasında; Türkiye'ye tam üyelik görüşmeleri için tarih verilmemesinin, Türk hükümeti yetkililerinin beklentilerinin boşa çıkması sonucunda açıklamalar yapmasının ve bazı sivil toplum kuruluşlarının tepkilerinin belirli bir bütünlük içinde bir haber içinde yazılmasıdır.

d) Bilgi haberleri,

Ele alınan konuyla ilgili bilgi ağırlıklı haber türüdür. Temel işlevi; konuyla ilgili uzman görüşlerinden ya da yazılı kaynaklardan yararlanarak, okurun bütünlüklü bir yapıda bilgilendirilmesidir. Örneğin, Avrupa Birliği Müktesebatı konusunda okuyucuya detaylı bilginin sunulmasıdır.

³⁷⁵ Aslan, a.g.e., s.109.

³⁷⁶ Bülbül, a.g.e., s.122.

³⁷⁷ aynı, s.123.

e) Olay haber,

Haberin oluşabilmesi için mutlaka bazı değerleri içeren olay/olayların meydana gelmesi gerekmektedir. Olay haber nitelemesinin özü budur. Bu haberlerin içeriğinde sıcak gelişmeler bulunduğu gibi daha önceden düzenlenmiş, planlanmış etkinlikler de yer almaktadır.³⁷⁸ Örneğin, Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı'nın Türkiye'yi ziyareti esnasında gerçekleştirdiği basın toplantısı.

f) Öykü haber,

Habere konu olan olay/olayların dramatize edilerek kaleme alınması bu türe girmektedir. Özellikle son yıllarda; okur, dinler ve izler kitle bağlamında daha geniş alanları etki alanına almak için haberi dramatize ederek vermek eğilimi güç kazanmıştır.³⁷⁹ Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde önemli yer tutan zirvelerde, Türk Başbakanı'nın eşiyle yaşadığı romantik anların aktarıldığı haberler bu tür içerisinde yer almaktadır.

5.Haberi destekleyen görsel materyallerin kullanımı nasıl?

Haberi daha anlamlı kılan, okuyucunun dikkatini çeken ve bazen de haberin üzerine kurgulandığı fotoğraflar, bilgi grafikleri ve karikatürler haberi destekleyen görsel materyaller arasında yer almaktadır.

a) Fotoğraf,

Yazılı basında haberi güçlendiren, yerine göre onunla yan yana giden, hatta bazen de önüne çıkan önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Gazete fotoğrafı şu işlevleri yerine getirebilir.³⁸⁰

- Bir olayın duyurulmasına tanıklık eder, olayı belgeler
- Yansıtılan bir görüşü, bir olguyu, bir durumu ya da bir davranışı destekler
- Bir iletinin somutlaştırılmasını, inandırıcılığını sağlar.

Örneğin, bir Avrupa Birliği Zirvesi (Nice Zirvesi, 7-10 Aralık 2000) sonrasında çekilen fotoğrafta; Türkiye Başbakanı'nın (Bülent Ecevit) fotoğrafın en uzak köşesinde kalması kelimelerle anlatılamayacak bir çok noktayı da görsel olarak dillendirmekte ve zirveyi de özlüce okura anlatmaktadır.

³⁷⁸ aynı, s.123.

³⁷⁹ aynı, s.123.

³⁸⁰ Rıdvan Bülbül, **Genel Gazetecilik Bilgileri**, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000) s.63-65.

b) Bilgi Grafikleri.

Haberde geçen verilerin görselleştirildiği, basitleştirildiği ve kolay bir kullanıma sunulduğu tablolar, haritalar ve grafiklerdir. Örneğin, Avrupa Birliği bütçesi gelir türleri dağılımını gösteren bir tablo, okuyucuya küçük bir alanda bir çok sayısal veriyi karşılaştırmalı olarak sunmaktadır.

c) Karikatür,

Bir olay ya da olgunun, görsel olarak mizahi bir söylemle okuyucuya aktarılmasıdır. Gazetelerde, Türkiye'nin uzun yıllara dayanan Avrupa Birliği serüveni ile ilgili okuru hem düşündüren hem de güldüren birçok karikatür yer almaktadır.

6. Üretim bakımından haber kaynakları nelerdir?

a) Birinci el kaynaklar,

Birinci el kaynak, öncelikle haberin üretim bölümünde çalışan muhabirdir. Muhabir, habere konu olan olay, olgu, fikir ve soruna ilişkin gerekli bilgi, belge ve her türlü görsel malzemeyi yerinde gözlemleyerek elde ettiği taktirde birinci el kaynak olmaktadır. Muhabirin bilgiyi yerinde, bizzat tanıklık ederek, izleyerek elde etmesi onu kaynak konumuna getirmektedir.³⁸¹

Birinci el kaynağa şu örnekleri vermek olanaklıdır:³⁸²

- Muhabirin, bizzat olayların içinde yaşayarak elde ettiği verilerle haberi düzenlemesi,

³⁸¹ Bülül, a.g.e. (2001), s.143.

³⁸² aynı, s.144.

- Muhabirin tören, sempozyum, konferans, basın toplantısı gibi etkinliklerde, gözlemleri sonucu topladığı bilgi, ayrıntı ve belgelerle haberi düzenlemesi,
- Haber unsurlarını telefonla alması,
- Röportaj yoluyla elde edilen bilgiler,
- Haber unsurlarını, söyleşi yöntemiyle toplaması.

b) İkinci el kaynaklar,

Gözlemleyemedikleri olaylara ilişkin ikinci el kaynaklardan habere ulaşmadır. Haber ajansları, basın bültenleri, açıklamalar, kamu ve özel sektör kuruluşları, oda, dernek, vakıf ve kişilerden çeşitli yollardan alınan bilgi, belge ve verilerle oluşturulan haberlerin kaynakları ise ikinci el kaynaklar olarak tanımlanmaktadır.³⁸³

7.Yapısı bakımından iç/dış haber kaynakları nelerdir?

Yapısı bakımından haber kaynakları şu dört temel kategoriden oluşmaktadır.

- Resmi kaynaklar,

Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler gibi kamuya ait bütün yapılanmalar bu kategori içerisinde yer almaktadır. Ayrıca, AB Konseyi, AB Komisyonu, AB Parlamentosu, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi gibi AB organları bu çerçevede değerlendirilmektedir.

- Özel kaynaklar,

Özel sektör kuruluşlarının habere dönük çalışmaları kaynağın temelini oluşturmaktadır. İşletmeler, iş, sanayi ve çalışma alan ve yapılanmaları, dernekler, sendikalar, odalar, birlikler, federasyonlar, konfederasyonlar, vakıflar özel kaynaklar içerisinde yer almaktadır.

- Haber ajansları,

Ulusal ve uluslar arası haber ajansları özellikle AB konulu haberler için önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

- Diğer haber organları,

Diğer gazetelerdeki, televizyonlardaki ya da radyolardaki ilginç haberler, yeni ve hatta özel haberlerin ilk çıkış noktasını oluşturabilmektedir.

Yapısı bakımından haber kaynaklarının sınıflandırmasında ortaya çıkan bu dört kategorinin; araştırmanın konusu göz önünde bulundurulduğunda, kategorilerin iç ve dış

³⁸³ Yüksel ve Gürçan, a.g.e., s.69.

olarak ayrı ayrı sınıflandırılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, konuya uygunluk bakımından böylesine bir sınıflama, elde edilecek bulguları da daha anlamlı kılmaktadır.

- Resmi Kaynaklar

a) İç resmi kaynaklar

b) Dış resmi kaynaklar

- Özel kaynaklar

c)İç özel kaynaklar

d)Dış özel kaynaklar

- Haber Ajansları

e)İç haber ajansları

f)Dış haber ajansları

- Diğer Haber Organları

g)Diğer iç haber organları

h)Diğer dış haber organları

8.Haberde hangi aktörler yer almaktadır?

Haberde adı geçen, görüş beyan eden, kaynak olarak gösterilen kişi/kişiler haberin içerisinde yer alan aktörler olarak nitelendirilmektedir. AB konulu haberlerde aktörler şöyledir:

- AB yetkilisi (Avrupa Konseyi, AB Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, Adalet Divanı vb.)
- AB'ye üye ülkelerin yetkilileri
- ABD yetkilileri
- Türkiye Cumhurbaşkanı
- Türk hükümeti yetkilileri (Başbakan, bakanlar vb.)
- Türk ordusu
- İktidar partisinin temsilcileri
- Muhalefet partilerinin temsilcileri
- Sivil toplum kuruluşları (Dernekler, vakıflar, mesleki örgütlenmeler vb.)
- Bilim adamları
- Halk
- Diğer

9.Haberin niteliği nedir?

Ele alınan AB konulu haberlerin odaklandığı ve okuyucuya yansıttığı öğeler bu çerçevede değerlendirilmektedir.

a) Açıklama,

Türkiye-AB ilişkilerinde bir konuyu açıklığa kavuşturmak ya da alınan bir kararı kamuoyuna açıklamak amacıyla yapılan haberlerdir. Örneğin, dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in Helsinki'den döndükten üç gün sonra TBMM'nde yaptığı şu konuşma tüm basında yer almıştır.

"AB Lüksemburg'da kapısını yüzümüze kapamıştı. O zaman verdiğim demeçlerde, yaptığım konuşmalarda yurttaşlarıma 'kaygı duymayın diyordum. Çok geçmeden AB, kapımızı çalacak bizi ısrarla Birliğe çağıracaklar' diyordum; 'yeter ki biz, kendi üstümüze düşenleri ciddiye alalım' diyordum. Nitekim iki yıl sonra kapımız çalındı ve 10 Aralık 1999 Cuma akşamı, Helsinki Doruğu'nda, AB için üye adaylığı hakkı, Türkiye'ye önkoşulsuz olarak tanındı. Bu olay, tarihimizde önemli bir aşamadır; ulusumuza hayırlı olsun..."³⁸⁴

b) İddia,

İleri sürülerek savunulan düşünceler, savlar bu çerçevede değerlendirilmektedir. Örneğin, AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Başkanı Daniel Cohn Bendit'in, TÜSİAD'ın 26 Kasım 2001 tarihinde kendisine verdiği yemekteki konuşması ile ilgili haber: *"Kıbrıs'ın üyeliği AB genişlemesinin önceliklerinden biridir. Kıbrıs bir bütün halinde AB'ye üye olmalıdır. Türkiye, Kıbrıs'ı ilhak etmesi halinde Avrupa toprağının bir parçasını ilhak etmiş olacaktır."*³⁸⁵

c) Eleştiri,

Türkiye-AB ilişkilerinde ortaya çıkan bir gelişmenin/olgunun doğruluk durumunu inceleme ya da yargılamadır. Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın 12.12.1999 tarihinde Hürriyet Gazetesi'ndeki Helsinki konulu yazısı eleştiriye örnek olarak verilebilir:

"Yüz bin liraya ancak simit alınan bir çağda bile, Helsinki'de verilen adaylık kararı, bu biçimiyle etse etse ancak beş para eder. Çünkü bu karar, Türkiye'nin dış ilişkilerine atılmış büyük bir kazıktan ibarettir."

³⁸⁴ "TBMM Tutanak Dergisi" 14.12.1999, s.214-218; Metin Aydoğan, *Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz?*, (İstanbul: Kum Saati Yayınları, Dördüncü Basım, 2003), s.223'deki alıntı.

³⁸⁵ Eylem Türk, Şükrü Andaç, "Ya Kıbrıs, Ya üyelik" , Milliyet, 27.11.2001, Aydoğan, a.g.e., s. 314'deki alıntı.

d) Beklenti,

Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğine ilişkin durumlar, gerçekleşmesi beklenen olaylar ve öngörülerdir. Brüksel'deki Türkiye Daimi Temsilciliği'nde dört yıl çalışan Sinan Ülgen'in Radikal Gazetesi'nde yayınlanan görüşleri 'beklenti'ye örnek teşkil etmektedir:

*"Cebimize giren para çok net bir artış olacak; kırsal yollarda yarı bele kadar çamura batma derdinden kurtulunacak; Türk gençliği Avrupa'ya açılacak, üniversiteliler bir yılını Cambridge ya da Sorbonne'da geçirecek; sağlık, adalet ve eğitim gibi hizmetlerin tümüne kalite gelecek; kutsal devletten kutsal vatandaş anlayışına geçilecek."*³⁸⁶

e) Çözüm önerisi getirme,

Türkiye-AB ilişkilerinde ortaya çıkan sorunları çözmek üzere öne sürülen görüşler, düşünceler ve tekliflerdir. Örneğin, AKP lideri Tayyip Erdoğan, 4 Kasım 2002 tarihinde Yunanistan'ın devlet televizyonu NET'te, Kıbrıs için 'Belçika Modeli' önerisini gündeme getirdi. Erdoğan, Yunanlıları ve Kıbrıs Rumlarını şaşırtan ve sevindiren demecinde şöyle dedi:³⁸⁷

"Tek Kıbrıs yok; Güney Kıbrıs var, Kuzey Kıbrıs var. Biz AKP olarak Kıbrıs'ta Belçika modelini benimsiyoruz ve bu işin bir çözüme kavuşabileceğine inanıyoruz. Kısa bir süre önce BM Genel Sekreteri Kofi Annan Kıbrıs'a gittiğinde ona bu öneri yapılmıştı. Şu anda sürdürülen doğrudan görüşmelerin bir neticeye bağlanmasından yanayız."

Yunan televizyonuna yapılan bu açıklama o dönemde Türk basınında da geniş yer bulmuştu.

f) Destek,

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda güç sağlama ve yardımcı olma temelli yaklaşımlardır. Örneğin, altında Sakıp Sabancı, Rahmi Koç, Feyyaz Berker, Cem Boyner, İbrahim Bodur, Selçuk Yaşar, Bülent Eczacıbaşı, Halis Komili, Alda Koslowski, Cem Duna gibi işadamlarının imzaları bulunan TÜSİAD'ın "Türkiye: Nasıl Bir Gelecek" başlığıyla gazetelerde 28.05.2002 tarihinde yayınlanan ilan. Gazetelerde bir çok habere konu olan bu ilanda şunlar söyleniyordu:

³⁸⁶ Radikal Gazetesi, 13.12.1999, Aydoğan, a.g.e., s.217'deki alıntı.

³⁸⁷ Bilal N. Şimşir, AB, AKP VE Kıbrıs, (Ankara. Bilgi Yayınevi, ikinci basım, 2004) sf: 40.

*"Refah düzeyi yüksek, siyasi ve demokratik standartların en üst düzeyde uygulandığı, ekonomisi sağlam, gençlerine çağdaş eğitim ve istihdam olanakları sağlayan bir Türkiye mi, yoksa ekonomik sarsıntuların belli aralıklarla devam ettiği, istikrara kavuşmamış, siyaseti ile geleceği belirsiz, kişi başına 2 bin dolarlık bir milli gelire mahkum olmuş bir Türkiye mi... Türkiye'nin geleceği Avrupa Birliği'ndedir."*³⁸⁸

g) Bilgilendirme,

Kamuoyunun AB konusunda bilgi sahibi olmasını sağlamak, haberdar etmektir. Cumhuriyet Gazetesi'nde 9.12.2000 tarihinde yayınlanan 'Katılım Ortaklığı Belgesi'nin 'Kısa ve Orta Vadeli Beklentiler' bölümündeki isteklerle ilgili haber buna örnek teşkil etmektedir:

*"TC yurttaşlarının anadillerini, radyo ve TV yayınlarında kullanmalarını engelleyen yasaların kaldırılması; Devlet Güvenlik Mahkemelerinin uluslararası standartlara kavuşturulması; hakim ve savcıların AB mevzuatı yönünde eğitilmeleri;...Sosyal güvenlik reformunun tamamlanması; Radyo Televizyon Denetleme Kurulu'nun bağımsız hale getirilmesi; Serbest bölgeler, çifte kullanımlı mallar ve teknolojiler, patent ve know-how haklarının AB'ne uygun hale getirilmesi..."*³⁸⁹

10.Haberin kapladığı alan nedir?

AB ile ilgili haberlerin; gazetelerde başlık, haber metni ve haberi destekleyen görsel materyaller olarak kapladığı alanı ifade etmektedir. Bu alan, gazetelerin birinci sayfalarında ve iç sayfalarda santimetrekaare olarak ölçümlenmiştir.

a)Birinci sayfada

b)İç sayfalarda

11.Haberin Avrupa Birliği'ne ilişkin olarak kapsadığı konular nelerdir?

Avrupa Birliği'ne ilişkin belirlenen 11 kategorinin, alt kategorileri konuları oluşturmaktadır; bu konulara ve haber yapısına ilişkin soruların yer aldığı kayıtlama yönergesinde verilerin işlenmesi aşamasında kolaylık sağlaması açısından anahtar sözcükler kullanılarak bir kodlama formu oluşturulmuştur (Bkz. Ek.1).

³⁸⁸ "TÜSİAD'dan Avrupa Muhtırası", Hürriyet Gazetesi, 29.05.2002, Aydoğan, a.g.e., s.279'daki alıntı

³⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 9.12.2000, Aydoğan, a.g.e., s.241,242,243.'deki alıntı.

Türk basınının okurlarını bilgilendirmesi açısından AB zirve dönemlerine ilişkin haberlerin (Lüksemburg, Helsinki ve Selanik) sorgulandığı bu kodlama formu Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki haber örneklem sayısına ulaşılan dek doldurulmuştur. Kodlama formlarından elde edilen veriler, zirve dönemlerine ve gazetelere göre ayrı ayrı tasnif edildikten sonra bilgisayar ortamında kodlanarak sayısallaştırılmıştır. Daha sonra SPSS 7.5 paket programına aktarılan veriler, araştırmanın amaçları doğrultusunda çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde yüzde ve frekans dağılım tabloları kullanılmıştır.

2.4.2. Söylem Analizi

Avrupa Birliği'ne ilişkin haberlerde söylem analizine ilişkin sorgulama kriterleri aşağıda belirtildiği şekildedir.

A- Makro Yapı

Haberin makro yapısı çerçevesinde, özet ve haber hikayesi incelenmiştir.

a) Özet

Haberin özet yapısını oluşturan; üst başlık, başlık, alt başlık, spot/haber girişleri ve fotoğraflar bu başlık altında çözümlenmiştir.

• Üst Başlık

-Avrupa Birliği'ne ilişkin haber (bundan sonra sadece "haber" olarak ifade edilecektir) üst başlıkta ne şekilde veriliyor?

• Başlık

-Haber başlıkta ne şekilde veriliyor?

• Alt Başlık

-Haber alt başlıkta ne şekilde veriliyor?

• Spot / Haber Girişleri

-Haber spot / haber girişlerinde ne şekilde veriliyor?

• Fotoğraflar

- Habere ilişkin fotoğraf var mı?

-Fotoğraflar vasıtasıyla haber içerisinde bir kurgulama (olumlu/olumsuz yansıtma) söz konusu mu?

-Fotoğraf altı yazılarda ifade edilenler neler?

- Özete İlişkin Genel Sorgulama

-Haberin özet yapısında bir takım ideolojik örüntüler mevcut mu?

-Haberin özet yapısında alıntılar var mı?

-Haberin özet yapısı hikayeye ilişkin genel bir perspektif sağlıyor mu?

-Haberin özet yapısı vasıtasıyla okuyucu üzerinde bir yönlendirmenin yapılması söz konusu mu?

-Haberin özet yapısında olumlu ya da olumsuz yargı taşıyan vurgular var mı?

-Özet yapı içerisinde yer almasına rağmen hikaye içerisinde yer almayan herhangi bir bilgi var mı?

-Hikayede yer alan aktörler özet kısmında nasıl konumlandırılmakta?

b)Haber Hikayesi

Habere ilişkin durum ve yorum haber hikayesine ilişkin çözümleme kategorileri arasında yer almaktadır.

- Durum

Haberdeki olaylar ve sonuçlar/tepkiler çerçevesinde çözümlenmiştir.

- Olaylar

Ana olay ve ardalın/bağlam olaylar kategorisini oluşturmaktadır.

- Ana Olay

-Haberde ana olay nedir?

-Haberdeki ana olayın sunumu nasıl?

-Haberde hangi aktörler yer almakta?

-Haberdeki olayın ne zaman gerçekleştiği açıkça belirtiliyor mu?

-Haber kaynaklarını kimler oluşturuyor?

- Ardalan/bağlam

Haberin ardalan/bağlam yapısının analizinde; haberdeki ayrıntılar ve tarihçe incelenmiştir.

- Ayrıntılar

-Haberdeki olayın oluşumuna ilişkin şartlar ifade ediliyor mu?

-Haber ile ilgili daha önce gerçekleşmiş olaylardan söz ediliyor mu?

-Haberde ana olay başkaca olaylarla ilişkilendiriliyor mu?

- Tarihçe

-Haberdeki olayın tarihsel gelişimine ilişkin tarihsel boyut haber içerisinde yer alıyor mu?

- Sonuçlar / Tepkiler

-Olaya dair herhangi bir açıklama var mı?

-Haberin arkasında ideolojik bir açıklama var mı?

-Olayın taraflarından yapılan alıntılar haber içerisinde ne şekilde veriliyor?

- Yorum

Söylem analizi içerisinde yorum, haberdeki beklenti ve değerlendirme öğelerinden oluşmaktadır.

- Beklenti

-Haberde, olayın bundan sonra nasıl bir gelişme gösterebileceğine ilişkin bir öngörü yer alıyor mu?

- Değerlendirme

-Haberin yansıttığı sonuçlar nasıl ifade ediliyor?

B-Mikro Yapı

Haberin mikro yapısının analizinde; sentaktik, kelime seçimleri, yerel uyum ve retorik ele alınmıştır.

- Sentaktik

-Haberdeki olay genelde hangi cümle yapılarıyla okuyuculara sunuluyor?

-Haberdeki cümle yapıları vasıtasıyla olayın olduğundan farklı bir şekilde seslendirilişi söz konusu mu?

- Kelime Seçimleri

-Haberde, aktörlerin konumlandırılmasında ve olayın sunumunda kelime seçimleri nasıl yapılıyor?

-Haberdeki kelime seçimleri ideolojik bir perspektifi yansıtıyor mu?

- Yerel Uyum

-Haberde kavramsal olarak birbiriyle bağlantılı hangi önermelere yer veriliyor?

-Haberde okuyucu tarafından bilindiği varsayılarak yer verilmeyen bilgiler mevcut mu?

- Retorik

- Haberin inandırıcılığını arttırmak amacıyla hangi sayısal verilere yer veriliyor?
- Olayla ilgisi olan kişilerden yapılmış alıntılar haberde yer alıyor mu?

Bu araştırmada ilk olarak, içerik analizi sonucu elde edilen veriler; yoruma ve söylem analizine temel oluşturacak şekilde; araştırma amaçları doğrultusunda çeşitli ölçütlerden yararlanarak çözümlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Daha sonra, sınıflandırma düzeyine uygun olarak tablo ve grafikler oluşturulmuştur. Son olarak da Türk basınında Avrupa Birliği konulu haberler, içerik analizi ile ulaşılan çıkarımlar ve söylem analizinden elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırma sonucu elde edilen bulgular ve yorum, araştırma kapsamında hem nicel hem de nitel analiz teknikleri kullanıldığından iki başlık altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle içerik analizi, sonrasında ise söylem analizi sonucunda elde edilen bulgular ve yorum sunulacaktır.

3.1. İçerik Analizi

İçerik analizinden elde edilen bulgular ve yorum, öncelikle basının genel anlamda AB'ye bakışını ortaya koyabilmek açısından "Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazetelerinin AB'ye Bakışı" başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu genel değerlendirmenin ardından, tarihsel süreç içerisinde farklı zirve dönemlerinde her bir gazetenin ayrı ayrı AB'ye bakışını değerlendirebilmek için de "Gazetelerin Farklı Zirve Dönemlerine İlişkin AB'ye Bakışı" ve "Karşılaştırmalı Analizler"e ilişkin bulgular ve yorum ortaya koyulmuştur.

3.1.1. Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazetelerinin Avrupa Birliği'ne Genel Bakışı

Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde, incelenen zirve dönemleri içerisinde yer alan haberlerin içerik analizinden elde edilen bulguları ve yorumları aşağıda belirtilmiştir. Bu bölümde incelenen tüm gazeteler ve zirve dönemleri ortak değerlendirilmiş olup; bazı sorgulama kriterleri birden fazla seçeneğin işaretlenmesini

gerektirdiğinden, tablolarda toplamlar farklılıklar gösterebilmektedir (Tablo 9, Tablo 10 gibi).

Tablo 2. Zirve Dönemlerine Göre Gazetelerde Çıkan Haberler

ZİRVE ADI	HABER SAYISI	YÜZDE
Lüksemburg	226	34,6
Helsinki	276	42,3
Selanik	151	23,1
TOPLAM	653	100,0

İncelenen Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde yayınlanan AB konulu haberlerin zirve dönemlerine göre dağılımı incelendiğinde; en çok haberin Helsinki Zirvesi döneminde (%42,3) yayınlandığı görülmektedir. Helsinki’de 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye’ye adaylık statüsünün tanınması; haber yoğunluğunu da beraberinde getirmiştir. İncelenen zirve dönemlerine ilişkin ikinci olarak en fazla haberin yayınlandığı dönem ise Lüksemburg Zirvesi dönemidir. Bu dönemde gazetelerde toplam 226 (%34,6) haber yayınlanmıştır. Avrupa Birliği’nin 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg’da gerçekleştirdiği devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovanya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasına alınmamış, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiştir.

İncelenen zirve dönemleri içerisinde AB ile ilgili olarak en az haberin çıktığı dönem ise Selanik Zirvesi dönemidir. İçerik analizine tabi tutulan üç gazetede yayınlanan toplam 151 (%23,1) haber bu zirve dönemine aittir. Yunanistan dönem başkanlığını sona erdiren 20-21 Haziran 2003 tarihli Selanik Zirvesi, görünürde Türkiye-AB ilişkilerine çok yeni bir perspektif getirmekle birlikte, gerek zirve boyunca yapılan açıklamalar, gerekse zirvenin sonrasında AB üst düzey yetkililerinin başka vesilelerle dile getirdikleri görüşler zirveyi Türkiye açısından önemli kılmaktadır.

Tablo 3. Gazetelere Göre Zirve Dönemlerinde Çıkan Haberlerin Dağılımı

GAZETE ADI	HABER SAYISI	YÜZDE
Cumhuriyet	238	36,4
Hürriyet	228	34,9
Zaman	187	28,6
TOPLAM	653	100,0

Zirve dönemlerinde çıkan haberlerin gazetelere göre dağılımı ele alındığında, Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde üç zirve döneminde toplam 653 adet haberin (köşe yazısı, röportaj, karikatür gibi gazete içerikleri de haber olarak anılmaktadır) yayınlandığı; bu haberlerin (238) %36,4'ünün Cumhuriyet Gazetesi'nde yer aldığı görülmektedir. En fazla haberin yayınlandığı Cumhuriyet Gazetesi'nin ardından, ikinci sırada en fazla haberin yer aldığı gazete 228 (%34,9) haberle Hürriyet Gazetesi'dir. İncelenen üç gazete içerisinde en az AB konulu haber yayınlayan gazete ise, 187 (%28,6) haberle Zaman Gazetesi'dir.

Tablo 4. Haberlerin Sayfalara Göre Dağılımı

SAYFA	HABER SAYISI	YÜZDE
Birinci sayfa	156	23,9
İç sayfa	497	76,1
TOPLAM	653	100,0

Yayınlanan AB konulu haberlerin, gazetelerde hangi sayfalarda (Birinci sayfa, iç sayfa) yer aldığı incelendiğinde; 653 haberin 156'sının (%23,9) birinci sayfada, 497'sinin (%76,1) ise iç sayfalarda okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Her ne kadar, sayısal olarak iç sayfadaki haberlerin ağırlıklı olduğu görülse de, birinci sayfada yer alan haberlerin tüm haberler içerisinde %23,9'u gibi azımsanmayacak bir bölümü oluşturması dikkat çekicidir. Çünkü, hem haberin birinci sayfada yer bulabilmesi daha zordur, hem de birinci sayfadaki bir haberin okuyucu üzerindeki etkisi iç sayfadakilerden çok daha fazladır.

Tablo 5. Haberlerin Sayfadaki Konumuna Göre Dağılımı

KONUM	HABER SAYISI	YÜZDE
Sürmanşet	10	1,5
Manşet	31	4,7
Üst kuşak	291	44,6
Göbek	222	34,0
Alt kuşak	96	14,7
Tam sayfa	3	0,5
TOPLAM	653	100,0

Haberlerin sayfadaki konumlarına göre dağılımı ele alındığında ise en fazla haberin üst kuşakta (%44,6) yer aldığı ortaya çıkmaktadır, ki bu durum gazetelerin AB konulu haberleri gazete sayfalarının en dikkat çekici bölgelerinden okur kitlesine aktardığının ifadesidir. Ayrıca, Sürmanşet (%1,5) ve manşet (%4,7) gibi gazete sayfalarının en etkili ve en değerli bölgelerinde yayınlanan haberler üst kuşaktaki haber sayılarına eklendiğinde toplam 332 haberin son derece etkin konumlarda okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Toplam 332 haber ise, yayınlanan tüm haberlerin yarıdan fazlasını (%50,8) oluşturmaktadır. Tam sayfa olarak üç haberin (%0,5) yayınlandığı gazetelerdeki diğer haberlerin 222'si (%34,0) göbekte, 96'sı (%14,7) ise alt kuşakta yer almaktadır.

Tablo 6. Haberlerin Sunum Şekline Göre Dağılımı

SUNUM ŞEKLİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Haber	401	61,4
Başyazı	1	0,2
Köşeyazısı	193	29,6
Röportaj	7	1,1
Haber-Röportaj	9	1,4
Araştırma-İnceleme	4	0,5
Karikatür	38	5,8
TOPLAM	653	100,0

Haber, başyazı, köşeyazısı, röportaj, haber-röportaj, araştırma-inceleme ve karikatür; haberlerin sunum şekillerini oluşturmaktadır. AB konulu iletilerin gazetelerde daha çok haber (%61,4) sunumu şeklinde okuyuculara yansıtıldığı; bunun yanı sıra gazetelerde %29,6 gibi yüksek oranda da AB konulu köşeyazısının yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Köşe yazısı sunum şeklinin haberden sonra ikinci sırada yer alması; gazetede fikir yazarlarının bu konuya ağırlıklı olarak eğildiklerini ve gazetelerin AB konusunda yorumsal iletileri okuyucularına sunduklarını göstermektedir. Köşeyazısının

haricinde gazetede en önemli yorum yazısı olan ve bir anlamda gazetenin görüşünü yansıtan başyazı ise gazetelerde bir kez yer almaktadır. Bu başyazı Helsinki Zirvesi döneminde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmış olup, eleştiri niteliğindedir.

Gazetelerde 38 karikatür, 9 haber-röportaj ve 7 röportaj yer alırken; sadece 4 araştırma-inceleme haberinin yer alması da dikkat çekicidir. AB gibi tarihsel derinliği ve teknik içeriği olan bir konuda gazetelerde üç zirve döneminde toplam 4 araştırma-inceleme haberinin okur kitlesine sunulması, bu anlamdaki bir yetersizliği de göz önüne sermektedir. Türk kamuoyunun AB konusundaki yeterli olmayan bilgi birikimi göz önünde tutulduğunda; özellikle araştırma-inceleme gibi derinliği olan haber sunum şekillerinin gazetelerde daha ağırlıklı yer alması bir gerekliliktir.

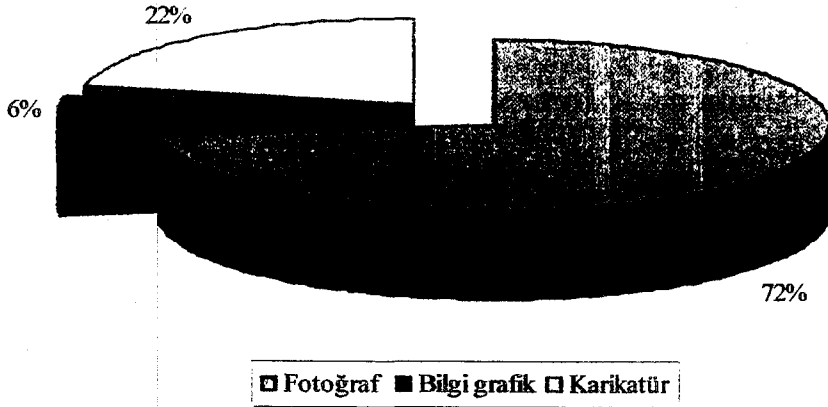
Tablo 7. Haberlerin Düzenleme Biçimine Göre Dağılımı

DÜZENLEME BİÇİMİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Araştırma haber	2	0,3
Derleme haber	20	3,1
Tematik Haber	107	16,4
Bilgi haber	50	7,7
Olay haber	233	35,7
Öykü haber	15	2,3
Yorum	188	28,8
Mizah	38	5,8
TOPLAM	653	100,0

Haberlerin düzenlenme biçimi incelendiğinde; haberin içeriğinde sıcak gelişmelerin ve daha önceden düzenlenmiş, planlanmış etkinliklerin yer aldığı olay haberin (%35,7) gazetelerde en fazla yayınlanan haber biçimi olduğu görülmektedir. AB konusundaki gelişmelerin ve beklentilerin yorum katılarak, (ki bu durum doğal olarak köşeyazılarında görülmektedir) okuyucuya aktarıldığı yorum haber (%28,8) ise gazetelerde haber düzenleme biçiminde ikinci sıradadır. Konusal bütünlüğü olan; benzer konu ve içerik taşıyan haberlerin bir bütünlük içinde değerlendirilerek okuyucuya aktarıldığı tematik haberler (%16,4) haberin düzenlenme biçimine göre değerlendirmede üçüncü sırada yer alırken, bilgi haberlerin sadece %7,7'lik bir bütünü oluşturması dikkat çekicidir.

Haberlerin diğer düzenleme biçimlerine göre dağılımından; mizah'ın oranı %5,8, değişik zamanlarda oluşmuş olayları, çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler ve belgeler ışığında sentezleyerek bütünleştiren derleme haberlerin oranı %3,1, olayların

dramatize edilerek aktarıldığı 'öykü haber'in oranı %2,3 ve belli bir konuyu açığa kavuşturmak ya da olayların arkasında kalan durumları ortaya çıkarmak için yapılan 'araştırma haberler'in oranı ise %0,3'dür.

Grafik 1: Haberleri Destekleyen Görsel Materyallerin Dağılımı

Haberi anlamlı kılan, okuyucunun dikkatini çeken ve bazen de haberin üzerine kurgulandığı fotoğraflar, bilgi grafikleri ve karikatürler yani genel bir ifadeyle haberi destekleyen görsel materyaller incelendiğinde; gazetelerde toplam 128 (%72) fotoğraf, 38 (%22) karikatür ve 10 (%6) bilgi grafiğinin okuyucuya aktarıldığı görülmektedir.

Tablo 8. Üretim Bakımından Haber Kaynakları

HABER KAYNAKLARI	HABER SAYISI	YÜZDE
Birinci el kaynaklar	550	84,2
İkinci el kaynaklar	103	15,8
TOPLAM	653	100,0

Üretim Bakımından haber kaynakları dağılımında, birinci el kaynakların %84,2 gibi büyük bir oranda habere kaynaklık ettiği görülmektedir. Birinci el kaynak muhabirdir. Muhabirin bilgiyi yerinde, bizzat tanıklık ederek, izleyerek elde etmesi onu kaynak konumuna getirir. Haberlerdeki ikinci el kaynakların oranı ise %15,8'dir. Muhabir bir taraftan takip edilemeyen olaylara ilişkin bilginin haber ajanslarından, basın bültenlerinden, belgelerden vb. edinmesi durumu ikinci el kaynak olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 9. Yapısı Bakımından İç/Dış Haber Kaynakları

İÇ/DİŞ HABER KAYNAKLARI	HABER SAYISI	YÜZDE
İç resmi kaynaklar	194	26,1
Dış resmi kaynaklar	176	23,7
İç özel kaynaklar	108	14,5
Dış özel kaynaklar	32	4,3
İç haber ajansları	16	2,2
Dış haber ajansları	19	2,6
Diğer iç haber organları	11	1,5
Diğer dış haber organları	53	7,1
Yok	134	18,0
TOPLAM	743	100,0

Yapısı bakımından iç/dış haber kaynaklarının dağılımında; iç haber kaynaklarının (%44,3) daha ağırlıklı olarak habere kaynaklık ettiği görülmektedir.* İç haber kaynaklarının kendi içerisinde dağılımı incelendiğinde, ilk sırada Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, Kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri gibi resmi nitelikli kişilerden oluşan “iç resmi kaynaklar” (%26,1) bulunmaktadır. Özel sektör kuruluşları, dernekler, sendikalar, odalar, birliklerden oluşan “iç özel kaynaklar” ise %14,5 ile iç haber kaynaklarda ikinci sıradaki haber kaynağıdır. Diğer iç haber kaynakları da sırasıyla “iç haber ajansları” (%2,2) ve “diğer iç haber organları” (%1,5)dir.

Dış haber kaynaklarının toplamdaki oranı ise %37,7’dir.** Dış haber kaynaklarında, gazetelerdeki AB konulu haberlere en fazla kaynaklık eden “dış resmi kaynaklar”dır. “Diğer dış haber organları”nın ulusal basındaki toplam 53 (%7,1) habere kaynak olması durumu da dikkat çekicidir. Bu oran “diğer dış haber organları”nı, dış haber kaynakları dağılımında ikinci sıraya getirmektedir. Dış haber kaynakları içerisinde yer alan diğer kaynaklar ise sırayla; “dış özel kaynaklar” (%4,3) ve “dış haber ajansları” (%2,6) dir.

Sayısal verilerden ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, gazetelerdeki AB konulu haberlerde iç resmi ve dış resmi kaynakların; daha genel bir ifadeyle akredite kaynakların haber içeriği üzerinde önemli bir hakimiyeti söz konusudur. Gazetelerdeki haberlerin yaklaşık yarısı (%49,8) akredite kaynaklara dayandırılarak oluşturulmaktadır.

* İç resmi kaynaklar, iç özel kaynaklar, iç haber ajansları ve diğer iç haber organları bir arada değerlendirilerek, “iç haber kaynakları” başlığı altında toplandığında; iç haber kaynaklarının toplam 329 (%44,3) habere kaynaklık ettiği ortaya çıkmaktadır.

** Dış resmi kaynaklar, dış özel kaynaklar, dış haber ajansları ve diğer dış haber organları; “dış haber kaynakları” başlığı altında toplandığında, bu haber kaynaklarının toplam 280 (%37,7) haberde kaynak konumunda olduğu görülmektedir.

Ayrıca karikatür ve bazı köşe yazılarında haber kaynaklarına başvurulmamaktadır. Bunların oranı ise, %18,0 (134)'dir.

Tablo 10. Haberlerde Yer Alan Aktörler

AKTÖRLER	HABER SAYISI	YÜZDE
AB yetkilisi	175	16,1
Türk AB yetkilisi	6	0,6
AB büyükelçisi	3	0,3
ABD yetkilisi	33	3,0
Türkiye Cumhurbaşkanı	29	2,7
Türk hükümeti yetkilileri	297	27,4
TSK	21	1,9
MGK	25	2,3
STK	39	3,6
İktidar partisinin temsilcisi	8	0,7
Muhalefet partisinin temsilcisi	59	5,4
Üniversite, bilimadamı	27	2,5
Halk	23	2,1
AB'ye üye ülke yetkilisi	206	19,0
KKTC	50	4,6
Kıbrıs Rum Kesimi	36	3,3
Medya	31	2,9
Emekli TSK mensubu	2	0,2
Diğer	14	1,3
TOPLAM	1084	100,0

Haberde adı geçen, görüş beyan eden, kaynak olarak gösterilen kişi/kişiler haberde yer alan aktörler olarak nitelendirilmektedir. AB konulu haberlerde aktörlerin ağırlıklı olarak resmi nitelikli kişilerden oluştuğu görülmektedir. Haberlerde en fazla yer alan aktör konumunda, %27,4 oranıyla “Türk hükümeti yetkilileri” bulunmaktadır. “AB’ye üye ülke yetkililerinin haberlerde habere konu olma yada habere kaynaklık etme oranı %19,0 iken, “AB yetkilileri”nin %16,1’dir.

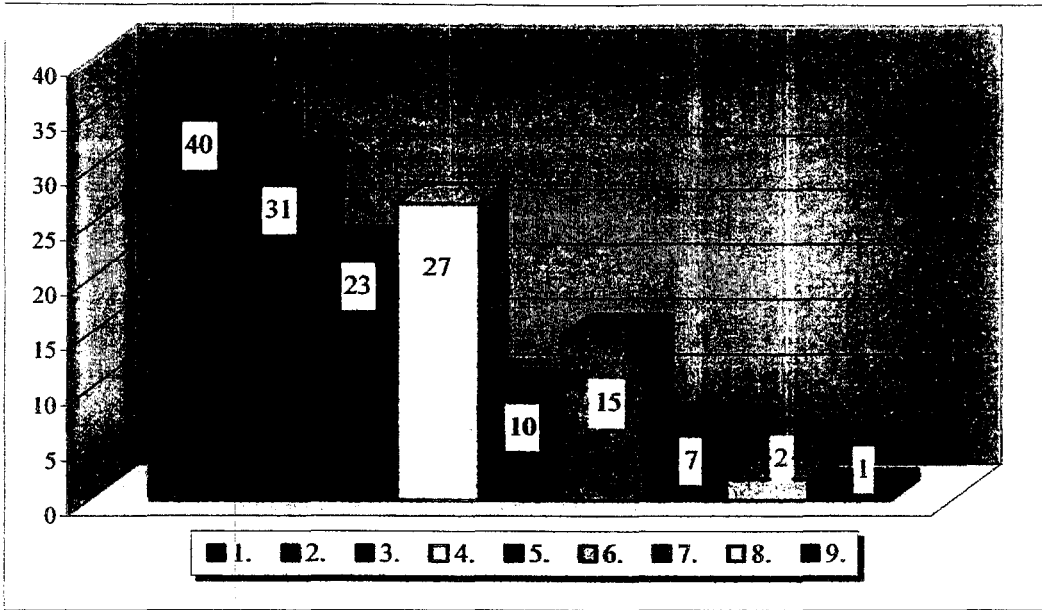
Ayrıca, “Muhalefet Partisinin Temsilcisi” (%5,4), “Sivil Toplum Kuruluşları” (%3,6), “Üniversite” (%2,5), “Halk” (%2,1) gibi resmi kaynaklar dışındaki farklı çevrelerin görüşlerinin ve kendilerinin haberlerde alternatif düşünceler ve dolayısıyla aktörler olarak son derece kısıtlı bir çerçevede konumlandırıldığı görülmektedir. Bu durum ise haberlerdeki çeşitliliği ve farklı perspektifleri ortaya koyabilmeyi engeller niteliktedir.

Tablo 11. Haberin Niteliği

NİTELİĞİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Açıklama	91	13,9
İddia	76	11,6
Eleştiri	196	30,0
Beklenti	62	9,5
Çözüm önerisi getirme	28	4,3
Destek	128	19,6
Bilgilendirme	60	9,2
Rutin	12	1,8
TOPLAM	653	100,0

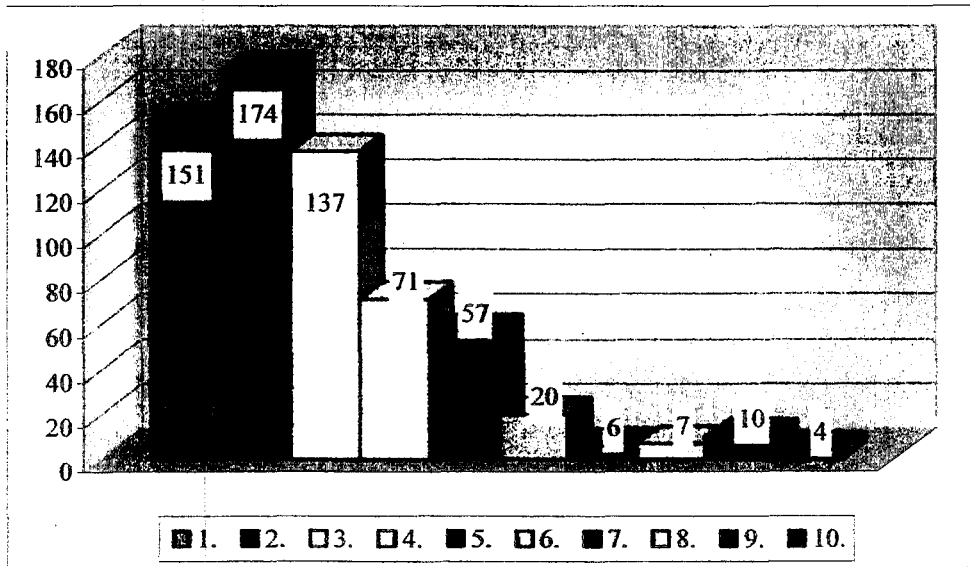
Haberler niteliği açısından ele alındığında, gazetelerde en fazla “eleştiri” (%30,0) nitelikli haberlerin yer aldığı dikkati çekmektedir. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta, eleştiri nitelikli haberler; AB’nin kararları, hükümetin AB konulu çalışmaları/stratejisi, AB’ye üye ülke yetkililerinin açıklamaları gibi geniş bir yelpazedeki konu dizgesini içerebilmektedir. Dolayısıyla eleştiri nitelikli haberler ne sadece AB’nin, ne de Türkiye’nin AB’ye girme çabalarının eleştirisini yansıtmaktadır. Söz konusu eleştiri hem dışsal hem de içsel odaklı olabilmektedir. Bu durum diğer haber nitelikleri için de geçerlidir.

Haberin niteliğine göre dağılımında ikinci sırada %19,6 oranı ile “destek” bulunmaktadır. Açıklamanın oranı %13,9 iken, iddia %11,6, beklenti ise %9,5’dir. Bu bulgular ışığında; aslında kamuoyunun belki de konu itibarıyla en çok ihtiyaç duyduğu ya da duyması gerektiği “bilgilendirme”nin genel değerlendirme içindeki oranı sadece %9,2’dir. Söz konusu bu durum, kamuoyunun; AB’nin yapısı, AB-Türkiye ilişkileri ya da AB’ne tam üyelik durumunda Türk toplumunun karşılaşacağı yapı hakkında bilinmeyenlerin açıklığa kavuşturulamamasını da beraberinde getirmektedir. Yetersiz bilgilendirme kamuoyundaki tartışmaları bir kısır döngüye sokabilmekte, ilerideki bir gelecek şokuna da zemin hazırlayabilmektedir.

Grafik 2. Haberin Birinci Sayfadaki Sırası

Haberlerin birinci sayfadaki sıralaması değerlendirildiğinde; AB konulu haberlerin daha çok gazete sayfalarının üst bölümlerinde, yani okuyucunun dikkatini çekecek bölgelerden okur kitlesine aktarıldığı dikkati çekmektedir. Bu durum Türkiye'nin belki de geleceğini şekillendirecek bir konunun, gazeteler tarafından da önemsendiğinin en somut göstergesidir. Gazetelerde yayımlanan AB konulu haberler birinci sayfada alttan üste doğru gidildikçe belirgin oranda artış göstermektedir.

Grafik 3. Haberin İç sayfadaki Sırası

AB konusunda iç sayfalarda yayımlanan haberlerin %26,6'sı (174) ikinci sırada yer alırken, %23,1'i (151) ilk sırada bulunmaktadır. İç sayfalarda, AB konulu haberler her ne kadar ikinci sırada daha çok yayımlansa da, haber sırasında ilk beş sırada yer alan haberler tüm haberlerin %90,3'ünü (590) oluşturmaktadır.

Tablo 12. Zirve Dönemlerine Göre Gazetelerde Avrupa Birliği Konulu Haberlere Ayrılan Alanlar

ALAN İFADELERİ	LÜKSEMBURG	HELSİNKİ	SELANİK
Haberin birinci sayfada kapladığı toplam alan	10.799	10.633	5.592
Haberin iç sayfada kapladığı toplam alan	50.434	74.677	41.364
Birinci sayfada haber başlığının kapladığı alan	3.409	3.417	2.108
Birinci sayfada haber metninin kapladığı alan	4.635	4.375	2.033
Birinci sayfada fotoğrafın kapladığı alan	2.531	1.918	1.254
İç sayfada haber başlığının kapladığı alan	5.097	8.902	5.078
İç sayfada haber metninin kapladığı alan	39.112	56.474	27.568
İç sayfada fotoğrafın kapladığı alan	5.151	9.632	7.231
TOPLAM	121.168	170.028	92.228

Not: Tablodaki sayısal veriler cm² dir.

Zirve dönemlerine göre gazetelerde AB konulu haberlere ayrılan alanlar incelendiğinde, yayımlanan haber sayısına paralel olarak en fazla alanın Helsinki Zirvesi dönemine ait olduğu görülmektedir. Gazetelerde yayımlanan haberlerin alansal dağılımında ikinci sırada Lüksemburg, son sırada ise, Selanik Zirvesi dönemi bulunmaktadır. Helsinki Zirvesi döneminde yayımlanan haberlerin sayfalarda kapladığı alan her ne kadar Lüksemburg Zirvesi döneminden fazla olsa da; Lüksemburg Zirvesi döneminde birinci sayfalardaki haberlerin kapladığı alan (10.799), Helsinki Zirvesi döneminden (10.633) fazladır. Ayrıca, birinci sayfada haber başlığının kapladığı toplam alan ile aynı sayfada haber metninin kapladığı alanın birbirine çok yakın değerlerde olması da dikkat çekicidir. Bu bağlamda, gazetenin birinci sayfalarında haber başlığının ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Selanik Zirvesi döneminde ise iç sayfalarda haberi destekleyen görsel materyallerin yoğunluklu olarak kullanıldığı ön plana çıkmaktadır. Bu zirve döneminde iç sayfalarda görsel materyallerin kapladığı toplam alan 7231cm² iken habere çok fazla alanın ayrıldığı Lüksemburg Zirvesinde bu alan 5151cm² dir.

Tablo 13. Sürmanşet Ya Da Manşetlerde Türkiye-AB İlişkilerinin Görünümü

YANSITILAN GÖRÜNÜM	HABER SAYISI	YÜZDE
AB'nin Türkiye'ye ihtiyacının olduğu	1	0,2
AB'ne tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği	5	0,8
AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı	7	1,1
Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda aldığı kararlarla tavizler verdiği	1	0,2
Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda şansının olmadığı	2	0,3
AB'ne üyelik konusunda ilerlemenin yetersizliği	4	0,6
AB'nin Türkiye'nin adaylığına olumsuz baktığı	3	0,5
Türkiye'nin AB'ye tepkisi	15	2,3
Sürmanşet ya da manşette yer almıyor	615	94,2
TOPLAM	653	100,0

Sürmanşet ya da manşetlerde, AB ile ilgili yansıtılan görüşler ele alındığında, en çok ön plana çıkan olgunun “Türkiye'nin AB'ye tepkisi” olduğu görülmektedir. Türkiye aleyhine AB tarafından alınan kararlar ve yapılan açıklamalar bu görüşün haberdan yoğunluklu olarak yansıtılmasına neden olmaktadır. Ayrıca farklı zirve dönemlerine ait sürmanşet ya da manşetlerde, “AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı” ve “AB'ye tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği” gibi Türkiye'yi olumlayan ifadelerin yanı sıra; tam tersi bir imajı, yansıtan “AB'ye üyelik konusunda ilerlemenin yetersiz” olduğu ya da “AB'nin Türkiye'nin adaylığına olumsuz baktığı” gibi görüşleri ön plana çıkaran ifadeler de başlıklarda bulunmaktadır. Başlıklardan yansıyan görüşler zirveler ve gazeteler bazında yapılan değerlendirmede daha fazla anlam ifade edecektir.

Tablo 14. Haberin Avrupa Birliğine İlişkin Kapsadığı Temel Konular

TEMEL KONULAR	HABER SAYISI	YÜZDE
Serbest dolaşım	5	0,7
Hukuk	11	1,6
Ortak politikalar	17	2,5
Ekonomi	12	1,7
Sosyal alan	13	1,9
Bilim	-	-
Temel sorunlar ve beklentiler	401	58,3
Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler	72	10,5
AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile ilişkiler	114	16,6
Magazin	16	2,3
Diğer	27	3,9
TOPLAM	688	100,0

Gazetelerde yayımlanan haberlerin AB'ne ilişkin kapsadığı temel konular incelendiğinde; Avrupa Birliği Müktesebatı'na ilişkin temel konuların haberlerde nadiren ele alındığı dikkati çekmektedir. AB Müktesebatı içerisinde yer alan 30 başlık, 6 temel konu olarak (Serbest dolaşım, Hukuk, Ortak politikalar, Ekonomi, Sosyal Alan, Bilim) bu araştırmada ele alınmaktadır.

Gazete haberlerinde yoğunluklu olarak ele alınan temel konular ise “temel sorunlar ve beklentiler” (%58,3) ile “AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile AB odaklı ilişkiler” (%16,6) dir. Ayrıca haberlerde %2,3 oranında “magazin” ve %3,9 oranında da “diğer” konular işlenmektedir.

Bütün yeni aday ülkeler için olduğu gibi, Türkiye için de tam üyelik sürecinde AB Müktesebatı'na uyum bir zorunluluktur. Türkiye bu müktesebata uyum yeteneği gösterdiği ölçüde tam üyelik sürecini hızlandıracak, uyumu geciktirdiği ölçüde de tam üyelik ile ilgili sürecin uzağında kalmaya devam edecektir. Bu bağlamda sadece yönetsel kadro tarafından alınan kararlar ve yürürlüğe sokulan kanunlar yeterlilik ifadesi olmayıp, müktesebata ilişkin uygulama ve toplumsal uyum AB nezninde bir başarı kriteri olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla kamuoyunun AB Müktesebatı hakkında bilgi seviyesini yükseltmek ve uyum konusunda bilinçlendirmek bir gereklilik olsa da, haberlerin bu kritik açmaza ilişkin içerikleri okur kitlesine sunduğunu söylemek olanaklı değildir. Çünkü AB'ye ilişkin haberlerin en yoğun olduğu zirve dönemlerinde bile gazetelerde, AB Müktesebat'ını kapsayan 6 temel konuda (-ki temel

konuların alt başlık açılımı AB Müktesebatını oluşturan 30 başlığa karşılık gelmektedir) sadece %8,4 (58 haber) oranında (ilk altı temel konunun toplam yüzdesi ve haber sayısı) haber yer almaktadır.

Haberlerin AB'ye ilişkin kapsadığı alt konular değerlendirildiğinde ise şu sonuçlara ulaşılmaktadır.

Tablo 15. Serbest Dolaşım Kategorisinin Alt Kategorileri

SERBEST DOLAŞIM ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Malların serbest dolaşımı	1	20,0
Kişilerin serbest dolaşımı	4	80,0
Hizmetlerin serbest dolaşımı	-	-
Sermayenin serbest dolaşımı	-	-
TOPLAM	5	100,0

Haberlerin AB'ye ilişkin kapsadığı alt konular incelendiğinde, serbest dolaşım kategorisi içerisinde en fazla haberin “kişilerin serbest dolaşımı”(%80) ile ilgili olduğu; sadece 1 (%20) haberin “malların dolaşımı” konusuna değindiği, buna karşılık AB Müktesebatı başlıkları içerisinde yer alan “hizmetlerin” ve “sermayenin” serbest dolaşımını konularında ise gazetelerde hiçbir haberin yayınlanmadığı görülmektedir.

Tablo 16. Hukuk Kategorisinin Alt Kategorileri

HUKUK ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Şirketler hukuku	-	-
Adalet ve içişleri	8	72,7
Kurumlar	3	27,3
TOPLAM	11	100,0

Hukuk kategorisine toplam 11 haberde yer verildiği görülmektedir. Gazetelerde farklı zirve dönemlerinde yayınlanan toplam 11 haberin, 8'i (%72,7) “adalet ve içişleri” ve 3'ü (%27,3) de “kurumlar” ile ilgilidir. Gazetelerde “şirketler hukuku” konusunda ise hiçbir haber yer almamaktadır.

Tablo 17. Ortak Politikalar Kategorisinin Alt Kategorileri

ORTAK POLİTİKALAR ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Rekabet	-	-
Ortak tarım	3	17,6
Ortak balıkçılık	-	-
Ortak taşımacılık	1	5,9
Ortak dış ve güvenlik	13	76,5
Dış ilişkiler	-	-
Bölgesel politikalar	-	-
TOPLAM	17	1000

Ortak politikalar kapsamında toplam 17 haber okuyucuya aktarılmıştır. Bu haberlerin 13'ünün (%76,5) "ortak dış ve güvenlik" alt kategorisinde yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Ortak dış ve güvenlik alt kategorisi ile ilgili yayınlanan haberlerdeki bu yoğunlaşma; Türk ordusunun etkin gücünün AB ve Türk hükümeti yetkilileri tarafından dile getirilmesinin bir sonucu olarak nitelendirilebilir. Ayrıca "ortak tarım" alt kategorisinde 3 (%17,6) ve "ortak taşımacılık" alt kategorisinde ise, 1(%5,9) haber, gazetelerde yer almaktadır. Ancak, AB Müktesebatı içerisinde yer alan "rekabet", "ortak balıkçılık", "dış ilişkiler" ve "bölgesel politikalar" alt kategorileri ile ilgili hiçbir haber okur kitlesine yansıtılmamaktadır.

Tablo 18. Ekonomi Kategorisinin Alt Kategorisi

EKONOMİ ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Vergilendirme	1	5,6
Ekonomik-parasal birlik	7	38,8
Sanayi politikaları	4	22,2
KOBİ'ler	1	5,6
Mali kontrol	1	5,6
Mali ve bütçesel hükümler	-	-
Gümrük birliği	2	11,1
Enerji	-	-
Telekomünikasyon	2	11,1
TOPLAM	18	100,0

Ekonomi kategorisi kapsamında yer alan alt kategoriler ile ilgili, farklı zirve dönemlerinde toplam 18 haberin yayımlandığı; bu haberlerin ise %38,8'inin AB'ye üye ülkeler dahilinde de sıklıkla tartışma konusu olan "ekonomik ve parasal birlik" alt kategorisine ilişkin olduğu görülmektedir.

Haberlerde, “mali ve bütçesel hükümler” ile “enerji” alt kategorisine yer verilmezken; gazeteler okur kitlesine “sanayi politikaları” (%22,2), “gümrük birliği” (%11,1), “telekomünikasyon” (%11,1), “vergilendirme”(5,6), alt kategorilerinde bilgi aktarmaktadır.

Tablo 19. Sosyal Alan Kategorisinin Alt Kategorileri

SOSYAL ALAN ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Sosyal politika ve istihdam	1	7,7
Kültür ve görsel-ışitsel (audio-visual)	3	23,1
Çevre	1	7,7
Tüketicinin korunması ve sağlık	8	61,5
TOPLAM	13	100,0

Gazetelerde incelenen üç zirve döneminde toplam 13 haber sosyal alan kategorisine değinmektedir. Sosyal alan kategorisi içerisinde yer alan haberlerin %61,5'i “tüketicilerin korunması ve sağlık”, %23,1'i “kültür ve görsel ışıtsel”, %7,7'si “sosyal politika ve istihdam” ve yine %7,7'si de “çevre” alt kategorileri ile ilgilidir.

Bilim kategorisi kapsamında incelenen ve AB Müktesebatı başlıklı içerisinde de önemli bir yer tutan; “istatistik”, “bilim ve araştırma” ile “eğitim, staj ve gençlik” alt kategorileri ile ilgili hiçbir haberin gazetelerde ye almaması önemli bir noktadır. Özellikle Türkiye'deki genç nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda “eğitim, staj ve gençlik” ve Türkiye'nin bilgi toplumu olabilme konusunda AB ülkelerinden geri kalmışlığı düşünüldüğünde de “bilim ve araştırma” alt kategorileri ayrı bir önem kazanmaktadır. Dolayısıyla gazetelerin bu kategorilere ilişkin bilgileri haberler içerisinde vermemesi önemli bir eksikliklerdir.

Tablo 20. Temel Sorunlar Ve Beklentiler Kategorisinin Alt Kategorileri

TEMEL SORUNLAR VE BEKLENTİLER ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Kıbrıs sorunu	113	20,4
Güney Doğu Sorunu	10	1,8
İnsan hakları	90	16,3
Aday adaylığı	134	24,2
Tam üyelik	162	29,3
Ege sorunu	36	6,5
Ekonomik sorunlar	8	1,5
TOPLAM	553	100,0

AB konulu haberlerin büyük oranda “temel sorunlar ve beklentiler kategorisi” içerisinde yer alan alt kategorilerle ilgili olduğu görülmektedir. İncelenen haberlerin 553’ünde temel sorunlar ve beklentilere ilişkin vurgular yer almaktadır. Bu kategori içerisinde en fazla haberin, “tam üyelik” (%29,3) alt kategorisi konusunda yayımladığı dikkati çekmektedir. Ayrıca, Türkiye’nin “aday adaylığı” ile ilgili de toplam 134 (%24,2) haber okuyucuya aktarılmaktadır.

Temel sorunlar ve beklentiler kategorisinin temel sorunlar bölümünü kapsayan haberlerin ise; %20,4’ünün “Kıbrıs sorunu”, %16,3’ünün insan hakları”, %6,5’inin “Ege sorunu”, %1,8’inin “Güney Doğu sorunu ve %1,5’inin de “ekonomik sorunlar” bağlamında özellikle AB’nin zirve dönemlerinde öne sürdüğü şartlarla ilgili olduğu görülmektedir.

Tablo 21. Sivil Toplum Kuruluşları Ve AB Konulu Etkinlikler Kategorisinin Alt Kategorileri

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE AB KONULU ETKİNLİKLER ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Baskı grupları (siyasi partiler, demokratik kitle örgütleri)	10	13,5
Avrupa Birliği konulu panel, konferans, toplantı	2	2,7
Ulusal Program	11	14,9
Uyum Paketi	51	68,9
TOPLAM	74	100,0

Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler kategorisi kapsamında toplam 74 haber gazetelerde yayımlanırken, bu haberlerin %68,9’u “uyum paketi”, %14,9’u

“Ulusal program”, %13,5’i “baskı grupları” ve %2,7’si de “AB konulu panel, konferans, toplantı” ile ilgilidir.

Tablo 22. Avrupa Birliği’ne Üye/Aday Ülkeler Ve ABD İle İlişkiler Kategorisinin Alt Kategorileri

AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYE/ADAY ÜLKELER VE ABD İLE İLİŞKİLER ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Avrupa Birliği’ne üye ülkelerle ilişkiler	72	58,6
Avrupa Birliği’ne aday ülkelerle ilişkiler	2	1,6
Amerika Birleşik Devletleri ile AB odaklı ilişkiler	11	8,9
AB-Türkiye ilişkileri tarihi	7	5,7
AB-Türkiye ilişkilerinde Türk Hükümetinin politikaları	31	25,2
TOPLAM	123	100,0

Avrupa Birliği’ne üye/aday ülkeler ve ABD ile AB odaklı ilişkiler kategorisinde toplam 123 haber yayımlanırken, bu haberlerin yarısından fazlası (%58,6), “AB’ye üye ülkelerle ilişkiler” alt kategorisi ile ilgilidir. Ayrıca, “AB-Türkiye ilişkilerinde Türk Hükümeti’nin politikaları”nı olumlayan ya da eleştiren haberlerin oranı ise %25,2’dir.

Aslında pratikte doğrudan bir etkinin varlığından söz etmek olanaklı olmasa da; hükümet ve kamuoyunun bir bölümü tarafından ABD’nin AB üzerinde etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda gazetelerde de “ABD ile AB odaklı ilişkiler” alt kategorisi ile ilgili 11 (%8,9) haberin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu temel kategori çerçevesinde 7 haber (%5,7) “AB-Türkiye ilişkileri tarihi” ve 2 haber de (%1,6) “AB’ye aday ülkelerle ilişkiler” konularındadır.

Tablo 23. Magazin Kategorisinin Alt Kategorisi

MAGAZİN ALT KATEGORİLERİ	HABER SAYISI	YÜZDE
Siyasal magazin	3	18,8
Spor	-	-
Kültür-Sanat	3	18,8
Zirve notları	10	62,4
TOPLAM	16	100,0

Gazetelerde her ne kadar AB Müktesebatı içerisinde yer alan bazı başlıklar ile ilgili haberler yer almasa da, farklı zirve dönemlerine ait toplam 16 haberin magazin içerikli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu haberlerin %62,4'ü "Zirve notları"na, %18,8'i "siyasal magazin"e ve yine %18,8'i de "kültür-sanat"a değinmektedir. Burada açıklanması gereken nokta; zirve notları ile zirve sonrası yenilen yemek, liderlerin yaptıkları espriler, vb.; siyasal magazin ile Türk Başbakanı ile başbakan yardımcısının bir örnek giyinmesi vb. ve kültür-sanat ile de "Türkiye'den önce Türkçe Girdi" gibi olayların haberlerde okuyucuya yansıtılması durumu ifade edilmektedir.

Tablo 24. Diğer Alt Kategoriler

DİĞER ALT KATEGORİLER	HABER SAYISI	YÜZDE
Medyanın eleştirisi	15	55,6
Türk Silahlı Kuvvetleri	6	22,2
Yerel yönetimler	1	3,7
Yemek kültürü	3	11,1
Diğer aday ülkelerle Türkiye'nin karşılaştırılması	2	7,4
TOPLAM	27	100,0

Diğer alt kategoriler kapsamında ise toplam 27 haberin yayımlandığı ve bunlardan da %55,6 gibi büyük bir çoğunluğunun "medyanın eleştirisi" üzerine kurgulandığı görülmektedir. Medyanın eleştirisi ile ilgili haberler genelde köşeyazısı şeklinde okuyucuya sunulmaktadır. Özellikle, Cumhuriyet gazetesinin köşeyazarları, zirve dönemlerinde diğer gazetelerin coşkulu tavırlarını eleştiren yazıları kaleme almaktadırlar. Diğer kategorisi içerisinde yer alan alt kategorilerden; %22,2'si, "Türk Silahlı Kuvvetleri", %11,1'i "yemek kültürü", %7,4'ü "diğer aday ülkelerle Türkiye'nin karşılaştırılması" ve %3,7'si de "yerel yönetimler" ile ilgilidir.

3.1.2. Gazetelerin Farklı Zirve Dönemlerine İlişkin Avrupa Birliği'ne Bakışı

Gazetelerin Avrupa Birliği'ne bakışını, incelenen zirve dönemleri bazında ayrı ayrı ele aldığımızda ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Gazetelerin, AB'ye bakışında zirve dönemlerine göre farklılıklar ve gazetelerin bakış açıları bağlamında birbirlerinden ayrışan özellikleri daha net görülebilmektedir.

3.1.2.1. Lüksemburg Zirvesi Dönemi

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi ile ilgili olarak; incelenen gazetelerin, 7-18 Aralık 1997 tarihleri arasındaki süreçte (12 gün) yayınlanan gazete sayıları incelenmiştir.

Tablo 25. Haberlerin Sayfalara Göre Dağılımı

SAYFA	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Birinci Sayfa	25	37,3	21	24,1	21	29,2
İç sayfa	42	67,2	66	75,9	51	70,8
TOPLAM	67	100,0	87	100,0	72	100,0

Lüksemburg Zirvesi döneminde incelenen gazetelerde yayımlanan haberlerin sayfalara göre dağılımı incelendiğinde; bu zirve döneminde en fazla haberin 87 haber ile Hürriyet Gazetesi'nde, en az haberin ise, 67 haber ile Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlandığı görülmektedir. Bu dönemde Zaman Gazetesi'nde ise toplam 72 haber okuyucuya sunulmuştur.

Hürriyet ve Zaman gazetelerinde birinci sayfada yayımlanan haberlerin sayısı (21) aynıken, Cumhuriyet Gazetesi'nin birinci sayfa haberlerinin toplamı 25 (%37,3)'dir. Dolayısıyla, Cumhuriyet Gazetesi'nin bu zirve döneminde AB konulu haberleri diğer gazetelere göre daha fazla ön plana çıkardığını söylemek olanaklıdır.

Tablo 26. Haberlerin Sayfadaki Konumuna Göre Dağılımı

KONUM	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Sürmanşet	-	-	1	1,1	4	5,6
Manşet	5	7,5	5	5,7	5	6,9
Üst kuşak	31	46,3	48	55,3	29	40,3
Göbek	25	37,2	18	20,7	24	33,3
Alt Kuşak	5	7,5	15	17,2	10	13,9
Tam sayfa	1	1,5	-	-	-	-
TOPLAM	67	100,0	87	100,0	72	100,0

Haberlerin sayfadaki konumlarına göre dağılımı ele alındığında; Cumhuriyet Gazetesi'nin yayın ilkesi gereği sürmanşetten hiç haber vermediği, buna karşılık Zaman Gazetesi'nin 4 (%5,6) ve Hürriyet Gazetesi'nin de 1 (%1,1) haberi sürmanşetten okur kitlesine sunduğu görülmektedir. Manşetten verilen haberlerin sayısı tüm gazetelerde aynıken, AB konulu habere tam sayfa ayıran tek gazete Cumhuriyet Gazetesi'dir. Ayrıca, sayısal verilerde dikkati çeken bir diğer nokta da üç gazetede üst kuşaktan verilen haberlerde bir yoğunlaşmanın varlığıdır.

Tablo 27. Haberlerin Sunum Şekline Göre Dağılımı

SUNUM	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Haber	30	44,8	52	59,8	52	72,2
Başyazı	-	-	-	-	-	-
Köşeyazısı	25	37,3	29	33,3	16	22,2
Röportaj	1	1,5	-	-	1	1,4
Haber-röportaj	-	-	-	-	2	2,8
Araştırma-inceleme	-	-	2	2,3	-	-
Karikatür	11	16,4	4	4,6	1	1,4
TOPLAM	67	100,0	87	100,0	72	100,0

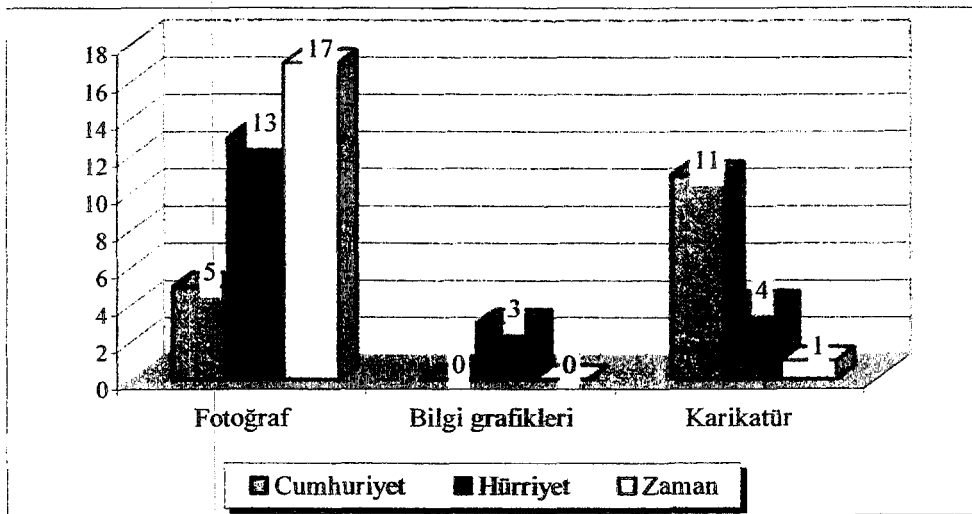
Haberlerin sunum şekline göre dağılımında; her üç gazetede haber sunum şekli doğal olarak ağırlıklıdır. Fakat, Zaman Gazetesi'nde "haber" sunum şekli yayımladığı haberler içerisinde %72,2 gibi büyük bir oranı kapsamaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi'nde diğer gazetelerden farklı olarak "karikatür"ün, Hürriyet Gazetesi'nde ise "köşeyazısının" daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca, bu zirve döneminde sadece Zaman Gazetesi'nde "haber-röportaj" sunum şeklinin kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 28. Haberlerin Düzenleme Biçimine Göre Dağılımı

DÜZENLEME BİÇİMİ	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Araştırma haber	-	-	1	1,1	-	-
Derleme haber	5	7,5	8	9,2	-	-
Tematik Haber	8	11,9	18	20,7	15	20,8
Bilgi haber	5	7,5	4	4,6	1	1,4
Olay haber	13	19,4	22	25,3	39	54,2
Öykü haber	-	-	1	1,1	-	-
Yorum	25	37,3	29	33,4	16	22,2
Mizah	11	16,4	4	4,6	1	1,4
TOPLAM	67	100,0	87	100,0	72	100,0

Haberlerin düzenleme biçimine göre dağılımında, sadece Hürriyet Gazetesi'nin "araştırma haber" (%1,1) ve "öykü haber" (%1,1) yayınladığı; Cumhuriyet Gazetesi'nde "mizah haberin (%16,4), Hürriyet'te "tematik" haberin (%20,7) ve Zaman Gazetesi'nde de "olay" haberin (%54,2) diğer gazetelere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Grafik 4. Haberleri Destekleyen Görsel Materyallerin Dağılımı

Haberi destekleyen görsel materyallerde, bilgi grafiğini kullanan tek gazete Hürriyet'tir. (%3,4). En fazla fotoğraf Zaman Gazetesi'nde (%23,6), en fazla karikatür ise Cumhuriyet Gazetesi'nde (%16,4) yer almaktadır. Ayrıca haberi destekleyen önemli görsel materyallerden biri olan fotoğrafın Cumhuriyet Gazetesi'nde bu zirve döneminde nadiren (%7,5) okur kitlesine sunulduğu da dikkati çeken diğer bir önemli noktadır.

Tablo 29. Üretim Bakımından Haber Kaynaklar

HABER KAYNAKLARI	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Birinci el kaynaklar	54	80,6	63	72,4	66	91,7
İkinci el kaynaklar	13	19,4	24	27,6	6	8,3
TOPLAM	67	100,0	87	100,0	72	100,0

Üretim bakımından haber kaynakları ele alındığında, birinci el kaynakların incelenen her üç gazetede ağırlıklı olarak ön planda olduğu görülmektedir. Birinci el kaynağın en fazla yer aldığı gazete Zaman Gazetesi (%91,7)'dir. Hürriyet Gazetesi'nde ise diğer gazetelerden daha fazla oranda ikinci el kaynak (%27,6) bulunmaktadır.

Tablo 30. Yapısı Bakımından İç/Dış Haber Kaynakları

İÇ/DIŞ HABER KAYNAKLARI	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İç resmi kaynaklar	13	16,0	28	27,4	12	16,1
Dış resmi kaynaklar	11	13,6	30	29,4	19	25,7
İç özel kaynaklar	15	18,5	10	9,8	17	23,0
Dış özel kaynaklar	5	6,2	6	5,9	5	6,8
İç haber ajansları	3	3,7	-	-	-	-
Dış haber ajansları	2	2,5	2	2,0	2	2,7
Diğer iç haber organları	2	2,5	1	1,0	-	-
Diğer dış haber organları	6	7,4	14	13,7	6	8,1
Yok	24	29,6	11	10,8	13	17,6
TOPLAM	81	100,0	102	100,0	74	100,0

Yapısı bakımından iç/dış haber kaynakları incelendiğinde, Cumhuriyet Gazetesi'nin daha çok "iç özel kaynaklara" (%18,5), Hürriyet (%29,4) ve Zaman (%25,7) Gazetelerinin ise "dış resmi" kaynaklara dayandırarak haberleri kurguladığı dikkati çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi Lüksemburg zirvesi döneminde tüm iç/dış haber kaynak kategorilerinden yararlanırken; Hürriyet Gazetesi "iç haber ajansları"na Zaman Gazetesi ise "İç haber ajansları" ve "diğer iç haber organları"na haber kaynağı olarak başvurmamaktadır. Ayrıca, Hürriyet Gazetesi'nin iç/dış haber kaynaklarının %13,7 gibi önemli bir bölümünü "diğer dış haber organları" oluşturmaktadır.

Tablo 31. Haberde Yer Alan Aktörler

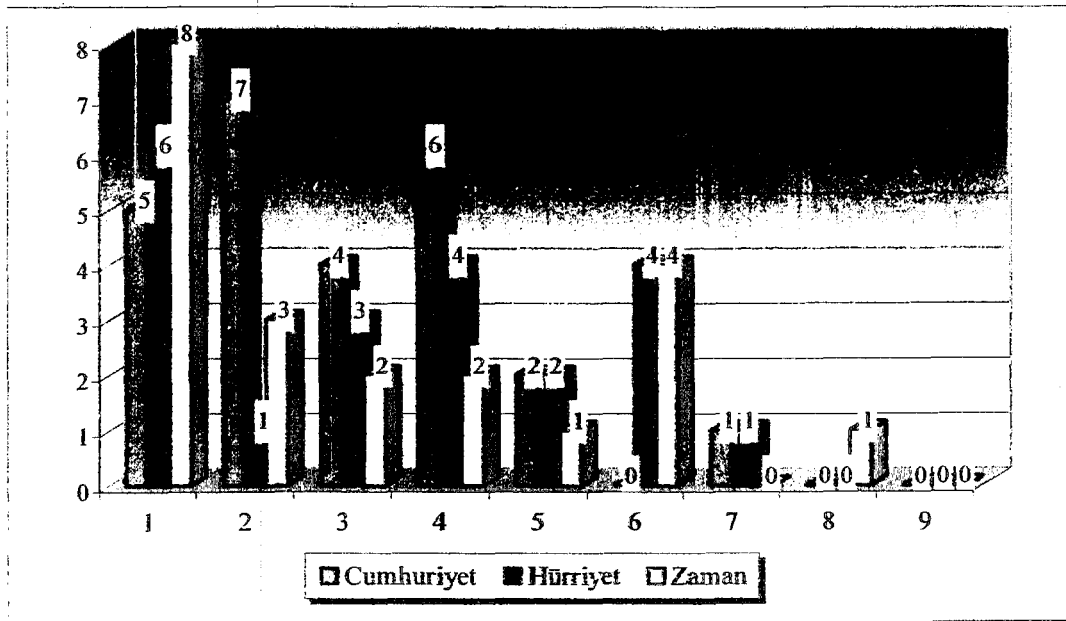
AKTÖRLER	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AB yetkilisi	21	16,4	26	19,4	24	24,3
Türk AB yetkilisi	1	0,8	1	0,7	-	-
AB büyükelçisi	-	-	-	-	-	-
ABD yetkilisi	2	1,6	8	5,9	5	5,1
Türkiye Cumhurbaşkanı	3	2,3	4	3,0	1	1,0
Türk hükümeti yetkilileri	40	31,3	40	29,6	18	18,2
TSK	1	0,8	-	-	1	1,0
MGK	-	-	-	-	-	-
STK	3	2,3	5	3,7	4	4,0
İktidar partisinin temsilcisi	2	1,6	-	-	4	4,0
Muhalefet partisinin temsilcisi	8	6,3	4	3,0	9	9,1
Üniversite, bilimadamı	-	-	2	1,5	4	4,0
Halk	3	2,3	1	0,7	-	-
AB'ye üye ülke yetkilisi	26	20,3	33	24,4	20	20,3
KKTC	9	7,0	6	4,4	2	2,0
Kıbrıs Rum Kesimi	5	3,9	4	3,0	2	2,0
Medya	4	3,1	-	-	1	1,0
Emekli TSK mensubu	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	1	0,7	4	4,0
TOPLAM	128	100,0	135	100,0	99	100,0

Haberlerde yer alan aktörlerin gazetelerdeki dağılımı ele alındığında Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetelerinde “Türk Hükümeti Yetkilileri”nin Zaman Gazetesi’nde ise “AB Yetkilileri”nin ön plana çıktığı görülmektedir. “AB Büyükelçisi ve “Emekli Türk Silahlı Kuvvetler Mensubu” bu zirve döneminde hiçbir gazetede aktör konumunda yer almamaktadır. Cumhuriyet Gazetesi’nde diğer gazetelerde yer almasına rağmen “üniversite/bilim adamı”, Hürriyet Gazetesi’nde “TSK”, “İktidar Partisinin Temsilcisi” ve “medya” Zaman Gazetesi’nde ise “Türk AB yetkilisi” ve “Halk” aktör olarak yer almaktadır.

Tablo 32. Haberin Niteliği

NİTELİĞİ	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Açıklama	6	9,0	16	18,4	7	9,7
İddia	10	14,9	19	21,8	11	15,3
Eleştiri	34	50,7	31	35,6	31	43,0
Beklenti	2	3,0	5	5,7	8	11,1
Çözüm önerisi getirme	3	4,5	1	1,1	3	4,2
Destek	11	16,4	14	16,1	10	13,9
Bilgilendirme	1	1,5	1	1,1	1	1,4
Rutin	-	-	-	-	1	1,4
TOPLAM	67	100,0	87	100,0	72	100,0

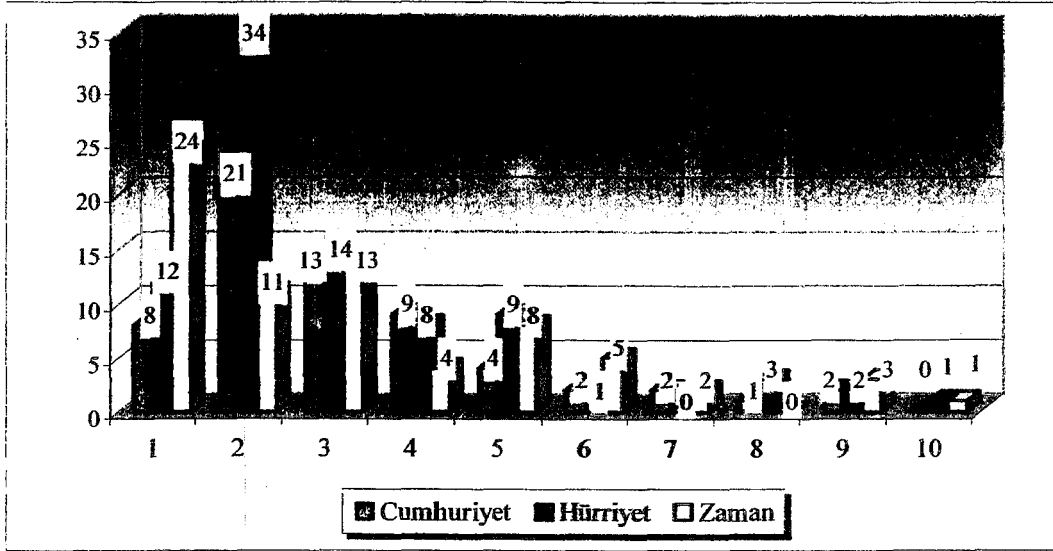
Gazetelerde yayımlanan haberlerin niteliklerine göre dağılımı incelendiğinde tüm gazetelerde “eleştiri”nin ağırlıklı olduğu dikkati çekmektedir. Bu zirve döneminde yayınlanan gazetelerde yayımlanan haberlerin sadece birer tanesi “bilgilendirme” nitelikli olup, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinde 3’er, Hürriyet Gazetesi’nde ise 1 haber, “çözüm önerisi getirme” niteliğini taşımaktadır.

Grafik 5: Haberin Birinci Sayfadaki Sırası

Haberlerin birinci sayfadaki sıralamasında tüm gazetelerde ilk beş sırada bir yoğunlaşma söz konusudur. Hürriyet ve Zaman gazeteleri’nde en fazla 1. sırada haber yayımlanırken, Cumhuriyet Gazetesi’nde AB konulu haberler 2. sırada daha ağırlıklı

yer almaktadır. Bu ise Hürriyet ve Zaman gazetelerinin AB konulu haberleri daha fazla ön plana çıkarttıklarının bir göstergesidir.

Grafik 6: Haberin İç Sayfadaki Sırası

Haberin iç sayfa sırasında, Cumhuriyet gazetesi birinci sayfadaki sıralamaya paralel bir şekilde iç sayfada da AB konulu haberleri ağırlıklı olarak 2. sırada vermektedir. Buna karşın Hürriyet Gazetesi birinci sayfada 1. sırada verdiği AB konulu haberleri iç sayfalarda 2. sıraya çekmektedir. Zaman Gazetesi ise iç sayfada da, birinci sayfa sıralamasına benzer şekilde haberleri birinci sırada vermektedir.

Tablo 33. Gazetelerde Avrupa Birliği Konulu Haberlere Ayrılan Alanlar

ALAN İFADELERİ	CUMHURİYET	HÜRRIYET	ZAMAN
Haberin birinci sayfada kapladığı toplam alan	2.742	4.036	4.021
Haberin iç sayfada kapladığı toplam alan	12.825	17.412	20.197
Birinci sayfada haber başlığının kapladığı alan	966	1.263	1.180
Birinci sayfada haber metninin kapladığı alan	1.631	1.358	1.646
Birinci sayfada fotoğrafın kapladığı alan	1.167	693	671
İç sayfada haber başlığının kapladığı alan	1.214	1.604	2.279
İç sayfada haber metninin kapladığı alan	11.122	13.081	14.909
İç sayfada fotoğrafın kapladığı alan	1279	1.794	2.078
TOPLAM	32.946	41.241	46.981

Lüksemburg Zirvesi döneminde gazetelerde AB konulu haberlere toplam 121.168cm² lik alan ayrılmaktadır. Bu toplam alan içerisinde en fazla paya Zaman Gazetesi sahip olup, bu zirve döneminde AB konulu haberlere en az yer ayıran gazete ise Cumhuriyet Gazetesi'dir.

Haberlere ayrılan toplam alan Zaman Gazetesi'nde daha fazla olmasına rağmen, Hürriyet Gazetesi'nin "birinci sayfada haber başlığının kapladığı alan" diğer tüm gazetelerden daha fazladır. Ayrıca, diğer dikkat çekici bir unsur da, Cumhuriyet gazetesi üç gazete içerisinde toplamda en az alanı ayırmasına karşın, bu gazetede "birinci sayfada fotoğrafın kapladığı alan" diğer gazetelerden daha fazladır.

Tablo 34. Haber Başlıklarında Avrupa Birliği İle İlgili Yansıtılan Görünüm

YANSITILAN GÖRÜNÜM	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AB'nin Türkiye'ye ihtiyacının olduğu	-	-	-	-	-	-
AB'ne tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği	-	-	-	-	-	-
AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı	-	-	-	-	1	1,4
Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda aldığı kararlarla tavizler verdiği	-	-	-	-	-	-
Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda şansının olmadığı	-	-	-	-	2	2,8
AB'ne üyelik konusunda ilerlemenin yetersizliği	-	-	-	-	1	1,4
AB'nin Türkiye'nin adaylığına olumsuz baktığı	2	3,0	-	-	1	1,4
Türkiye'nin AB'ye tepkisi	3	4,5	6	6,9	4	5,6
Sürmanşet ya da manşette yer almıyor	62	92,5	81	93,1	63	87,4
TOPLAM	67	100,0	87	100,0	72	100,0

Haber başlıklarında AB ile ilgili yansıtılan görünüm, Lüksemburg zirvesi döneminde gazeteler bazında incelendiğinde; her üç gazetede de "Türkiye'nin AB'ye tepkisi" ağırlıklı olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 35. Haberin Avrupa Birliği'ne İlişkin Kapsadığı Temel Konular

TEMEL KONULAR	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Serbest dolaşım	1	1,5	1	1,1	-	-
Hukuk	-	-	1	1,1	-	-
Ortak politikalar	-	-	-	-	-	-
Ekonomi	1	1,5	3	3,3	-	-
Sosyal alan	1	1,5	1	1,1	-	-
Bilim	-	-	-	-	-	-
Temel sorunlar ve beklentiler	43	64,1	53	61,2	44	56,4
Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler	2	3,0	2	2,2	-	-
AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile ilişkiler	18	26,9	24	27,8	34	43,6
Magazin	-	-	1	1,1	-	-
Diğer	1	1,5	1	1,1	-	-
TOPLAM	67	100,0	87	100,0	78	100,0

Haberlerin AB'ye ilişkin kapsadığı temel konular ele alındığında, her üç gazetede de “temel sorunlar ve beklentiler” ve “AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile AB odaklı ilişkiler” üzerine çok belirgin bir yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Öyle ki Zaman Gazetesi'nde bu iki temel konu dışında başka hiçbir temel konu haberlerde yer almamakta; Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde de AB Müktesebatı'na ilişkin başlıklar genel konu dağılımı içerisinde %3,3 düzeyini aşmamaktadır.

Serbest dolaşım kategorisine ilişkin alt kategorilerden sadece “kişilerin serbest dolaşımı” konusunda Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetesi'nde birer haber yer almaktadır. Hukuk kategorisinde ise sadece Hürriyet Gazetesi'nde “kurumlar” alt kategorisi ile bir haberin yayımlandığı görülmektedir. Ortak politikalar kategorisi içerisinde yer alan alt kategoriler ile ilgili bu zirve döneminde, gazetelerde hiçbir haber bulunmamaktadır.

Ekonomi kategorisinin alt kategorileri incelendiğinde, Zaman Gazetesi'nde bu alanda hiçbir haberin yayımlanmadığı, Cumhuriyet Gazetesi'nde ise “Gümrük Birliği” alt kategorisinde sadece bir haberin okuyucuya sunulduğu dikkati çekmektedir. Bu kategoride en fazla haberin bulunduğu gazete ise Hürriyet Gazetesi'dir. Bu gazetede; “ekonomik-parasal birlik”, “sanayi politikaları” ve “Gümrük Birliği” alt kategorilerinde birer haber yer almaktadır.

Sosyal alan kategorisinde Zaman Gazetesi'nde haber bulunmazken, Cumhuriyet'te "çevre" ve Hürriyet Gazetesi'nde ise "kültür ve görsel-ışitsel" alt kategorileri ile ilgili birer haber okuyucuya aktarılmaktadır. Diğer zirve dönemlerinde ve bu zirve döneminde bilim kategorisinde haber yer almamaktadır.

Tablo 36. Temel Sorunlar Ve Beklentiler Kategorisinin Alt Kategorileri

TEMEL SORUNLAR VE BEKLENTİLER ALT KATEGORİLERİ	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kıbrıs sorunu	14	20,6	13	22,0	3	5,7
Güney Doğu Sorunu	3	4,4	2	3,4	1	1,9
İnsan hakları	14	20,6	6	10,2	9	17,0
Aday adaylığı	6	8,8	18	30,5	25	47,1
Tam üyelik	28	41,2	20	33,9	14	26,4
Ege sorunu	3	4,4	-	-	1	1,9
Ekonomik sorunlar	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	68	100,0	59	100,0	53	100,0

Temel sorunlar ve beklentiler kategorisinde, Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetesi'nde ön plana çıkan alt kategori "tam üyelik", Zaman Gazetesi'nde ise "aday adaylığı"dır. Ayrıca, "Ege sorunu" Hürriyet Gazetesi'nde hiç yer bulmazken, tüm gazetelerde "ekonomik sorunlar" kategorisine ilişkin haber yer almaktadır.

Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler kategorisinin, alt kategorilerine ilişkin haberler incelendiğinde; Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetesi'nde "Baskı Grupları" alt kategorisi ile ilgili ikişer haberin yayınlandığı, Zaman Gazetesi'nde ise bu kategoriye ait haberin bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 37. Avrupa Birliği'ne Üye/Aday Ülkeler Ve ABD İle İlişkiler Kategorisinin Alt Kategorileri

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE/ADAY ÜLKELER VE ABD İLE İLİŞKİLER ALT KATEGORİLERİ	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle ilişkiler	13	92,9	21	63,6	22	62,9
Avrupa Birliği'ne aday ülkelerle ilişkiler	-	-	1	3,0	1	2,9
Amerika Birleşik Devletleri ile AB odaklı ilişkiler	1	7,1	4	12,1	2	5,7
AB-Türkiye ilişkileri tarihi	-	-	-	-	-	-
AB-Türkiye ilişkilerinde Türk Hükümetinin politikaları	-	-	7	21,2	10	28,6
TOPLAM	14	100,0	33	100,0	35	100,0

AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile AB odaklı ilişkilerin alt kategorilerinde; ağırlıklı alt kategorilerinin "Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle ilişkiler" konusu olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca, "AB- Türkiye İlişkileri Tarihi" alt kategorisi incelenen gazetelerde haber konusu olmaktan; Cumhuriyet Gazetesi'nde "AB'ye aday ülkelerle ilişkiler" ve "AB-Türkiye ilişkilerinde Türk hükümetinin politikaları" alt kategorilerinde de haber yer almamaktadır.

Bu zirve döneminde sadece Hürriyet Gazetesi'nde "Kültür-sanat" alt kategorisine ilişkin magazin içerikli bir haber yer almaktadır. Diğer alt kategorilere bakıldığında, Cumhuriyet Gazetesi'nde "Medyanın eleştirisi" ve Hürriyet Gazetesi'nde ise; "diğer aday ülkelerle Türkiye'nin karşılaştırılması" alt kategorilerinde sadece birer haberin okuyucuya aktarıldığı görülmektedir.

3.1.2.2. Helsinki Zirvesi Dönemi

Helsinki Zirvesi 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Gazetelerin, 5-16 Aralık 1999 tarihleri arasındaki süreçte (12 gün) yayınlanan sayıları incelenmiştir.

Tablo 38. Haberlerin Sayfalara Göre Dağılımı

SAYFA	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Birinci Sayfa	34	30,6	14	14,7	14	20,0
İç sayfa	77	69,4	81	85,3	56	80,0
TOPLAM	111	100,0	95	100,0	70	100,0

Helsinki zirvesi döneminde gazetelerde yer alan haberlerin sayfalara göre dağılımı incelendiğinde; en fazla haberin Cumhuriyet Gazetesi'nde (111), en az haberin ise Zaman Gazetesi'nde (70) yayımlandığı görülmektedir. Hürriyet Gazetesi'nde bu zirve döneminde yayımlanan haber sayısı ise 95'dir. Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haberlerin %30,6'sı birinci sayfada okuyuculara sunulurken, Zaman Gazetesi'nde bu oran %20,0 ve Hürriyet Gazetesi'nde ise %14,7'dir.

Tablo 39. Haberlerin Sayfadaki Konumuna Göre Dağılımı

KONUM	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Sürmanşet	-	-	3	3,2	1	1,4
Manşet	4	3,6	4	4,2	3	4,3
Üst kuşak	46	41,5	52	54,7	24	34,3
Göbek	45	40,5	27	28,4	29	41,4
Alt Kuşak	14	12,6	9	9,5	13	18,6
Tam sayfa	2	1,8	-	-	-	-
TOPLAM	111	100,0	95	100,0	70	100,0

Haberlerin sayfadaki konumları ele alındığında, Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri'nin AB konulu haberleri genelde "üst kuşak"tan, Zaman Gazetesi'nin ise "göbek"ten okuyucuya aktardığı dikkati çekmektedir. Hürriyet Gazetesi 3, Zaman Gazetesi 1 haberi sürmanşetten verirken; Cumhuriyet Gazetesi incelenen bir önceki zirve döneminde de olduğu gibi okuyucuya sürmanşetten haber aktarmaktadır. İncelenen gazeteler içerisinde haberi tam sayfa (2) olarak aktaran tek gazete Cumhuriyet Gazetesi'dir.

Tablo 40. Haberlerin Sunum Şekline Göre Dağılımı

SUNUM	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Haber	64	57,7	47	49,4	52	74,3
Başyazı	1	0,9	-	-	-	-
Köşeyazısı	34	30,6	39	41,0	13	18,6
Röportaj	2	1,8	2	2,1	1	1,4
Haber-röportaj	-	-	3	3,2	3	4,3
Araştırma-inceleme	-	-	1	1,1	-	-
Karikatür	10	9,0	3	3,2	1	1,4
TOPLAM	111	100,0	95	100,0	70	100,0

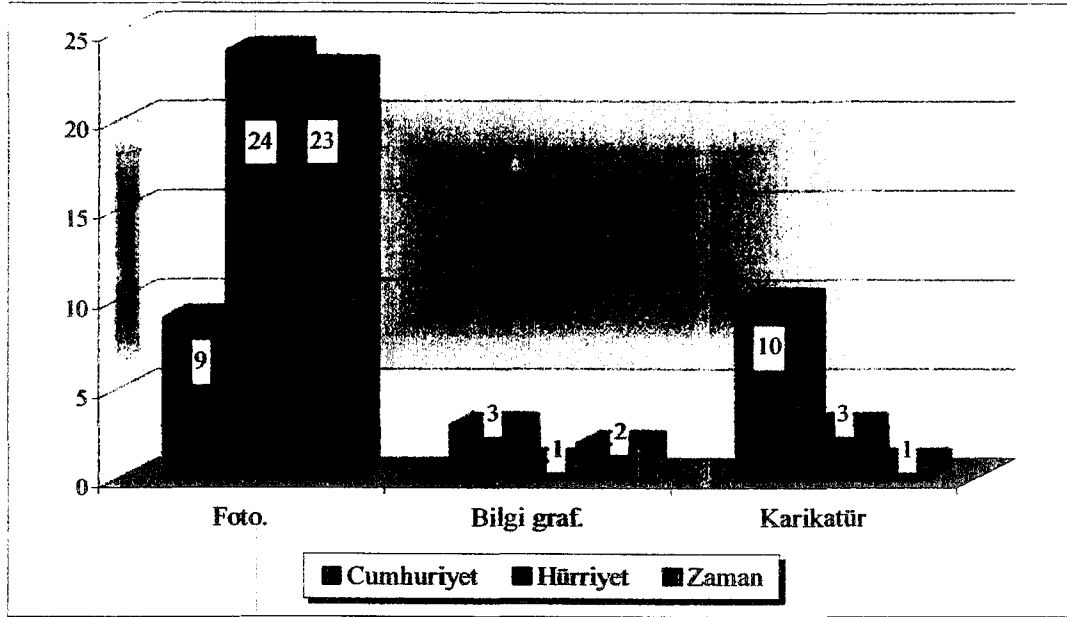
Haberlerin sunum şekillerine göre dağılımında; “haber” sunum şekli birinci, “köşeyazısı” ikinci sırada yer almaktadır. Bu zirve döneminde ise tek “başyazı” Cumhuriyet Gazetesi’nde bulunmaktadır. Sunum şekli “araştırma inceleme” olan tek haber de Hürriyet Gazetesi’nde yer almaktadır. En fazla köşeyazısı yayımlayan gazete yine Hürriyet Gazetesi’dir. (%41,0).

Tablo 41. Haberlerin Düzenleme Biçimine Göre Dağılımı

DÜZENLEME BİÇİMİ	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Araştırma haber	-	-	-	-	1	1,4
Derleme haber	4	3,6	2	2,1	1	1,4
Tematik Haber	16	14,4	14	14,9	10	14,3
Bilgi haber	15	13,5	7	7,4	4	5,7
Olay haber	37	33,3	27	28,8	40	57,2
Öykü haber	1	0,9	2	2,1	-	-
Yorum	28	25,2	39	41,5	13	18,6
Mizah	10	9,1	3	3,2	1	1,4
TOPLAM	111	100,0	94	100,0	70	100,0

Haberlerin düzenleme biçimi incelendiğinde, “araştırma-haber”in sadece Zaman Gazetesi’nde yayımlandığı, en çok “mizah” haberin ise bir önceki zirve döneminde olduğu gibi yine Cumhuriyet Gazetesi’nde bulunduğu görülmektedir.

Cumhuriyet ve Zaman Gazetesi’nde ise “yorum haber” ağırlıklı olarak ön plandadır. Gazetelerdeki bilgi haber sıralaması ise Cumhuriyet (%13,5), Hürriyet %(7,4) ve Zaman (%5,7) şeklindedir.

Grafik 7. Haberleri Destekleyen Görsel Materyallerin Dağılımı

Helsinki Zirvesi dönemindeki haberleri destekleyen görsel materyallerin genel dağılımında, “fotoğraf”ın ön planda olduğu görülmektedir. Gazete bazında incelendiğinde ise, Hürriyet ve Zaman Gazetelerinde “fotoğraf”; Cumhuriyet Gazetesi’nde ise “karikatür” daha fazladır. Fotoğrafi en çok kullanan gazete Hürriyet Gazetesi iken, haberlerde en az fotoğraf kullanan gazete Cumhuriyettir.

Bilgi grafikleri açısından genel materyaller değerlendirildiğinde, Cumhuriyet Gazetesi’nde 3, Zaman Gazetesi’nde 2 ve Hürriyet Gazetesi’nde ise 1 bilgi grafiğinin sayfalarda yer aldığı dikkati çekmektedir.

Tablo 42. Üretim Bakımından Haber Kaynakları

HABER KAYNAKLARI	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Birinci el kaynaklar	94	84,7	79	84,0	66	94,3
İkinci el kaynaklar	17	15,3	15	16,0	4	5,7
TOPLAM	111	100,0	94	100,0	70	100,0

Üretim bakımından haber kaynaklarında, Lüksemburg zirvesi döneminde olduğu gibi “birinci” el kaynakların ağırlığı söz konusudur. Birinci el kaynaklar vasıtasıyla haberi kurgulayan gazetelerin başında Zaman Gazetesi (%94,3) bulunmaktadır. Haberlerde “ikinci el kaynaklar”dan yola çıkmak haber kurgulama durumunda; haber

sayısı açısından Cumhuriyet Gazetesi (17), gazetelerin yayınladığı haberler içerisindeki yüzdesel oranda ise Hürriyet Gazetesi (%16,0) ilk sırada bulunmaktadır.

Tablo 43. Yapısı Bakımından İç/Dış Haber Kaynakları

İÇ/DIŞ HABER KAYNAKLARI	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İç resmi kaynaklar	29	22,6	30	27,8	24	30,0
Dış resmi kaynaklar	26	20,3	30	27,8	22	27,5
İç özel kaynaklar	14	10,9	13	12,0	19	23,7
Dış özel kaynaklar	7	5,5	4	3,7	2	2,5
İç haber ajansları	5	3,9	-	-	-	-
Dış haber ajansları	4	3,1	2	1,9	2	2,5
Diğer iç haber organları	2	1,6	3	2,8	-	-
Diğer dış haber organları	12	9,4	5	4,6	3	3,8
Yok	29	22,7	21	19,4	8	10,0
TOPLAM	128	100,0	108	100,0	80	100,0

Yapısı bakımından incelenen gazetelerdeki iç/dış haber kaynakları ele alındığında; her üç gazetede de “iç resmi kaynaklar”ın ön planda olduğu; genel bir değerlendirmede de resmi kaynakların haber üzerinde hakimiyetlerinin varlığı söz konusudur.

Lüksemburg zirvesi döneminde de olduğu gibi; Cumhuriyet gazetesi tüm kaynaklara başvuruda bulunurken, Hürriyet gazetesi “iç haber ajansları”ndan, Zaman Gazetesi ise “iç haber ajansları” ve “diğer iç haber organları”ndan haberin oluşturulma sürecinde hiç başvuruda bulunmamaktadır. Ayrıca, “dış haber organları”na Cumhuriyet, “dış resmi kaynaklar”a Hürriyet ve “iç özel kaynaklar”a da Zaman Gazetesi’nde daha fazla yer verilmektedir.

Tablo 44. Haberlerde Yer Alan Aktörler

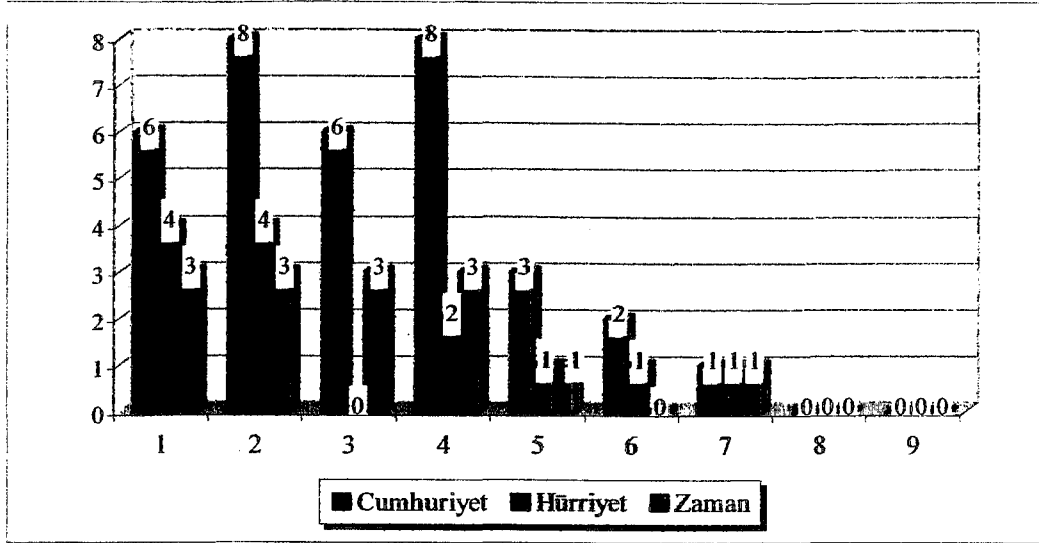
AKTÖRLER	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AB yetkilisi	30	16,6	29	16,6	17	16,0
Türk AB yetkilisi	1	0,6	1	0,6	-	-
AB büyükelçisi	-	-	-	-	-	-
ABD yetkilisi	9	5,0	4	2,3	2	1,9
Türkiye Cumhurbaşkanı	5	2,8	10	5,7	2	1,9
Türk hükümeti yetkilileri	50	27,8	40	22,9	33	31,2
TSK	1	0,6	3	1,7	1	0,9
MGK	-	-	2	1,1	1	0,9
STK	5	2,8	7	4,0	6	5,7
İktidar partisinin temsilcisi	-	-	2	1,1	1	0,9
Muhalefet partisinin temsilcisi	6	3,3	6	3,4	8	7,5
Üniversite, bilim adamı	5	2,8	-	-	4	3,8
Halk	3	1,7	9	5,1	2	1,9
AB'ye üye ülke yetkilisi	32	17,7	39	22,4	16	15,1
KKTC	10	5,6	11	6,3	2	1,9
Kıbrıs Rum Kesimi	6	3,3	10	5,7	4	3,8
Medya	15	8,3	-	-	3	2,8
Emekli TSK mensubu	2	1,1	-	-	-	-
Diğer	-	-	2	1,1	4	3,8
TOPLAM	180	100,0	175	100,0	106	100,0

Helsinki zirvesi döneminde haberlerde yer alan aktörler incelendiğinde her üç gazetede de “Türk hükümeti yetkilileri”nin ağırlıklı olarak ön planda olduğu görülmektedir. Ayrıca, Cumhuriyet Gazetesi’nde “medya”, Hürriyet Gazetesi’nde “Türkiye Cumhurbaşkanı” ve Zaman Gazetesi’nde ise “Muhalefet Partisi temsilcisi” diğer gazetelerle karşılaştırıldığında daha ağırlıklı olarak haberlerde yer almaktadır. Cumhuriyet Gazetesi’nde “üniversite/bilim adamı” ile “medya” ve Zaman Gazetesi’nde ise “Türk AB yetkilisi” haberlerde bulunmamaktadır.

Tablo 45. Haberin Niteliği

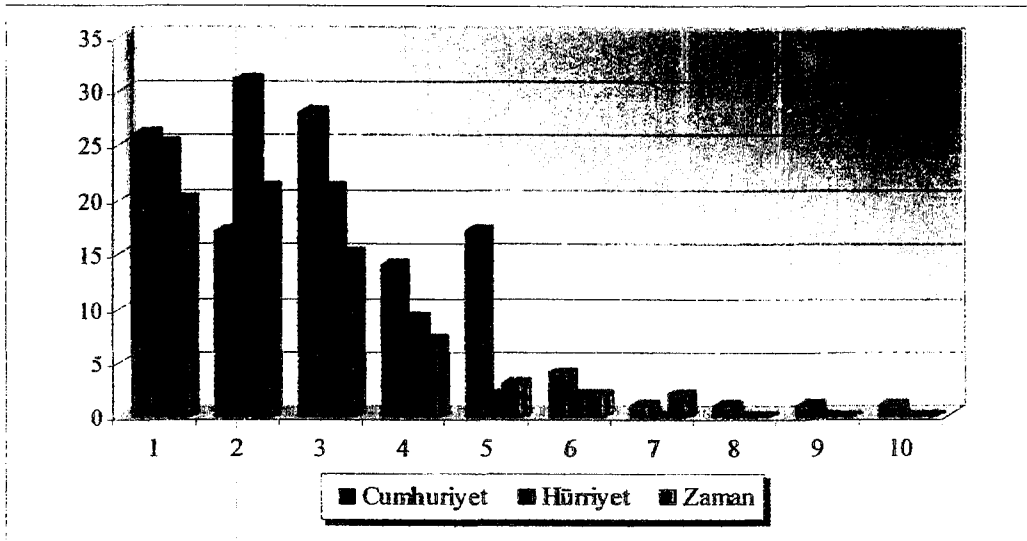
NİTELİĞİ	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Açıklama	12	10,8	11	11,6	9	12,9
İddia	8	7,2	8	8,4	5	7,1
Eleştiri	34	30,6	16	16,8	14	20,0
Beklenti	10	9,0	14	14,7	10	14,3
Çözüm önerisi getirme	8	7,2	6	6,3	4	5,7
Destek	17	15,3	33	34,8	16	22,8
Bilgilendirme	21	18,9	7	7,4	10	14,3
Rutin	1	0,9	-	-	2	2,9
TOPLAM	111	100,0	95	100,0	70	100,0

Gazetelerdeki haberlerin niteliği ele alındığında; Cumhuriyet Gazetesi'nde "eleştiri"nin, Hürriyet ve Zaman Gazetesi'nde ise "destek" nitelikli haberlerin ön planda olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki haberlerin %30,6 gibi önemli bir oranının eleştiri buna karşılık Hürriyet Gazetesi'ndeki haberlerin %34,8'inin de destek nitelikli olması dikkat çekicidir. Bu anlamda Helsinki Zirvesi döneminde Cumhuriyet Gazetesi'nin gelişmelere eleştirel, Hürriyet Gazetesi'nin ise olumlu bir perspektiften baktığı ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Zaman Gazetesi'nde de destek nitelikli haberler sayıca en yüksek değerde olsa da; bu gazetede destek (%22,8) nitelikli haberler ile "eleştiri" (%20,0) nitelikli haberler arasında yüksek oranda bir fark bulunmamaktadır. "Bilgilendirme" nitelikli haberler ele alındığında ise, Cumhuriyet Gazetesi'nde bu tarzdaki haberlerin (%18,9) diğer gazetelere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca, "çözüm önerisi" içeren haberler Cumhuriyet Gazetesi'nde (%7,2), Hürriyet Gazetesi'nde %6,3 ve Zaman Gazetesi'nde ise %5,7 oranındadır. Bu oranların bir önceki zirve dönemi ile karşılaştırıldığında daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Grafik 8: Haberin Birinci Sayfadaki Sırası

Helsinki Zirvesi döneminde yayınlanan haberlerin birinci sayfadaki sıralaması, Lüksemburg zirvesi döneminden daha farklı bir tabloyu ortaya koymaktadır. Öncelikle, Helsinki Zirvesi döneminde, bir önceki zirve dönemine göre birinci sayfadan okuyucuya daha az sayıda haber aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra, birinci sayfadaki haberler haber sırasında 1. sıradan, 2. sıraya gerilemiş durumdadır. Buna karşılık yine de, haberlerin birinci sayfada ağırlıklı olarak ilk 5 sırada yoğunlaştığını söylemek olanaklıdır.

Grafik 9: Haberin İç Sayfadaki Sırası

Haberlerin iç sayfadaki sıralaması incelendiğinde Cumhuriyet Gazetesi'nde en fazla haberin 3. sırada yayımlandığı görülmektedir. Ayrıca, Hürriyet Gazetesi'nde haberler ilk 6 sırada, Zaman Gazetesi'nde ilk 7 sırada yer alırken; Cumhuriyet Gazetesi'nde her sırada haber bulunmaktadır.

Tablo 46. Gazetelerde Avrupa Birliği Konulu Haberlere Ayrılan Alanlar

ALAN İFADELERİ	CUMHURİYET	HÜRRIYET	ZAMAN
Haberin birinci sayfada kapladığı toplam alan	4.533	4.305	1.795
Haberin iç sayfada kapladığı toplam alan	25.923	28.004	20.750
Birinci sayfada haber başlığının kapladığı alan	1.361	1.144	912
Birinci sayfada haber metninin kapladığı alan	2.434	1.245	696
Birinci sayfada fotoğrafın kapladığı alan	629	1.124	165
İç sayfada haber başlığının kapladığı alan	3.178	3.138	2.586
İç sayfada haber metninin kapladığı alan	21.689	21.050	13.735
İç sayfada fotoğrafın kapladığı alan	2.473	2.953	4.206
TOPLAM	62.220	62.963	44.845

Gazetelerde AB konulu haberlere ayrılan alanlar değerlendirildiğinde bu zirve döneminde bir önceki zirve döneminden daha fazla alanın haberlere ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Helsinki zirvesi döneminde toplam 170.028 cm²'lik alanda, Lüksemburg zirvesi döneminde ise 1121.168cm²'lik alanda haberler okuyucuya aktarılmaktadır. Bu zirve döneminde AB konulu haberlere en fazla alanı Hürriyet gazetesi (62.963cm²), en az alanı ise Zaman Gazetesi (44.845cm²) ayrılmaktadır. AB konulu haberlerin Cumhuriyet Gazetesi'nde kapladığı toplam alan ise 62.220cm²'dir.

Ayrıca, Hürriyet gazetesi toplam alanda ilk sırada yer almasına rağmen, Cumhuriyet Gazetesi'nde birinci ve iç sayfada haber metninin kapladığı alanlar Hürriyet Gazetesi'nden daha fazladır. Gazetelerde yayımlanan görsel materyallerin kapladığı alanlar değerlendirildiğinde, birinci sayfada en fazla alanı Hürriyet Gazetesi'nin iç

sayfada ise, Zaman Gazetesi'nin ayırdığı dikkati çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi ise haberi destekleyen görsel materyallere en az yer ayıran gazetedir.

Tablo 47. Haber Başlıklarında Avrupa Birliği İle İlgili Yansıtılan Görünüm

YANSITILAN GÖRÜNÜM	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AB'nin Türkiye'ye ihtiyacının olduğu	-	-	1	1,1	-	-
AB'ne tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği	1	0,9	1	1,1	-	-
AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı	-	-	4	4,2	1	1,4
Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda aldığı kararlarla tavizler verdiği	1	0,9	-	-	-	-
Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda şansının olmadığı	-	-	-	-	-	-
AB'ne üyelik konusunda ilerlemenin yetersizliği	2	1,8	-	-	1	1,4
AB'nin Türkiye'nin adaylığına olumsuz baktığı	-	-	-	-	-	-
Türkiye'nin AB'ye tepkisi	-	-	-	-	1	1,4
Sürmanşet ya da manşette yer almıyor	107	96,4	89	93,6	67	95,8
TOPLAM	111	100,0	95	100,0	70	100,0

Haberlerin başlıklarından yansıyan vurgular incelendiğinde; Cumhuriyet Gazetesi'nin "AB'ye üyelik konusunda ilerlemenin yetersizliği", "Türkiye'nin AB'ye üyelik konusunda aldığı kararlarla tavizler verdiği", "AB'ye tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği", Hürriyet Gazetesi'nin "AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı", "AB'ye tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği", "AB'nin Türkiye'ye ihtiyacı olduğu", Zaman Gazetesinin ise "AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı", "AB'ye üyelik konusunda ilerlemenin yetersizliği", ve "Türkiye'nin AB'ye tepkisi konularında vurgular yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda, Helsinki zirvesi döneminde, Cumhuriyet Gazetesi'nin negatif, Hürriyet Gazetesi'nin pozitif ve Zaman Gazetesinin ise nötr bir tutum sergilediğini söylemek olanaklıdır.

Tablo 48. Haberin Avrupa Birliğine İlişkin Kapsadığı Temel Konular

TEMEL KONULAR	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Serbest dolaşım	1	0,8	2	2,0	-	-
Hukuk	2	1,7	3	3,0	2	2,8
Ortak politikalar	8	6,6	2	2,0	2	2,8
Ekonomi	1	0,8	3	3,0	1	1,4
Sosyal alan	3	2,5	5	5,1	1	1,4
Bilim	-	-	-	-	-	-
Temel sorunlar ve beklentiler	79	65,3	76	76,8	54	74,9
Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler	5	4,1	1	1,0	1	1,4
AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile ilişkiler	11	9,1	5	5,1	7	9,7
Magazin	-	-	1	1,0	2	2,8
Diğer	11	9,1	1	1,0	2	2,8
TOPLAM	121	100,0	99	100,0	72	100,0

Haberlerin AB'ye ilişkin kapsadığı temel konular değerlendirildiğinde bir önceki zirve döneminde olduğu gibi “temel sorunlar ve beklentiler” kategorisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Burada dikkatle üzerinde durulması gereken nokta, AB Müktesebatı'nın başlıklarını kapsayan ilk 6 temel konunun (Serbest dolaşım, Hukuk, Ortak Politikalar, Ekonomi, Sosyal Alan ve Bilim) bu zirve döneminde gazete haberlerinde daha yoğunluklu bir biçimde ele alınmasıdır.

Her ne kadar bu zirve döneminde de “bilim” kategorisi ile ilgili haber yayımlanmasa da, Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetesi'nde ilk 6 temel konuya ilişkin 15'er, Zaman Gazetesinde ise 6 haber okur kitlesine aktarılmaktadır. Lüksemburg Zirvesi döneminde; Hürriyette bu 6 temel konuyla ilgili 6, Cumhuriyet'te 3 haber yer alırken, Zaman Gazetesi'nde ise bu temel konularda haber bulunmamaktadır. Söz konusu bu durum, gazetelerin bu zirve döneminde okuyucuyu AB konusunda daha fazla bilgilendirdiğinin somut bir göstergesidir.

Serbest dolaşım kategorisine ait alt kategoriler incelendiğinde; Cumhuriyet Gazetesi'nde “malların serbest dolaşımı” ile ilgili bir, Hürriyet Gazetesi'nde ise “kişilerin serbest dolaşımı” konusunda iki haberin yayımlandığı görülmektedir. Zaman Gazetesi'nde bu kategoride haber yer almamaktadır.

Cumhuriyet ve Zaman Gazeteleri'nde "adalet ve içişleri" ile "kurumlar" alt kategorilerinde birer haber yer alırken, Hürriyet Gazetesi'nin bu kategoriye ilişkin haberinin üçü de "adalet ve iç işleri" alt kategorisini kapsamaktadır.

"Ortak politikalar" kategorisine ilişkin en fazla haber Cumhuriyet Gazetesi'nde (8) yer alırken; diğer gazetelerde eşit sayıda haber bulunmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nin bu kategorideki 6 haberi "ortak dış ve güvenlik" birer haberi de "ortak tarım" ve "ortak taşımacılık" alt kategorilerine aittir. Hürriyet ve Zaman gazetelerinde ise ikişer haber "ortak dış ve güvenlik" alt kategorisini kapsamaktadır.

Ekonomi kategorisi ile ilgili gazetelerde toplam 10 haberyer almaktadır. Bu haberlerin 5'i Hürriyet, 4'ü Cumhuriyet, ve 1 tanesi de Zaman Gazetesi'nde okuyucuya aktarılmaktadır. Gazetelerde, "vergilendirme" (1), "ekonomik ve parasal birlik" (4), "Sanayi politikaları" (3), KOBİ'ler (1) ve telekomünikasyon (1) alt kategorileri ile ilgili haberler bulunmaktadır.

Sosyal alan kategorisinin alt kategorileri arasında yer alan "tüketicinin korunması ve sağlık" en fazla habere konu olan alt kategoridir. Bu alt kategori ile ilgili Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetesi'nde 3'er, Zaman Gazetesi'nde ise 1 haber yer almaktadır. Ayrıca, Hürriyet Gazetesi'nde, "sosyal politika ve istihdam" ile "kültür ve görsel işitsel" alt kategorilerine ait birer haberin yayımlandığı görülmektedir.

Lüksemburg zirvesi döneminde de olduğu gibi bu zirve dönemlerinde gazetelerde "bilim" kategorisi ile ilgili haber yer almamaktadır.

Tablo 49. Temel Sorunlar Ve Beklentiler Kategorisinin Alt Kategorileri

TEMEL SORUNLAR VE BEKLENTİLER ALT KATEGORİLERİ	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kıbrıs sorunu	24	20,7	27	23,9	13	16,5
Güney Doğu Sorunu	2	1,7	2	1,8	-	-
İnsan hakları	17	14,7	17	15,0	22	27,8
Aday adaylığı	37	31,8	26	23,0	22	27,8
Tam üyelik	22	19,0	33	29,2	16	20,3
Ege sorunu	9	7,8	8	7,1	5	6,3
Ekonomik sorunlar	5	4,3	-	-	1	1,3
TOPLAM	116	100,0	113	100,0	79	100,0

Helsinki Zirvesi döneminde "temel sorunlar ve beklentiler" kategorisinde; "aday adaylığı", "tam üyelik", "Kıbrıs Sorunu" ve "insan hakları" alt kategorilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nde "aday adaylığı" (%31,8), Hürriyet

Gazetesi'nde "tam üyelik" (%29,2) ve Zaman Gazetesi'nde ise "insan hakları" (%27,8) ile "aday adaylığı, (%27,8) alt kategorileri haberlerde en çok işlenen konular arasında yer almaktadır. Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi'nde tüm alt kategoriler ile ilgili haber yayımlanırken, Hürriyet Gazetesi'nde "ekonomik sorunlar" ve Zaman Gazetesi'nde de "Güney Doğu Sorununa ilişkin haber bulunmamaktadır.

Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler kategorisi kapsamında, Cumhuriyet Gazetesi'nde; "baskı grupları" (2), "AB konulu panel, konferans, toplantı" (2) ve "uyum paketi" (1) alt kategorilerinde haberler yayımlanırken; Hürriyet Gazetesi'nde sadece "baskı grupları" ile ilgili bir haber okur kitlesine aktarılmaktadır. Zaman Gazetesi'nde ise bu kategori kapsamında haber bulunmamaktadır.

Tablo 50. Avrupa Birliği'ne Üye/Aday Ülkeler Ve ABD İle İlişkiler Kategorisinin Alt Kategorileri

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE/ADAY ÜLKELER VE ABD İLE İLİŞKİLER ALT KATEGORİLERİ	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle ilişkiler	4	30,8	4	80,0	2	28,6
Avrupa Birliği'ne aday ülkelerle ilişkiler	-	-	-	-	-	-
Amerika Birleşik Devletleri ile AB odaklı ilişkiler	2	15,4	-	-	1	14,2
AB-Türkiye ilişkileri tarihi	4	30,8	1	20,0	2	28,6
AB-Türkiye ilişkilerinde Türk Hükümetinin politikaları	3	23,0	-	-	2	28,6
TOPLAM	13	100,0	5	100,0	7	100,0

AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile AB odaklı ilişkiler kategorisi değerlendirildiğinde; bu kategoriye ilişkin en çok haberin Cumhuriyet Gazetesi'nde (13)yayımlandığı görülmektedir. Bu kategori içerisinde en fazla haber "AB'ye üye ülkelerle ilişkiler" alt kategorisinde bulunmaktadır. "AB'ye aday ülkelerle ilişkiler" alt kategorisi kapsamında ise gazetelerde haber yer almamaktadır.

Magazin kategorisi ile ilgili Cumhuriyet Gazetesi'nde haber yayımlanmamakla birlikte; Hürriyet Gazetesi'nde "zirve notları" alt kategorisine ait 1, Zaman Gazetesi'nde ise aynı alt kategori kapsamında 2 haber bulunmaktadır.

Diğer alt kategoriler, incelendiğinde, Cumhuriyet Gazetesi'nde; “medyanın eleştirisi” ve “diğer aday ülkelerle Türkiye'nin karşılaştırılması” alt kategorilerinde; Hürriyet Gazetesi'nde ise “yemek kültürü” alt kategorisinde birer haber okuyucuya aktarılmaktadır.

3.1.2.3. Selanik Zirvesi Dönemi

Selanik Zirvesi 20-21 Haziran 2003 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Gazetelerin, 15-26 Haziran 2003 tarihleri arasındaki süreçte (12 gün) yayınlanan sayıları incelenmiştir.

Tablo 51. Haberlerin Sayfalara Göre Dağılımı

SAYFA	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Birinci Sayfa	8	13,3	10	21,7	9	20,0
İç sayfa	52	86,7	36	78,3	36	80,0
TOPLAM	60	100,0	46	100,0	45	100,0

Selanik zirvesi döneminde en fazla haberin Cumhuriyet Gazetesinde (60), en az haberin ise Zaman Gazetesi'nde (45) yayımlandığı görülmektedir. Bu zirve döneminde Hürriyet Gazetesi'nde toplam 46 haber okuyucuya sunulmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nde bu zirve döneminde 10 (%21,7), Zaman Gazetesi'nde 9 (%20,0) ve Cumhuriyet Gazetesi'nde ise 8 (%13,3) haber birinci sayfadan okuyuculara aktarılmaktadır. Bu sayılar daha önce incelenen zirve dönemleri ile karşılaştırıldığında son derece düşük seviyededir. Selanik zirvesi dönemindeki haberler yoğunluklu olarak iç sayfalarda yer almaktadır.

Tablo 52. Haberlerin Sayfadaki Konumuna Göre Dağılımı

KONUM	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Sürmanşet	-	-	1	2,2	-	-
Manşet	-	-	3	6,5	2	4,4
Üst kuşak	23	38,3	19	41,3	19	42,2
Göbek	27	45,0	13	28,3	14	31,2
Alt Kuşak	10	16,7	10	21,7	10	22,2
Tam sayfa	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	60	100,0	46	100,0	45	100,0

Haberlerin sayfadaki konumlarına göre dağılımı ele alındığında; Cumhuriyet Gazetesi'nin "Sürmanşet" ve "manşetten" haber vermediği; haberlerin ise daha çok sayfanın "göbek" bölümünde yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Hürriyet Gazetesi'nde ise haberler daha çok "üst kuşak"ta okuyucuya sunulurken; sürmanşetten 1 manşetten de 3 haber verilmektedir. Zaman Gazetesi'nde ilk defa incelenen zirve dönemleri içerisinde "Sürmanşet" haber yer almazken, haberin Hürriyet Gazetesinde olduğu gibi "üst kuşak"ta yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca bu zirve döneminde hiçbir gazetede tam sayfa haber yer almamaktadır.

Tablo 53. Haberlerin Sunum Şekline Göre Dağılımı

SUNUM	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Haber	34	56,6	31	67,4	39	86,7
Başyazı	-	-	-	-	-	-
Köşeyazısı	18	30,0	14	30,4	6	13,3
Röportaj	-	-	-	-	-	-
Haber-röportaj	1	1,7	-	-	-	-
Araştırma-inceleme	1	1,7	-	-	-	-
Karikatür	6	10,0	1	2,2	-	-
TOPLAM	60	100,0	46	100,0	45	100,0

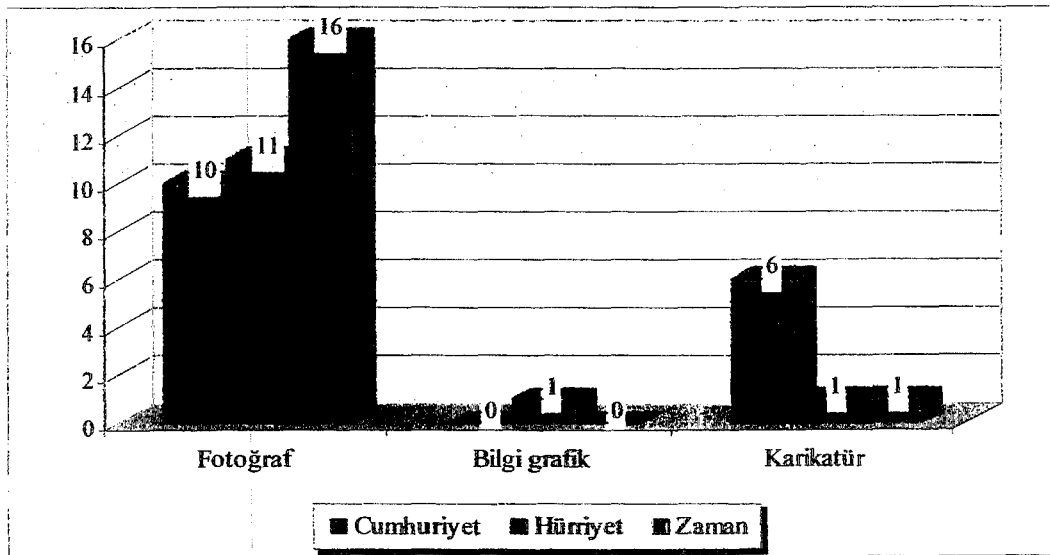
Haberlerin sunum şekillerine göre dağılımında; her üç gazetede de "haber" sunum şekli ağırlıktadır. Zaman Gazetesi'nde haber sunum şekli %86,7 gibi önemli bir oranda yer alırken, bu gazetede geriye kalan haberlerin tamamı köşeyazısı (%13,3) şeklinde okur kitlesine aktarılmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nde haber sunum şeklinin (%67,4), haricinde ağırlık köşe yazılarındadır. (%14) Bu gazetede ayrıca (%2,2) karikatür bulunmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin haber sunum şekli ise diğer gazeteye kıyasla daha fazla çeşitlilik arz etmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki haberlerin %56,6'sı haber, %30,0'u köşeyazısı, %10'u karikatür, %1,7'si haber-röportaj ve yine %1,7'si araştırma-inceleme sunumu şeklindedir.

Tablo 54. Haberlerin Düzenleme Biçimine Göre Dağılımı

DÜZENLEME BİÇİMİ	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Araştırma haber	-	-	-	-	-	-
Derleme haber	-	-	-	-	-	-
Tematik Haber	8	13,3	4	8,7	14	31,2
Bilgi haber	5	8,3	8	17,4	1	2,2
Olay haber	20	33,4	13	28,3	22	48,9
Öykü haber	3	5,0	6	13,0	2	4,4
Yorum	18	30,0	14	30,4	6	13,3
Mizah	6	10,0	1	2,2	-	-
TOPLAM	60	100,0	46	100,0	45	100,0

Haberlerin düzenleme biçimine göre dağılımında hiçbir gazetede “araştırma –haber” ve “derleme haber”in yer almadığı dikkati çekmektedir. Cumhuriyet ve Zaman Gazeteleri’nde “olay haber”, Hürriyet gazetesinde ise “yorum haber” ön planda okuyucuya aktarılmaktadır.

Grafik 10. Haberleri Destekleyen Görsel Materyallerin Dağılımı

Haberleri destekleyen görsel materyallerde, bilgi grafiğini kullanan tek gazete Hürriyet’tir. (%2,2) En fazla fotoğraf Zaman Gazete’sinde (%35,6), en fazla karikatür ise Cumhuriyet Gazetesi’nde (%10,0) yer almaktadır.

Tablo 55. Üretim Bakımından Haber Kaynakları

HABER KAYNAKLARI	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Birinci el kaynaklar	53	88,3	38	82,6	35	79,5
İkinci el kaynaklar	7	11,7	8	17,4	9	20,5
TOPLAM	60	100,0	46	100,0	44	100,0

Üretim bakımından haber kaynakları ele alındığında; diğer zirve dönemlerine paralel olarak Selanik Zirvesi döneminde de her üç gazetede gibi “birinci” el kaynakların ağırlıklı olarak ön planda tutulduğu görülmektedir. Birinci el kaynakların en fazla olduğu gazete Cumhuriyet Gazetesi’dir. (%88,3). Zaman Gazete’sinde ise diğer gazetelerden daha fazla oranda “ikinci el kaynaklar” (%20,5) yer almaktadır.

Tablo 56. Yapısı Bakımından İç/Dış Haber Kaynakları

İÇ/DIŞ HABER KAYNAKLARI	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İç resmi kaynaklar	21	30,9	16	33,2	21	38,8
Dış resmi kaynaklar	13	19,1	12	25,0	13	24,1
İç özel kaynaklar	7	10,3	5	10,4	8	14,8
Dış özel kaynaklar	-	-	3	6,3	-	-
İç haber ajansları	4	5,9	-	-	4	7,4
Dış haber ajansları	2	2,9	1	2,1	2	3,7
Diğer iç haber organları	2	2,9	-	-	1	1,9
Diğer dış haber organları	1	1,5	2	4,2	4	7,4
Yok	18	26,5	9	18,8	1	1,9
TOPLAM	68	100,0	48	100,0	54	100,0

Yapısı bakımından iç/dış haber kaynakları incelendiğinde; her üç gazetenin de daha çok “iç resmi kaynaklar” a dayandırarak haberleri kurguladığı dikkati çekmektedir. Cumhuriyet ve Zaman Gazeteleri “dış özel kaynaklar” a Hürriyet gazetesi ise “iç haber ajansları” ile “diğer iç haber organları” na haber kaynağı olarak başvurmamaktadır.

Tablo 57. Haberlerde Yer Alan Aktörler

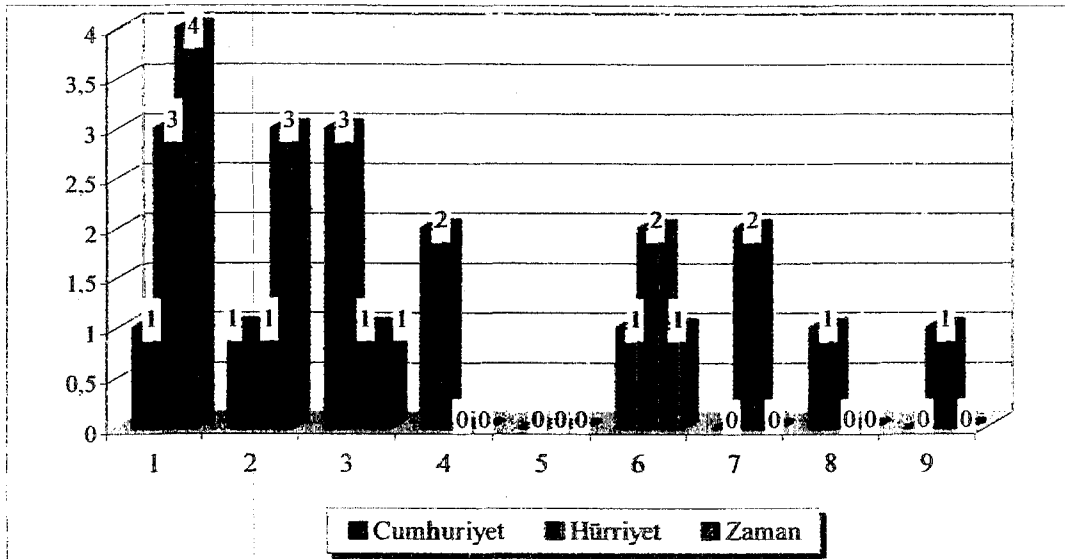
AKTÖRLER	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AB yetkilisi	11	10,5	9	11,9	8	10,5
Türk AB yetkilisi	-	-	2	2,6	-	-
AB büyükelçisi	2	1,9	-	-	1	1,3
ABD yetkilisi	1	1,0	1	1,3	1	1,3
Türkiye Cumhurbaşkanı	3	2,9	1	1,3	-	-
Türk hükümeti yetkilileri	29	27,5	24	31,7	22	29,0
TSK	7	6,7	3	3,9	4	5,3
MGK	10	9,5	6	7,9	6	7,9
STK	1	1,0	3	3,9	5	6,6
İktidar partisinin temsilcisi	-	-	1	1,3	-	-
Muhalefet partisinin temsilcisi	9	8,6	4	5,3	5	6,6
Üniversite, bilimadamı	1	1,0	3	3,9	3	3,9
Halk	2	1,9	2	2,6	1	1,3
AB'ye üye ülke yetkilisi	13	12,3	14	18,5	13	17,2
KKTC	6	5,7	2	2,6	2	2,6
Kıbrıs Rum Kesimi	2	1,9	1	1,3	2	2,6
Medya	6	5,7	-	-	2	2,6
Emekli TSK mensubu	-	-	-	-	-	-
Diğer	2	1,9	-	-	1	1,3
TOPLAM	105	100,0	76	100,0	76	100,0

Haberlerde yer alan aktörlerin gazetelerdeki dağılımı ele alındığında; her üç gazetede de “Türk hükümeti yetkilileri”nin ağırlıklı olarak ön planda olduğu görülmektedir. Yine üç gazete ikinci olarak haberlerde en fazla yer verilen aktör ise, “AB’ye üye ülke yetkilisi”dir.

Tablo 58. Haberin Niteliği

NİTELİĞİ	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Açıklama	10	16,7	15	32,6	5	11,1
İddia	6	10,0	6	13,0	3	6,7
Eleştiri	23	38,3	5	10,9	8	17,8
Beklenti	3	5,0	3	6,5	7	15,6
Çözüm önerisi getirme	2	3,3	1	2,2	-	-
Destek	5	8,3	9	19,6	13	28,8
Bilgilendirme	7	11,7	4	8,7	8	17,8
Rutin	4	6,7	3	6,5	1	2,2
TOPLAM	60	100,0	46	100,0	45	100,0

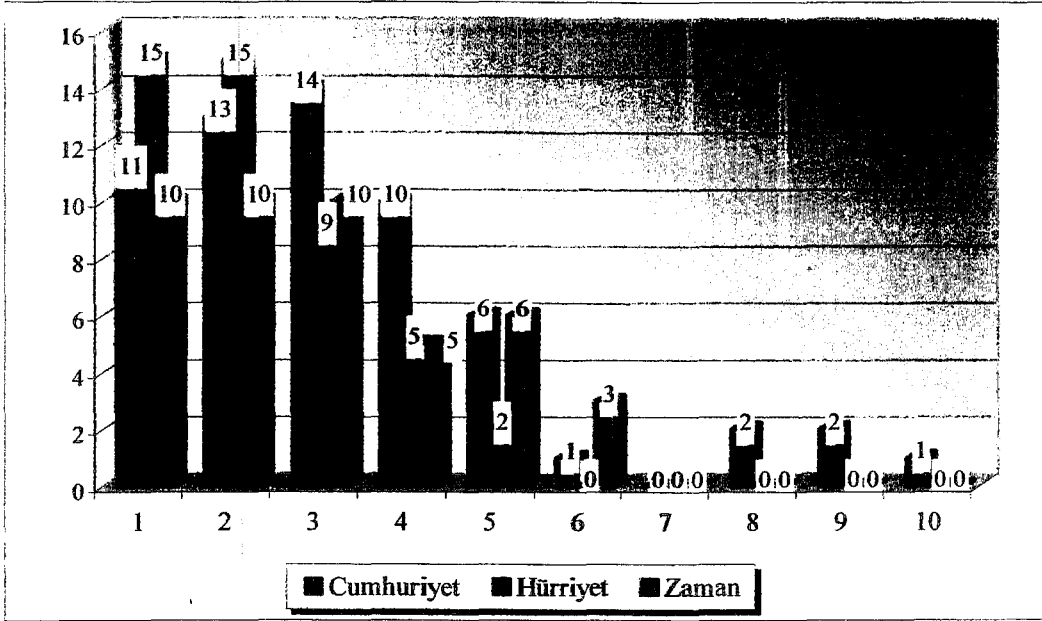
Gazetelerde yayımlanan haberlerin niteliklerine göre dağılımı incelendiğinde üç gazetede de farklı haber niteliklerinin ağırlıkta olduğu dikkati çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nde "eleştiri" (%38,3), Hürriyet Gazetesi'nde "açıklama" (%32,6) ve Zaman Gazetesi'nde ise "destek" (%28,8) nitelikli haberlerin ön planda olduğu görülmektedir. Bu zirve döneminde "bilgilendirme" nitelikli haberlerin Zaman'da %17,8, Cumhuriyet'te %11,7 ve Hürriyet'te ise %8,7 oranında olduğu ortaya çıkmaktadır.

Grafik 11. Haberin Birinci Sayfadaki Sırası

Diğer zirve dönemlerinde haberlerin birinci sayfa sıralamasında ilk beş sıradaki haberler tüm gazetelerde ağırlıklı durumdayken, Selanik Zirvesi döneminde bu durum sadece Zaman Gazetesi için geçerlidir. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki birinci sayfadaki 9

haberinin 7'si, Hürriyet Gazetesi'nde ise 10 haberin 5'i ilk 5 sıra içerisinde okur kitlesine sunulmaktadır.

Grafik 12. Haberinin İç Sayfadaki Sırası

Haberlerin iç sayfadaki sıralamasında, Cumhuriyet Gazetesi'ndeki haberlerin en fazla 3. sıradan (%23,3) okuyucuya aktarıldığı, Hürriyet ve Zaman Gazeteleri'nde ise ilk 3. sırada, yeni haber yoğunlaşmasının olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Hürriyet Gazetesi'nde ilk 5, Zaman Gazetesi'nde ise ilk 6 sırada tüm haberlerin verildiği görülmektedir.

Tablo 59. Gazetelerde Avrupa Birliği Konulu Haberlere Ayrılan Alanlar

ALAN İFADELERİ	CUMHURİYET	HÜRRIYET	ZAMAN
Haberin birinci sayfada kapladığı toplam alan	928	1.766	2.898
Haberin iç sayfada kapladığı toplam alan	13.435	13.935	13.964
Birinci sayfada haber başlığının kapladığı alan	421	1.073	614
Birinci sayfada haber metninin kapladığı alan	492	370	1.171
Birinci sayfada fotoğrafın kapladığı alan	-	563	691
İç sayfada haber başlığının kapladığı alan	1.680	1.923	1.475
İç sayfada haber metninin kapladığı alan	10.344	9659	7.565
İç sayfada fotoğrafın kapladığı alan	2.135	1617	3.479
TOPLAM	29.435	30.936	31.857

Selanik Zirvesi döneminde gazetelerde AB konulu haberlere toplam 92.228 cm² lik alan ayrılmaktadır. Bu toplam alan içerisinde en fazla paya Zaman Gazetesi sahip olup, bu zirve döneminde AB konulu haberlere en az yer ayıran gazete ise Cumhuriyet Gazetesi'dir. Haberlere ayrılan toplam alan; Zaman Gazetesi'nde daha fazla olmasına rağmen, Cumhuriyet Gazetesi'nde iç sayfada haber metninin kapladığı alan diğer gazetelerden daha fazladır. Ayrıca, dikkat çekici bir unsur da; Cumhuriyet Gazetesi'nde bu zirve döneminde birinci sayfada haberi destekleyen hiçbir görsel materyalin olmamasıdır.

Tablo 60. Haber Başlıklarında AB İle İlgili Yansıtılan Görünüm

YANSITILAN GÖRÜNÜM	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AB'nin Türkiye'ye ihtiyacının olduğu	-	-	-	-	-	-
AB'ne tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği	-	-	1	2,2	2	4,4
AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı	-	-	1	2,2	-	-
Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda aldığı kararlarla tavizler verdiği	-	-	-	-	-	-
Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda şansının olmadığı	-	-	-	-	-	-
AB'ne üyelik konusunda ilerlemenin yetersizliği	-	-	-	-	-	-
AB'nin Türkiye'nin adaylığına olumsuz baktığı	-	-	-	-	-	-
Türkiye'nin AB'ye tepkisi	-	-	1	2,2	-	-
Sürmanşet ya da manşette yer almıyor	60	100,0	43	93,4	43	95,6
TOPLAM	60	100,0	46	100,0	45	100,0

Cumhuriyet Gazetesi'nde bu Zirve döneminde ""sürmanşetten ve manşetten verilen haber bulunmazken; Hürriyet Gazetesi'ndeki başlıklar "AB'ye tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği", "AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı", ve "Türkiye'nin AB'ye tepkisi konularındadır. Zaman Gazetesi'ndeki her iki başlık ise, "AB'ye tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği" görünümünü yansıtmaktadır.

Tablo 61. Haberin Avrupa Birliği'ne İlişkin Kapsadığı Temel Konular

TEMEL KONULAR	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Serbest dolaşım	-	-	-	-	-	-
Hukuk	2	3,2	-	-	1	1,8
Ortak politikalar	2	3,2	1	2,2	1	1,8
Ekonomi	-	-	2	4,3	1	1,8
Sosyal alan	-	-	1	2,2	1	1,8
Bilim	-	-	-	-	-	-
Temel sorunlar ve beklentiler	17	27,4	16	34,8	19	34,6
Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler	25	40,4	19	41,3	17	30,9
AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile ilişkiler	10	16,1	1	2,2	4	7,3
Magazin	2	3,2	6	13,0	4	7,3
Diğer	4	6,5	-	-	7	12,7
TOPLAM	62	100,0	46	100,0	55	100,0

Haberlerin AB'ye ilişkin kapsadığı temel konular ele alındığında; diğer zirve dönemlerinden farklı olarak Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri'ndeki haberlerin "sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler" temel kategorisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Zaman Gazetesi'nde ön plana çıkan temel konu ise "temel sorunlar ve beklentiler"dir. Bu zirve döneminde incelenen bir önceki zirve döneminin aksine; AB Müktesebatına ilişkin başlıkları kapsayan ilk 6 temel konuyla ilgili az sayıda haber bulunmaktadır. Ayrıca, dikkati çeken diğer nokta da ilk defa bu zirve döneminde Cumhuriyet Gazetesi'nde "magazin" konulu 2 haberin yayımlanmasıdır.

Selanik zirvesi döneminde "Serbest dolaşım kategorisi" içerisinde yer alan alt kategorilerle ilgili hiçbir haber bulunmamaktadır. "Hukuk kategorisi"nde Hürriyet Gazetesi'nde haber yayımlanmazken; Gazeteleri'nde "adalet ve içişleri" alt kategorisi ile ilgili Cumhuriyet Gazetesi'nde 2 Zaman Gazetesi'nde ise,1 haber yer almaktadır. "Ortak politikalar" kategorisi içerisinde yer alan alt kategorilerden; Cumhuriyet Gazetesi'nde "ortak tarım" ve "ortak dış ve güvenlik" alt kategorisine ilişkin birer haber bulunmaktadır.

Ekonomi kategorisini kapsayan haber yer almamakla beraber; Zaman Gazetesi'nde "telekominükasyon" alt kategorisi ile ilgili bir haber yer almaktadır. Hürriyet

Gazetesi'nde bu temel konu hakkında toplam 3 haber bulunurken, bunlardan biri "mali kontrol", ikincisi ise "ekonomik ve parasal birlik" alt kategorilerini kapsamaktadır.

Sosyal alan kategorisinde Cumhuriyet Gazetesi'nde haber bulunmazken; Hürriyet'te 'tüketicinin korunması ve sağlık' ve Zaman Gazetesi'nde ise 'kültür ve görsel-işitsel' alt kategorileri ile ilgili birer haber okuyucuya aktarılmaktadır. Diğer zirve dönemlerinde ve bu zirve döneminde bilim kategorisinde haber yer almamaktadır.

Tablo 62. Temel Sorunlar Ve Beklentiler Kategorisinin Alt Kategorileri

TEMEL SORUNLAR VE BEKLENTİLER ALT KATEGORİLERİ	CUMHURİYET		HÜRRİYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kıbrıs sorunu	6	30,0	6	26,1	7	31,8
Güney Doğu Sorunu	-	-	-	-	-	-
İnsan hakları	1	5,0	1	4,3	3	13,6
Aday adaylığı	-	-	-	-	-	-
Tam üyelik	10	50,0	12	52,2	7	31,8
Ege sorunu	3	15,0	4	17,4	3	13,6
Ekonomik sorunlar	-	-	-	-	2	9,1
TOPLAM	20	100,0	23	100,0	22	100,0

Selanik Zirvesi döneminde, her üç gazetede de 'Güney Doğu sorunu' alt kategorisi ile ilgili haber bulunmamaktadır. Ayrıca, 'ekonomik sorunlar' alt kategorisini kapsayan 2 haber ise Zaman Gazetesi'nde yer almaktadır. Bu zirve döneminde; Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri'nde 'tam üyelik' alt kategorisi, Zaman Gazetesi'nde ise 'tam üyelik' ve 'Kıbrıs sorunu' alt kategorileri ön plana çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler kategorisinin, alt kategorilerine ilişkin haberler incelendiğinde; her üç gazetede de 'AB konulu panel, konferans , toplantı' alt kategorisi ile ilgili haber yayımlanmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra tüm gazetelerde ağırlıklı olarak ön plana çıkan alt kategori, 'uyum paketi'dir.

Tablo 63. Avrupa Birliği'ne Üye/Aday Ülkeler Ve ABD İle İlişkiler Kategorisinin Alt Kategorileri

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE/ADAY ÜLKELER VE ABD İLE İLİŞKİLER ALT KATEGORİLERİ	CUMHURİYET		HÜRRIYET		ZAMAN	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle ilişkiler	4	36,4	1	100,0	1	25,0
Avrupa Birliği'ne aday ülkelerle ilişkiler	-	-	-	-	-	-
Amerika Birleşik Devletleri ile AB odaklı ilişkiler	1	9,1	-	-	-	-
AB-Türkiye ilişkileri tarihi	-	-	-	-	-	-
AB-Türkiye ilişkilerinde Türk Hükümetinin politikaları	6	54,5	-	-	3	75,0
TOPLAM	11	100,0	1	100,0	4	100,0

AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile AB odaklı ilişkiler kategorisi ile ilgili yayınlanan 11 haber ile en fazla haber Cumhuriyet Gazetesi'nde yer almaktadır. Cumhuriyet ve Zaman Gazeteleri'nde bu temel kategori kapsamında, 'AB-Türkiye ilişkilerinde Türk hükümetinin politikaları' alt kategorisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Hürriyet Gazetesi'nde bu zirve döneminde yayımlanan tek haber ise 'AB'ye üye ülkelerle ilişkiler' alt kategorisine aittir.

Bu zirve döneminde Cumhuriyet'te ilk defa magazin kategorisine ait 2 haber yayımlanırken; bu kategoriye ilişkin en fazla haber Hürriyet Gazetesi'nde yer almaktadır. Her üç gazetede de ağırlıklı olarak ele alınan alt kategori 'zirve notları'dır.

Diğer alt kategorilere bakıldığında; Hürriyet Gazetesi'nde bu kategoride haber yer almadığı, Cumhuriyet Gazetesi'nde 'medyanın eleştirisi, 'TSK', 'yerel yönetimler' ve 'yemek kültürü' alt kategorilerinde birer haberin okur kitlesine aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca, Zaman Gazetesi'nde; 'TSK' ile ilgili 5, medyanın eleştirisi' ve 'yemek kültürü' alt kategorileri ile ilgili birer haber bulunmaktadır.

3.1.3. Karşılaştırmalı Analizler

Tablo 64. Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberin Sunum Şekline Göre Haberin Niteliği

HABERİN NİTELİĞİ	HABERİN SUNUM ŞEKLİ													
	Haber		Başyazı		Köşeyazısı		Röportaj		Haber-röportaj		Araştırma-inceleme		Karikatür	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Açıklama	27	21,1	-	-	1	1,3	-	-	-	-	-	-	-	-
İddia	13	10,2	-	-	11	14,3	-	-	-	-	-	-	-	-
Eleştiri	16	12,5	1	100,0	47	61,0	-	-	-	-	-	-	27	100,0
Beklenti	10	7,8	-	-	5	6,5	-	-	-	-	-	-	-	-
Çözüm Önerisi	3	2,3	-	-	6	7,8	3	100,0	1	100,0	-	-	-	-
Destek	26	20,3	-	-	7	9,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Bilgilendirme	28	21,9	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100,0	-	-
Rutin	5	3,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	128	100,0	1	100,0	77	100,0	3	100,0	1	100,0	1	100,0	27	100,0

Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan gazete içeriklerinin sunum şekillerine göre niteliği incelendiğinde; haber sunum şeklindeki 128 gazete içeriğinin 28'inin "bilgilendirme", 27'sinin "açıklama" ve 26'sının da "destek" niteliğinde olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki bilgilendirme nitelikli gazete içeriğinin incelenen diğer gazetelerden önemli derecede fazla olduğu dikkati çeken bir unsurdur. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki köşeyazılarının ise %61 gibi büyük çoğunluğu "eleştirel" niteliktedir. Bu ise gazetenin fikir yazılarını kaleme alanların; AB'ye, Türkiye-AB ilişkilerine ya da Türk hükümetinin AB konulu icraatlarına eleştirel bir açıdan yaklaştıklarını göstermektedir. Gazetede görsel materyaller içerisinde yer alan 27 karikatürün tamamı eleştirel niteliklidir.

Tablo 65. Hürriyet Gazetesi'nde Haberin Sunum Şekline Göre Haberin Niteliği

HABERİN NİTELİĞİ	HABERİN SUNUM ŞEKLİ													
	Haber		Başyazı		Köşeyazısı		Röportaj		Haber-röportaj		Araştırma-inceleme		Karikatür	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Açıklama	41	31,5	-	-	-	-	-	-	1	33,3	-	-	-	-
İddia	12	9,2	-	-	20	24,4	-	-	-	-	-	-	1	12,5
Eleştiri	21	16,2	-	-	28	34,1	-	-	-	-	-	-	3	37,5
Beklenti	6	4,6	-	-	10	12,2	-	-	1	33,3	1	50,0	4	50,0
Çözüm Önerisi	6	4,6	-	-	2	2,4	-	-	-	-	-	-	-	-
Destek	35	26,9	-	-	19	23,2	1	50,0	1	33,3	-	-	-	-
Bilgilendirme	6	4,6	-	-	3	3,7	1	50,0	-	-	1	50,0	-	-
Rutin	3	2,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	130	100,0	-	-	82	100,0	2	100,0	3	100,0	2	100,0	8	100,0

Hürriyet Gazetesi'ndeki sunum şekli haber olan 130 gazete içeriğinin 41'inin "açıklama", 35'inin "destek" ve 21'inin de "eleştiri" nitelikli olduğu; "bilgilendirme" nitelikli haberlerin ise sadece 6 tane olduğu görülmektedir. Köşeyazılarında ise en fazla "eleştirel" nitelik ön plana çıkarken (%34,1), "destek" nitelikli köşeyazıları azımsanmayacak oradadır (%23,2). Hürriyet Gazetesi'nde araştırma-inceleme sunum şeklinde 2 gazete içeriği bulunmaktadır. Bunlardan biri "beklenti" diğeri ise "bilgilendirme" niteliklidir. Karikatürler, Cumhuriyet Gazetesi'nde tamamen eleştirel nitelikli iken Hürriyet Gazetesi'nde karikatürlerin; beklenti (%50,0), eleştiri (%37,5) ve iddia (%12,5) niteliklerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 66. Zaman Gazetesi'nde Haberin Sunum Şekline Göre Haberin Niteliği

HABERİN NİTELİĞİ	HABERİN SUNUM ŞEKLİ													
	Haber		Başyazı		Köşeyazısı		Röportaj		Haber-röportaj		Araştırma-inceleme		Karikatür	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Açıklama	21	14,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İddia	9	6,3	-	-	8	22,9	-	-	2	40,0	-	-	-	-
Eleştiri	36	25,2	-	-	14	40,0	-	-	1	20,0	-	-	2	100,0
Beklenti	20	14,0	-	-	5	14,3	-	-	-	-	-	-	-	-
Çözüm Önerisi	6	4,2	-	-	-	-	-	-	1	20,0	-	-	-	-
Destek	31	21,7	-	-	7	20,0	1	50,0	-	-	-	-	-	-
Bilgilendirme	16	11,2	-	-	1	2,9	1	50,0	1	20,0	-	-	-	-
Rutin	4	2,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	143	100,0	-	-	35	100,0	2	100,0	5	100,0	-	-	2	100,0

Zaman Gazetesi'ndeki haber sunumu şeklindeki 143 haberin; 36'sının "eleştiri", 31'inin "destek" ve 21'inin de "açıklama" nitelikli olduğu ortaya çıkmaktadır. Köşeyazılarında (%40,0) ve karikatürlerde (%100,0) "eleştirel" nitelik ön plandadır. Zaman Gazetesi'nde, haber-röportaj sunum şeklinin incelenen diğer gazetelerden daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Haber-röportajların niteliğine göre dağılımı incelendiğinde ise toplam 5 haber-röportajın; 2'si "iddia", 1'er tanesi de "eleştiri", "çözüm önerisi" ve "bilgilendirme" niteliklidir.

Tablo 67. Haberin Düzenleme Biçimi İle Birinci Sayfadaki Sırası

HABERİN BİRİNCİ SAYFA SIRASI	HABERİN DÜZENLEME BİÇİMİ															
	Araştırma		Derleme		Tematik		Bilgi		Olay		Öykü		Yorum		Mizah	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
1	-	-	1	5,0	32	29,9	1	2,0	5	2,1	1	6,7	-	-	-	-
2	-	-	3	15,0	14	13,1	2	4,0	12	5,2	-	-	-	-	-	-
3	-	-	2	10,0	6	5,6	-	-	11	4,7	1	6,7	-	-	3	7,9
4	-	-	2	10,0	3	2,8	4	8,0	17	7,3	1	6,7	-	-	-	-
5	-	-	-	-	1	0,9	1	2,0	8	3,4	-	-	-	-	-	-
6	-	-	2	10,0	4	3,7	4	8,0	5	2,1	-	-	-	-	-	-
7	-	-	1	5,0	-	-	2	4,0	4	1,7	-	-	-	-	-	-
8	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,9	-	-	-	-	-	-
9	-	-	-	-	-	-	1	2,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Birinci sayfada yer almıyor	2	100,0	9	45,0	47	43,9	35	70,0	169	72,5	12	80,0	188	100,0	35	92,1
TOPLAM	2	100,0	20	100,0	107	100,0	50	100,0	233	100,0	15	100,0	188	100,0	38	100,0

Haberin düzenleme biçimine göre ilk sayfadaki sıralaması incelendiğinde; birinci sayfanın 1. sırasında en çok “tematik” haberlerin (%29,9) yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, tematik düzenleme biçimine sahip haberlerin %13,1’i 2.sırada, %5,6’sı ise 3. sırada bulunmaktadır. Bilgi haberlerinin büyük bir çoğunluğu 4.ve 6.sıralarda yer alırken; olay haberlerin 4. sırada yoğunlaştığı dikkati çekmektedir.

Tablo 68. Haberin Düzenleme Biçimi İle İç Sayfadaki Sırası

HABERİN İÇ SAYFA SIRASI	HABERİN DÜZENLEME BİÇİMİ															
	Araştırma		Derleme		Tematik		Bilgi		Olay		Öykü		Yorum		Mizah	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
1	2	100,0	8	40,0	56	52,3	16	32,0	45	19,4	5	33,3	17	9,0	2	5,3
2	-	-	5	25,0	12	11,2	13	26,0	36	15,5	1	6,7	102	54,3	4	10,5
3	-	-	4	20,0	15	14,0	9	18,0	47	20,3	1	6,7	47	25,0	13	34,2
4	-	-	-	-	10	9,3	5	10,0	36	15,5	3	20,0	11	5,9	6	15,8
5	-	-	-	-	3	2,8	6	12,0	32	13,8	3	20,0	7	3,7	7	18,4
6	-	-	-	-	4	3,7	-	-	13	5,6	-	-	3	1,6	-	-
7	-	-	-	-	1	0,9	-	-	4	1,7	-	-	-	-	1	2,6
8	-	-	2	10,0	-	-	-	-	2	0,9	2	13,3	1	0,5	-	-
9	-	-	-	-	-	-	-	-	8	3,4	-	-	-	-	2	5,3
10	-	-	-	-	-	-	1	2,0	3	1,3	-	-	-	-	-	-
İç sayfada yer almıyor	-	-	1	5,0	6	5,6	-	-	6	2,6	-	-	-	-	3	7,9
TOPLAM	2	100,0	20	100,0	107	100,0	50	100,0	233	100,0	15	100,0	188	100,0	38	100,0

Haberin düzenleme biçimine göre, iç sayfadaki haber hiyerarşisi kapsamındaki sıralaması ele alındığında; araştırma haberlerinin tamamının 1. sırada yer aldığı dikkati çekmektedir. Derleme haberlerin %40,0'ı, tematik haberlerin %52,3'ü, bilgi haberlerin %32,0'ı, olay haberlerin %19,4'ü, öykü haberlerin %33,3'ü, yorum haberlerin %9,0'ı ve mizah düzenleme biçimine sahip haberlerin de sadece %5,3'ünün iç sayfalarda 1. sırada okuyucuya sunulduğu görülmektedir.

3.2. Söylem Analizi

Türk basınının okurlarını bilgilendirmesi açısından, AB zirve dönemlerine (Lüksemburg, Helsinki, Selanik) ilişkin haberlerin nicel ve nitel çözümlemesini içeren bu çalışmanın; nitel çözümlemesini söylem analizi tekniği oluşturmaktadır. Söylem analizi kapsamında farklı zirve dönemlerine ait ve farklı gazetelerde yayınlanmış toplam 41 haber incelenmiştir. Bu haberlerin seçiminde iki kriter göz önünde bulundurulmuştur. Birinci kriter, haberin sayfada ilk üç haber içerisinde olması; ikinci kriter de aynı ya da yakın tarihli haberler olmasıdır. Söylem analizi tekniği ile incelenen AB konulu bu haberlerin gazetelere ve zirve dönemlerine göre dağılımı ise şöyledir:

Tablo 69. Söylem Analizi Tekniği İle İncelenen Haberlerin Zirve ve Gazetelere Göre Dağılımı

Gazeteler	ZİRVELER		
	Lüksemburg (12-13 Aralık 1997)	Helsinki (10-11 Aralık 1999)	Selanik (20-21 Haziran 2003)
Cumhuriyet	13,14,15,16,17 Aralık 1997	7,9,10,11,12 Aralık 1999	18,20,22,25 Haziran 2003
Hürriyet	12,13,14,15,16 Aralık 1997	8,10,11,12,13 Aralık 1999	20,21,22,23 Haziran 2003
Zaman	12,13,14,15,17 Aralık 1997	9,10,11,12 Aralık 1999	16,18,21,22 Haziran 2003

3.2.1. Makro Yapı

Haberin makro yapısı çerçevesinde özet ve haber hikayesi; bir başka ifadeyle tematik ve şematik yapı incelenmiştir.

3.2.1.1. Özet

Özete ilişkin sorgulama; üst başlık, başlık, alt başlık, spot/haber girişi ve fotoğraflardan oluşmaktadır.

3.2.1.1.1. Üst Başlık

Gazetelerde Avrupa Birliği'ne ilişkin haberlerin üst başlıkta ne şekilde verildiği incelendiğinde; Cumhuriyet Gazetesi'nin tüm haberlerde üst başlık kullandığı, Hürriyet Gazetesi'nin sadece Helsinki Zirvesi'ni kapsayan dönemdeki haberlerde bir kez ve Zaman Gazetesi'nin de aynı zirve döneminde iki kez üst başlıkla haber sunumu gerçekleştirdiği görülmektedir.

Lüksemburg Zirvesi'ne ilişkin, Cumhuriyet Gazetesi'nin haber üst başlıklarında genelde AB'nin Türkiye'ye karşı takındığı olumsuz tavır ve bunun bir sonucu olarak da Türkiye'nin AB'ye gösterdiği tepkiler söyleme yansımaktadır. "*Gerginlik*", "*koşullarını bile ağırlaştırdı*", "*sert tepki*", "*telaş*" ve "*Batı'yı uyardı*" ifadeleri bunun en somut örneklerini oluşturmaktadır. Ayrıca, bu zirvede Cumhuriyet Gazetesi üst başlıkları genelde Türkiye'nin tepkisini hükümetin Demokratik Sol Parti (DSP) kanadındaki Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in ifadelerine dayandırarak oluşturduğu; Başbakan Mesut Yılmaz'ın açıklamalarının ise üst başlıklarda yer almadığı görülmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi, Türkiye'nin Avrupa Konferansı'na katılabilmesi için AB'nin öne sürdüğü şartların bu kadar ağır olmasının asıl sorumlusunun Yunanistan olduğunu iddia ederek, dolaylı yoldan AB'nin Türkiye'nin tam üyeliği konusundaki olumsuz düşüncelerinde de Yunanistan'ın etkisinin olduğunu vurgulamaktadır.

Helsinki Zirvesi'ne ilişkin dönemde Cumhuriyet Gazetesi'nde zirve öncesinde çıkan haberlerin üst başlıklarında; AB'nin Türkiye'ye koşullu bir adaylık statüsü tanıyabileceği ifade edilirken, bu söylem zirve sonrasındaki haber üst başlıklarında da devam etmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nin üst başlıklarında ön plana çıkan; "*Kıbrıs pazarlıkları*", "*Kıbrıs ve Ege koşulu*" ve "*koşullu adaylık*" vurgulamaları Türkiye'nin elde ettiği adaylık statüsünün pek de sevinilecek bir kazanım olmadığını okuyucuya açıkça vermektedir. Hürriyet Gazetesi'nde bu dönemde yayımlanan haber üst başlığında ise Cumhuriyet Gazetesi'ndeki gibi "*koşullu adaylık*" nitelemesi yapılmayarak; Avrupa Birliği'nin adaylığımızı resmen ilan ettiği, ancak iki şart öne sürünce krizin patladığı. Fakat bu krizin de telefon trafiği ile çözüldüğü okuyucuya aktarılmaktadır. Dolayısıyla aynı tarihteki (11/12/1999) haber üst başlıklarında Cumhuriyet Gazetesi; koşullu adaylığın, Türk kamuoyu için son derece hassas konular olan "*Kıbrıs*" ve "*Ege*" olduğunu okuyucuya aktarırken, Hürriyet Gazetesi bunu sadece "*iki şart*" olarak ifade

etmektedir. Bu ise öne sürülen şartları bir anlamda önemsizleştirmekte bir diğer ifadeyle herhangi iki şarta indirgemektedir. Ayrıca, Hürriyet Gazetesi'nin üst başlığındaki "*krizi telefon trafiği çözdü*" ifadesi, AB'nin öne sürdüğü Kıbrıs ve Ege koşullarının tamamen ortadan kalktığı izlenimini ortaya çıkartmaktadır ki; bu bir anlamda okuyucuyu da yanıltmaktadır. Çünkü, telefon trafiği ve diplomatik görüşmeler sadece Türkiye'nin tepkisini yumuşatma yönünde olup, öne sürülen şartların tamamen ortadan kalkması durumu değildir. Zaman Gazetesi'nin Helsinki zirvesi dönemindeki üst başlıklarında ise; "*şartlar*", "*pazarlıklar*" ve "*krizler*" yerine; "*beklenti*" ve "*temenniler*"in yer aldığı daha genel bir söylem ön plana çıkmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi'nde, Selanik zirvesi dönemine ilişkin haberlerin üst başlıklarında "*uyum paketi*" ve "*ulusal program*" konularının ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) üst başlıkta yer verilirken; diğer zirve dönemlerinin aksine Cumhuriyet Gazetesi'nde bu zirve dönemine ilişkin hiçbir üst başlıkta iktidar partisi temsilcisi ya da hükümet yetkilisinin açıklamalarına yer verilmemiştir. Lüksemburg zirvesi döneminde de; Başbakan Mesut Yılmaz'ın yerine Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in açıklamalarının üst başlığa çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet Gazetesi, AB söylemini daha çok siyasi yelpazenin solunda yer alan partileri kaynak olarak oluşturmaktadır.

3.2.1.1.2. Başlık

Gazetelerin haber başlıklarında, zirveye ilişkin gelişmelerin genel olarak okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Lüksemburg zirvesi dönemine ilişkin başlıklara bakıldığında öncelikle dikkati çeken, kullanılan kelimelerin ve anlamlarının benzer olmasıdır. Örneğin, aşağıdaki başlıklar aynı kalemden çıkmış izlenimini vermektedir.

"Ankara'dan AB'ye ret" (15/12/1997-Cumhuriyet)

"Geri çekme resti" (14/12/1997-Hürriyet)

"Ankara'dan rest" (15/12/1997-Zaman)

Gazetelerdeki bu zirve dönemindeki başlıkların çok kısa bir şekilde (2-4 kelime) okuyucuya aktarıldığı dikkati çeken diğer bir noktadır. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki haber başlıklarının (farklı günlerdeki 5 haber başlığı) toplam kelime sayısı 13, Hürriyet Gazetesi'nin 11 ve Zaman Gazetesi'nin ise 16'dır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin Lüksemburg zirvesi dönemine ilişkin haber başlıklarında AB'nin Türkiye'ye karşı takındığı olumsuz tavır ("*Avrupa sertleşti*"-14/12/1997) ve Türkiye'nin bu tavır karşısında aldığı pozisyon ("*Ankara'dan AB'ye ret*" 15/12/1997, "*Ekonomik gözdağı*" 16/12/1997) ve öne sürdüğü argümanlar temel ifadeleri oluşturmaktadır.

Hürriyet Gazetesi ise daha çok Türkiye'nin AB'ye tepkisini başlıklara taşıırken ("*Ankara'dan boykot*" 12/12/1997, "*Geri çekme resti*" (14/12/1997); 13/12/1997 tarihli "*Densiz başkan*"* başlığı ise hayli sert bir üslubu yansıtmakta ve eleştiri sınırlarını zorlayarak, hakarete dönüşmektedir. Ayrıca, "*Tarihi cevaplar*" (15/12/1997) başlığı bir anlamda Ankara'nın AB'ye yönelik eleştirilerini yüceltmekte, Başbakan Mesut Yılmaz'ı olumlamaktadır.

Zaman Gazetesi'nin başlıkları ise okuyucuya karamsar bir tabloyu yansıtmakta, AB umudunun sona erdiğini vurgulamaktadır. Gazetenin 12/12/1997 tarihli sayısının haber başlığı "*AB ile son perde*" şeklindedir. Bu başlık, okuyucuya Türkiye-AB ilişkilerinin sonuna gelindiği izlenimini vermektedir. Bir gün sonrasında da, "*AB treni kaçtı*" başlığı bu izlenimi okuyucunun zihninde pekiştirmektedir. Diğer gazetelerin aksine; Zaman Gazetesi'nin bu kadar kesin bir dil kullanması ("*son perde*", "*tren kaçtı*") gazetenin gelişmelere ve AB'ye örtük ideolojik yaklaşımının negatif olduğunu ön plana çıkartmaktadır. Zaman Gazetesi, daha sonraki "*AB topu Ankara'ya attı*" (14/12/1997) başlığı ile ilk iki günlük haber başlıklarının tersine; sona ermiş AB-Türkiye ilişkilerini ve Türkiye'nin AB umutlarını yeniden yeşerterek, Türkiye'nin ABD'de son bir çıkış aradığını ("*ABD'ye kritik ziyaret*"-17/12/1997) okuyucuya aktarmaktadır.

Gazetelerin Helsinki zirvesi dönemine ilişkin haber başlıkları incelendiğinde; Cumhuriyet Gazetesi'nin, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin aksine zirvedeki gelişmelere daha soğukkanlı bir yaklaşım sergilediği dikkati çekmektedir. Türkiye'nin adaylık statüsü için; Hürriyet Gazetesi "*Türkiye Rüzgarı*" (12/12/1999), Zaman Gazetesi "*Türkiye'nin tarihi günü*" (10/12/1999) başlıklarını atarak AB konusunda başarılı bir adımın atıldığını coşkulu bir dille okuyucuya yansıtırken; Cumhuriyet Gazetesi ise sadece "*Avrupa ile yeni dönem*" (11/12/1999) başlığıyla adaylık statüsünü okuyucuya duyurmaktadır.

* AB Dönem Başkanı Lüksemburg Başbakanı Jean-Claude Juncker'ın Türkiye'yi kastederek, "işkence uygulayan bir ülkeden gelen temsilcinin AB masasında oturması mümkün değildir" sözleri üzerine atılan başlık.

Cumhuriyet Gazetesi Helsinki zirvesi döneminde kullandığı; "AB'ye içi boş adaylık" (7/12/1999) ve "AB'ye muhtaç değiliz" (9/12/1999) başlıkları ile de Türkiye'nin elde edeceği adaylık statüsünün kazanımlarının sanıldığı kadar büyük olmadığını ve gerekirse AB'den vazgeçilebileceğini vurgulamaktadır. "Zirvede Kıbrıs düğümü" (11/12/1999) ve "Sınır sorunları Lahey'e" (12/12/1999) gibi sorunları yansıtan başlıklar da sadece Cumhuriyet Gazetesi'nde yer almaktadır.

Hürriyet Gazetesi zirve öncesinde "Atina 'evet'e yakın" (8/12/1999) başlığıyla Türkiye'nin adaylık statüsüne karşı tavır içindeki Yunanistan'ın; bu zirvede Türkiye'ye yakın bir tavır sergileyeceğini ve alınacak kararda Yunanistan'ın kilit rol oynadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, Hürriyet Gazetesi "Bir adım kaldı" (10/12/1999) başlığıyla adeta Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylık statüsünün değil de; üyeliğinin kabulü kararının alınacağı izlenimini okuyucuya yansıtmaktadır. Zirve sonrasındaki "En cazip aday" (13/12/1999) başlığı da; Türkiye'nin AB'ye girme konusunda attığı adımları olumlayan bir ifadeyi yansıtmaktadır. Hürriyet Gazetesi 11/12/1999 tarihli sayısında "En zor gece" başlığını kullanırken, Zaman Gazetesi aynı gün "karar gecesi"ni "Bıçak sırtı diplomasisi" olarak nitelendirmektedir.

Zaman Gazetesi Helsinki zirvesi döneminde; Lüksemburg Zirvesi'ndeki karamsar ve olumsuz söyleminin ("AB ile son perde", "Avrupa treni kaçtı") aksine, okuyuculara daha fazla umut aşıl原因an bir üslubu ("AB umudumuz sürüyor"-9/12/1999) başlıklara taşımaktadır. Fakat AB tarafından atılan "top"*; Lüksemburg zirvesi döneminde olduğu gibi, bu zirve döneminde de yine Türkiye'nin kucağındadır. Zaman Gazetesi bu benzer başlıklarla; Türkiye'nin AB konusunda alması gereken kritik kararlar, atması gereken önemli adımlar olduğunu vurgulamaktadır. İki farklı zirve dönemine ilişkin bu benzer başlıklarda dikkat çekici bir unsur da; başlıkların gazetelerde yayımlandığı tarihtir. Her iki başlık da, zirvelerin bitiş tarihinin ertesindeki gazete sayılarında yer almaktadır**. Sadece bir tesadüf olarak da nitelendirilebilecek, benzer başlıkların kullanımı; Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminde yaşananların benzeşiminden mi kaynaklanıyor? Yoksa, gazetenin yazı işleri sorumluları başlıkları oluştururken geçmiş başlıklara mı öykünüyorlar? sorularını da akla getirmektedir.

* Zaman Gazetesi, Lüksemburg Zirvesi döneminde kullandığı "AB topu Ankara'ya attı" (14/12/1997) başlığının bir benzerini ("Top Türkiye'de-12/12/1999) Helsinki Zirvesi döneminde de kullanmıştır.

** Lüksemburg Zirvesi 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. "AB topu Ankara'ya attı" başlığı 14 Aralık 1997'de yayımlanmıştır. "Top Türkiye'de" başlığı ise 12 Aralık 1999 tarihinde gazetede yer almış olup; Helsinki Zirvesi 10-11 Aralık 1999'da yapılmıştır.

Gazetelerin haber başlıklarındaki kelime sayısına bakıldığında; Cumhuriyet Gazetesi'nin Helsinki zirvesi döneminde en çok kelime ile başlık oluşturan gazete olması dikkat çekicidir. Cumhuriyet gazetesi bu zirve dönemindeki 5 haber başlığında ortalama 3,4 kelime (Lüksemburg zirvesi döneminde bu sayı ortalama 2,6'dır) ile başlık oluşturmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nin başlıktaki kelime sayısı ortalama 2,8'dir (Lüksemburg zirvesi döneminde bu sayı ortalama 2,2'dir). Zaman Gazetesi ise Helsinki zirvesi döneminde en az kelime ile (ortalama 2,7) başlıklarını oluşturan gazetedir. Zaman Gazetesi Lüksemburg zirvesi döneminde ortalama 3,2 kelime ile başlıkta en fazla kelime kullanan gazete konumundaydı.

Selanik zirvesi döneminde ise; Zaman Gazetesi'nin başlıklarının, incelenen önceki zirve dönemleri ile karşılaştırıldığında bir hayli uzun olduğu görülmektedir. Ortalama 6,7 kelimedenden oluşan başlıklar, bu anlamda diğer gazete başlıklarından hemen ayrılmaktadır. Zaman Gazetesi kadar olmasa da; Hürriyet Gazetesi'nin başlıklarındaki kelime sayısının da bu zirve döneminde arttığı (ortalama kelime sayısı 4,2), Cumhuriyet Gazetesi'nde ise çok belirgin bir kelime sayısı artışının olmadığı (ortalama kelime sayısı 3,7) izlenmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin Selanik Zirvesi'nde önceki zirve dönemlerinin tersine, Türkiye- AB ilişkilerine daha olumlu bir perspektiften bakarak söylemini oluşturduğu görülmektedir. Bu dikkat çekici söylem değişimini şu iki varsayımla açıklamak olanaklıdır:

- Selanik Zirvesi, görünürde Türkiye-AB ilişkilerine çok yeni bir perspektif getirmemekle birlikte; gerek Zirve boyunca, gerekse Zirve'nin sonrasında AB üst düzey yetkililerinin başka vesilelerle dile getirdikleri Türkiye'yi olumlayan ifadeler başlıklara da yansımıştır.
- 2000'li yılların başında Cumhuriyet Gazetesi'nin mülkiyet yapısında meydana gelen değişimler (Turgay Ciner ve M. Emin Karamehmet'in Cumhuriyet Gazetesi'nin hisselerinde pay sahibi olmaları) gazetenin AB söylemini de değiştirmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi, Selanik zirvesi döneminde birinci sayfada iki kez manşette uyum paketi ile ilgili gelişmeleri ele almaktadır. "*Hassas konulara yeni paket*" (18/16/2003) ve "*Uyum paketine Selanik hızı*" (20/06/2003) Türkiye'nin AB'ye girme yönünde hazırladığı uyum paketi ile ilgilidir. Bu başlıklar bir anlamda hükümetin uyum

paketi konusunda hızlı ve değişen şartlar karşısında esnek kararlar verebildiğini de yansıtmaktadır. İncelenen diğer zirvelerdeki Cumhuriyet Gazetesi'nin haber başlıkları göz önünde tutulduğunda, gazete "*AB doruğunda Türkiye'ye övgü*" (22/06/2003) başlığı ile ilk defa AB-Türkiye ilişkilerine bu kadar olumlu ve destekler bir tavır sergilemektedir. Ayrıca, "*Yol haritası tamam*" (25/06/2003) başlığı da Türkiye'nin AB sürecinde uzun yıllardır yaşadığı belirsizlikler düşünüldüğünde, artık izlenecek yolun net olduğu düşüncesi okuyucunun zihnine aşılacaktır.

Hürriyet Gazetesi'nin, Selanik zirvesi dönemindeki başlıklarına ise genelde "*siyasal boyutlu bir magazinelle söylemin*" hakim olduğu görülmektedir. Bu durum bir anlamda medyada son yıllarda yaşanan magazinelleşmenin ve haberle eğlenmenin birbirine karışması ile ortaya çıkan "*habeğence*"nin birer izdüşümü olarak da nitelendirilebilmektedir. "*AB kuyruğuna kaynak var*" (20/06/2003) başlığı ise diğer bazı aday ülkelerin tam üyeliğinin tarih alamayan Türkiye'den önce gündeme getirilmesini ifade etmek amacıyla kullanılan; argoya kaçan bir başlık olarak okuyucuya sunulmaktadır. "*Türkiye'den önce Türkçe girdi*" (21/06/2003) ve "*A masasında AB için söz*" (22/06/2003) başlıkları ise AB-Türkiye ilişkileri ile ilgili ciddi bir gelişmeyi okuyuculara yansıtmazken; resmi olmayan ve magazinelle boyutlu bir dille oluşturulan başlıklar olarak ön plana çıkmaktadır.

Hürriyet Gazetesi'nin 23/06/2003 tarihli "*TSK'dan AB'ye askerlik jesti*" başlığı ise, Türkiye'de birçok toplumsal gelişmede siyasal boyutlu refleksler gösterebilen ve bu anlamda önemli bir ağırlığı olan ordu; AB istediği için birtakım kararlar aldı imajı yaratmamak için, hassas dengeler gözetilerek bu şekilde oluşturulmuştur. Çünkü yapılan "*jest*", AB için 7.Uyum Paketi kapsamındaki savunma harcamalarının kısılması hükmü çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla başlık, "*TSK'dan AB'ye uyum*" ya da "*TSK, AB hükmünü yerine getirdi*" şeklinde de olabilirdi. Fakat başlıktaki "*jest*" kelimesi bir anlamda orduyu yüceltmektedir.

Zaman Gazetesi'nin Selanik zirvesi dönemine ilişkin başlıkları, gazetenin görsel tasarım ve vizyon değişimini de yansıtmaktadır. Gazetenin başlıklarının uzun cümlelerden oluştuğu ilk dikkati çeken unsurdur. Gazetenin başlıklarının tamamı hükümet yetkililerinin (başbakan ya da dışişleri bakanı) açıklamalarından oluşmaktadır. Dolayısıyla iktidarın görüşü, gazetenin AB söyleminin de temellerini oluşturmaktadır. "*Hükümetten Atina'ya cevap: Ege'yi barış denizi yapalım*" (16/06/2003) başlığı ilk

okunuşta okuyucunun zihninde; Yunanistan Ege’de savaş yanlısı bir tutum sergiliyor, AKP Hükümeti de akliselim davranarak barışçıl bir yaklaşımı seçiyor imajını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Yunanistan “*savaşçıl*”, AKP Hükümeti “*barışçıl*” sıfatlarıyla eşleştirilmektedir. Ayrıca, dikkat çekici diğer bir noktada, Zaman Gazetesi’nin ilk defa (incelenen diğer gazetelerin tüm zirve dönemlerine ilişkin başlıkları dahil) başlıkta “*hükümet*” kelimesini kullanmasıdır. Çünkü daha önceki başlıklarda daha genel bir ifadeyle “*Türkiye*” ya da “*Ankara*” kelimeleri kullanılmaktaydı.

Zaman Gazetesi 18/06/2003 tarihli başlığına ise Türk Hükümeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın bir açıklamasından aldığı cümleyi taşımaktadır: “*Genelkurmay AB Uyum Paketi için nihai kararı bize bıraktı*”. Bu başlık dolaylı yoldan da olsa okuyucuda; ordu ile hükümet uyum içinde ve ordu alınacak kararlarda hükümete güveniyor düşüncesini oluşturmaktadır. Zaman Gazetesi, 21/06/2003 tarihinde yine Başbakan Erdoğan’ın bir açıklamasından yola çıkarak “*Yargı ve bürokrasi reformlara uyum göstermekte zorlanıyor*” başlığını manşete taşımaktadır. Yargı kararları sonucu, yasaklar yaşayan ve bir dönem bu nedenden dolayı siyasetten uzak kalan Başbakan Erdoğan’ın; yargıya ve bürokrasiye yönelik eleştirilerinin manşetlere taşınması, Zaman Gazetesi tarafından Hükümete verilen desteğin açık bir ifadesidir.

Başbakan tarafından yapılan açıklamalar Zaman Gazetesi’nde yine başlıklara taşınmaktadır: “*Reformları destekleyenler tarihe geçecek*” (22/06/2003). Dikkati çeken nokta bir gün önceki başlıkta da olduğu gibi başlıkta “*reform*” kelimesinin geçmesidir. Zaman Gazetesi bir anlamda, gazetenin okuyucuyu en fazla etkileyen başlıklar kısmında; “sık tekrar” yoluyla hükümet tarafından alınan kararların ve uygulamaların birer “*reform*” niteliği taşıdığını okuyucunun zihnine işlemektedir. Ayrıca bu başlıkta, reformları destekleyenler tarihe geçerken; desteklemeyenler, aksatanlar ya da uyum göstermekte zorlananlar (ki bir gün önceki başlıkta “*yargı*” ve “*bürokrasi*”nin uyum göstermekte zorlandığı iddia edilmekteydi.) örtük bir şekilde eleştirilmekte, dışlanmakta ve dikkatleri çekilmektedir.

3.2.1.1.3. Alt Başlık

Gazetelerde AB’ye ilişkin haberlerin alt başlıklarda ne şekilde verildiği incelendiğinde; Cumhuriyet Gazetesi’nin haber sunumlarında alt başlık kullanmadığı,

Hürriyet Gazetesi'nin tüm zirve dönemlerinde alt başlık kullandığı, Zaman Gazetesi'nin ise Selanik zirvesi dönemi hariç diğer zirve dönemlerinde alt başlıkla haberleri okuyucuya sunduğu görülmektedir.

Lüksemburg Zirvesi'ne ilişkin, Hürriyet Gazetesi'nin alt başlıklarında genelde Türkiye'nin AB'ye tepkisi ön plana çıkmaktadır. "Reddetti", "şok tepki", "karşı cevap" Hürriyet Gazetesi'nin alt başlıklarında kullanılan ifadelerden bazılarını oluşturmaktadır. Genelde haber alt başlıklarında Türk Hükümeti'nin AB'ye tepkisi söylemi oluştururken (12/12/1997,14/12/1997 ve 15/12/1997 tarihli alt başlıklar); bir haber alt başlığında Avrupalı liderlerin Juncker'e tepkisi yer almaktadır. Hürriyet Gazetesi'nde 13/12/1997 tarihinde yayımlanan haberin alt başlığı şöyledir:

"Türkiye için 'işkenceci bir ülke AB masasına oturamaz' diyen AB Dönem Başkanı Lüksemburg Başbakanı Juncker'i Avrupalı liderler sert bir şekilde azarladi"

Hürriyet Gazetesi'nin alt başlıktaki Juncker'ı küçük düşürücü bu sert üslubu hatırlanacağı üzere başlıkta da ("*Densiz Başkan*") değerlendirilmişti. Zaman Gazetesi de, Lüksemburg zirvesi döneminde Hürriyet Gazetesi'ne paralel bir dil ve bakış açısıyla Türkiye'nin tepkisini alt başlıklarda yansıtmaktadır. "*Sert açıklama*", "*rest*" gibi ifadelerle Türkiye'nin tepkisi okuyucuya yansıtılırken, 13/12/1997 tarihli alt başlıkta ise "*11 yeni aday bünyesine almayı planlayan Avrupa Birliği, 34 yıldır kapıda bekleyen Türkiye'yi yine istasyonda beklemeye layık gördü*" mesajıyla Türkiye'nin AB ile ilişkilerine de eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Zaman Gazetesi AB kapısında bekleyen, treni kaçıran (aynı zamanda bu haberin başlığı "*Avrupa treni kaçtı*" şeklindedir.) ülke konumlandırmasıyla Türkiye'nin AB karşısındaki zayıflığını da vurgulamaktadır.

Zaman Gazetesi'nin 17/12/1997 tarihli alt başlığındaki; "*İKÖ zirvesinde sert eleştirilere maruz kalan, AB'nin genişleme sürecine de dahil olamayan Türkiye, ABD'de çıkış arıyor*" ifadeleriyle gazetenin AB zirvesini, İKÖ zirvesindeki olumsuzluklarla da harmanlayarak okuyucuya sunması; eleştiri oklarını hükümete yönelterek, dış ilişkilerdeki başarısızlığın hükümete fatura edildiğini ortaya koymaktadır.

Helsinki zirvesi dönemine ilişkin Hürriyet Gazetesi'nin alt başlıklarında ise başlıklarda olduğu gibi Türkiye'nin adaylık statüsü okuyucuya coşkulu bir dille

aktarılmaktadır. Türkiye'nin AB ilişkilerinin önemli bir kilometre taşını oluşturan; Türkiye'yi AET ile Gümrük Birliği'ne götüren ve tam üyeliğini sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması-12/09/1963)'na alt başlıklarda iki kez atıfta bulunmaktadır:

"36 yıl önceki Ankara Anlaşması..." (10/12/1999)

"Türkiye, 36 yıl sonra..." (12/12/1999).

Ayrıca, Hürriyet Gazetesi AB'nin öne sürdüğü şartlara alt başlıklarda yer vermeyerek; *"Türkiye, 36 yıl sonra Avrupa fotoğrafında yer aldı. Clinton'dan sonra Avrupa'nın liderleri de Helsinki'de Ecevit'i kutlamak için sıraya girdi"* (12/12/1999) alt başlığıyla okuyucuya bir zafer havasını yansıtmaktadır. Hürriyet Gazetesi, 13/12/1999 tarihli sayısında ise alt başlıkta Time Dergisi'nden bir alıntı yapmaktadır: *"Time Dergisi, Türkiye'nin dinamik ekonomisi ve kuvvetli sivil toplumuyla AB için Doğu Avrupa ülkelerinden daha cazip aday ülke olduğunu yazdı"*. Diğer zirve dönemlerine ilişkin incelenen gazeteler göz önünde bulundurulduğunda; ilk kez alt başlıkta "dış haber organı"nda yayınlanan bir haber alıntısının yer aldığı görülmektedir.

Zaman Gazetesi, Helsinki zirvesi dönemindeki alt başlıklarında; Hürriyet Gazetesi'nin aksine *"bir zafer coşkusu"*ndan uzak ifadeler kullanmakta ve zirve görüşmelerinde Türkiye aleyhine yaşanan gelişmeler konusunda da okuyucuyu bilgilendiren bir tutum sergilemektedir. Gazete, bu zirve döneminde alt başlıklarında Türkiye'nin adaylık statüsünün kabulü öncesinde; adaylığın kesin olduğu öngörüsünü; *"Bugün başlayacak Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığının gerçekleşmesine kesin gözüyle bakılıyor"* (10/12/1999) başlığıyla okuyucuya yansıtmaktadır. Zaman Gazetesi bir gün sonra (11/12/1999) ise zirve sürecinde Türkiye'nin önüne sürülen şartların, Yunanistan'dan kaynaklandığını ifade ederek şu alt başlığı kullanmaktadır: *"Avrupa Birliği'nin Yunan tezlerini destekleyen şartlarla Türkiye'yi adaylığa kabul etmesi görüşmeleri kilitledi."*

Zaman Gazetesi, Hürriyet Gazetesi'nin Avrupa liderlerini Ecevit'in önüne sıraya soktuğu gün (12/12/1999); Başbakan Ecevit'in açıklamasına alt başlığında yer vermektedir: *"Sorumluluk bilinciyle hareket edeceğiz."* Zaman Gazetesi'nin bu zirve dönemindeki alt başlıklarına genel olarak bakıldığında; gazete adaylık statüsünü,

abartıya kaçmayan bir üslup ve sorunları da ortaya koyan bir yaklaşımla okuyucuya yansıtılmaktadır.

Selanik zirvesi dönemi haberlerinde ise Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinin alt başlık kullanmadığı, sadece Hürriyet Gazetesi'nin alt başlıklarla okuyucuya haberlerini ilettiği görülmektedir. Hürriyet Gazetesi'nin bu zirve dönemine ilişkin alt başlıklarında genel bir siyasal magazin havanın (başlıklar bölümünde de belirtildiği üzere) hakim olduğunu söylemek olanaklıdır. Genelkurmay'ın askerlik süresi ile ilgili açıklamasının yer aldığı alt başlık hariç, diğer tüm alt başlıklar AB-Türkiye ilişkileri konusunda somut olmayan gelişmeleri yansıtmaktadır. Gazetenin 20/06/2003 tarihli alt başlığı; (*Türkiye daha tarih alamadı ama Selanik'teki AB zirvesinde beş Balkan ülkesinin 2010-2015 yılları arasında tam üyeliği konuşulmaya başlandı*) Türkiye'nin yaşadığı hayal kırıklığını sitemkar bir dille okuyucuya aktarmaktadır. Bu hayal kırıklığı cümlenin kurgusundan ve kullanılan kelimelerden (*Türkiye daha tarih alamadı ama...*) açıkça anlaşılmaktadır. Bu hayal kırıklığını ve çizilen karamsar tabloyu ortadan kaldırmaya çalışan alt başlığı ise Hürriyet'in bir gün sonraki sayısında görmekteyiz: "*Selanik Zirvesi'nde AB liderlerine sunulan Avrupa Anayasası taslak metni, AB ülkeleri dillerinin yanısıra Türkçe olarak da basılıp dağıtıldı*"

Bu alt başlık, okuyucuya bir anlamda; "*Türkçe AB'ye girdi*", "*Türkiye de girecek*" mesajını yollamaktadır. Hürriyet Gazetesi'nin 22/06/2003 tarihli sayısındaki alt başlıkta ise siyasal magazin içerikli bir ifade yer almaktadır. "*Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül, Schröder, Simitis, Berlusconi ve Chirac'ın masasına oturtuldu. Yemekte Erdoğan ile Chirac arasında şu ilginç diyalog geçti.*" Bu alt başlık, Türk Hükümeti yetkililerine AB'ye üye ülkelerin liderleri tarafından önem veriliyor ve liderlerimiz AB'nin lokomotif ülke liderleriyle bir arada mesajını yansıtmaktadır. Aslında hiçbir resmi gelişmeyi içermeyen bu alt başlık, somut bir başarı elde dilememiş zirvenin ardından; zirvenin olumsuzluklarını örtmekte ve gündemi değiştirmektedir. Ayrıca bu alt başlıkta, Avrupa liderleri sadece soyadlarıyla ifade edilmekte olup; hangi ülkenin liderleri olduklarına ilişkin bilgi okuyucu tarafından bilindiği varsayılarak verilmemektedir.

Hürriyet Gazetesi 23/06/2003 tarihli alt başlığında ise Genelkurmay tarafından yapılan açıklamalardan yola çıkarak, askerlik süresinin kısaltılması kararını; AB ile ilişkilendirerek okuyucuya sunmaktadır. "*Genelkurmay, askerlik süresinin 2-4 ay*

kısaltılacağını açıkladı. Bu durumda Türkiye'nin asker sayısı 92-93 bin azalacak ve büyük tasarruf sağlanacak” Bu alt başlıkta yer alan; “2-4 ay”, “92-93 bin” sayısal verileri ise okuyucu nezninde inandırıcılığı sağlamaktadır.

3.2.1.1.4. Spot/Haber Girişleri

Haberin spotlarda (haber girişlerinde) nasıl kurgulandığı incelendiğinde; genelde ana olayın önemli noktalarının girişte verildiği ve ana temanın okuyucuya yansıtıldığı görülmektedir. Ana olayın dikkat çekici noktalarını spotlarda vermek, gazetecilik pratikleri içerisinde bir anlamda “okuyucunun dikkatini metne yöneltmesi”ni sağlamaktadır. Haber anlatısının en önemli parçalarından biri olan spotlara (haber girişleri); incelenen gazetelerin ayrı bir önem vererek kurguladıkları dikkat çekmektedir.

Gazetelerin Lüksemburg zirvesi döneminde; en az 2, en çok 7 spot kullandığı, incelenen gazeteler içerisinde okuyucuya en çok spot sunan gazetenin ise Hürriyet Gazetesi (haber başına ortalama 5,2 spot) olduğu ortaya çıkmaktadır. Haberi en az spot ile okuyucuya aktaran gazete Cumhuriyet Gazetesi (ortalama 2,4) olup, Zaman Gazetesi'nin spot ortalaması ise 2,8'dir.

Haber spotlarının hangi kaynaklara dayandırılarak oluşturulduğuna bakıldığında; akredite kaynaklar ve haber değeri olan kişiler ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Lüksemburg zirvesi döneminde Cumhuriyet'in iç/dış resmi kaynaklardan yola çıkarak söylemini oluşturduğu görülmektedir. Gazetenin haber spotlarındaki iç resmi kaynakları; Başbakan Mesut Yılmaz, Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, dış resmi kaynakları ise; AB Dönem Başkanı Lüksemburg Başbakanı Jean-Claude Juncker ve AB'ye üye ülkelerin dışişleri bakanlarıdır. Bu kaynaklardan yapılan alıntıların spotlarda okuyucuya nasıl aktarıldığı incelendiğinde, Cumhuriyet'in bu zirve döneminde spotlarda 3 doğrudan alıntı (tırnak içinde yapılan alıntılardır), 4 dolaylı alıntı (tırnak içinde yapılmayan alıntılar) ve 3 örtük alıntı (kaynak kişinin ifadeleri metinde vücut buluyor ve metnin kendi sesine dönüşüyorsa söz konusu alıntı örtük alıntı olarak nitelendirilmektedir.) bulunmaktadır. İkinci el kaynaklar içerisinde yer alan; belge, rapor, doküman, araştırma sonuçları gazetenin spotlarında kullanılmamaktadır. Bu durum ise, spotlarda belirli

perspektife ait düşünce yapısının hakimiyetini sergilemektedir. Bu hakimiyet de sonuçta spotlarda egemen söylemin yeniden üretildiğinin izlerini ortaya çıkarmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin haber girişlerinde temel söylemi şu ifadeler oluşturmaktadır:

- Yunanistan, Türkiye'nin AB yolunda ilerlemesinde bir engeldir.
- AB; insan hakları, Kıbrıs ve Türk-Yunan ilişkilerindeki sorunların çözümünü adaylık statüsünün gerçekleşebilmesi için gerekli şartlar olarak öne sürmektedir.
- Türkiye, AB'nin öne sürdüğü şartları kabul edilemez bulmaktadır.
- Türkiye, AB'ye karşı; ekonomik açıdan ihaleleri, siyasal açıdan ise KKTC ile kısmi bütünleşmeyi koz olarak kullanmaktadır.
- AB'nin asıl sorunu Türkiye'yi içine sindirememesidir.
- AB, Türkiye'ye haksızlık etmektedir ve üçüncü sınıf bir tren bileti sunmaktadır.

Ayrıca, Cumhuriyet Gazetesi'nin 15/12/1997 tarihli sayısında 2. ve 3. spotlarda kaynak olarak Türkiye ve Ankara'yı göstermesi; dolaylı ve doğrudan alıntılarla spotları oluşturması dikkat çekicidir. Gazetenin bu spotları şöyledir:

- *“AB Lüksemburg Zirvesi'nin değerlendirildiği Bakanlar Kurulu toplantısından sonra açıklama yapan Başbakan Mesut Yılmaz; zirve bildirisinin Türkiye açısından “kabul edilemez” olduğunu belirtirken, AB ile siyasi diyaloga girilmeyeceğini, ilişkilerin geliştirilmesinin, Birliğin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olduğunu, Yunanistan ve Kıbrıs meselelerinin AB ile müzakere edilemeyeceğini söyledi.*
- *Avrupa Birliği'nin genişleme ile ilgili kesin kararını verdiği Lüksemburg Zirvesi'nde “adaylık” statüsü dahi alamayan Türkiye, birlik ile ilişkilerde soğukluk yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu bildirdi. Türkiye, Avrupa Birliği ile insan hakları, Kıbrıs ve Türk-Yunan sorunları gibi siyasi konuların görüşülmeyeceğini belirtirken, gümrük birliği ve ekonomik ilişkilerin sürdürüleceğini kaydetti.*
- *Ankara, Kardak sorununu Lahey Uluslar arası Adalet Divanı'na götürmesi karşılığında kabul edileceği Avrupa Konferansı'nın kabul edilmesinin olanaklı olmadığını kaydetti. AB'nin Türkiye'ye “hiçbir yeni vaat sunmadığını, yeni olan tek şeyin, eski vaatlere yeni önkoşullar getirilmesi” olduğunu vurgulayan Ankara, Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik görüşmelerine karşı KKTC ile kısmi bütünleşme adımlarını hızlandıracak.” (15/12/1997-Cumhuriyet)*

Haber girişlerinde de görüldüğü üzere, gazete birinci spotta Başbakan Mesut Yılmaz'ın açıklamasından dolaylı alıntı yapmaktadır. İkinci spotta haber metninde yer alan Başbakan Yılmaz'ın açıklamasındaki ifadelerin bir bölümünün özeti; dolaylı alıntı,

alıntının kaynağı da Türkiye olarak okuyucuya aktarılmaktadır. Üçüncü spotta ise; hem doğrudan, hem de dolaylı alıntılar söz konusudur. Alıntılarının kaynağı ise bu sefer Ankara'dır. Dikkati çeken nokta; sadece her bir spotta alıntılarının kaynağının farklı ifade edilmesi olmayıp, üçüncü spottaki doğrudan alıntının ("*hiçbir yeni vaat sunmadığını, yeni olan tek şeyin, eski vaatlere yeni önkoşullar getirilmesi*") haber metni içerisinde (Başbakan Mesut Yılmaz'ın açıklamalarını içeren haber metni) yer almamasıdır. İlk iki spottaki ifadelerin, haber metni içerisinde aynen ya da benzer şekillerde geçmesine rağmen, son spottaki bu çarpıcı alıntının haber metninde olmaması; "Gazete, Başbakan Yılmaz'ın açıklamalarından yola çıkarak bu sonuca varmaktadır, varılan sonucun okuyucu üzerindeki etkisini arttırmak ve inanırlık düzeyini yükseltmek için de Ankara kaynak gösterilerek doğrudan alıntı yapılmaktadır." varsayımını ön plana çıkarmaktadır.

Hürriyet Gazetesi'nin Lüksemburg zirvesi dönemindeki spotlarının haber kaynakları incelendiğinde; gazetenin Cumhuriyet Gazetesi'ne benzer olarak iç/dış resmi kaynaklardan yararlanarak söylemini kurguladığı görülmektedir. Fakat, bu iç resmi haber kaynaklarını oluşturan aktörlerin Cumhuriyet Gazetesi'ndeki aktörlerden sayıca az olduğu; Hürriyet Gazetesi'nin daha az sayıda iç resmi haber kaynağına başvurarak söylemini şekillendirdiği dikkati çekmektedir. Gazetenin spotlarında açıklamalarına yer verdiği iç resmi kaynak sadece Başbakan Mesut Yılmaz'dan oluşmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nin spotlarda yer verdiği; Başbakan Yardımcısı Ecevit'in, Dışişleri Bakanı Cem'in ve Devlet Bakanı Gürel'in açıklamaları, Hürriyet Gazetesi'nde yer almamaktadır. Bunun yanı sıra Hürriyet'in dış resmi kaynakları arasında, AB Dönem Başkanı Lüksemburg Başbakanı Jean-Claude Juncker ve Avrupa Komisyonu bulunmaktadır. Gazete, akredite kaynaklar ve haber değeri olan kişilerin yanı sıra bir haber spotunu ikinci el kaynaktan yola çıkarak oluşturmaktadır. Hürriyet'in 16/12/1997 tarihli haber spotlarında; AB'nin "Düşünceler Bütünü" olarak adlandırılan raporundan alıntılar yer almaktadır.

Hürriyet Gazetesi 14/12/1997 tarihli spotlarında açık olarak haber kaynağını belirtmeyerek; "dışişleri yetkilileri", "hükümet çevreleri" ve "Ankara siyasi çevreleri" haber kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Bu anonim haber kaynaklarından ise doğrudan ve dolaylı alıntılar yapılmaktadır:

- "...Dışişleri yetkilileri, AB'ye yapılan tam üyelik başvurusunun geri alınmasını önerdiler.

- *Hükümet çevreleri, başvurunun ileride yine yapılabileceğini belirterek "Başvurunun geri alınması, Türkiye-AB ilişkilerinin bittiği anlamına gelmez. Zaten 1963 Ankara Anlaşması yürürlükte kalacak" dediler.*
- *Ankara siyasi çevrelerinde, başvurunun geri çekilmesi kararı, bunun "vakur bir tepki" olacağı yorumları yapılıyor..." (14/12/1997-Hürriyet)*

Hürriyet Gazetesi'nin haber kaynaklarından yaptığı diğer alıntı biçimleri ele alındığında; bu zirve döneminde gazetenin spotlarda 2 doğrudan alıntı, 3 dolaylı alıntı ve 4 örtük alıntı kullandığı görülmektedir. Hürriyet Gazetesi'nin haber spotlarında genel olarak şu ideolojik vurgular söylemi şekillendirmektedir:

- AB, Türkiye'ye adaylık statüsü konusunda ayrımcılık yapmaktadır.
- Türkiye, olumsuz gelişmeler karşısında AB'ye karşı gösterdiği sert tepkiler konusunda haklıdır.
- Gerekirse AB'ye tam üyelik başvurusu geri çekilebilir.
- Türkiye, AB ile; Kıbrıs, Ege sorunu, insan hakları gibi konuları görüşmeyecektir.
- Üyelik başvurusunun geri çekilmesi halinde, bu karar "vakur bir tepki"dir.
- AB'nin raporları zirvede alınan kararların haksızlığının bir ispatıdır.
- AB, Türkiye'nin sert tepkisi karşısında telaşa kapılmıştır.

Hürriyet Gazetesi'nin 12/12/1997 tarihli haber spotunda, diğer gazetelerin aksine "Kürt Sorunu"na yer vermesi önemli bir ideolojik vurgu olarak dikkati çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi haber spotlarında zirvede öne sürülen şartları; "*insan hakları, Kıbrıs ve Türk-Yunan Sorunları gibi siyasi konular*" (15/12/1997) şeklinde tanımlarken, Zaman Gazetesi bu şartları "*art niyetli siyasi şartlar*", "*özel sorunlar*" gibi genel ifadelerle okuyucuya aktarmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nin "*Kürt Sorunu*" vurgusunu taşıyan spotu şöyledir:

"Türkiye-AB ilişkilerinin Kıbrıs, Yunan, Kürt ve insan hakları sorunlarına bağlayan taslakta AB adaylığının onaylanmamasına Yılmaz, "Ayrımcılık yapıyoruz" diyerek tepki gösterdi." (12/12/1997-Hürriyet)

Hürriyet Gazetesi'ndeki bu spotun kaynağını oluşturan taslakta; değil Kürt sorunu, azınlık terimi bile kullanılmamaktadır. Bildiri taslağında yer almayan azınlık hakları ifadesi, Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin 35. maddesinde geçmektedir. Türkiye

ile ilgili görüşleri kapsayan bu maddeyi, Cumhuriyet gazetesi 14/12/1997 tarihli haber metninin son paragrafında şöyle ele almaktadır:

“Avrupa Konseyi, Türkiye’nin AB ile ilişkilerinin güçlendirilmesinin, siyasi ve ekonomik reformların devamına; insan hakları alanındaki uygulamaların ve standartların AB çizgisine getirilmesine; azınlıklara saygı gösterilmesine ve korunmasına; Türkiye ve Yunanistan arasında istikrarlı ilişkiler kurulmasına; ihtilafların Adalet Divanı gibi uluslararası hukuk yollarıyla çözümüne; Kıbrıs sorununun BM kontrolündeki görüşmeler yoluyla çözülmesine destek verilmesine de bağlı olduğunu bildirir. (Önceki gün yayımlanan bildiri taslağında azınlıklarla ilgili madde konmamıştı. AB’nin azınlık terimini kullanması, Türkiye’ye karşı sertleşmesinin de bir göstergesi oldu.)”
(14/12/1997-Cumhuriyet)

Cumhuriyet Gazetesi’nin haber metni içerisinde parantez içerisinde de belirttiği üzere; azınlıklar ile ilgili madde Türkiye’nin AB’ye yönelik sert eleştirilerinin ve çektiği restin bir karşılığı olarak taslak metinde olmamasına rağmen, sonuç bildirisine eklenmiştir. Aslında AB, resmen telaffuz etmeden “azınlık” ifadesiyle Kürtleri kastetmekte ve sonraki zirvelerin birinde “Kürt azınlıkları” ifadesini resmi bildirisine taşıyabileceği sinyallerini vermektedir. AB yetkilileri ve AB’ye üye ülkelerin dışişleri bakanlarının bazı açıklamaları bu görüşü desteklemektedir.

Hürriyet Gazetesi’nin 14/12/1997 tarihli haber spotunda ise, “Ankara siyasi çevrelerinde, başvurunun geri çekilmesi kararı halinde, bunun “vakur bir tepki” olacağı yorumları yapılıyor....” görüşü yer almaktadır. Dolayısıyla gazete anonim bir kaynaktan yola çıkarak iktidar tarafından verilecek her türlü kararın destekçisi olduklarını vurgulamaktadır.

Zaman Gazetesi’nin Lüksemburg zirvesi dönemindeki spotlarında haber kaynaklarının genelde iç resmi kaynaklar ve muhabirlerden oluştuğu görülmektedir. Gazetenin spotlarında iç resmi kaynak konumunda Başbakan Mesut Yılmaz bulunmaktadır. Başbakan Mesut Yılmaz’ın açıklamaları spotlarda doğrudan alıntılar biçiminde (3 doğrudan alıntı) yer almaktadır. Gazetede, ayrıca 2 dolaylı alıntı ve 1 örtük alıntı kullanılırken; 13/12/1997 tarihli spotta, AB Dönem Başkanlığı tarafından hazırlanan belgedeki “AB’nin Türkiye Stratejisi” bölümünden doğrudan alıntılar yapılmaktadır. Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri ile karşılaştırıldığında, Zaman Gazetesi’nin daha az sayıda akredite ve haber değeri olan kişilere dayandırarak spot oluşturduğu; çoğunlukla muhabirin ya da gazetede karar mercii konumundaki kişilerin spotlarda söylemi kurguladığı dikkati çekmektedir. Bir anlamda gazetenin, ideolojik

yönelimleri ve AB'ye bakış açısı; doğrudan spotlardaki söylemin perspektifini de belirlemektedir.

Zaman Gazetesi, spotlarda genelde “anonim olmayan kaynaklar”a başvurmaktadır. Sadece 17/12/1997 tarihli spotta “anonim kaynağın” görüşlerine yer verilmektedir:

“...ABD Başkanı Bill Clinton’la da görüşecek olan Yılmaz, pek çok üst düzey ABD’li yetkili ile de biraraya gelecek. Ancak uzmanlar İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve AB genişleme sürecine dahil edilmeyen Türkiye’nin, Başbakan Yılmaz’ın ABD gezisi sırasında da bazı konularda baskıya maruz kalabileceğine dikkat çekiyorlar.” (17/12/1997-Zaman)

Zaman Gazetesi’nin, AB’ye ve Türkiye-AB ilişkilerine hayli sert ideolojik yaklaşımlarının duygusal vurgularla ön plana çıktığı spotlarda; şu temel düşüncelere yer verilmektedir:

- Türkiye’nin AB’ye üyelik süreci 200 yıllık bir serüvendir.
- Zirve öncesinde Lüksemburg tarafından hazırlanan “teklifler paketi” bir “noel paketi”nden ibarettir.
- Farklı aday statüsü bir uyutmadır.
- Türkiye’nin tam üyeliği en az 30 yıl ertelenmiştir.
- Avrupa Birliği çok sesli ve karar alma özürdür.
- Yunanistan inatçı tavrı ile Türkiye’nin adaylık statüsünü engelleyerek muradına ermiştir.
- AB üyesi sözde dostlar, Türkiye lehine gerekli siyasi iradeyi gösterememektedir.
- AB art niyetlidir.
- İKÖ ve AB’den dışlanan Türkiye çıkışı ABD’de aramaktadır.

Bu ideolojik vurguların ön plana çıktığı Zaman Gazetesi’nin; 12/12/1997 tarihli spotunda Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecini, 200 yıllık bir batılılaşma serüveni olarak nitelendirmesi dikkat çekicidir:

“Zirve’de Türkiye, 200 yıllık Batılılaşma serüveninin Avrupa neznindeki başarı derecesini de ölçmüş olacak. Zirve öncesi tabloda AB’nin Türkiye’ye cevabının ‘şimdilik hayır’ olması bekleniyor. Türkiye’nin Lüksemburg’un hazırladığı ‘Noel Paketi’ni ise bu bağlamda yeterli bulacağı belirtiliyor.” (12/12/1997-Zaman)

Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri, Türkiye’nin AB’ye üyelik girişimlerine ilişkin tarihi 34 yıllık bir geçmişle ifade ederken; Zaman Gazetesi, Batılılaşmayı AB ile

bağdaştırarak bunun tarihsel köklerini daha derinlerde aramaktadır. Ayrıca zirve öncesinde Lüksemburg tarafından hazırlanan “Teklifler Paketi”, Zaman Gazetesi’nin spotlarında “Noel Paketi” olarak nitelendirilmekte ve böylelikle dolaylı yoldan Türkiye-AB ilişkilerindeki dinler ayrılığı sorununa Hıristiyan dünyasının sembolleri vasıtası ile atıfta bulunmaktadır. Aynı zamanda bu benzetme ile öne sürülen teklifler paketi de küçümsenmektedir.

Zaman Gazetesi’nin 13/12/1997 tarihli 2. haber spotunda Türkiye’nin tam üyeliğinin en az 30 yıl (...Zirvede şekillenen Türkiye’nin durumu konusunda bir değişiklik olmazsa Türkiye’nin tam üyeliği en az 30 yıl ertelenmiş olacak. 13/12/1997-ZAMAN) erteleneceği belirtilmektedir. Hürriyet Gazetesi ise bu ertelemeye 14/12/1997 tarihli 1. spotunda en az 20 yıl (Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye kapıları en az 20 yıl için yeniden kapatması, dün Ankara’da sürpriz bir gelişmeye yol açtı....14/12/1997-HÜRRİYET) süre biçmektedir. Zaman Gazetesi’nin, 14/12/1997 tarihli spotları da duygusal ve ideolojik vurgular içeren sansasyonel spotlar olarak dikkati çekmektedir:

“Üyeliğe ehil’ ama aday değil Çok sesli ve karar alma özürü Avrupa Birliği’nin Lüksemburg’daki liderler zirvesinden, Türkiye konusunda yine net bir karar çıkmadı. Dün sona eren Zirve’de, Türkiye’nin taleplerine, ‘şimdilik hayır’ cevabı verildi. AB, Türkiye’ye kapıyı çeyrek aralık bıraktı. Liderler zirvesinin nihai bildirgesinde, Türkiye’nin “üyeliğe ehil olduğu” ilk defa teyit edildi.”

“Yunanistan muradına erdi Türkiye-AB ilişkilerinin ivme kazanması için bir vesile olabilecek olan Lüksemburg AB Zirvesi, Yunanistan’ın vetosunu kaldırmaması sebebiyle iyi niyetle beslenen ümitleri boşa çıkardı. Türkiye’nin sözde dostlarının, gerekli siyasi iradeyi göstermemeleri, Yunanistan’ın bilinen inatçı tavrını sürdürebilmesinde en büyük etken oldu.” (14/12/1997-Zaman)

Gazetenin ilk spotta Avrupa Birliği’ni “çok sesli ve karar alma özürü” olarak nitelendirmesi, gazetenin AB’ye aşağılayıcı bakış açısını yansıtmaktadır. Ayrıca spotta yer alan “AB, Türkiye’ye kapıyı çeyrek aralık bıraktı” cümlesindeki “çeyrek aralık” benzetmesi ise son derece ilginçtir. Çünkü genelde ilişkilerin süreceğini, umudun devam ettiğini yani kapıların tam kapanmadığını ifade etmek için kullanılan deyim “kapıyı aralık bırakmak”tır. Gazete belki de umudun azlığını ifade etmek için bu benzetmeyi uygun görmüştür.

Zaman Gazetesi’nin aynı tarihli ikinci spotunda ise Yunanistan’ın, Türkiye’nin AB’ye üyeliğinin önünde bir engel olduğu ve inatçı tavrıyla amacına ulaştığı vurgulanmaktadır. Okuyucu nezdinde komşu ülke Yunanistan, her fırsatta Türkiye’nin

aleyhine çalışan bir düşman ülke olarak konumlandırılmaktadır. Ayrıca, Yunanistan'ın inatçı tavrını sürdürebilmesine engel olmayan AB ülkeleri ise "Türkiye'nin sözde dostları" olarak nitelendirilmektedir. Bu sözde dostların hangi ülkeler olduğu da haber metni içerisinde yer almaktadır. Spottaki sözde dostlar ile Almanya ve Fransa kastedilmektedir. Ayrıca, haber metni içerisinde Fransa'nın "ucuz dostluk edebiyatı" yaptığı vurgusu da bulunmaktadır.

Gazetelerin Helsinki zirvesi dönemindeki spotları incelendiğinde, kullanılan spot sayısının genel toplamda azaldığı dikkati çekmektedir. Gazetelerin, bu Zirve döneminde; en az 2, en çok 5 spot kullandığı, incelenen gazeteler içerisinde okuyucuya en çok spot aktaran gazetenin ise Zaman Gazetesi (haber başına ortalama 3.3, bu ortalama Lüksemburg zirvesi döneminde 2.8'dir.) olduğu görülmektedir. Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri ise bu Zirve döneminde eşit sayıda (ortalama 2.4) spot kullanmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nin spot ortalaması incelenen bir önceki Zirve döneminde de 2.4'dür. Hürriyet Gazetesi'nin spot sayısında ise belirgin bir azalma (önceki Zirve dönemi ortalaması 5.2'dir) ortaya çıkmaktadır.

Spotlardaki haber kaynaklarında, incelenen bir önceki Zirve dönemine paralel bir şekilde; akredite kaynakların ve haber değeri olan kişilerin ön planda olduğu görülmektedir. Fakat Lüksemburg zirvesi döneminden farklı olarak bu zirve döneminde, dış resmi kaynakların açıklamalarının haber spotlarında daha fazla yer aldığı dikkati çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nin Helsinki zirvesi dönemindeki iç resmi kaynaklarını Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem; dış resmi kaynaklarını ise AB üyeleri, AB'nin Dışişleri ve Savunma Temsilcisi Javier Solana ile Almanya Başbakanı Gerhard Schröder oluşturmaktadır. Ayrıca, gazete "AB'nin diplomatik kaynakları" gibi anonim kaynaklara da spotlarda yer vermektedir. Gazete bu haber kaynaklarından 4 doğrudan alıntı, 3 dolaylı alıntı ve 1 örtük alıntı yapmaktadır. Spotların tamamı "birinci el kaynaklar"dan oluşmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nin, Helsinki zirvesi dönemine ilişkin spotlarında şu ideolojik anlamlar ön plana çıkmaktadır:

- Türkiye'nin elde edeceği "Adaylık Statüsü'nün, "ekonomik" anlamda hiçbir olumlu boyutu bulunmamaktadır.
- Türkiye, AB'ye mahkum değildir.
- "Önkoşulsuz adaylık" için tek engel Yunanistan'dır.

- Tam üyelik müzakerelerinin ne zaman başlayacağı belirsizlik taşımaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi, elde edilecek adaylık statüsü ile Türkiye'nin büyük kazanımlar elde etmeyeceğini şu spotlar ile ortaya koymaktadır:

"Türkiye'ye yardım yok AB, Lüksemburg Zirvesi'nde adaylığı tescil edilen 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesine 2006 yılına kadar yaklaşık 25 milyar Euro'luk yardım yapacak. Helsinki'de adaylık alması beklenen Türkiye ise tam üyelik müzakereleri başlatılmayacağı için "yardım pastasından" hiç pay alamayacak. Türkiye, tam üyelik müzakerelerinin başlatılması için Kopenhag kriterlerine ek olarak öne sürülen "azınlık, Lahey ve Kıbrıs" gibi önkoşulları Lüksemburg zirvesinde reddetmişti"

"Kalitesi tatmin etmeyecek AB'nin Yunanistan'ın engellemelerini aşması durumunda Türkiye'ye vereceği adaylık statüsünün "kalite" açısından tatmin etmeyeceği bildirildi. Türk diplomatik kaynakları, Helsinki'de yayımlanacak bildiriye Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasına yönelik bir takvimin yer almasının beklenmediğini belirtiyorlar."

(7/12/1999-Cumhuriyet)

Bu spotlar aynı zamanda, Cumhuriyet Gazetesi'nin genel anlamda Helsinki Zirvesi'ne bakış açısını da yansıtmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nin, Helsinki zirvesi dönemindeki spotlarının haber kaynaklarına bakıldığında, gazetenin ağırlıklı olarak dış resmi kaynaklara bağımlı bir söylem oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. İç resmi kaynaklarda sadece Başbakan Bülent Ecevit yer alırken, dış resmi kaynak olarak, Yunanistan Dışişleri Bakanı Papandreu, Almanya Dışişleri Bakanı Fischer ve AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Temsilcisi Verhaugen'un açıklamaları spotları oluşturmaktadır. Ayrıca gazete 13/12/1999 tarihli sayısında 3 spotunu da, Time Dergisi'nin Türkiye'yi olumlayan haberinden yola çıkarak oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu zirve döneminde, Hürriyet Gazetesi'nin spotlarındaki söylem genelde AB'nin akredite kaynaklarının perspektifini yansıtmaktadır. Gazete spotlarda bu haber kaynaklarından, 6 doğrudan alıntı ve 1 örtük alıntı yapmaktadır.

Hürriyet Gazetesi'nin Helsinki zirvesi dönemindeki spotlarında ön plana çıkan ifadeler ise şunlardır:

- Yunanistan, öne sürdüğü şartların Türkiye tarafından yerine getirileceği konusunda AB üyelerinden taahhüt istemektedir.
- Türkiye'nin, AB'nin aldığı karardan sonra uyguladığı strateji başarılıdır.
- AB, Türkiye'nin tepkisinden çekinmektedir.

- Türkiye'nin adaylığı AB için son derece önemlidir.
- Türkiye, Avrupa ile Asya'nın birleşme sürecinde anahtar ülkedir.
- AB'ye aday ülkeler içerisinde en cazibi Türkiye'dir ve dış basında olumlu bir imaja sahiptir.

Hürriyet Gazetesi'nin, 10/12/1999 tarihli haberinin 3. spotunda; AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Temsilcisi Günter Verhaugen'in açıklaması doğrudan alıntı biçiminde şöyle yer almaktadır: *"Türkiye'yi kaybetmeyelim. Bunu hayır olsun diye değil kapımızda istikrarlı ve demokratik bir ülke olsun diye yapmalıyız."* (10/12/1999-HÜRRİYET) Verhaugen'in bu sözlerinde, AB'nin Türkiye'ye bakışını yansıtan ve derin anlamlar taşıyan yönler bulunmaktadır. Türkiye'yi kaybetmemek AB'nin işine gelmemektedir. Çünkü, Lord Palmerston'un geçen yüzyılda söylediği gibi; "Devletlerarası ilişkilerde sonsuza dek dostluk ya da düşmanlık yok, sonsuza dek çıkarlar vardır". Ayrıca, açıklamanın içerisinde yer alan "kapımızda" kelimesi de dikkat çekicidir. AB, Türkiye'yi kapısında bekletmeye alıştığından; Verhaugen bile belki farkında olmadan, belki de bu durumun artık doğal bir görünüm arz etmesinden dolayı Türkiye'yi kapıda bekleyen ülke olarak konumlandırmaktadır. Dolayısıyla, AB'nin Genişlemeden Sorumlu Temsilcisi; Türkiye ile bir genişlemeyi değil, kapıda bekletilecek bir ülkeyi kaybetmemeyi amaçlamaktadır. Bu açıklama haber metninde de yer almakla birlikte, gazetenin herhangi bir tepkisi bulunmamaktadır. Bir anlamda erkin gücü kabullenilmekte, böylelikle resmi kaynakların ifadeleri gazetenin söylemini şekillendirmeye devam etmektedir. Eğer amaç, istikrarlı ve demokratik bir ülkenin (Verhaugen'in Türkiye için kullandığı sıfatlardır) ileride AB'ye üyeliği olsa idi; açıklamanın da şöyle olması uygun düşerdi: *"Türkiye'yi kaybetmeyelim. Bunu hayır olsun diye değil; gelecekte, istikrarlı ve demokratik bir ülke daha aramızda olsun diye yapmalıyız."*

Helsinki zirvesi döneminde, Zaman Gazetesi'nde de ağırlıklı olarak iç resmi kaynaklar (Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem) ve dış resmi kaynaklardan (Avrupa Komisyonu Başkanı Roman Prodi ve Yunan Dışişleri Bakanı Papandreu) oluşan; birinci el kaynakların ifadeleri spotlarda yer almaktadır. Bu zirve döneminde incelenen gazeteler içerisinde en fazla spotu okuyuculara aktaran Zaman Gazetesi; iç/dış resmi kaynakların ifadelerinin 2'sini doğrudan alıntı, 3'ünü dolaylı alıntı ve 1'in de örtük alıntı olarak spotlarda kullanmaktadır. Ayrıca, gazete spotlarda birer kez anonim kaynaktan (siyasi gözlemciler) ve ikinci el kaynaktan (taslak metin) alıntılara yer vermektedir.

Zaman Gazetesi'nin Helsinki zirvesi dönemindeki spotlarında ön plana çıkan ifadeler şunlardır:

- Türkiye, AB'ye karşı sert bir tutum sergilemektedir.
- Türkiye'nin sert tutumu AB'yi telaşlandırmaktadır.
- Türkiye'nin adaylığı AB'nin yararınadır.
- AB tarafından öne sürülen insan hakları ve demokrasi alanındaki eksiklikler süratle tamamlanacaktır.

Gazetenin bu zirve döneminde, Lüksemburg Zirvesi'nin aksine spotlarda fazla ideolojik vurgular içeren ifadeler kullanmadığı; yoğunluklu olarak zirveye ilişkin gelişmeleri okuyucuya aktardığı görülmektedir.

Selanik zirvesi döneminde ise gazetelerin haber spotu sayısında belirgin bir azalma olduğu görülmektedir. İncelenen diğer zirve dönemleri göz önünde bulundurulduğunda, en az spotun bu zirve döneminde okuyucuya aktarıldığı dikkati çekmektedir. Gazetelerin; en az 1, en çok 4 spot kullandığı ve incelenen gazeteler içerisinde en çok Cumhuriyet Gazetesi'nin (ortalama 3 spot; bu ortalama Lüksemburg ve Helsinki zirveleri dönemlerinde 2.4'dür.), en az ise Zaman Gazetesi'nin (ortalama 2 spot; bu ortalama Lüksemburg Zirvesi'nde 2.8, Helsinki Zirvesi'nde 3.3'dür.) spotu okuyucuya sunduğu ortaya çıkmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nin Selanik zirvesi döneminde haber spotu ortalaması 2.5'dir (bu ortalama Lüksemburg Zirvesi'nde 5.2., Helsinki Zirvesi'nde 2.4'dür.)

Selanik zirvesi döneminde, incelenen diğer dönemlerden farklı olarak haber kaynağı olarak "ikinci el kaynaklar"a daha fazla başvurulduğu, bunun yanı sıra "dış resmi kaynaklar"ın açıklamalarının spotlarda ağırlığını kaybettiği dikkati çekmektedir. Ayrıca, iktidar partisi konumunda olan AKP'nin milletvekillerinin ve parti yetkililerinin (bu zirve dönemine özgü bir biçimde) "iç resmi kaynaklar" olarak, spotlardaki söyleme ideolojik boyutlu katkılar koyduğu görülmektedir.

Örneğin, Cumhuriyet Gazetesi'nin spotlarında; Başbakan Tayyip Erdoğan ile Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün yanı sıra AKP Diyarbakır Milletvekili Cavit Torun ve AKP "iç resmi kaynaklar"ı oluşturmaktadır. Dış resmi kaynaklar içerisinde ise sadece Fransa Cumhurbaşkanı Chirac bulunurken, gazete "ikinci el kaynar"lar olarak da "6. AB Uyum Paketi"ne ve "Ulusal Program Taslağı"na başvurmaktadır. Bu kaynaklardan 6 doğrudan, 2 dolaylı ve 1 de örtük alıntı spotlarda yer almaktadır.

“Askeri harcamaların TBMM denetimine açılması”, “6. ve 7. AB Uyum Paketleri”, “Ulusal Program Taslağı”, “Ege Sorunu”, ve “Din Özgürlüğü” konularının yer aldığı Cumhuriyet Gazetesi’nin spotlarında; şu ideolojik boyutlu anlamlara ulaşılmaktadır:

- AKP, RP ve FP’nin görüşlerini devam ettirmektedir.
- AKP, 7. Uyum Paketi’nin hazırlık sürecinde; başta Genelkurmay ve MGK olmak üzere ilgili kurumlarla işbirliği içerisinde.
- Türkiye’de din özgürlüğü bulunmamaktadır.
- MGK bu haliyle Türkiye’nin AB’ye girebilmesi konusunda bir engel teşkil etmektedir.
- Yunanistan’ın Ege söylemi Türkiye’de sıkıntı yaratmaktadır.
- Selanik Zirvesi’nde, Türkiye’nin AB konusundaki uygulamaları takdir toplamaktadır.
- AB’nin dinsel azınlıkların hakları konusunda, Türkiye’den beklentilerini karşılamak üzere Ulusal Program Taslağında yer alan düzenlemeler; tarikatların faaliyetlerini meşrulaştırmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi’nin Selanik zirvesi döneminde, diğer zirve dönemlerinin aksine; AB-Türkiye ilişkilerine ve Türkiye’nin AB’ne üyelik konusundaki ilerlemelerine daha olumlu bir perspektiften baktığı görülmektedir. Örneğin, gazetenin 22/06/2003 tarihli spotu, akredite kaynakların ifadelerinden yola çıkarak; okuyucuya özellikle Hükümetin AB odaklı icraatları ile ilgili olumlu bir söylemsel çerçeve yaratmaktadır. Bu haber spotu şöyledir:

“Müzakereler erkene alınabilir Fransa Cumhurbaşkanı Chirac’ın önceki akşam yemekte aynı masada oturduğu Başbakan Tayyip Erdoğan’a, “Paketin geçeceğinden şüphemiz vardı. Ama artık AB’ye gireceğinize herkes inanıyor” dediği öğrenildi. Yemeğin ardından açıklama yapan Erdoğan “Performansımıza hayret ettiler” dedi. Dışişleri Bakanı Gül, Chirac’ın “Türkiye ile müzakerelerin daha erkene alınabileceği” mesajı verdiğini açıkladı.” (22/06/2003-Cumhuriyet)

Cumhuriyet Gazetesi, Hükümete genel anlamda olumlu bir yaklaşım sergilese de; 25/06/2003 tarihli haberinin son spotunda yer alan “AB’nin dinsel azınlıkların haklarının geliştirilmesi için beklediği öncelikler ise tarikatların faaliyetlerini kolaylaştırarak güvence altına alacak şekilde düzenleniyor” ifadesi Ulusal Program Taslağı’nda yer alan bir tehlikeyi işaret etmektedir. Haber metni içerisinde de ayrıntılı olarak bu konuyu işleyen gazete; AKP’nin, AB için hazırladığı Ulusal Program’da (taslak metin)

demokratikleşme görünümü altındaki dinsel özgürlüklerin, tarikatların istismarına açık olduğu vurgusunu yapmaktadır.

Hürriyet Gazetesi'nin, bu zirve dönemine ilişkin spotlarındaki "iç resmi kaynaklar"ını Başbakan Erdoğan ve Genelkurmay Başkanlığı; "dış resmi kaynaklar"ını da Fransa Cumhurbaşkanı Chirac ile "anonim kaynak" niteliğindeki AB Yetkilisi oluşturmaktadır. Ayrıca, gazete spotlarda Avrupa Anayasası taslak metninden ve Yunanlı düşünür Thucydide'nin sözlerinden de alıntılar yapmaktadır. Gazete bu kaynaklardan alıntılarının; 2'sini doğrudan, 4'ünü dolaylı ve 1'ini de örtük alıntı biçiminde okuyuculara aktarmaktadır.

"6. ve 7. Uyum Paketleri", "Batı Balkanlar", "Avrupa Anayasası Taslak Metni", "türban" ve "askerlik süresinin kısaltılması" konularının yer aldığı spotlarda; gazetenin ön plana çıkardığı düşünceler şunlardır:

- Türkiye, AB'nin öncelikli ülkeler listesinde ön sıralarda yer almamaktadır.
- Avrupa Anayasası taslak metni, türbana ulusal yasalar çerçevesinde onay vermektedir.
- AB üyesi ülke liderleri Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül'e övgüler yağdırmaktadır.
- Modernliğin yolu AB'den geçmektedir.
- Genelkurmay tarafından alınan "askerlik süresinin kısaltılması" kararı, AB konusunda önemli bir adımdır.

Selanik zirvesi döneminde, Hürriyet Gazetesi'nin spotlarına Hükümetin AB konulu icraatlarını olumlayan ve destekleyen bir üslup hakimdir. Bu üslup ise akredite kaynakların açıklamalarından dolayı ve örtük alıntılar vasıtasıyla kurgulanmaktadır.

Selanik Zirvesi'nden Türkiye adına resmi nitelikli hiçbir karar çıkmazken; Hırvatistan, Sırbistan-Karadağ, Bosna-Hersek, Makedonya ve Arnavutluk gibi ülkelere atfen zirvenin adı "AB-Batı Balkanlar Zirvesi" biçiminde adlandırılmaktadır. Ayrıca, zirvede bu 5 ülkenin AB üyeliklerine hız kazandırılması kararı alınmaktadır. Bu tür gelişmelerin yaşandığı zirveden Türkiye'ye kalan ise; AB'nin motive edici "destek sözleri", "övgüleri" ile Hükümetin, üyelik konusunda kararlılıklarını vurgulayan mesajlarıdır. Hürriyet Gazetesi de bir anlamda okuyucuları AB konusunda motive edercesine şu spotları okuyuculara yansıtmaktadır:

- *Destek giderek artacak Chirac: 6'ncı pakette endişeliydik, ama şimdi hayranlık duyuyoruz. AB üyeliğiniz konusunda artık hiçbirimizde şüphe yok. Desteğimiz giderek artacak.*
- *7'inci paket de çıkacak Erdoğan: Şimdi sıra 7'inci pakette. Onu da çıkaracağız. Üyelikte kararlıyız. Türk halkının yüzde 80'i AB'den yana . Çünkü modernliği hak ettiğinin bilincinde.*
- *Liderlerden övgü yağdı 6, uyum paketinin TBMM'de hem iktidar hem de muhalefet tarafından görüş birliği içinde çıkarılmasının yarattığı olumlu hava yemekte de devam etti. Tüm liderler Erdoğan ile Gül'e övgüler yağdırdılar. (22/06/2003-Hürriyet)*

Zaman Gazetesi de Hürriyet Gazetesi'ne paralel bir söylem geliştirerek; AKP Hükümeti'ni olumlayan spotları okuyuculara sunmaktadır. Spotların tamamı, Başbakan Tayyip Erdoğan, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ve AKP Hükümeti'nden oluşan "iç resmi kaynaklar"a dayandırılarak oluşturulmaktadır. Dolayısıyla hükümetin AB konusundaki söylemi, aynı zamanda gazetenin de söylemini belirlemektedir. Bu akredite kaynaklardan yapılan 3 alıntının, 2'si doğrudan ve diğeri de örtük alıntıdır. Gazete, Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri'nden farklı olarak; belge, rapor gibi hiçbir "ikinci el kaynağa" dayandırarak haber spotu kurgulamamaktadır. Zaman Gazetesi'nin, spotlarda "Adalet ve Kalkınma Partisi"nin kısaltmasını "AK Parti" şeklinde kullanması da dikkati çeken bir noktadır. İncelenen diğer gazeteler, spotlarda bu kısaltmayı "AKP" olarak yapmaktadır. İktidar partisinin adının, "AKP" ya da "AK Parti" şeklinde kısaltılması aslında ideolojik bir tercihi de yansıtmaktadır. Çünkü iktidar partisi kurulduğu günden beri parti adı kısaltmasının "AK Parti" olduğunu vurgulamaktadır. Parti yetkilileri de, yaptıkları sözlü ve yazılı açıklamalarda; kamuoyunda bu kısaltmayı pekiştirmek amacıyla "AK Parti" kısaltmasını sıklıkla telaffuz etmektedirler. Fakat, bazı dilbilimciler, diğer partilerin yetkilileri ve kamuoyunun bir bölümü bu kısaltmaya karşı çıkarak "AKP" kısaltmasının doğru olduğunu vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla, dilbilimcilerin kurallar çerçevesinde, diğer kesimlerin de bu partiye bir tarafgirlik sergilememek adına ya da bir karşıtlık göstergesi olarak AKP kısaltmasını kullanması; pratikte, partiyi destekleyenlerin "AK Parti", desteklemeyenlerin de "AKP"yi kullanmaları durumunu ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal pratikler çerçevesinde böylesine bir ayırım ve diğer gazetelerin AKP kısaltmasını kullandıkları göz önünde

tutulduğunda; Zaman Gazetesi'nin "AK Parti" kısaltmasını kullanması, iktidar partisine yakınlığın simgesi olmak durumudur.

"Ege Sorunu", "6. Uyum Paketi", "RTÜK Yasası", "MGK", "İnsan Hakları" ve "türban" konularının yer aldığı spotlarda şu ideolojik vurguların izleri bulunmaktadır:

- Yunanistan'ın Ege konusunda savaşçı tutumuna karşılık, AKP barışçıl bir tavır sergilemektedir.
- AKP ve MGK uyum içindedir.
- Hükümetin aldığı kararlara rağmen; Türkiye'de insan hakları ihlalleri, bazı kurumların uygulamalarında devam etmektedir.
- Türban sorunu bir insan hakları ihlalidir.

Ayrıca, Zaman Gazetesi'nin Selanik zirvesi döneminde 21/16/2003 tarihli haber spotları önemli detayları bünyesinde barındırmaktadır:

- *Tiyatro dekoru sakıncalı bulundu Hakkari'de sahnelenen "Gavara" adlı oyunun dekorundaki sineklik, "renkleri sakıncalı" diye yerinden söküldü.*
- *AİHM kararına rağmen ikinci dava Türkiye, AİHM'den gelen tazminat cezasına rağmen "Paradigmanın İflası"nın yazarı Fikret Başkaya'ya yine dava açtı.*
- *Öğrenciyi kurtaran polise soruşturma YÖK'ü protesto eyleminde polislin dövdüğü öğrenciyi kurtaran polis memuru hakkında soruşturma açıldı.*
- *Başörtülü velilere de peruk zorunluluğu Atatürk Üniversitesi'nde mezuniyet törenine katılmak isteyen başörtülü iki veli ancak peruk takarak salona girebildi. (21/06/2003-Zaman)*

"Yargı ve Bürokrasi Reformlara Uyum Göstermekte Zorlanıyor" başlığıyla yayınlanan bu haberin spotları incelendiğinde, ilk üç spotta yer alan olayların yargı ve bürokrasi ile ilgili olduğu görülmektedir. Ayrıca bu spotlardaki bahse konu olan olaylar okuyucunun genelinde; "bu olaylardan dolayı alınan kararlar ve uygulamalar haksızdır" düşüncesini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, kamuoyunda ve siyasi platformlarda sıkça tartışılan türban konusunun (haberde başörtüsü şeklinde ifade edilmektedir) son spotta diğer üç spottaki istisnai olaylar ve kararlar ile harmanlanarak okuyucuya verilmesi; gazetenin okuyucu kitlesine ideolojik bir mesajı iletmesi durumudur.

3.2.1.1.5. Fotoğraflar

Fotoğraflardan yansıyan ifadeler, makro yapı içerisinde incelenen; üst başlık, başlık, alt başlık ve haber girişlerinde yer alan, Türkiye-AB ilişkilerindeki egemen söylemin

yeniden üretilmesine katkı sağlar niteliktedir. Fotoğraflar ve fotoğraf altı yazılar vasıtası ile haberlerin okuyucu üzerindeki etkisi ve inanırlık düzeyi arttırılmaktadır. Fotoğrafla ilgili olarak, burada vurgulanması gereken iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, araştırmanın konusu itibarıyla gazetelerde yer alan fotoğraflarda yüksek bir “görsel orjinalite”nin varlığından söz etmek olanaklı değildir. Çünkü, haberler son derece resmi gelişmeleri okuyuculara aktardığından; genelde toplantılardan, ikili görüşmelerden ya da liderlerin zirve öncesi/sonrası toplu görüntülerinden oluşan enstantaneler fotoğrafların içeriğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, gazetelerde yer alan fotoğraflar görsel cazibesi olan hareketli konuları içermemektedir. Çözümlenen haberler; işçi eylemleri, öğrenci gösterileri ya da doğal afetler sonrası görüntüleri içeren konularda olsa idi, fotoğraflarda da “görsel orjinalite”den de söz etmek mümkün olabilirdi.

Ayrıca bu çalışmada, incelenen gazetelerin ön sayfalarında ve ilk sırada yer alan AB konulu haberlerin sadece; ön sayfa fotoğrafları değerlendirilmektedir. İç sayfalarda haber devamlarında yer alan fotoğraflar söylem analizinde değerlendirilmeyip; içerik analizinde ele alınmıştır. Gazetelerde yer alan bu fotoğraflar ise şu değerlendirme ölçütleri çerçevesinde çözümlenmektedir:

- **Gösteren:** Fotoğrafta biçimsel olarak yer alan öğeler.
- **Haber başlığı:** Fotoğrafın ait olduğu haberin başlığı.
- **Fotoğraf altı yazısı:** Fotoğraf altında okuyucuya sunulan ifadeler.
- **Metinsel bağlantı ve anlatısı (gösterilen):** Fotoğrafın biçimsel olarak değil, niteliksel olarak okuyucuya sundukları. Fotoğrafın; üst başlık, başlık, spot ve haber metni ile bağlantı noktaları. Fotoğraf ile haber içerisindeki ideolojik kurgulama.

Lüksemburg Zirvesi Dönemi

Lüksemburg zirvesi döneminde; gazetelerde, söylem analizi çerçevesinde incelenen AB konulu haberlere ilişkin toplam 7 fotoğraf (ön sayfada) yayınlandığı görülmektedir. Bu fotoğraflardan, 4’ü Hürriyet, 2’si Zaman ve 1’i de Cumhuriyet Gazetesi’nde okuyuculara sunulmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi

14/12/1997

Gösteren: Almanya Başbakanı Helmut Kohl koltukta oturuyor ve arkasında ayakta Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis duruyor. Simitis'in eli Kohl'un omzunda ve her iki liderde gülümsüyor.

Haber başlığı: Avrupa Sertleşti

Fotoğraf altı yazısı: Türkiye'yi istemeyen Kohl ve Simitis'in tavrı zirvenin sonunda etkili oldu.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Bu fotoğraf, ortak hareketi ve iki lider arasındaki dostluğu simgelemektedir. Fotoğraf altı yazısı, başlıklar ve haber metni göz önünde bulundurulduğunda; fotoğraf okuyucuya iki liderin fikir alışverişinde bulunarak ortak tavır sergilediklerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla haberde geçen savlar fotoğraf ile desteklenmektedir.

Hürriyet Gazetesi

12/12/1997

Gösteren: Başbakan Yılmaz ile Lüksemburg Başbakanı Juncker'in yan yana fotoğrafları. Objektiflere bakarak tebessüm eden Yılmaz ve başı öne eğik, yere bakan Juncker.

Haber başlığı: Ankara'dan Boykot

Fotoğraf altı yazısı: Yılmaz kararını Lüksemburg Başbakanına söyledi. Başbakan Mesut Yılmaz, önceki gün gittiği Lüksemburg'da aynı zamanda AB Dönem Başkanı olan Lüksemburg Başbakanı Juncker ile bir araya geldi.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Haber başlıklarında, fotoğraf altı yazısında ve metin içerisinde yer alan; Başbakan Mesut Yılmaz'ın AB yemeğini boykot kararını AB Dönem Başkanı ve Lüksemburg Başbakanı Juncker'e bildirmesi fotoğrafla bağlantı noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca, fotoğrafta Yılmaz'ın tebessümü rahatlığı, Juncker'in başı önünde duruşu ise yapılan bir hatadan duyulan mahcubiyeti simgelemektedir.

13/12/1997

Gösteren: AB Dönem Başkanı ve Lüksemburg Başbakanı Juncker'in objektiflere kafasını yan çevirmiş, elleri göğüs hizasında (ellerinin tersi objektiflere dönük) fotoğrafı.

Haber başlığı: Densiz Başkan

Fotoğraf altı yazısı: Çirkin sözlerin sahibi. Avrupa Birliği Dönem Başkanı olan Lüksemburg Başbakanı Juncker'in çirkin sözleri, Türkiye'de ve AB içinde büyük tepki yarattı.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Haber başlıklarının, fotoğraf altı yazısının ve haber metninin büyük bir bölümünün; Avrupa Birliği Dönem Başkanı olan Lüksemburg Başbakanı Juncker'in Türkiye aleyhine yaptığı açıklamaların üzerine kurgulandığı görülmektedir. Dolayısıyla fotoğraf ile metin arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Metin içerisinde yer alan ana aktörün, fotoğraf ile okuyucuya bir anlamda teşhir edildiği görülmektedir. Juncker'in, başlıklarda, spotlarda, fotoğraf altı yazısında ve haber metninde aşağılayıcı nitelendirmelerle, okuyucunun zihninde olumsuz konumlandırıldığı ve bunun kullanılan fotoğrafla da desteklendiği dikkati çekmektedir. Haberde yer alan fotoğrafta, Juncker kafasını yan çevirmiş ve eller göğüs hizasında (ellerinin tersi objektiflere dönük) yukarıda bir biçimde görüntülenmektedir. Fotoğraftaki bu beden duruşundaki, kafanın yan çevrilmesi "iletişime istekli olmamanın"; ellerin göğüs hizasında, ellerin hassas noktasının kendisine, ellerin tersinin karşısındakine dönük durması da "duygulardaki güvensizliği örtme ve karşısındakinden bir şeyleri saklama çabası" olarak değerlendirilebilmektedir.

14/12/1997

Gösteren: Almanya Başbakanı Helmut Kohl koltukta oturuyor ve arkasında ayakta Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis duruyor. Simitis'in eli Kohl'un omzunda ve her iki liderde gülümsüyor. (Bu fotoğraf Cumhuriyet Gazetesi'nin aynı tarihli haberinde de yer almaktadır.)

Haber başlığı: Geri Çekme Resti

Fotoğraf altı yazısı: Türkiye'nin önündeki iki engel Lüksemburg Zirvesi'nde Almanya Başbakanı Kohl ve Yunan Başbakanı Simitis, Türkiye'nin üyeliğini engellemek için ellerinden geleni yaptılar. Fransa Lideri Chirac'ın Türkiye lehinde çabaları hiçbir işe yaramadı.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Fotoğraf ile haber başlıkları, spotlar ve haber metni arasında doğrudan bir bağ bulunmamaktadır. Fotoğrafa ilişkin metinsel açıklama sadece fotoğraf altı yazısında bulunmaktadır. Haber metninin hiçbir bir yerinde; Almanya

Başbakanı Kohl ve Yunan Başbakanı Simitis'in Türkiye aleyhine gerçekleştirdiği girişimlere ilişkin vurgu yer almamaktadır. Fakat fotoğraf ve fotoğraf altı yazısı okuyucu da; Türkiye aleyhine gerçekleşen tüm gelişmelerin sorumlusunun bu iki lider olduğu düşüncesini oluşturmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki aynı fotoğrafın anlatısının ifadesinde de belirtildiği üzere; fotoğraf okuyucuya iki liderin fikir alışverişinde bulunarak ortak tavır sergilediklerini yansıtmaktadır. Sergilenen bu ortak tavır ise Türkiye'nin AB yolunda bir engel teşkil etmektedir.

15/12/1997

Gösteren: Başbakan Mesut Yılmaz'ın basın açıklaması esnasında kendinden emin gülerken fotoğrafı.

Haber başlığı: Tarihi Cevaplar

Fotoğraf altı yazısı: Yılmaz: "Zafer olarak da gösterebilirdik". Başbakan Yılmaz, çünkü Bakanlar Kurulu'nda AB'nin önerilerinde kamuoyuna zafer olarak da sunulabilecek unsurlar olduğunu belirterek, "Ama bu Türkiye'nin menfaatine olmaz. Bizi avutmak istiyorlar, tekrar bekleme salonuna aldılar. Onlara cevap vermemiz lazım" dedi.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Türkiye'nin AB'ye tepkisini içeren haber başlıklarının, spotların ve haber metninin; Başbakan Mesut Yılmaz'ın açıklamaları üzerine kurgulandığı görülmektedir. Haberde, Yılmaz'ın açıklamalarına ve Türk Hükümeti'nin aldığı tavra olumlu bir yaklaşım söz konusudur. Bu anlamda, fotoğraftaki Başbakan Mesut Yılmaz'ın kendinden emin gülümseyen görüntüsü haberi de destekler niteliktedir.

Zaman Gazetesi

13/12/1997

Gösteren: AB liderleri zirve toplantısında, Almanya Başbakanı Helmut Kohl'un sert bir yüz ifadesi ile, işaret parmağıyla bir noktayı gösteren fotoğrafı.

Haber başlığı: Avrupa Treni Kaçtı

Fotoğraf altı yazısı: Türkiye'nin AB liderleri ile düzenlenecek bir akşam yemeğinde bir araya getirilmesi planını da daveti kabul etmeyerek bozması, dönem başkanı

Lüksemburg'da soğuk duş etkisi yaptı. Şimdi gözler Lüksemburg'dan ziyade Ankara'ya odaklanmış durumda.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: AB liderleri zirve toplantısında, Almanya Başbakanı Kohl'un sert bir yüz ifadesi ve işaret parmağı havada görüntüsü; okuyucuya otoriter ve sert bir kişiliği yansıtmaktadır. Fakat, bu etkiyi yaratan fotoğraf ile haber başlıkları, spotlar, fotoğraf altı yazısı ve haber metni arasında herhangi bir bağ bulunmamaktadır. Her ne kadar Kohl'un bu zirve döneminde Türkiye aleyhine alınan kararlarda etkin rolü olsa da; buna ilişkin detay metinde yer almamakta, kullanılan fotoğrafta Kohl ön plana çıkartılarak bu etki yaratılmaktadır.

15/12/1997

Gösteren: Bakanlar Kurulu toplantısında Başbakan Mesut Yılmaz ve Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in baş başa görüşürken fotoğrafı.

Haber başlığı: Ankara'dan Rest

Fotoğraf altı yazısı: Bakanlar Kurulu'nu olağanüstü toplayarak AB ile bütün köprüleri atan bir açıklama yapan Yılmaz, "AB ile siyasi diyalogu bitiriyoruz" diye konuştu.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Fotoğraf ile haber başlıkları, spotlar ve haber metni arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Haber metni içerisinde kararın bakanlar kurulu tarafından alındığı belirtilmekte ve haber başlığında da; "Ankara'dan rest" ifadesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu fotoğrafla; alınan kararın Hükümetin ortak düşüncesinin bir ürünü olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Helsinki Zirvesi Dönemi

Helsinki zirvesi döneminde; gazetelerde, söylem analizi çerçevesinde incelenen AB konulu haberlere ilişkin toplam 6 fotoğraf (ön sayfada) yayınlandığı görülmektedir. Bu fotoğraflardan, 4'ü Hürriyet, 1'er tanesi de Cumhuriyet ve Zaman Gazetesi'nde okuyuculara sunulmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi

12/12/1999

Gösteren: Helsinki Zirvesi sonrası liderlerin toplu fotoğrafı.

Haber başlığı: Sınır Sorunları Lahey'e

Fotoğraf altı yazısı: Fotoğrafta ön sıralarda yer alan Başbakan Bülent Ecevit, AB'nin verdiği koşullu adaylık konusunda içine sindiremediği noktalar olmasına karşın "Türkiye'nin Avrupa'sız, Avrupa'nın da Türkiye'siz yapamayacağını" söyledi.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Fotoğrafın başlıkla bir bağlantısı bulunmamakla birlikte; üst başlıkla ("Koşullu adaylık verilen Türkiye 'Avrupa aile fotoğrafında' ilk kez yer aldı") fotoğraf arasında bir bağ vardır. Ayrıca haber metni içerisinde yer alan; "Türkiye 40 yıldır içinde bulunmayı arzuladığı 'Avrupa aile fotoğrafı'nda ilk kez dün Başbakan Bülent Ecevit yer aldı" ifadesi yine fotoğrafla ilgili vurguyu oluşturmaktadır.

Hürriyet Gazetesi

10/12/1999

Gösteren: Yunanistan Başbakanı Simitis'in kürsüdeki konuşması.

Haber başlığı: Bir Adım Kaldı

Fotoğraf altı yazısı: Zirveden 24 saat önce Helsinki'ye davet edilen Yunanistan Başbakanı Simitis'e pürüz çıkarmaması için yoğun baskı yapılıyor. Simitis dün tam bir ablukaya alındı. Yunanistan Dışişleri Bakanı da dün Atina'dan Helsinki'ye giderken uçakta gazetecilere Türkiye'nin adaylığına evet diyecekleri sinyali verdi.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Haber metni içerisinde de, Yunanistan'ın Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi konusunda "evet"e yakın olduğu görüşü yer almaktadır. Ayrıca, fotoğrafta Simitis'in iki elinin avuç içleri birbirine bakar şekilde, göğüs hizasında yandadır. Bu temel el hareketi, beden dilinde karşısındaki kişiye uzanan bir el olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla, fotoğraf işbirliğine hazır bir kişinin sözsüz iletilerini yansıtmaktadır. Haber anlatısı içerisindeki ifadelerle, fotoğraf anlatısı örtüşmektedir.

11/12/1999

Gösteren: Liderlerin toplu aile fotoğrafından bir kesit.

Haber başlığı: En Zor Gece

Fotoğraf altı yazısı: Helsinki'de aile fotoğrafı. Helsinki'de bir araya gelen AB liderleri, aile fotoğrafı çektirirken bile zirve konularını ele aldılar. Ön sırada soldan sağa, Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, ev sahibi Finlandiya'nın Başbakanı Paavo

Lipponen ile, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ise Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari'yle (gözlüklü) sürekli konuştular. Arka sırada Avrupa Komisyonu Başkanı Romana Prodi (solda gözlüklü), Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, İkinci sırada da İtalya Başbakanı Massimo D'Alema (en sağda) yer aldı.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Haber metni içerisinde, Türkiye açısından zirvedeki gelişmeler aktarılmaktadır. Dolayısıyla fotoğraf altı yazısı dışında, fotoğrafla metin arasında açık bir bağ bulunmamaktadır. Fotoğraf altı yazısı ise fotoğrafı net bir şekilde anlatmaktadır. Liderlerin fotoğraf çekilirken bile kendi aralarında konuşmaları, okuyucunun zihninde “toplantıların ve kulislerin dışarıda da devam ettiği” düşüncesini oluşturmaktadır.

12/12/1999

Gösteren: Başbakan Bülent Ecevit'in de ön sıralarda yer aldığı, geleneksel AB aile fotoğrafı.

Haber başlığı: Türkiye Rüzgarı

Fotoğraf altı yazısı: Tarihi fotoğraf. AB ilk kez bir Müslüman ülkeyi tam üye adayını ilan etti. Helsinki'de geleneksel aile fotoğrafında Türkiye de yer aldı. Platforma ilk olarak Başbakan Ecevit, Devlet Bakanı Mehmet Ali İrtemçelik ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem geldi. Finlandiya Cumhurbaşkanı Ahtisaari, Ecevit'i karşılayıp fotoğraftaki yerini bulmasına yardımcı oldu. Daha sonra başta Yunan Başbakanı Simitis olmak üzere liderlerin hepsi Ecevit'i tek tek kutladı. Başbakan Bülent Ecevit, tarihi aile fotoğrafında Slovakya Başbakanı Mikulas Dzurinda (solda) ile Litvanya Devlet Başkanı Valdis Adamkus'un arasında yerini aldı.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Gazete, manşetin hemen altında yer alan büyük fotoğrafta; içlerinde Başbakan Ecevit'in de bulunduğu 6 lideri yuvarlak içine alarak, bu kesiti (aşağıya doğru çekilen bir çizgi ile belirterek) ana fotoğrafın altında büyütürük okuyucuya aktarmaktadır. Fakat, dikkati çeken nokta alttaki fotoğrafta yer alan liderlerin görüntülerinin; üstteki büyük fotoğraftaki ile aynı olmamasıdır. Üstte, Slovakya Başbakanı Dzurinda sol tarafa bakarken, alttaki fotoğrafta bu lider Ecevit'e doğru bakmaktadır. Ayrıca, ana fotoğrafta Başbakan Ecevit gülümsemiyorken, alttaki fotoğrafta objektiflere bakarak gülümsemektedir. Dolayısıyla, ana fotoğraf ve bu fotoğraftan bir kesit olarak okuyucuya aktarılan alttaki fotoğraf birbirinden farklıdır. Bu

fotoğrafların metinle bağlantısına bakıldığında, fotoğrafın altında yer alan alt başlığın (“Türkiye, 36 yıl sonra Avrupa fotoğrafında yer aldı. Clinton’dan sonra Avrupa’nın liderleri de Helsinki’de Ecevit’i kutlamak için sıraya girdi”) doğrudan fotoğrafla ilişkili olduğu görülmektedir. Fotoğrafın ön sayfada kapladığı alan ve manşetin hemen altındaki konumu; bu haberde görselliğin, metinsel yapının önüne geçtiğini de göstermektedir. Ayrıca, fotoğrafta Başbakan Ecevit’in ön sırada yer alması ve bunun metin içerisinde vurgulanması, ideolojik bir kurguya işaret etmektedir. Bu fotoğraf vasıtasıyla okuyucuya, AB’nin Türkiye’ye önem verdiği yansıtılmaktadır.

13/12/1999

Gösteren: Türbana destek amacıyla düzenlenen “insan zinciri” eyleminden, 4 kara çarşafli kadının el ele tutuşmuş görüntüsü.

Haber başlığı: En Cazip Aday

Fotoğraf altı yazısı: AB adayı ülkeden bir görüntü. Tüm Türkiye, AB’ye tam üye aday olmanın heyecanını yaşarken dün bazı illerde türbana destek amacıyla izinsiz “insan zinciri” eylemi düzenlendi. Özellikle İstanbul’da pek başarılı olmayan eylemde, kara çarşafli göstericiler de ortaya çıktı. El ele tutuşarak insan zinciri oluşturmaya çalışan eylemcilere yer yer vatandaşlar, “Türkiye laiktir laik kalacak” sloganlarıyla karşılık verdi. Anadolu yakasında 80, Avrupa yakasında ise 150 korsan eylemci gözaltına alındı.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Time Dergisi’nde yayımlanan haber üzerine temellendirilen bu haberde; Türkiye’nin dinamik ekonomisine ve kuvvetli sivil toplumuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, haber metni içerisinde; Türkiye’nin elde ettiği adaylık statüsünün, diğer AB ülkelerinde de memnuniyetle karşılandığı yer almaktadır. Haber başlıkları, spotlar ve haber metninin tamamı Türkiye-AB ilişkileri ile adaylık statüsünü olumlarken; böylesine negatif mesajlar içeren bir fotoğrafın bu haberde kullanılması bir tezat oluşturmaktadır. Bir eylemden görüntüyü içeren bu fotoğraf; hiçbir eleştirel ve olumsuz vurgunun olmadığı haberi desteklememektedir.

Zaman Gazetesi

12/12/1999

Gösteren: Başbakan Bülent Ecevit'in aile fotoğrafı içerisinde tebessüm ederken görüntüsü. Bu fotoğraf, Hürriyet Gazetesi'nin aynı tarihli haberinde de (küçük fotoğraf) yer almaktadır. Ayrıca, Zaman Gazetesi'nde bu fotoğrafın sağ alt köşesi hizasında, Yunanistan Başbakanı Simitis ile Başbakan Ecevit'in el sıkışırken fotoğrafı yer almaktadır. Bu fotoğraf aile fotoğrafına göre daha küçük boyuttadır.

Haber başlığı: Top Türkiye'de

Fotoğraf altı yazısı: Aile fotoğrafındayız. Helsinki Zirvesi dün sona ererken liderler aile fotoğrafı çekti. Burada Yunanistan Başbakanı Simitis, Ecevit'in yanına giderek tokalaştı. Fotoğrafta 15 üye ülke ile 12 aday ülke temsilcisi yer aldı.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Haber metni, Başbakan Ecevit'in; Türkiye'nin sorumluluklarını (insan hakları, demokrasi ve ekonomi alanında) yerine getireceği ve Türkiye'nin adaylığının AB'nin yararına olduğu açıklamaları üzerine kurgulanmaktadır. Haber metni içerisinde, her iki fotoğrafa ilişkin bir atıf bulunmamaktadır. Hürriyet'in aynı tarihli haberi (bu haberde de AB aile fotoğrafı mevcuttu ve fotoğraf ön plandaydı) göz önünde bulundurulduğunda, Zaman Gazetesi'nde metnin ön planda olduğu; fotoğrafın ikinci planda kullanıldığı ve fotoğraf-haber metni ilişkisinin zayıf olduğu görülmektedir.

Selanik Zirvesi Dönemi

Selanik zirvesi döneminde; gazetelerde, söylem analizi çerçevesinde incelenen AB konulu haberlere ilişkin toplam 5 fotoğraf (ön sayfada) yayınlandığı görülmektedir. Bu fotoğraflardan; 3'ü Zaman, 2'si Hürriyet Gazetesi'nde okuyuculara sunulmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nde ise, bu zirve döneminde ön sayfada yer alan AB konulu haberlerde fotoğraf kullanılmadığı görülmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi

Bu zirve döneminde, Cumhuriyet Gazetesi ön sayfada çıkan AB konulu haberlerde fotoğraf kullanmamaktadır.

Hürriyet Gazetesi

21/06/2003

Gösteren: Avrupa Anayasası taslak metninin törenle teslimi.

Haber başlığı: Türkiye'den Önce Türkçe Girdi

Fotoğraf altı yazısı: Taslak Simitis'te. Avrupa Komisyonu Başkanı Valery Giscard d'Estaing, hazırladığı anayasa taslağını AB Dönem Başkanı, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'e törenle teslim etti.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Selanik Zirvesi'nde AB liderlerine sunulan Avrupa Anayasası taslak metni, AB ülkelerinin yanısıra Türkçe olarak da basılıp dağıtıldı. Bu olay haber metninin de ana temasını oluşturmaktadır. Ayrıca haber metninde Avrupa Anayasası taslak metninden alıntılar da yer almaktadır. Fotoğrafın haber metnini tam olarak desteklediğini ya da görsel bir orijinaliteye sahip olduğunu söylemek olanaklı değildir. Bunun yanısıra, bu fotoğrafla okuyucunun ideolojik olarak yönlendirilmesi de söz konusu değildir.

22/06/2003

Gösteren: Başbakan Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Selanik'te yan yana, işaret parmakları ile ileriye gösterirken çekilen fotoğrafları.

Haber başlığı: A Masasında AB İçin Söz

Fotoğraf altı yazısı: Kıyafetleri bir örnek. İlk kez aile fotoğrafına giren Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül çok keyifliydi. Çekimden sonra diğer liderlerle şakalaştılar.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Haber metni, Türk Hükümeti'ni olumlayan ifadeler ve AB'ye üye ülke liderlerinin Başbakan Erdoğan ile Dışişleri Bakanı Gül'e yönelik övgülerinden oluşmaktadır. Bu çerçevede, fotoğraf da metinle bir bütünlük sağlamaktadır. Erdoğan ve Gül, son derece keyifli yüz ifadeleri ile, işaret parmaklarıyla sanki ulaşılacak bir hedefi göstermektedirler. Erdoğan ile Gül'ün yan yana durmaları, bir örnek kıyafetleri ve ortak beden hareketleri; okuyucuya da Hükümet'in uyumunu ve başarısını görsel kurguyla yansıtmaktadır. Dolayısıyla Hürriyet Gazetesi'nin haber metnindeki Türk Hükümeti'ni olumlayan ideolojik vurgusu, fotoğrafta da ön plana çıkmaktadır.

Zaman Gazetesi

16/06/2003

Gösteren: Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün portre fotoğrafı.

Haber başlığı: Hükümetten Atina'ya Cevap: "Ege'yi Barış Denizi Yapalım"

Fotoğraf altı yazısı: Abdullah Gül, Ege'deki sorunların medya polemikleriyle çözülemeyeceği mesajını verdi.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Haber metninde Türk Hükümeti'nin Ege Sorunu konusundaki barışçıl tavrı vurgulanmaktadır. Fotoğrafta Dışişleri Bakanı Gül'ün yakın plan çekilen portresi yer almaktadır. Bu fotoğrafta, Gül'ün sakin, suskun ama düşünceli yüz ifadesi okuyucuya yansıtılmaktadır. Fotoğraftaki bu yüz ifadesi, haber metni içerisindeki; "Türk Hükümeti'nin Ege Sorunu'na soğukkanlı yaklaşımı" ifadelerini de destekler niteliktedir.

18/06/2003

Gösteren: Başbakan Tayyip Erdoğan'ın yakın plan görüntüsü.

Haber başlığı: "Genelkurmay AB Uyum Paketi İçin Nihai Kararı Bize Bıraktı"

Fotoğraf altı yazısı: Yok

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Haber metni, Başbakan Erdoğan'ın 6. ve 7. Uyum Paketleri konusunda yaptığı açıklamalardan oluşmaktadır. Haber fotoğrafında da doğal olarak kaynak konumundaki Erdoğan yer almaktadır. Bu fotoğrafta, Erdoğan'ın konuşurken, biraz alttan ve yakın plan çekimi söz konusudur. Foto muhabirin aynı seviyeden değil de, yukarıda kalan Erdoğan'ı biraz daha aşağıdan çekmesi; farklı bir etki yaratmaktadır. Ortaya çıkan görüntü, okuyucuya Erdoğan'ın gücünü yansıtmaktadır.

22/06/2003

Gösteren: Başbakan Tayyip Erdoğan'ın; Selanik'te Atatürk'ün evini ziyareti sırasındaki görüntüleri.

Haber başlığı: "Reformları Destekleyenler Tarihe Gececek"

Fotoğraf altı yazısı: Ata'nın evini ziyaret eden ilk başbakan Başbakan Tayyip Erdoğan, Yunan makamlarının "güvenlik" uyarılarına rağmen Mustafa Kemal

Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evi ziyaret etti. Erdoğan, Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın odasındaki Kur'an-ı Kerim'i dikkatle inceledi.

Metinsel bağlantı ve anlatısı: Fotoğraf ile haber başlığı ve haber metninin büyük bölümü arasında bir bağ bulunmamaktadır. Haber metninin sadece bir paragrafı fotoğrafla ilişkilidir. Bu paragrafta ve fotoğraf altı yazısında ise ideolojik vurgular yer almaktadır. Başbakan Tayyip Erdoğan'ın uyarılara rağmen bir cesaret örneği sergileyerek Atatürk'ün Selanik'teki evini ziyaret eden ilk başbakan olduğu okuyucuya aktarılmaktadır. Başbakan Erdoğan'ı okuyucunun gözünde yücelten bu vurguların inandırıcılığı, fotoğrafın görselliği ile desteklenmekte ve artırılmaktadır.

3.2.1.2. Haber Hikayesi

Haberin hikayesi çerçevesinde durum ve yoruma ilişkin öğeler incelenmiştir. Bu bağlamda; olaya ilişkin ardalın/bağlam bilgisi, haberde yer alan aktörler, haber kaynakları, haberin oluşumuna ilişkin şartlar, olayın tarihsel boyutu, olayı takip eden eylemler, olaya dair açıklamalar, haberin yansıttığı sonuçlar gibi öğeler incelenmiştir.

3.2.1.2.1. Durum

Haberdeki olaylar ve yoruma ilişkin değerlendirme bu başlık altında analiz edilmiştir.

3.2.1.2.1.1. Olaylar

Haberdeki olaya ilişkin ardalın ve bağlam bilgisi bu çerçevede değerlendirilmiştir.

3.2.1.2.1.1.1. Ana Olay

Ana olaya ilişkin açıklamalı değerlendirme; uygulamanın "içerik analizi" bölümünde ele alındığı için tekrara düşmemek adına yeniden analiz edilmemiştir.

3.2.1.2.1.1.2. Ardalan/Bağlam

Haberlerde ardalın ve bağlam bilgisi son derece kısıtlı bir çerçevede verilmektedir. Halbuki AB konusunda kamuoyunun yeterli bilinç seviyesinde olduğunu söylemek

olanaklı değildir. Bu alanda bir çok nokta halen kamuoyunda bir bilinmeyen olarak durmaktadır. Örneğin AB müktesebatı, Türkiye-AB ilişkilerindeki tarihsel süreç, AB'nin örgüt yapısı ve Türkiye'nin tam üyeliği sonrasındaki olası gelişmelere ilişkin bilgiler haberlerde yok denecek kadar az yer almaktadır. Gazeteler varolan gelişmeleri; akredite kaynaklar üzerine temellendirdiği tek tip haberle vasıtasıyla okuyuculara sunmaktadır.

Yetersiz ardalın ve bağlam bilgisi, haberlerdeki, tek tipleşmeye ve egemen söylemle kapanmaya neden olmaktadır. Ayrıca haberlerdeki ardalın ve bağlam bilgisinin düşük yoğunluğu, okur kitlesinin AB olgusunu; sosyal, politik ve tarihsel bir bütünlüklü yapı içerisinde algılanmasını da engellemektedir.

3.2.1.2.1.1.2. 1. Ayrıntılar

AB konulu haberlerdeki olayların oluşumuna ilişkin şartlar yeterli düzeyde ifade edilmemektedir. Genelde habere konu olan ana olaya ilişkin şartlar; haber metni içerisinde kısaca geçmekte, ana olay ise, akredite kaynakların söylemine dayandırılarak okuyucuya aktarılmaktadır. Haber ile ilgili daha önce gerçekleşmiş olaylara ise gazeteler ya hiç yer vermemekte ya da ilk paragrafta birkaç cümleyle bu olaylara atıfta bulunmaktadır. Ayrıca bazı haberlerde ana olay başkaca olayla da ilişkilendirilerek okur kitlesine yansıtılmaktadır. Gazetelerin özellikle ana olayla ilişkilendirerek sundukları başkaca olaylar ise bir takım ideolojik örüntüleri içermektedir. Örneğin Cumhuriyet gazetesinin "Ekonomik Gözdağı" başlığını taşıyan, 16.12.1997 tarihli haberin ana olayını; 2015 yılına kadar 150 milyar dolarlık savunma harcaması öngören ve enerji, otoyollar ve köprüler konusunda çok önemli bir pazara sahip olan Türkiye'nin, ihaleleri verirken Avrupa ülkelerinin tutumunu değerlendireceği söylemi oluşturmaktadır. Haber içerisinde ise bu ana olaya ek olarak Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel'in de şu açıklamalarına yer verilmektedir:

"Gürel, ABD'nin "Hayal kırıklığınızı anlıyoruz, ama aşırı tepki göstermeyin. Yılbaşında İngiltere, dönem başkanı olacak, biz onları ikna ederiz" mesajını ilettiğini söyledi. Gürel, bazı Avrupa ülkelerinin Türkiye ile ilgili olumlu tutumlarının ardında bile ihale kaygısı bulunduğunu belirterek şunları söyledi: "İkincisi de siyasi bir kaygı. Kıbrıs ve Ege ile ilgili olarak ellerindeki bu manivelanın kaçmasını istemiyorlar. Bu manivela biz kapının önünde süklüm püklüm beklersek olur. Biz bunu yapmıyoruz. Artık biz ağzımızla kuş tutmaya çalışmayacağız. Onlar bizim kuş tutabilir bir durumda olduğumuzu kendileri

görürler ve kuşları beraber yakalayalım diye düşünürlerse o zaman varız. Onlar kendileri düşünsünler....”(16/12/1997-Cumhuriyet)

Haber içerisinde ana olayla ilişkilendirerek sunulan diğer olaylar, bazen magazinsel içerikleri de yansıtabilmektedir. Hürriyet Gazetesi'nin, Selanik zirvesi dönemindeki; “A masasında AB için söz” başlıklı haberinin ana olayını, Başbakan Tayyip Erdoğan ve ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün de aynı masada oturduğu, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Almanya Başbakanı Gerhard Schröder ve İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi'nin, Türkiye tarafından hazırlanan 6. Uyum Paketi'ne yönelik olumlu mesajlarıyla tam üyelik konusundaki destek sözleri oluşturmaktadır. Haber içerisinde işlenen bu ana olayın haricinde, ayrıca haberde magazinsel içerikli şu olay okur kitlesine yansıtılmaktadır:

“Yunan Cumhurbaşkanı Stefanopulos'un verdiği yemekte, Erdoğan ve Gül'ün de oturduğu lokomotif masada esprili anlar da yaşandı. İki komşumuz, Yunanistan ve Bulgaristan, masadaki sohbet sırasında Türkiye'de en çok neleri sevdiklerini de ortaya koydular. Yunan Başbakanı Simitis, Chirac'a Türk Sanat Müziğini çok beğendiğini söyledi. Yemekte tatlı olarak dondurmali kadayif ikram edildi. Bu sırada Bulgaristan başbakanı Simeon Saksaburgovski, Erdoğan'ın yanına gelerek; “Türk usulü kadayif benim daha çok hoşuma gidiyor” demesi masada gülüşmelere neden oldu. Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu da 14 yaşındaki kızı Margarita'yı Erdoğan ve Gül ile tanıştırdı.”
(22/06/2003-Hürriyet)

Zaman Gazetesinin, “Genelkurmay AB Uyum Paketi için nihai kararı bize bıraktı” başlıklı haberinin ana olayını 6. ve 7. uyum paketleri oluşturmaktadır. Fakat bu haberin ana olayı Uzan Grubu'na ait ÇEAŞ ve Kepez Elektrik'e el konulmasıyla başlayan tartışmalarla şöyle yansıtılmaktadır:

“Erdoğan Ak Parti İktidarının konuyla ilgili duyarlılığını anlatırken, şöyle dedi: “Aslında bütün bunlar Türkiye'de nelerin nasıl yürütüldüğünün de bir alameti. Bu konu 5-6 yıl öncesine dayanıyor. Peki biz niye göz yummadık? Çünkü vaadimiz var, yolsuzlukların üzerine gideceğiz...” (18/06/2003- Zaman)

Görüldüğü üzere Zaman Gazetesi'nin bu haber içerisinde yer alan Uzan Grubu tartışması ana olayla hiçbir bağ taşımamaktadır. Ayrıca başbakan Erdoğan'ın yolsuzluklar konusunda söylediği sözlerin ifade edilişinden önceki, (“Erdoğan AK Parti İktidarının konuyla ilgili duyarlılığını anlatırken şöyle dedi:...”) girişi gazetenin okur kitlesini nasıl yönlendirdiği ve siyasal erk tarafgirliği konularında dikkat çekici unsurlar

olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü, bu ifade içerisinde iktidarın yolsuzluklar konusunda duyarlı olduğu yargısı açıkça okur kitlesine empoze edilmektedir.

Özetle ifade etmek gerekirse, ana olayın dışında okuyucuya sunulan bu farklı olaylar, okur kitlesine ideolojik vurguları, zirveye ait magazinsel gelişmeleri ya da siyasal erk tarafgirliğini yansıtabilmektedir.

3.2.1.2.1.1.2. 2. Tarihçe

Haberlerdeki olayların, tarihsel gelişim boyutu sınırlı bir çerçevede okuyuculara aktarılmaktadır. Bu sınırlı tarihsel boyut ise, çoğunlukla yakın geçmişle sınırlı kalmakta, haberlerde AB ve Türkiye-AB ilişkilerine dair köklü tarihçe okuyuculara çok az yansıtılmaktadır. Halbuki Türkiye-AB ilişkileri tarihi içerisinde yer alan bir çok olgu, hem o anki gelişmelere, hem de sonraki muhtemel gelişmelere ışık tutacak niteliktedir. Çünkü, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik yolunda karşı karşıya kaldığı bir çok durum aynı zamanda tarihin tekrarı niteliğindedir.

Her ne kadar, Türkiye'de hükümetler, Avrupa Birliği'nde yetkili isimler ve dünyada dengeler değişse de; asıl olan AB'ye tam üyelik sürecinde yaşananlardaki benzeşimdir. Dolayısıyla gazetelerin AB konusunda doğal olarak bugünün yorumunu geçmişin izlerinde bulması ve okur kitlesine aktarması gerekmektedir. Fakat görünen durum bunun tam tersidir. Gazetelerin bir kilometre taşı olarak belirleyip, sıklıkla yer verdikleri tarihsel gelişme 1963 yılındaki Ankara Anlaşması'dır.*

"AB genişleme zirvesi bugün Lüksemburg'da başlıyor. Türkiye'nin 34 Yıllık bekleşiğine cevabın ise, ertelenmesi bekleniyor." (12/12/1997-Zaman)
"Avrupa Birliği, Ankara Anlaşmasına karşın 40 yıldır beklettiği Türkiye'ye kapılarını dün Kıbrıs ve Ege koşuluyla açtı....." (11/12/1997-Cumhuriyet)
"AB, 40 yıldır üyesi olmak için büyük mücadele veren Türkiye'yi bu gün başlayacak Selanik Zirvesi'nde ilk günden listenin sonuna attı."
 (20/06/2003- Hürriyet)

Gazetelerden yapılan bu alıntılardan da görüldüğü üzere, zirve dönemlerindeki haberlerde atıfta bulunulurken tarih, 1963'de imzalanan Ankara Anlaşması'dır. Fakat Cumhuriyet Gazetesi'nin 11.12.1999 tarihli haberinde yer alan "*Ankara Anlaşması'na karşın 40 yıldır beklettiği....*" ifade dikkat çekicidir. Çünkü, 1999'dan 40 yıl geriye

* Türkiye'nin AB ilişkilerinin önemli bir kilometre taşı oluşturan, Türkiye'yi AET ile Gümrük Birliği'ne götüren ve tam üyeliğini sağlayacak olan Ortaklı Anlaşması, 12.09.1963 tarihinde imzalanmıştır.

gidildiğinde 1959 yılı ile karşılaşılmaktadır, halbuki Ankara Anlaşması'nın imzalanma tarihi 1963'dür. Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel sürecinde 40 yıl öncesindeki 1959 yılı incelendiğinde AET ile Türkiye arasında ortaklık anlaşması görüşmelerinin başlaması 27.09.1959 önemli bir gelişme olarak ön plana çıkmaktadır. Haber üst başlığı ve metin içerisinde geçen olayın tarihsel gelişimine ilişkin bu vurgulama iki varsayımla açıklanabilmektedir:

- Cumhuriyet Gazetesi haberde bir hesap hatası yaparak "36 yıl" (bu zirve döneminde diğer gazetelerin kullandığı yıl) yerine "40 yıl" ifadesini kullanmaktadır.
- Cumhuriyet Gazetesi Ankara Anlaşması vurgusuna rağmen, aslında 1959 tarihindeki AET ile Türkiye arasındaki ortaklık görüşmelerinin başlamasına dikkati çekmek istemektedir. Eğer amaç bu ise; haber metni içerisinde bu açıklamanın okur kitlesine aktarılmaması önemli bir eksikliklerdir.

Haber içerisinde okuyucuda bir düşünsel perspektif sağlamak ve olayların tarihsel köklerini sergilemek adına son derece önemli bir işleve sahip, tarihçe; haberlerde yeterli boyutta yer almamakta, eksik ya da yanlış ifade edilebilmektedir.

3.2.1.2.1.2. Sonuçlar/Tepkiler

Haberlerde yer alan aktörlerin; sözlü ya da yazılı açıklamaları, genel olarak haberin temel kurgusunu oluşturmaktadır. Bu ise haberin yansıttığı sonuçları belirlemektedir. Haberlerde yer alan başlıca aktörler ise akredite kaynaklardan oluşmaktadır. AB yetkilileri ve Türk Hükümeti yetkilileri haberlerdeki en önemli aktörlerdir. Haberlerden ise genelde şu iki temel sonuç yansımaktadır:

- AB, Türkiye'ye haksızlık yapmaktadır ve sürekli yeni şartlar öne sürmektedir.
- Türkiye ise AB'ye tepki göstermekle beraber, istenilen şartları yerine getirebilmek yönünde çaba sarf etmektedir.

Bu iki temel sonucun dışında okuyucuya yansıyan diğer sonuçlar ise özetle şöyledir:

- Yunanistan, Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda en önemli engeldir.
- Türkiye, aday ülkeler arasında AB'yi en çok hak eden ülkedir.
- Modernliğin yolu AB'den geçmektedir.
- Türkiye'nin adaylığı AB'nin yararına.

AB konulu haberlerde yer alan olaylara dair açıklamalar; haber bütünü içerisinde önemli bir role sahiptir. Muhabirin haberle ilgili bilgi toplama sürecinde, olay taraflarının sözlü tepkilerine ve değerlendirmelerine başvurması; objektif gazeteciliğin gereklerindedir. Fakat haberlerdeki yetersiz ardalara; olayları bağlamdan soyutlama ve belge, rapor türü ikinci el kaynaklara başvurulmaması durumu egemen söylemin yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Haber metinlerinde AB karşıtı açıklamaların, farklı perspektiflerin bütünüyle dışlandığını söylemek olanaklı olmasa da; söz konusu bu açıklamalar inanırılık düzeyine ulaşmadan yoğunluklu egemen söylem içinde yok olmakta, okur kitlesi üzerinde etki bırakacak boyuta gelememektedir.

Haber metinlerinde egemen söylemin kurgulanmasına olanak sağlayan akredite kaynakların açıklamaları ise ideolojik vurgular içermektedir. Lüksemburg zirvesi döneminde AB yetkililerinin ve Türk hükümeti yetkililerinin karşılıklı açıklamaları söylemi belirlemektedir. Türk Hükümeti yetkililerinin açıklamaları ise genelde AB'ye tepki şeklindedir:

"Türkiye'yi AB'nin bir Hıristiyan kulübü olmadığı konusunda ikna etmemiz gerekiyor." (Lüksemburg Başbakanı Juncker, Cumhuriyet-13/12/1997)

"Türkiye'nin yerinin olmayacağı tek Avrupa Topluluğu kendisini ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük temelinde tanımlayıp sınırlayan bir Avrupa Topluluğu'dur." (Başbakan Mesut Yılmaz, Hürriyet-15/12/1997)

"AB'nin tutumu sağlam ve güven duyabileceğimiz bir zemin oluşturmaktan uzaktır. Türkiye'nin geleceği ve AB ile ilişkileri böylesine belirsiz bir zemin üzerine inşa edilemez" (Başbakan Mesut Yılmaz, Zaman-15/12/1997)

Helsinki zirvesi döneminde, hem Türkiye hem de AB açısından Türkiye'nin AB üyeliğinin önemini yansıtan açıklamalar haber söylemini oluşturmaktadır:

"Türkiye Avrupasız, Avrupa Türkiyesiz olamaz"

(Başbakan Bülent Ecevit, Cumhuriyet-12/12/1999)

"AB Türkiye'yi kaybetmemeli. Bunu bir hayır hizmeti olsun diye değil, kapımızda istikrarlı ve demokratik bir Türkiye görmek için yapıyoruz. Türkiye'yi kaybetmek AB'nin çıkarına değildir." (AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Temsilcisi Günter Verhaugen, Hürriyet-10/12/1999)

"6,5 aydır görevde bulunan 3 partili koalisyon hükümetimiz, büyük atılımları birbiri ardına gerçekleştirmektedir. Bu atılımlar, yalnız hükümetimizin uyumluluğunun ve kararlılığının değil, aynı zamanda halkımızın yeniliklere yatkınlığının da kanıtıdır." (Başbakan Bülent Ecevit, Zaman-12/12/1999)

Selanik zirvesi döneminde ise akredite kaynakların; dinsel özgürlükler, Türkiye'nin AB'ye duyduğu ihtiyaç ve Hükümetin başarılı icraatları konularında yaptıkları açıklamalar haberlerdeki ideolojik vurguları da belirlemektedir:

“Kız öğrencilerimiz inançları sebebiyle okullarına giremiyor, mağduriyet sabır taşlarını çatlatıyor. MGK'nin bu haliyle AB'ye girmemiz mümkün değil. Biz başkasının evinde pijamayla dolaşamayız.”

(AKP Diyarbakır Milletvekili Cavit Torun, Cumhuriyet-20/06/2003)

“Artık sıra 7. pakette. Hükümet olarak AB üyeliğinde son derece kararlıyız. Bunu hükümetimiz için değil, ülkemiz ve insanlarımızın menfaati için istiyoruz. Türkiye'de AB üyeliğine karşı bazı marjinal gruplar olabilir. Ancak bunlar hemen hemen her ülkede var. Sizi temin ederim ki, Türk halkının yüzde 80'i AB üyeliğinden yana. Çünkü Türk halkı modern, çağdaş ve uygar bir medeniyet topluluğu içerisinde yer almayı çoktan hak ettiğinin bilincinde. AB ile müzakerelere başladığımızda üyeliği isteyen oran daha da artacaktır.”

(Başbakan Tayyip Erdoğan, Hürriyet-22/06/2003)

“Başbakan Erdoğan, AB zirvesi sırasında görüştüğü liderlerin, Türkiye'nin sürdürdüğü reform çabalarını dikkatle izlediklerini belirterek, “Biz bunları hayretle izliyoruz. 2004 içinde çok şeylerin olacağına inanıyoruz, dediler” diye konuştu.” (Başbakan Tayyip Erdoğan, Zaman-22/06/2003)

Örnek alıntılardan da anlaşılacağı üzere, gazetelerdeki AB konulu haberlerde akredite kaynaklardan çok sayıda; “doğrudan, dolaylı ve örtük alıntı”³⁹⁰ yer almaktadır. Bu akredite kaynakları Hall, “birincil tanımlayıcılar” şeklinde adlandırmaktadır.³⁹⁰ Basın ise bu birincil tanımlayıcıların olaylara ilişkin söylemini aktaran ‘ikincil tanımlayıcı’ durumundadır.³⁹¹ Ama bu aktarış asla pasif bir “ayna” konumunda değildir. Basın, birincil tanımlayıcıların durum tanımlarını, yapılanmış pratikler ve profesyonel değerlerden dolayımlyarak aktarmaktadır. Bir yandan “tarafsızlık”, “dengelilik” ve “nesnellik” gibi haber değerleri, diğer yandan haberde olgusal olanla, yorumun ayrılması yönündeki norm, haber üreticileri ve gazetecileri sürekli olarak akredite kaynaklara, yani birincil tanımlayıcılara bağımlı bir konumda tutmaktadır.³⁹² AB konulu haberlerdeki alıntıların yapıldığı akredite kaynaklar arasında; AB yetkilisi, ABD yetkilisi, Türkiye Cumhurbaşkanı, Türk hükümeti yetkilileri, TSK ve iktidar partisinin temsilcisi gibi yetkililer bulunmaktadır.

* Metin içinde anlamın nasıl kurulduğu sorunu, farklı medyaların kullandığı farklı kodlara, diğer bir deyişle farklı iletişim araçlarının semiyotiğine duyarlı olmayı gerektirir. Gerek yazılı basında, gerekse radyo ve televizyonda haberlerin ortak özelliği “alıntılanmış konuşmalar”dan oluşuyor olmasıdır. Zaten bu özellik, haberin egemen söylemlerin yeniden kurulduğu bir metin olduğu olgusunun bir yansımasıdır. Ancak bu alıntılarının yapıma biçimi araçların semiyotiği içinde farklılaşır. Yazılı basında doğrudan alıntılar turnak işaretleri kullanılarak gerçekleştirilir. Dolaylı alıntılar, turnakların atıldığı cümlelerle, örtük alıntılar ise alıntılanan önerme veya sözcüğün metnin “kendisi” sesine dönüştüğü biçimlerde verilir. (Ayşe İnal, Haberi Okumak, Temuçin Yayınları, İstanbul:1996, s.101)

³⁹⁰ Ayşe İnal, “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar”, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi 1994 Yıllığı, s.15

³⁹¹ Ömer Özer, “Haber Söylemi: Türk –Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Türk Basınında Sunumu”, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, s.139.

³⁹² İnal, (1996), a.g.e, s.15

3.2.1.2.2. Yorum

Bu başlık altında; haberlerde, olayın bundan sonra nasıl bir gelişme gösterebileceğine ilişkin bir öngörü yer alıyor mu? ve haberin yansıttığı sonuçlar nasıl ifade ediliyor? Sorularına yanıt aranmaktadır.

3.2.1.2.2.1. Beklenti

Çalışmanın bulgularına göre, AB ile ilgili habere konu olan olayın; bundan sonra nasıl bir gelişme göstereceğine ilişkin öngörüler incelenen gazetelerde yüzeysel olarak yer almaktadır. Bu öngörülerini ise iki farklı süreçte irdelemek doğru bir bakış açısı olarak ortaya çıkmaktadır: zirve öncesi ve zirve sonrası.

Bu genel sınıflamanın yanı sıra; olayın bundan sonraki seyrine ilişkin ifade edilen öngörülerin niteliğini belirleyen faktörler şunlardır:

- Gazetelerin AB konusunda ideolojik yaklaşımı
- Zirveden beklentiler
- Zirveden çıkan sonuçlar
- Akredite kaynakların zirve öncesi/sonrası yorumları

Dolayısıyla, bu öngörüler zirve öncesinde; gerçekleşecek zirveye odaklanmaktadır. Zirve öncesi öngörülere ise genelde iki senaryo hakim durumdadır. Birincisi Türkiye adına olumsuz kararın çıkması, diğeri de zirvede Türkiye lehine kararın alınması. Olumlu karara ilişkin öngörüler hem gazetenin hem de akredite kaynakların girişlerini yansıtırken; aleyhte çıkacak karara ilişkin öngörüler ise genelde dış kaynaklardan (dış resmi kaynaklar yada dış basın) alıntılarla okur kitlesine aktarılmaktadır. Olumlu ve olumsuz senaryoya ilişkin bu iki öngörü Hürriyet Gazetesi'nin 10.12.1999 tarihli Helsinki Zirvesi öncesi haberde görmek olanaklıdır.

“Avrupa Birliği üyesi 15 ülkenin bugün yapacağı Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin tam üyelik adaylığı ile ilgili karar resmen açıklanacak. Türkiye'nin AB adaylığının 15 ülkenin imzası ile açıklanması bekleniyor.”

“Başta Avrupa olmak üzere tüm dünya basını, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık kararı çıkmazsa büyük bir felaket yaşanacağı konusunda birleşiyor.”

Zirve sonrasındaki haberlerdeki öngörüler ise, zirvede alınan kararın niteliğine göre Türkiye perspektifinden AB-Türkiye ilişkilerinin gelecekteki seyrine ilişkin beklentileri içermektedir.

“Avrupa, kararı ‘AB zeytin dalı uzattı’ diye yorumladı, ancak uzmanlara göre AB’nin kapıları Türkiye’ye en az 20 yıl kapandı.” (14/12/1997-Hürriyet)
“Dışişleri Bakanı Gül, Chirac’ın ‘Türkiye ile müzakerelerin daha erkene alınabileceği’ mesajını verdiğini açıkladı”. (22/06/2003-Cumhuriyet)

Cumhuriyet Gazetesi AB konusunda temkinli bir tavır sergileyerek, AB tarafından öne sürülen şartların yerine getirilmesi durumunda, bunun doğuracağı sonuçlara dikkat çekerek, bu yönde öngörülerini okur kitlesine aktarmaktadır.

Hürriyet Gazetesi ise, AB yanlısı ve bu alanda hükümeti destekleyen bir tavır sergilemektedir. Dolayısıyla, öngörülerini de egemen söylemin ifadeleri ve beklentileri ile örtüşmektedir.

Zaman Gazetesi ise, Lüksemburg zirvesi döneminde negatif bir tutum sergilerken, Helsinki zirvesi döneminde AB’nin Türkiye’den yerine getirmesini istediği insan hakları, ifade özgürlüğü gibi şartları ön plana çıkararak bu yöndeki öngörülere ağırlık vermektedir. Selanik zirvesi döneminde ise, hükümetin gerçekleştirdiği icraatları olumlayarak Hükümetin gelecekteki AB konulu icraatları ile ilgili pozitif öngörülerini okur kitlesine aktarmaktadır.

Gazetelerin zirve öncesi beklentileri, genelde AB konusuna ideolojik yaklaşımlarının bir dışı vurumunu yansıtmaktadır. Cumhuriyet ve Zaman (Selanik Zirvesi hariç) gazeteleri fazla iyimser ve üst seviyedeki beklentilere ilişkin öngörülerini okur kitlesine iletmezken, Hürriyet Gazetesi’nin haberlerinde ise bu durum tam tersidir.

Zirveden beklentiler ile paralel bir etki gösteren, zirveden çıkan sonuçlar öngörülerini de olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Helsinki ve Selanik zirveleri sonrası öngörüler olumlu söylemleri içermekte iken, Lüksemburg Zirvesi sonuçları ise, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğine ilişkin olumsuz öngörülerini yansıtmaktadır. Ayrıca Hürriyet Gazetesi’nin özellikle Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylık statüsü elde etmesi sonrasındaki üst seviyedeki olumlu öngörülerini de dikkati çekmektedir.

Haberlerdeki, olayın gelişimine ilişkin akredite kaynakların yorumları ise bu konudaki söylemin asıl belirleyicisidir. Olayın bundan sonra nasıl bir gelişme göstereceğine ilişkin öngörüler ise, genelde akredite kaynakların öngörülerinin yansımaları biçimindedir.

3.2.1.2.2.2. Değerlendirme

Lüksemburg zirvesi döneminde hayal kırıklığını yansıtan sonuçlar ön plandadır.

Cumhuriyet Gazetesi

- Lüksemburg Zirvesi'nin Türkiye açısından sıkıntılı geçmesi beklenmektedir.
- Türkiye ile bütünleşmenin önüne Yunan engelini koyan AB, Türkiye'nin önünü kapatmaktadır.
- Türkiye, adaylık statüsü vermeyen AB'ye sert tepki göstermektedir.
- Ekonomik alanda ihaleler, siyasal alanda ise Kıbrıs; Türkiye'nin AB'ye karşı kozlarını oluşturmaktadır.

Hürriyet Gazetesi

- Türkiye, kendisine 'üye aday' statüsü vermeyen AB'ne karşı tavrını koymaktadır.
- AB dönem başkanı Lüksemburg Başbakanı Jean-Claude Juncker'in, Türkiye'yi işkenceci bir ülke olarak gösteren sözleri bir skandaldır.
- Adaylar arasına alınmadığı için; Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu geri çekme düşüncesi vakur bir tepkidir.
- Avrupa Birliği'ne tam üyelikten dışlanan Türkiye'nin Avrupa'ya verdiği yanıtlar tarihi niteliktedir.
- Türkiye, AB adayı 10 Merkezi Doğu Avrupa Ülkesine (MDAÜ) göre ekonomik anlamda daha iyi konumdadır.

Zaman Gazetesi

- Türkiye, Lüksemburg Zirvesi'nden beklediği sonucu elde edemeyecektir.
- Türkiye'nin üyeliği Lüksemburg zirvesinde alınan kararlarla 30 yıl ertelenmektedir.
- Türkiye'nin sözde dostlarının, gerekli siyasi iradeyi göstermemesi Yunanistan'ın amacına ulaşmasına neden olmaktadır.
- Türkiye art niyetli siyasi şartları reddetmektedir.
- İKÖ Zirvesinde sert eleştiriler alan ve AB'nin genişleme sürecine de dahil olamayan Türkiye, çıkışı ABD'de aramaktadır.

Helsinki zirvesi döneminde Türkiye'nin elde ettiği "adaylık statüsü" Cumhuriyet Gazetesi tarafından "içi boş adaylık" olarak nitelendirilirken, Zaman Gazetesi sorunları da ortaya koyan bir yaklaşımla haberin yansıttığı sonuçlara değinmektedir. Hürriyet

Gazetesi ise, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinin tersi bir tavır sergileyerek, haberin yansıttığı sonuçları coşkulu bir dille okuyucuya aktarmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi

- Türkiye'nin elde edeceği adaylık statüsü, "kalite" açısından tatmin edici değildir.
- Türkiye, AB'ye muhtaç değildir.
- Avrupa Birliği üyeleri arasında Türkiye'nin adaylığına yönelik pazarlıkların odak noktasını Kıbrıs oluşturmaktadır.
- AB, Türkiye'ye tanıdığı adaylık statüsü karşılığında Kıbrıs ve Ege şartını öne sürmektedir.
- Türkiye'nin elde ettiği adaylık statüsü, "koşullu adaylık"tır.

Hürriyet Gazetesi

- Helsinki Zirvesi'nde Yunanistan, Türkiye'nin "adaylık statüsü"ne ilişkin "evet"e yakın bir tavır sergilemektedir.
- Helsinki Zirvesi ile Avrupa'ya bir adım daha yaklaşmaktadır.
- Türkiye'nin zirve boyunca sergilediği taktik, alınan kararda etkilidir.
- Türkiye'nin elde ettiği adaylık statüsü tüm dünyada olumlu bir izlenim yaratmaktadır.
- Türkiye AB'ne aday ülkeler içerisinde en cazip olanıdır.

Zaman Gazetesi

- Türkiye AB'den bir lütuf beklememektedir.
- Yunanistan bu zirvede Türkiye'nin adaylığına engel teşkil etmeyecek bir yaklaşım içindedir.
- Avrupa Birliği, Yunan tezlerini destekleyen şartlarla Türkiye'yi adaylığa kabul etmektedir.
- Tam üyelik için her alanda köklü reformlar yapmak gerekmektedir.

Selanik zirvesi dönemi'ndeki haberlerin yansıttığı sonuçlar ise genelde hükümetin icraatlarını olumlayan söylemler üzerine kurgulanmaktadır. AB'ne sunulmak üzere hazırlanan uyum paketlerinin yansıttığı sonuçlar haberlerde sıklıkla yer almaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi

- AKP Hükümeti, hazırlanan 7. uyum paketi ile; Genelkurmay ve MGK'nın yapısını değiştirerek etkinliğini de azaltmayı planlamaktadır.

- Türkiye'nin AB'ne uyum çerçevesinde aldığı kararlar ve gösterdiği performans AB tarafından takdirle karşılanmaktadır.
- Ulusal Programda, AB'nin dinsel azınlıkların haklarının geliştirilmesi için beklediği öncelikler, tarikatların faaliyetlerini kolaylaştırarak güvence altına alacak şekilde düzenlenmektedir.

Hürriyet Gazetesi

- Türkiye tam üyelik için tarih alamazken, Selanik'teki AB zirvesinde beş başka ülkenin 2010-2015 yılları arasında tam üyeliği gündemi oluşturmaktadır.
- Selanik Zirvesi'nde AB liderlerine sunulan Avrupa Anayasası taslak metni, Türkçe olarak da basılıp dağıtıldı; bu Türkiye adına olumlu bir gelişmeyi yansıtmaktadır.
- Türkiye'nin tam üyelik yolunda attığı adımlar, AB tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır ve hükümetin performansı Avrupalı liderleri etkilemektedir.
- TSK da AB'ne uyum çerçevesinde kararlar almaktadır.

Zaman Gazetesi

- Hükümet Ege'yi bir barış denizi yapmayı istemektedir.
- Genelkurmay "uyum" için son kararı hükümete bırakmaktadır, bu durum Genel Kurmay'ın hükümete güveninin temsilidir.
- 6. Uyum paketiyle AB'ne bir adım daha yaklaşılmaktadır.
- Hükümet tarafından, yerinde alınan kararlara ve reformlara, yargı ile bürokrasi uyum gösterememektedir.
- Reformlara destek verilmelidir.

3.2.2. Mikro Yapı

Haberin mikro yapısı çerçevesinde; sentaktik, kelime seçimleri, yerel uyum ve retorik incelenmiştir.

3.2.2.1. Sentaktik

Haberlerdeki olayların genelde hangi cümle yapılarıyla (cümlelerin uzun-kısa, basit-karmaşık, yada aktif- pasif durumları) okur kitlesine sunulduğu ve cümle yapıları vasıtasıyla olayın olduğundan farklı bir şekilde seslendirilişinin söz konusu olup,

olmadığı sentaktik yapıya ilişkin açılımları ifade etmektedir. İnal, habere ilişkin sentaktik yapıyı şöyle ifade etmektedir:

“ Haber metinlerinde cümle ve cümlecikler arasında genelde açık bir nedensel ilişki bağı bulunmaz. Nedensel ilişkiler haber metinlerinde yerini fonksiyonel ilişkilere bırakmıştır. Klasik öykü anlatımında neden sonuç ilişkisine dayanan olay akışı haber metinlerinde pek sık görülmez. Diğer yandan fonksiyonel ilişkilerin kurulması haberi yazan ve okuyan arasında ortak bir ideolojik ve kültürel paylaşımı gerektirir. Anlam ilişkileri kurulurken boşluklar bu ortak çerçevede doldurulur. Bu tez bir yapılanma bizi ideolojinin hangi yollarla yeniden üretildiği konusundaki tartışmalara götürür. Haberin sentaktik yapı içinde belli kişi ve kurumların eylemlerinin pasif cümleler aracılığı ile aktarılması yine haberde ideolojik olanın açığa çıkarılması açısından önemlidir... Aslında ideolojik olarak nötr bir dil olabileceğini varsaymak aynı zamanda habercilikte mutlak bir nesnellik olabileceğini de varsaymak demektir ki, bunun pratikte olanaksız bir durum olduğunu söyleyebiliriz ”³⁹³

Gazetelerdeki AB konulu haberlerin cümle yapılarının uzun-kısa ve basit-karmaşık olma durumu incelendiğinde, Cumhuriyet Gazetesi'nin genelde uzun ve karmaşık cümle yapılarıyla haberi okur kitlesine ilettiği görülmektedir.

“Başbakan Yılmaz, zirve öncesi AB dönem başkanı Lüksemburg Başbakanı Jean-Claude Juncker ile buluşmasında, Türkiye'yi Rum kesimi ile 10 Doğu Avrupa Ülkesi ile bütünleşme süreci dışında bırakan birlik önerilerini kabul etmediğini ve yine Türkiye'yi 11'lerin dışında bırakan akşam yemeğine katılmayacağını açıklaması ile Ankara ve Ab arasındaki 34 yıllık ortaklıkta yol ayrımına gelindi.” (13/12/1997-Cumhuriyet)

“Türkiye'nin adaylığına büyük önem veren ve önemli kulis faaliyetlerinde bulunan Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, gazetecilere yaptığı açıklamada, 1997 yılında Türkiye'nin dışlandığı Lüksemburg Zirvesi sırasında iktidarda bulunan Hıristiyan Demokratların iç politik kaygılar nedeniyle Ankara aleyhinde çalıştıklarını, kendilerinin ise, Türkiye'nin tam üyelik görüşmesine geçebilmesi için destekte bulunacaklarını bildirdi.” (12/12/1999-Cumhuriyet)

Cumhuriyet Gazetesi'nde farklı zirve dönemlerindeki haberlerde yer alan bu cümlelerin birincisi 52, ikincisi ise, 46 kelimedenden oluşmaktadır. Haberlerdeki bu uzun ve karmaşık cümle yapısı okumayı da zorlaştırmaktadır.

Hürriyet Gazetesi'nin ise daha kısa ve basit cümle yapılarıyla olayları aktardığı dikkati çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nin haberlerdeki uzun ve karışık cümle yapısına ilişkin birinci örnekteki olay, Hürriyet Gazetesi'nde daha kısa ve basit cümlelerle okur kitlesine aktarılmaktadır.

³⁹³ İnal, (1994) a.g.e., s. 21-22.

“Avrupa Birliği ve üyelik sürecindeki 11 aday ülkeden farklı muamele gören Türkiye bu tutumu protesto amacıyla AB'nin teselli yemeğini geri çevirdi. Başbakan Yılmaz, Diğer aday ülke liderlerinin çağırılmadığı, AB dışında sadece kendisinin davetli olduğu yemeğe katılmayı reddetti.” (12/12/1997- Hürriyet)

Hürriyet Gazetesi'ndeki 12.12.1999 tarihli haberde yer alan bu iki cümle kısa ve basit bir kurguya sahiptir. Örnekte iki cümleden birincisi 20 diğerisi ise 16 kelimedenden oluşmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nin aynı konulu haberindeki cümle ise, 52 kelimedenden oluşmaktadır. Aynı olaya ilişkin haberin, Zaman Gazetesi'nde 23 kelimedenden oluşan bir cümle ile okur kitlesine aktarıldığı görülmektedir.

“Türkiye'nin AB liderleri ile düzenlenecek bir akşam yemeğinde bir araya getirilmesi planını da, daveti kabul etmeyerek bozması, dönem başkanı Lüksemburg'da soğuk duş etkisi yaptı.” (13/12/1997-Zaman)

Sonuç olarak, incelenen gazeteler içerisinde en uzun ve karmaşık cümle yapısı ile haberlerini oluşturan gazete Cumhuriyet Gazetesi'dir. Hürriyet ve Zaman gazeteleri ise, hemen hemen birbirine yakın uzunlukta cümlelerle ve Cumhuriyet Gazetesi'ne göre daha basit bir kurguyla haberleri okur kitlesine sunmaktadır.

Sentaktik çözümlemede diğer önemli bir unsur da cümlenin aktif/pasif olma durumudur. Akredite kaynakların açıklamaları haberlerde genelde aktif cümle yapılarıyla okuyucuya sunulmaktadır. AB konulu haberlerin büyük bir çoğunluğunun akredite kaynakların söylemleri üzerine temellendirildiği göz önünde bulundurulduğunda, aktif cümle yapısının haberlerde ağırlıklı olarak yer aldığı dikkati çekmektedir. Haberlerde aktif cümle yapılarının kullanılması şu sonuçları doğurmaktadır:

- AB tarafından alınan olumlu/olumsuz sonuçlara ilişkin Türkiye'nin yaklaşımı ve resmi söylemi; aktif cümle yapılarıyla daha etkin kılınmaktadır.
- Haber içerisinde; AB'nin, AB- Türkiye ilişkileri konusundaki olumlu ifadelerinin etkisi aktif cümle yapıları kullanılarak aktarılmaktadır.
- Aktif cümle yapısıyla; AB yetkililerinin, Türkiye hakkındaki olumsuz açıklamaları, “Türkiye'ye Haksızlık yapılıyor” vurgusuyla okur kitlesine aktarılmaktadır. Elbette ki, salt aktif cümle yapısı bu vurgunun yansıtılmasında yeterli değildir; seçilen kelimeler, kullanılan fotoğraflar, atılan başlıklar ve Türk tarafının sözlü tepkileri bu vurguyu destekleyen faktörler arasındadır.

Haberdeki pasif cümle yapıları ise, genelde gazetelerin Türkiye- AB ilişkilerine dair olumsuz yargılar içeren ifadelerinde kullanılmaktadır. AB konusunda olumsuz gelişmelere ilişkin yargı içeren cümlelerin pasif cümle yapısıyla aktarılması ise, bu cümlelerdeki ifadelerin haber metni bütünündeki aktif cümleler arasında kaybolmasına ve dolayısıyla okuyucu üzerindeki etkisinin de azalmasına neden olmaktadır.

Bu genel tablonun dışında, gazete ve zirve dönemleri ayrı olarak ele alındığında Cumhuriyet Gazetesi'nin Lüksemburg ve Helsinki zirveleri dönemde yoğunluklu olarak aktif cümle yapılarıyla haberi oluşturduğu; Selanik zirvesi döneminde ise, pasif cümle yapılarının biraz daha arttığı görülmektedir. Pasif cümle yapıları ise genel tabloya paralel olarak, genelde olumsuz yargı içeren cümlelerde kullanılmaktadır. Selanik zirvesi döneminde, pasif cümle yapısındaki artış ise; gazetenin ideolojisi ile hükümeti oluşturan partinin ideolojisinin zıtlığı ile açıklamak olanaklıdır. Cumhuriyet Gazetesi'nde farklı zirve dönemine ait haberlerdeki pasif cümle yapılarına örnek olarak şunlar verilebilir:

Cumhuriyet Gazetesi /Lüksemburg Zirvesi

"... Ankara ve AB arasındaki 34 yıllık ortaklıkta yol ayrımına gelindi."
(13/12/1997-Cumhuriyet)
"Lüksemburg bildirisinde, AB'nin verdiği yemeğe katılmayarak rest çeken Türkiye'ye karşı, önceki günkü karar taslağına oranla daha ağır ifadeler yer verildi." (14/12/1997-Cumhuriyet)

Cumhuriyet Gazetesi /Helsinki Zirvesi

"AB'nin Yunanistan'ın engellemelerini aşması durumunda Türkiye'ye vereceği adaylık statüsünün "kalite" açısından tatmin etmeyeceği bildirildi."
(07/12/1999-Cumhuriyet)
"Kıbrıs konusunda Fransa ve Almanya'nın geliştirdiği "orta yol" formülünün Belçika ve Hollanda gibi ülkelerden de desteklendiği ancak İngiltere'nin desteğinin alan Yunanistan'ın geri adım atmak istemediği kaydedildi."
(10/12/1999-Cumhuriyet)

Cumhuriyet Gazetesi /Selanik Zirvesi

"Hükümetin 7. Uyum paketi için Adalet Bakanlığının başta Genelkurmay ve MGK olmak üzere ilgili kurumlardan görüş almaya başladığı bildirildi."
(18/06/2003-Cumhuriyet)
"Avrupa Birliği'ne uyum için hazırlanan 6. paket, Selanik Doruğu'na yetiştirilmesi amacıyla hızla yasalaştırıldı" (20/06/2003-Cumhuriyet)

"Ulusal programda, AB'nin özellikle Türkiye'deki dinsel azınlıkların haklarının geliştirilmesi için beklediği öncelikler, tarikatların faaliyetlerini kolaylaştırarak güvence altına alacak şekilde düzenleniyor." (25/06/2003-Cumhuriyet)

Hürriyet Gazetesi /Lüksemburg Zirvesi

"İki gün süren Lüksemburg Zirvesi sonunda AB Türkiye'ye kapıyı kapatmadı ama hiçbir ilerleme de sağlanmadı." (14/12/1997-Hürriyet)

"...Ankarada da 'yemeğe bakan düzeyinde bile katılmama' kararı alındı." (15/12/1997-Hürriyet)

"AB'ye, zirveden çıkan kararı düzeltmesi için 6 aylık süre tanındı." (15/12/1997-Hürriyet)

Hürriyet Gazetesi /Helsinki Zirvesi

"Atina'nın bu durumda Kıbrıs konusunda Fransa ve Almanya'nın önerdiği formülü kabul etme eğiliminde olduğu kaydedildi." (10/12/1999-Hürriyet)

"Tüm Türkiye, AB'ye tam üye adayı olmanın heyecanını yaşarken dün bazı illerde türbana destek amacıyla izinsiz "insan zinciri" eylemi düzenlendi." (13/12/1999-Hürriyet)

Hürriyet Gazetesi /Selanik Zirvesi

"Türkiye daha tarih alamadı ama Selanikte'ki AB zirvesinde beş Balkan ülkesinin 2010-2015 yılları arasında tam üyeliği konuşulmaya başlandı." (20/06/2003-Hürriyet)

"Selanik Zirvesi'nde AB liderlerine sunulan Avrupa Anayasası taslak metni, AB ülkeleri dillerinin yanı sıra Türkçe olarak da basılıp dağıtıldı." (Hürriyet-21/06/2003)

Hürriyet gazetesinin haberinde aktif cümle yapısının Cumhuriyet gazetesindeki haberlerle karşılaştırıldığında, daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Özellikle, Türkiye'ye tam üyelik statüsünün tanındığı Helsinki zirvesi dönemine ilişkin haberlerdeki cümlelerin neredeyse tamamına yakını aktif cümle yapısıyla okur kitlesine aktarılmaktadır. Pasif cümle yapısı ise, genelde olumsuz ifadeleri içeren cümlelerde ön plana çıkmaktadır.

Zaman Gazetesi'ndeki haberlerin aktif/pasif olma durumu incelendiğinde, gazetede aktif cümle yapısının daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca Lüksemburg zirvesi döneminde pasif, Selanik zirvesi döneminde ise aktif yapıdaki cümlelerin ön plana çıktığı (incelenen haberlerdeki cümlelerin tamamı aktif yapıdadır) dikkati çekmektedir.

Bu durum Zaman gazetesinin AB'ye bakış açısının bir yansıması olarak da nitelendirilebilir. Daha önce de belirtildiği üzere, Zaman gazetesi; AB'ne ve Türkiye-AB ilişkilerine Lüksemburg zirvesi döneminde negatif tutum sergilerken, Selanik

zirvesi döneminde özellikle hükümetin AB odaklı faaliyetlerine verdiği kararlara, dolayısıyla Türkiye-AB ilişkilerine son derece olumlu bir perspektiften baktığı dikkati çekmektedir. Bu çerçevede zaman gazetesindeki haberlerde, Lüksemburg zirvesi dönemindeki negatif tutum pasif cümleler, Selanik zirvesi dönemindeki hükümet desteği ise aktif cümleler şeklinde kendini göstermektedir. Zaman gazetesindeki farklı zirve dönemlerinde yayınlanan haberlerde yer alan pasif yapıdaki cümlelere şu örnekleri vermek olanaklıdır:

Zaman Gazetesi /Lüksemburg Zirvesi

“ Türkiye'nin 34 yıllık bekleyişine cevabın ise ertelenmesi bekleniyor ”

(12/12/ 1997-Zaman)

“Diğer aday ülkeler için üyelik sürecinden bahsedilirken, Türkiye için ise 'yakınlaşma stratejisi' teklif ediliyor.” (12.12. 1997- Zaman)

“...Türkiye 'ye 'farklı aday' statüsü verileceği anlaşılıyor”

(13/12/1997- Zaman)

“Türkiye'nin lehinde kararlar aldirabilmesi ve Avrupa kulübüne girebilmesi için gerekli güçlü ve gerçek savunuculara sahip olmadığı anlaşıldı.”

(14/12/1997-Zaman)

Zaman Gazetesi /Helsinki Zirvesi

“...Kıbrıs ve Türk-Yunan ilişkileri konularında ortak bildiriye sokulacak metin üzerinde pazarlık yapıldığı ifade ediliyor.” (10/12/1999-Zaman)

“Taslakta 'sopa' olarak bu maddenin yanısıra, Türkiye'ye 'havuç' niteliğinde bazı ifadeler yer veriliyor.” (11/12/1999- Zaman)

Selanik zirvesi döneminde cümlelerin tamamı aktif yapıda olup, pasif yapılı cümle yoktur. İncelenen gazetelerdeki haberlerde, akredite kaynaklardan alıntılarının aktif cümle yapısıyla okur kitlesine iletiildiği görülmektedir.

Junker, ...belirtti (13/12/1997-Cumhuriyet)

Başbakan Mesut Yılmaz,açıkladı. (15/12/1997-Cumhuriyet)

Dışişleri Bakanı İsmail Cem, uyardı. (17/12/1997-Cumhuriyet)

Dışişleri Bakanı İsmail Cem, ... vurguladı (19/12/1999-Cumhuriyet)

AB'li Diplomatik kaynaklarbelirterekdediler.(11/12/1999-Cumhuriyet)

Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül, kaydetti. (18/06/2003-Cumhuriyet)

Yılmaz, ... reddetti. (12/12/1997-Hürriyet)

Lüksemburg Dışişleri Bakanı Poss “....” dedi. (13/12/1997-Hürriyet)

Başbakan Mesut Yılmaz, açıkladı. (15/12/1997-Hürriyet)

Yunanistan Dışişleri Bakanı Papandreu, “.....” dedi (08/12/1999-Hürriyet)

Günter Verhaugen ise, “.....” dedi. (10/12/1999-Hürriyet)

Ecevit, Helsinki'de dünya basınına, “....” dedi. (12/12/1999-Hürriyet)

Chirac, Erdoğan'a şöyle dedi: “....”

Erdoğan ise şu yanıtı verdi: “....”

Başbakan Tayyip Erdoğan, “....” dedi. (22/06/2003-Hürriyet)

Başbakan Mesut Yılmaz, açıkladı. (15/12/1997 Zaman)

Yılmaz, bildirdi. (15/12/1997-Zaman)

Dış işleri Bakanı İsmail Cem, belirterek "..." dedi. (09/12/1999-Zaman)
Başbakan Ecevit, "..." dedi. (Zaman-12.12.1999)
Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, "....." dedi. (Zaman-16.06.2003)
Başbakan Erdoğan, "..." şeklinde konuştu. (Zaman-18.06.2003)

3.2.2.2. Kelime Seçimleri

Kelime seçimleri cümlenin en önemli bölümlerinden biridir. İdeolojik yapılanma burada oluşmaktadır. Seçilen kelimeler ait olduğu sınıfı yansıtmaktadır.³⁹⁴ Sözcük seçimlerinden söz ederken, çok fazla verilen bir örnek "özgürlük savaşçısı" ve "terörist" örneğidir. Doğrudan ideolojik bir seçimi yansıtan bu iki sözcüğün hangisinin kullanılacağı ilk anda düşünülebileceğinden de daha karmaşık bir konudur. Dil içinde mücadele bir sözcüğün yerine farklı bir sözcüğün önerilmesi ve kullanılması değildir. Dil içinde mücadele söyleme ilişkin bir kavramdır. Sözcüklerin anlamı, diğer bir değişle vurgusu söylemler içinde oluşur.³⁹⁵ Daha önce de belirtildiği üzere; AB konulu haberlerin büyük çoğunluğu, akredite kaynakların açıklamalarından oluşmaktadır. Dolayısıyla bu noktada, "akredite kaynaklar haberlerdeki sözcük seçimlerinde belirleyici aktörler konumundadır" yargısı ön plana çıkabilmektedir. Fakat unutulmaması gereken nokta, basın, egemen söylemin sadece doğrudan bir aktarıcısı değildir. Ayşe İnal'ın ifadesiyle; "*haberde anlatıcı bu söylemler içindeki durumsallığı sözcük seçimleri ve vurguları ile açığa vurmaktadır.*"³⁹⁶ İncelenen gazetelerde yer alan AB konulu haberleri, zirveler bazında değerlendirmek, doğru sonuçlara ulaşmak açısından bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü her bir zirve Türkiye açısından farklı sonuçlar ve tepkiler içermektedir. Bu ise ele alınan gazetelerdeki kelime seçimlerini doğrudan etkilemektedir. Örneğin Lüksemburg zirvesi döneminde gazetelerde yer alan haberler özlüce ifade etmek gerekirse şu dört temel konuya odaklanmaktadır.

1. AB'nin Türkiye'nin adaylık statüsüne ilişkin kararı ve açıklamaları.
2. AB odaklı Türkiye-Yunanistan ilişkileri
3. Türkiye'nin AB'ye tepkisi
4. AB tarafından Türkiye'nin önüne sürülen şartlar

³⁹⁴ Van Dijk T, *The Interdisciplinary study of News As Discourse, A Handbook of Qualitative Methodologies For Mass Communication Research*, 1991, Routledge, London,: Ömer Özer, "İşçi ve Memur Toplu İş Bırakma Eylemlerinin Türk Basınında Sunumu" Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1.3.2000, s.76'daki alıntı.

³⁹⁵ a.g.e., s.122

³⁹⁶ İnal, (1996), a.g.e. s,119

Bu temel konulardan bazılarına, gazetelerin yaklaşımları ve sözcük seçimleri benzeşim göstermektedir.

"AB 11'lerden ayrı olarak Türkiye için yakınlaştırma stratejisi öngörüyor. Türkiye'ye tam üyelik yolunu açmayan bu formül...." (13/12/1997- Cumhuriyet)

".... AB Türkiye'ye kapıları kapamadı ama hiçbir ilerleme de sağlanmadı."

(14/12/1997- Hürriyet)

"20 yıl daha bekle" (14/12/1997- Hürriyet)

"...Türkiye'yi rencide edici bir şekilde adaylığa kabul etmeyen..."

(15/12/1997- Hürriyet)

"...Türkiye için ise, "yakınlaştırma stratejisi" teklif ediliyor"

(12/12/1997-Zaman)

"...Türkiye dahil edilmeyerek, 'eşit muamele (equal treatment)' talebi hüsünkabul görmedi" (13/12/1997- Zaman)

"...Türkiye'nin taleplerine , 'şimdilik hayır' cevabını verirken, kapıyı 'çeyrek' olarak araladı." (13/12/1997- Zaman)

AB'nin Türkiye'nin adaylık statüsüne onay vermeyen kararı ve açıklamaları bu ifadelerle okur kitlesine aktarılmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi, AB'nin Türkiye'yi diğer aday adaylarından ayırarak haksızlık yapıldığını ("ayrı") ve yakınlaşma stratejisinin de işe yaramayan bir formül olduğunu vurgulamaktadır. Hürriyet Gazetesi ise bu olaya duygusal bir yaklaşım sergilemektedir. AB'nin aldığı kararla her ne kadar ilerleme sağlanmasa da AB'nin kapıları kapamadığı ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca AB'nin Türkiye'nin adaylığını kabul edilmemesi rencide edici olarak nitelendirilmekte ve alınan kararla "AB'nin 20 yıl daha bekle" mesajını verdiği öne sürülmektedir.

Zaman Gazetesi de, "yakınlaştırma stratejisi"ni Türkiye'ye sunulan bir teklif olarak değerlendirmekte, AB'nin "şimdilik hayır" cevabını verirken, kapıyı da "çeyrek" olarak araladığını belirtmektedir. Bu cümledeki kapının "çeyrek" olarak aralanması da dikkat çekici bir ifade tarzıdır. Ayrıca, Zaman Gazetesi'nin 13.12.1997 tarihli haberinde yer alan kelimeler de son derece ilginçtir. Gazete Türkiye'nin "eşit muamele" talebinin İngilizcesini (equal treatment) şeklinde okuyucuya aktarmakta, yine aynı cümle içerisinde ise günlük konuşma içinde pek sıklıkla kullanılmayan, geçmişte kalmış "hüsünkabul" (İyi karşılama, güler yüz gösterme anlamına gelen Arapça kökenli bir kelimedir.) kelimesini kullanmaktadır. Bu durum ise, kelime seçimlerindeki bir tezatı yansıtmaktadır. İncelenen gazete haberlerinde AB odaklı Türkiye-Yunanistan ilişkileri konusunda kullanılan kelimeler de ise büyük bir benzerlik ortaya çıkmaktadır.

- “Yunan vetosunu aşmak için ...” (13/12/1997- Cumhuriyet)
 “Türkiye'nin tam üyeliği önüne sürekli Yunan engelini getiren AB...”
 (14/12/1997- Cumhuriyet)
 “Lüksemburg zirvesinde Almanya Başbakanı Kohl ve Yunan Başbakanı Simitis,
 Türkiye'nin üyeliğini engellemek için ellerinden geleni yaptılar....”
 (14/12/1997- Hürriyet)
 “Yunan vetosunu aşmak için....” (12/12/1997- Zaman)
 “... en büyük engel olarak Yunanistan bulunuyor” (13/12/1997- Zaman)
 “AB, Yunanistan'ın gönüllü rehini.” (14/12/1997- Zaman)

Örneklerde de görüleceği üzere Yunanistan, Türkiye'nin AB üyeliği konusunda aşılması gereken en büyük engel olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Zaman Gazetesi AB'yi Yunanistan'ın gönüllü rehine olarak bile göstermektedir. AB'nin Türkiye'ye adaylık statüsü tanımaması üzerine gazete haberlerinden yansıyan tepki ifadeleri en üst seviyeye ulaşmaktadır. Gazetelerdeki haberlerde Türkiye'nin AB'ye tavrı “sert tepki” olarak nitelendirmektedir.

- “Türkiye AB'ye sert tepki gösterdi” (15/12/1997- Cumhuriyet)
 “... Ekonomik gözdağı” (16/12/1997- Cumhuriyet)
 “Dışişleri Bakanı İsmail Cem, AB liderlerinin Lüksemburg Zirvesi'nde
 Türkiye'ye üçüncü sınıf tren bileti sunduğunu” söyledi. (17/12/1997-Cumhuriyet)
 “Türkiye ...AB'ye tavrını koydu.” (12/12/1997- Hürriyet)
 “..... geri çekme resti....” (14.12.1997- Hürriyet)
 “Türkiye'nin AB'ye dün verdiği karşılık sert oldu.” (15/12/1997- Hürriyet)
 “Ankara'nın kararlı tavrı....” (13/12/1997- Zaman)
 “Çok sesli ve karar alma özüllü Avrupa Birliği....” (14/12/1997- Zaman)
 “Türkiye'nin sözde dostlarının....” (14/12/1997- Zaman)
 “Fransa'nın da, ucuz dostluk edebiyatının” (14/12/1997- Zaman)

Lüksemburg zirvesi döneminde AB'ye haberlerde en sert üslubu sergileyen Zaman Gazetesi'dir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri, Türkiye'nin, AB'ye tepkisini: “sert tepki”, “tavrını koydu”, “rest”, “sert karşılık” gibi sözcüklerle ifade ederken, Zaman Gazetesi, Ankara'nın sergilediği tutumu “kararlı tavır” olarak nitelendirmekte ve AB'yi “çok sesli ve karar alma özüllü” olarak itham etmektedir. AB'yi küçümseyen bu sözcüklerin yanı sıra, Almanya ve Fransa “sözde dostlar” olarak okuyucuya yansıtılmakta ve Fransa'nın da “ucuz dostluk edebiyatı” yaptığı vurgulanmaktadır. Zaman Gazetesi'nin, Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye lehine bir karar alınmaması üzerine ön plana çıkardığı bu üslup ve aşırı refleks aslında son derece ironiktir. Çünkü Zaman Gazetesi bu zirve döneminde AB'ye ve Türkiye-AB ilişkilerine son derece negatif bir tutum sergilemektedir. Dolayısıyla zaten zirve öncesi haberlerde okur kitlesine Türkiye-AB ilişkilerinde olumlu bir perspektif yansıtılmaz iken, AB'nin

olumsuz kararına tepkinin böylesine aşırı olması dikkat çekicidir. Fakat bu durum yalın bir ifadeyle, okuyucunun zihninde oluşturulmaya çalışılan olumsuz AB imajının, pekiştirilmesidir.

AB tarafından Türkiye'nin önüne sürülen şartlar ise, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinde "taviz" ya da "ödün" Hürriyet Gazetesi'nde ise "sorunlar" olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla, Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri bu olaya ideolojik bir vurgu yaparak, AB'nin Türkiye'yi "taviz/ödün" vermeye zorladığını açıkça ortaya koymaktadır. Hürriyet Gazetesi'nin olayı ifade için seçtiği "sorunlar" kelimeleri ise, bahse konu olan olayı okuyucu nezninde önemsizleştirmektedir.

Sonuç olarak Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri, AB tarafından öne sürülen şartları birer tehlike unsuru olarak; Hürriyet Gazetesi ise, AB yolunda aşılması gereken engeller olarak okur kitlesine yansıtmaktadır. Bu genel yansımanın dışında, Cumhuriyet Gazetesi'nin 13.12.1997 tarihli haberindeki "yeterince esneyen" ifadesi ve Hürriyet Gazetesi'nin 12.12. 1997 tarihli haberdeki sorunlar içerisinde Kürt sorunu vurgusu da üzerinde durulması gereken noktalar arasındadır. Cumhuriyet Gazetesi bu sözcük seçimi ile Ankara'nın Kıbrıs ve AB ile ilişkileri konusunda yeteri kadar taviz verdiğini, daha fazlasının olamayacağını işaret etmektedir. Hürriyet Gazetesi ise; diğer gazetelerin öne sürülen şartlara ilişkin söylemi içerisinde yer almayan Kürt sorununa ideolojik vurgu yapması, AB yetkililerinin bazı konuşmalarında (bu zirve döneminde resmi metinlerde açıkça Kürt sorunu ifadeleri bulunmamaktadır) dillendirdikleri soruna atıf niteliğindedir. AB tarafından, Türkiye'den istenen şartlarla ilgili kelime seçimlerine ilişkin örnekler şöyledir:

"Kıbrıs ve AB ile ilişkiler konusunda yeterince esneyen Ankara..."

(13/12/1997- Cumhuriyet)

"Ankara'nın Kıbrıs ve Ege'de ödün vermesi anlamına gelen..."

(13/12/1997- Cumhuriyet)

"...Kıbrıs, Yunan, Kürt sorunları ile insan haklarında iyileşmeye bağlanıyor."

(12/12/1997- Hürriyet)

"... AB'nin prensiplerini ... AB liderleri; barış, güvenlik, iyi komşuluk, egemenlik haklarına saygı olarak nitelendirdiler." (14/12/1997- Hürriyet)

Helsinki zirvesi döneminde gazetelerde yayınlanan haberler genelde şu iki gelişme hakkındadır:

1. Adaylık statüsü açıklanmadan önceki gelişmeler
2. AB tarafından adaylık statüsünün açıklanması sonrası gelişmeler.

Türkiye'nin adaylık statüsü açıklanmadan önce gazetelerde yer alan ifadelerden bazıları şöyledir:

"AB'ye içi boş adaylık" (7/12/1997- Cumhuriyet)

"Helsinki'de adaylık statüsü tanınması beklenen Türkiye... "yardım pastasından" hiç pay alamayacak." (7/12/1999- Cumhuriyet)

"İsmail Cem, Helsinki zirvesi öncesi... Türkiye'nin lütf beklemediğini vurguladı" (09/12/1999- Cumhuriyet)

"AB üyeleri arasında Türkiye'nin adaylığına yönelik pazarlıkların odak noktasını Kıbrıs oluşturuyor." (10/12/1999- Cumhuriyet)

"Helsinki Zirvesi öncesinde süren "veto" pazarlığına rağmen...." (08/12/1999- Hürriyet)

"Yunanistan'la Kıbrıs ve Ege konularındaki pazarlıklar dün de devam etti." (10/12/1999- Hürriyet)

"... İsmail Cem, Türkiye'nin çaresizlik içinde olmadığını ve AB saplantılarının bulunmadığını...." (09/12/1999- Zaman)

"Son ana kadar çetin pazarlıkların sürdüğü zirvede..." (10/12/1999- Zaman)

Cumhuriyet Gazetesi, adaylık statüsü açıklanmadan önceki haberlerinde elde edilecek adaylığın *"içi boş"* olduğunu, Türkiye'nin *"yardım pastası"*ndan yararlanamayacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla haberlerdeki bu kelime seçimleri adaylık statüsünün; Türkiye'nin beklentilerini karşılamayacağına dikkat çekmektedir. Ayrıca, Cumhuriyet Gazetesi; Türkiye'nin adaylığı ile ilgili Kıbrıs odaklı *"pazarlıklar"*ın yapıldığını ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in açıklamalarından alıntılarla da Türkiye'nin lütf beklemediğini vurgulamaktadır.

Hürriyet Gazetesi ise, adaylık statüsü kararı öncesinde AB üyeleri arasında gerçekleşen tartışmalara dikkat çekerek söz konusu gelişmeleri *"pazarlık"* olarak nitelendirmektedir. Zaman Gazetesi de Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerine paralel bir şekilde aynı kelime seçimleriyle *"çetin pazarlıklar"*ın sürdüğünü okur kitlesine aktarmaktadır. Ayrıca, gazete Cumhuriyet Gazetesi gibi Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in zirve öncesindeki açıklamalarından alıntılar yaparak, Türkiye'nin çaresizlik içinde olmadığını ve AB saplantılarının bulunmadığını vurgulamaktadır. Türkiye'nin adaylık statüsü açıklandıktan sonra yaşanan gelişmeler ise, okur kitlesine şu kelime seçimleri ile yansıtılmaktadır.

"AB...40 yıldır beklettiği Türkiye'ye kapılarını dün Kıbrıs ve Ege koşuluyla açtı." (11/12/1999- Cumhuriyet)

"...Ecevit, diğer ülke liderlerinin ve tüm basın mensuplarının ilgi odağı oldu" (12/12/1999- Cumhuriyet)

"...ancak iki şart sürünce, kriz patladı" (11/12/1999- Hürriyet)

"...Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesi, tüm dünyada yankı uyandırdı."
(12/12/1999- Hürriyet)

"AB'nin Yunan tezlerini destekleyen şartlarla Türkiye'yi adaylığa kabul etmesi...." (11/12/1999- Zaman)

"Taslakta "sopa" olarak kullanılan maddelerin yanısıra Türkiye'ye "havuç" niteliğinde bazı ifadeler de yer alıyor." (11/12/1999- Zaman)

Cumhuriyet Gazetesi, AB'nin Türkiye'yi "40 yıldır bekllettikten sonra Kıbrıs ve Ege koşulluyla" kapılarını açtığını ön plana çıkartmaktadır. Hürriyet Gazetesi ise AB tarafından öne sürülen Kıbrıs ve Ege şartlarını, "iki şart" olarak okuyucuya yansıtırken, Zaman Gazetesi bunu "Yunan tezlerini destekleyen şartlar" nitelemesi ile ifade etmektedir. Cumhuriyet Gazetesi, Ecevit'in Helsinki'de "ilgi odağı" olduğunu vurgularken, Hürriyet Gazetesi Türkiye'nin aday ülke ilan edilmişinin tüm dünyada "yankı" uyandırdığına dikkat çekmektedir.

Zaman Gazetesi zirve sonuç bildirgesi taslağında Türkiye adına hem olumsuz hem de olumlu ifadeler yer aldığını vurgulamak için "sopa" ve "havuç" kelimelerini seçmektedir. Bu kelime seçimleri ise, AB'nin Türkiye'yi bazen öne sürdüğü şartlarla açmaza düşürdüğünü, bazen de göstermelik vaatlerle kandırdığı vurgusunu taşımaktadır.

Selanik zirvesi döneminde gazetelerde yer alan haberlerin gazetede iki noktada odaklandığı görülmektedir.

1. Uyum paketi ve Ulusal Program konularında hükümetin çalışmaları
2. AB'nin, Türkiye'deki reformları desteklemesi

Uyum paketi ve ulusal program konularında hükümetin çalışmaları haberlerde şu şekilde ifadelerle yer almaktadır:

"AKP Hükümeti, Genelkurmay ve MGK'nın yapısı ve etkinliğinin azaltılmasına dönük "ideolojik" olarak da desteklediği düzenlemeleri..."

(18/06/2003- Cumhuriyet)

"AKP Hükümeti AB Ulusal Programına kendi dinsel gündemini taşıdı."

(25/06/2003- Cumhuriyet)

"Genelkurmay Başkanlığı, askerlik süresini kısaltan... öneri hazırlayarak, AB sürecinde çok önemli bir adım attı." (23/06/2003- Hürriyet)

"Genelkurmay "uyum" için son kararı bize bıraktı." (18/06/2003- Zaman)

"Hükümet AB'ye uyum yolunda yasalar çıkararak demokratikleşme ve insan hakları konularında önemli adımlar atıyor." (02/06/2003- Zaman)

"Erdoğan, CHP lideri Deniz Baykal'ın uyum paketlerine yönelik eleştirilerine de cevap verdi... Erdoğan, bu desteği verenler Türkiye'nin medeniyet projesine vereceklerdir. Verenler tarihe adını yazdırır." (22/06/2003- Zaman)

Örneklerdeki kelime seçimlerinden de (koyu olarak belirtilen kelimeler) açıkça anlaşıldığı üzere; Cumhuriyet Gazetesi AKP'nin, Genelkurmay ve MGK konularında "*ideolojik*" tavrını uyum paketine yansıttığını vurgulamaktadır. Ayrıca, Gazete AKP Hükümeti'nin, ulusal programa kendi "*dinsel gündem*"ini taşıdığına dikkat çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi metin içerisinde yer alan "*ideolojik*" ve "*dinsel gündem*" gibi kelime seçimleri ile, AKP'nin uyum paketi ve ulusal programda kendi dünya görüşüne uygun düzenlemeler yaptığını açıkça ifade etmektedir. Hürriyet Gazetesi ise, Cumhuriyet Gazetesi'nin, dikkat çektiği konulara vurgularda bulunmayarak, Genelkurmayın, aldığı kararlar AB'ye uyum çerçevesinde çok önemli bir adım attığını ifade etmektedir. Zaman Gazetesi ise tartışmalara neden olan Genelkurmay ve MGK'nın yapısı ile ilgili düzenlemelerde MGK'nın son kararı hükümete bıraktığını ön plana çıkararak, bu konudaki görüş ayrılıklarını arka plana itmektedir. Ayrıca, Zaman Gazetesi hükümetin demokratikleşme ve insan hakları konularında önemli adımlar attığı yargısını okuyucuya yansıtmaktadır.

Zaman Gazetesi'nde de Hürriyet Gazetesi'nde olduğu gibi, uyum paketine yönelik eleştiriler haber metinlerinde açık bir şekilde dillendirilmemektedir. Örneğin Zaman Gazetesi, Erdoğan'ın CHP lideri Deniz Baykal'ın uyum paketlerine yönelik eleştirilerine cevap verdiğini okur kitlesine bildirirken; bu eleştirilerin ne olduğu yansıtılmamaktadır. Fakat eleştirilere; Başbakan Erdoğan'ın cevabı kesin ifadelerle verilmektedir. Başbakan Erdoğan, uyum paketi konusunda verilen desteği "*Türkiye'nin medeniyet projesine verilen destek*"le eş kılmakta, destek verenlerin adını tarihe yazdıracağını belirtmektedir. Dolayısıyla, kelime seçimleriyle yapılan açıklamaların haber içerisindeki kurgulamadaki örtük anlamı ise şöyledir: Uyum paketini eleştirenler Türkiye'nin medeniyet projesini de eleştirmek yanlına düşmektedir. AB'nin Türkiye'deki reformlara verdiği destek ise, haberlerde şöyle ifade edilmektedir:

"AB zirvesi, Türkiye'ye üyelik yönünde önemli mesajların verildiği bir platform oldu." (22/06/2003- Cumhuriyet)

"Erdoğan ise "Performansımıza hayret ettiler" dedi."

(22/06/2003- Cumhuriyet)

"AB, Başbakan Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'e özel ilgi göstererek; "Reform sürecinde yanınızdayız , AB üyeliğinizden şüphemiz yok" mesajı verdi." (22/06/2003- Hürriyet)

"A masasında AB için söz" (22/06/2003- Hürriyet)

"Liderler, ... biz bunları hayretle izliyoruz. 2004 içinde çok şeylerin olacağına inanıyoruz" (22/06/2003- Zaman)

Örnekleme oluşturan tüm gazeteler, Selanik zirvesi dönemindeki haberlerde AB'nin, Türkiye'deki AB'ye uyum çerçevesinde alınan kararları olumlu karşıladığını vurgulamaktadır. Bu konudaki haberlerin tamamı AB yetkililerinin söylemlerinden yola çıkarak oluşturulmaktadır. “Önemli mesajlar”, “performansımıza hayret ettiler”, “hayretle izliyoruz” ve “inaniyoruz” gibi ifadeler; gazetelerdeki AB'nin Türkiye'ye bakışına ilişkin ortak söylemi işaret etmektedir.

3.2.2.3. Yerel Uyum

Haber içerisindeki farklı ve aynı cümlelerde kavramsal olarak birbiriyle bağlantılı önermelere yer verildiği dikkati çekmektedir. Bu tarz cümlelerde genelde açık bir nedenselliğin (cümle içerisindeki nedenselliğe ilişkin bölümler / işareti ile birbirinden ayrılmıştır) ön plana çıktığı görülmektedir:

“Başbakan Mesut Yılmaz'ın Türkiye'ye tam üyelik yolunu açmadığı için / AB liderlerine rest çekip topu Avrupa sahasına atması, / Lüksemburg Genişleme Zirvesi'nde Ankara'yi gündemin birinci maddesi haline getirdi.”

(13/12/1997- Cumhuriyet)

“AB'nin Yunanistan'a, Türkiye ile ilgili zorluk çıkarmaması halinde / Atina'nın Avrupa Para Birimi Euro'ya geçişinde daha esnek davranılacağı sözünü verdiği ve buna karşılık / Kıbrıs ve Ege konusunda Atina'nın direnmemesini istediği öğrenildi.” (10/12/1999- Hürriyet)

“Yunanistan'ın Ege'deki gerilimi tırmandırma çabalarına karşılık, / AK Parti Hükümeti soğukkanlı davranışını sürdürmekte kararlı.” (16/06/2003- Zaman)

Örneklerde de görüldüğü üzere, cümlelerdeki bölümler (ki bu bölümler bazen 3'e kadar çıkabilmektedir) birbiriyle bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ve güçlü bir nedensellik bağıyla okur kitlesine aktarılmaktadır. Ayrıca, haberde okuyucu tarafından bilindiği varsayılarak yer verilmeyen bilgiler de azımsanmayacak derecededir. Aslında son derece teknik ve karmaşık bir konu olan AB ve Türkiye-AB ilişkileri ile ilgili haberlerde böylesine bir durumun varlığı okur kitlesini de zorlar niteliktedir. Çünkü özünde birçok detayı barındıran, AB konusunun okur kitlesi tarafından tam olarak bilinmesi mümkün değildir.

“...Ankara ve AB arasındaki 34 yıllık ortaklıkta...” (13/12/1997- Cumhuriyet)

“AB, 15'ler adına...” (14/12/1997- Cumhuriyet)

“Türkiye, 200 yıllık batılılaşma serüveninin...” (12/12/1997- Zaman)

“... diğer beş adayla birlikte ...” (14/12/1997- Zaman)

“AB, adaylık statüsü kazanan 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi ile Kıbrıs'a” (7/12/1999- Cumhuriyet)

- “... Kıbrıs konusunda Fransa ve Almanya'nın geliştirdiği “orta yol” formülünün ...” (10/12/1999- Cumhuriyet)
- “... Türkiye ile Yunanistan arasında aylardır süren diyalog sonunda hazırlanan 8 anlaşmanın imzalanması için, ...” (8/12/1999- Hürriyet)
- “Türkiye'nin AB açısından sırada bekleyen Doğu Avrupa ülkelerine göre daha çekici bir aday ...” (13/12/1999- Hürriyet)
- “AB'nin Ege denizindeki sorunların çözüm yöntemini ‘Gündem 2000 Raporu’nda belirlediğine dikkat çeken ...” (9/12/1999- Zaman)
- “...AGİT sözleşmesine dayanarak seçimlerde ...” (20/06/2003- Cumhuriyet)
- “MGK'nin ve ...” (20/06/2003- Cumhuriyet)
- “RTÜK Yasası'nın da değiştirileceği ...” (18/06/2003- Zaman)
- “EPDK'nin kararını ...” (18/06/2003- Zaman)

Örneklerde dikkat çekilen (koyu olarak belirtilen) noktaların hiçbiri haber metni içerisinde açıklanmamaktadır.

3.2.2.4. Retorik

Haber söyleminin retoriği; inandırıcılığı arttırmak amacıyla sayısal verileri kullanmak ve olayla ilgisi olan kişilerden yapılmış alıntılara vermek ile ilgilidir. Haberde retoriksel ifadeler yer vermek; haber iletilisinin okur kitlesi üzerindeki etkilerini arttırmaktadır. Söylem analizinin önceki safhalarında da belirtildiği üzere; incelenen AB konulu haberlerin büyük çoğunluğunda, olaya taraf aktörlerden yapılmış alıntılar haber içerisinde yer almaktadır. Ayrıca, tüm zirve dönemlerinde gazetelerin, haberde ikna unsurunu artırma yönünde; değişik sayısal verileri okur kitlesine aktardığı görülmektedir.

Bu sayısal veriler içerisinde en çok kullanılan ise, zamansal sürece ilişkin ifadelerdir. Zamanı ifade eden bu verilerin ise bazen okur kitlesine aktarılırken farklı yansıtıldığı dikkati çekmektedir. Örneğin, Lüksemburg zirvesi döneminde Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan bir haberde, Ankara Anlaşması “1964”, Hürriyet Gazetesi'nde ise aynı anlaşma “1963” olarak ifade edilmektedir. Aslında, her iki tarihte bir yönüyle doğru kabul edilebilir. Çünkü Ankara Anlaşması 1963'de “imzalandı”, 1964'de ise “yürürlüğe girdi”. Dolayısıyla gazeteler bu tarihi anlaşmayı okur kitlesine aktarırken şu ifadeleri kullanmalıydılar:

“1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması”

“1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması”

Fakat, her iki gazete de bu açıklayıcı ve anlaşma tarihini doğru zemin üzerine oturtan bilgiyi okuyucuya aktarmamaktadır. Farklı zirve dönemlerine ilişkin haberlerde; yer alan sayısal verilere ilişkin örnekler şöyledir:

Lüksemburg Zirvesi Dönemi

Cumhuriyet Gazetesi

“40 yıl”, “11 aday”, “10 Doğu Avrupa ülkesi”, “15’ler adına”, “1964 Ankara Anlaşması”, “2015 yılı”, “150 milyar dolarlık”, “34 yıllık ortaklık”, “29 Nisan 1997”

Hürriyet Gazetesi

“15 ülke”, “11 aday”, “3-5 yıl”, “10 yıl önce”, “14 Nisan 1987”, “20 yıl içinde”, “1963 Ankara Anlaşması”, “6 aylık süre”, “5 ay önce”, “3-4 defa”, “yüzde 5,8”

Zaman Gazetesi

“34 yıldır”, “200 yıllık”, “15 üyeli”, “370 milyon nüfus”, “1 Ocak 1996”, “30 yıl”, “10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi”, “Mart 1998”, “20 milyar dolar”

Helsinki Zirvesi Dönemi

Cumhuriyet Gazetesi

“2006 yılı”, “25 milyar Euro”, “2000-2006 dönemi”, “20 yıl”, “40 yıldır”, “6 Doğu Avrupa ülkesi”, “1997 yılı”

Hürriyet Gazetesi

“15 AB üyesi”, “36 yıl önceki”, “4 saat süren”, “36 yıl sonra”, “650 bin kişi”, “65 milyon nüfus”, “yüzde 1,2”

Zaman Gazetesi

“yüzde 50 şans”, “50-60 bin asker”, “2000 yılı”, “13 aday ülke”, “6,5 aydır”

Selanik Zirvesi Dönemi

Cumhuriyet Gazetesi

“118. madde”, “3 aday”, “977 sayfalık Ulusal Program”, “1954 yılında”

Hürriyet Gazetesi

“2010-2015 yılları”, “5 ülke”, “40 yıldır”, “67 sayfadan”, “1000 yıldır”, “92-93 bin”, “yüzde 17”, “450 bin”, “18 ay”

Zaman Gazetesi

“311. ve 312. maddeler”, “2004 yılında”, “5 Balkan ülkesi”, “5-6 yıl önce”

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1.Sonuç

Türk basınının okurlarını bilgilendirmesi açısından, Avrupa Birliği zirve dönemlerine ilişkin haberlerin incelendiği bu çalışma; hem nicel hem de nitel analiz tekniklerini içermesinden dolayı sonuç bölümü iki başlık altında değerlendirilmektedir. Öncelikle nicel bir analiz tekniği olan, içerik analizine ait sonuçlar sonrasında ise nitel bir analiz tekniği olan söylem analizine ilişkin sonuçlar ortaya koyulmaktadır.

4.1.1. İçerik Analizi

İncelenen gazetelerde yayınlanan AB konulu haberlerin zirve dönemlerine göre dağılımı incelendiğinde; en çok haberin Helsinki Zirvesi döneminde (%42,3) yayınlandığı görülmektedir. Helsinki'de 10-11Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınması; bu haber yoğunluğunu da beraberinde getirmiştir. İncelenen zirve dönemlerine ilişkin ikinci olarak en fazla haberin yayınlandığı dönem ise, Lüksemburg zirvesi dönemidir. Bu dönemde gazetelerde toplam 226 (%34,6) haber yayınlanmıştır. Avrupa Birliği'nin 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da gerçekleştirdiği zirve sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovanya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasına alınmamış, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiştir.

İncelenen zirve dönemleri içerisinde en az haberin çıktığı dönem ise Selanik Zirvesi dönemidir. İçerik analizine tabi tutulan üç gazetede yayınlanan toplam 151 (%23,1) haber bu zirve dönemine aittir. Yunanistan dönem başkanlığını sona erdiren 20-21 Haziran 2003 tarihli Selanik Zirvesi, görünürde Türkiye-AB ilişkilerine çok yeni bir perspektif getirmemekle birlikte, gerek zirve boyunca yapılan açıklamalar, gerekse zirvenin sonrasında AB üst düzey yetkililerinin başka vesilelerle dile getirdikleri zirveye Türkiye açısından önem atfetmektedir.

Zirve dönemlerinde çıkan haberlerin gazetelere göre dağılımı ele alındığında, Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde üç zirve döneminde toplam 653 adet haberin (köşe yazısı, röportaj, karikatür gibi gazete içerikleri de haber olarak

anılmaktadır) yayınlandığı; bu haberlerin %36,4'ünün (238) Cumhuriyet Gazetesinde yer aldığı görülmektedir. En fazla haberin yayınlandığı Cumhuriyet Gazetesinin ardından, ikinci sırada en fazla haberin yer aldığı gazete 228 (%34,9) haberle Hürriyet Gazetesi'dir. İncelenen üç gazete içerisinde en az AB konulu haber yayınlayan gazete ise, 187 (%28,6) haberle Zaman Gazetesi'dir.

Yayınlanan AB konulu haberlerin, gazetelerde hangi sayfalarda (birinci sayfa, iç sayfa) yer aldığı incelendiğinde; 653 haberin 156'sının (%23,9) birinci sayfada, 497'sinin (%76,1) ise iç sayfalarda okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Her ne kadar, sayısal olarak iç sayfadaki haberlerin ağırlıklı olduğu görülse de, birinci sayfada yer alan haberlerin tüm haberler içerisinde %23,9'luk gibi azımsanmayacak bir bölümü oluşturması dikkat çekicidir. Çünkü, birinci sayfadaki bir haberin okuyucu üzerindeki etkisi, iç sayfadakilerden çok daha fazladır.

Haberlerin sayfadaki konumlarına göre dağılımı ele alındığında ise en fazla haberin üst kuşakta (%44,6) yar aldığı ortaya çıkmaktadır, ki bu durum gazetelerin AB konulu haberleri gazete sayfalarının en dikkat çekici bölgelerinden okur kitlesine aktardığının ifadesidir. Ayrıca, Sürmanşet (%1,5) ve manşet (%4,7) gibi gazete sayfalarının en etkili ve en değerli bölgelerinde yayınlanan haberler üst kuşaktaki haber sayılarına eklendiğinde toplam 332 haberin son derece etkin konumlarda okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Toplam 332 haber ise, yayınlanan tüm haberlerin yarıdan fazlasını (%50,8) oluşturmaktadır. Tam sayfa olarak üç haberin (%0,5) yayınlandığı gazetelerdeki diğer haberlerin 222'si (%34,0) göbekte, 96'sı (%14,7) ise alt kuşakta yer almaktadır.

Haber, başyazı, köşeyazısı, röportaj, haber-röportaj, araştırma-inceleme ve karikatür; haberlerin sunum şekillerini oluşturmaktadır. AB konulu iletilerin gazetelerde daha çok haber sunumu (%61,4) şeklinde okuyuculara yansıtıldığı; bunun yanı sıra gazetelerde %29,6 gibi yüksek oranda da AB konulu köşeyazısının yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Köşe yazısı sunum şeklinin haberden sonra ikinci sırada yer alması; gazetede fikir yazarlarının bu konuya ağırlıklı olarak eğildiklerini ve gazetelerin AB konusunda yorumsal iletileri okuyucularına sunduklarını göstermektedir. Köşeyazısının haricinde gazetede en önemli yorum yazısı olan ve bir anlamda gazetenin görüşünü yansıtan başyazı ise gazetelerde bir kez yer almaktadır. Bu başyazı Helsinki Zirvesi döneminde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmış olup, niteliği ise eleştiridir.

Gazetelerde 38 karikatür, 9 haber-röportaj ve 7 röportaj yer alırken; sadece 4 araştırma-inceleme haberinin yer alması da dikkat çekicidir. AB gibi tarihsel derinliği ve teknik içeriği olan bir konuda gazetelerde üç zirve döneminde toplam 4 araştırma-inceleme haberinin okur kitlesine sunulması, bu anlamdaki bir yetersizliği de göz önüne sermektedir.

Haberlerin düzenlenme biçimi incelendiğinde; haberin içeriğinde sıcak gelişmelerin ve daha önceden düzenlenmiş, planlanmış etkinliklerin yer aldığı olay haberin gazetelerde en fazla (%35,7) yayınlanan haber biçimi olduğu görülmektedir. AB konusundaki gelişmelerin ve beklentilerin yorum katılarak, (ki bu durum doğal olarak köşeyazılarında görülmektedir) okuyucuya aktarıldığı yorum haber (%28,8) ise gazetelerde haber düzenleme biçiminde ikinci sıradadır. Konusal bütünlüğü olan; benzer konu ve içerik taşıyan haberlerin bir bütünlük içinde değerlendirilerek okuyucuya aktarıldığı tematik haberler (%16,4) haberin düzenlenme biçimine göre değerlendirmede üçüncü sırada yer alırken, bilgi haberlerin sadece %7,7'lik bir bütünü oluşturması dikkat çekicidir.

Haberlerin diğer düzenleme biçimlerine göre dağılımından; mizah'ın oranı %5,8, değişik zamanlarda oluşmuş olayları, çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler ve belgeler ışığında sentezleyerek bütünleştiren derleme haberlerin oranı %3,1, olayların dramatize edilerek aktarıldığı 'öykü haber'in oranı %2,3 ve belli bir konuyu açığa kavuşturmak ya da olayların arkasında kalan durumları ortaya çıkarmak için yapılan 'araştırma haberler'in oranı ise %0,3'dür.

Haberin anlamlı kılan, okuyucunun dikkatini çeken ve bazen de haberin üzerine kurgulandığı fotoğraflar, bilgi grafikleri ve karikatürler yani genel bir ifadeyle haberi destekleyen görsel materyaller incelendiğinde; gazetelerde toplam 128 (%72) fotoğraf, 38 (%22) karikatür ve 10 (%6) bilgi grafiğinin okuyucuya aktarıldığı görülmektedir.

Üretim bakımından haber kaynakları dağılımında, birinci el kaynakların %84,2 gibi büyük bir oranda habere kaynaklık ettiği görülmektedir. Birinci el kaynak muhabirdir. Muhabirin bilgiyi yerinde, bizzat tanıklık ederek, izleyerek elde etmesi onu kaynak konumuna getirir. Haberlerdeki, ikinci el kaynakların oranı ise, %15,8'dir. Muhabir bir taraftan takip edilemeyen olaylara ilişkin bilginin haber ajanslarından, basın bültenlerinden, belgelerden vb. edinmesi durumu ikinci el kaynak olarak nitelendirilmektedir.

Yapısı bakımından iç/dış haber kaynaklarının dağılımında; iç haber kaynaklarının (%44,3)* daha ağırlıklı olarak habere kaynaklık ettiği görülmektedir. İç haber kaynaklarının kendi içerisinde dağılımı incelendiğinde, ilk sırada Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar, kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri gibi resmi nitelikli kişilerden oluşan “iç resmi kaynaklar” (%26,1) bulunmaktadır. Özel sektör kuruluşları, dernekler, sendikalar, odalar, birliklerden oluşan “iç özel kaynaklar” ise %14,5 ile iç haber kaynaklarında ikinci sıradaki haber kaynağıdır. Diğer iç haber kaynakları da sırasıyla; iç haber ajansları (%2,2) ve diğer iç haber organları (%1,5)dir.

Dış haber kaynaklarının toplamdaki oranı ise, %37,7'dir.** Dış haber kaynaklarında, gazetelerdeki AB konulu haberlere en fazla kaynaklık eden “dış resmi kaynaklar”dır. “Diğer dış haber organları”nın ulusal basındaki toplam 53 (%7,1) habere kaynak olması durumu da dikkat çekicidir. Bu oran “diğer dış haber organları”nı, dış haber kaynakları dağılımında ikinci sıraya getirmektedir. Dış haber kaynakları içerisinde yer alan diğer kaynaklar ise sırayla; “dış özel kaynaklar” (%4,3) ve “dış haber ajansları” (%2,6) dir.

Sayısal verilerden ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, gazetelerdeki AB konulu haberlerde iç resmi ve dış resmi kaynakların; daha genel bir ifadeyle “akredite kaynaklar”ın haber içeriği üzerindeki etkide belirgin bir hakimiyeti söz konusudur. Gazetelerdeki haberlerin yaklaşık yarısı (%49,8) akredite kaynaklara dayandırılarak oluşturulmaktadır.

Haberde adı geçen, görüş beyan eden, kaynak olarak gösterilen kişi/kişiler haberde yer alan aktörler olarak nitelendirilmektedir. AB konulu haberlerde aktörlerin ağırlıklı olarak resmi nitelikli kişilerden oluştuğu görülmektedir. Haberlerde en fazla yer alan aktör konumunda, %27,4 oranıyla “Türk hükümeti yetkilileri” bulunmaktadır. “AB’ye üye ülke yetkililerinin haberlerde habere konu olma yada habere kaynaklık etme oranı %19,0 iken, “AB yetkilileri”nin %16,1 ‘dir.

“Muhalefet partisinin temsilcisi” (%5,4), “sivil toplum kuruluşları” (%3,6), “Üniversite” (%2,5), “Halk” gibi resmi kaynaklar dışındaki farklı çevrelerin görüşlerinin ve kendilerinin haberlerde alternatif düşünceler ve dolayısıyla aktörler

* İç resmi kaynaklar, iç özel kaynaklar, iç haber ajansları ve diğer iç haber organları bir arada değerlendirilerek, “iç haber kaynakları” başlığı altında toplandığında; iç haber kaynaklarının toplam 329 (%44,3) habere kaynaklık ettiği ortaya çıkmaktadır.

** Dış resmi kaynaklar, dış özel kaynaklar, dış haber ajansları ve diğer dış haber organları; “dış haber kaynakları” başlığı altında toplandığında, bu haber kaynaklarının toplam 280 (%37,7) haberde kaynak konumunda olduğu görülmektedir.

olarak son derece kısıtlı bir çerçevede konumlandırıldığı görülmektedir. Bu durum ise haberlerdeki çeşitliliği ve farklı perspektifleri ortaya koyabilmeyi engeller niteliktedir.

Haberler niteliği açısından ele alındığında, gazetelerde en fazla “eleştiri” (%30,0) nitelikli haberlerin yer aldığı dikkati çekmektedir. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken nokta, eleştiri nitelikli haberler; AB’nin kararları, hükümetin AB konulu çalışmaları/stratejisi, AB’ye üye ülke yetkililerinin açıklamaları gibi geniş bir yelpazedeki konu dizgesini içerebilmektedir. Dolayısıyla eleştiri nitelikli haberler ne sadece AB’ye yöneliktir, ne de Türkiye’nin AB’ye girme çabalarının eleştirisini yansıtmaktadır. Söz konusu eleştiri hem dışsal hem de içsel odaklı olabilmektedir. Bu durum diğer haber nitelikleri için de geçerlidir.

Haberin niteliğine göre dağılımında ikinci sırada %19,6 oranı ile “destek” bulunmaktadır. Açıklamanın oranı %13,9 iken, iddia %11,6, beklenti ise %9,5’dir. Bu sonuçların ışığında; aslında kamuoyunun belki de konu itibariyle en çok ihtiyaç duyduğu ya da duyması gerektiği “bilgilendirme”nin genel değerlendirme içindeki oranı sadece %9,2’dir. Söz konusu bu durum, kamuoyunun; AB’nin yapısı, Türkiye-AB ilişkileri ya da AB’ye tam üyelik durumunda Türk toplumunun karşılaşacağı yapı hakkında bilinmeyenlerin devamını da beraberinde getirmektedir. Yetersiz bilgilendirme kamuoyundaki tartışmaları bir kısır döngüye sokabilmekte, ilerideki bir gelecek şokuna da zemin hazırlayabilmektedir.

Haberlerin birinci sayfadaki sıralaması değerlendirildiğinde; AB konulu haberlerin daha çok gazete sayfalarının üst bölümlerinde, yani okuyucunun dikkatini çekecek bölgelerden okur kitlesine aktarıldığı dikkati çekmektedir. Bu durum Türkiye’nin belki de geleceğini şekillendirecek bir konunun, gazeteler tarafından da önemsendiğinin en somut göstergesidir. Gazetelerde yayımlanan AB konulu haberler sayfada alttan üste doğru gidildikçe belirgin oranda artış göstermektedir.

AB konulu haberler, birinci sayfadaki ilk sırada olma özelliğini iç sayfalarda kaybederek, bir anlamda önem sıralamasında ikinci sıraya gerilemektedir. Yayımlanan haberlerin %26,6’sı (174) ikinci sırada yer alırken, %23,1’i (151) ilk sırada bulunmaktadır. İç sayfalarda, AB konulu haberler her ne kadar ikinci sırada daha çok yayımlansa da, haber sırasında ilk beş sırada yer alan haberler tüm haberlerin %90,3’ünü (590) oluşturmaktadır.

Zirve dönemlerine göre gazetelerde AB konulu haberlere ayrılan alanlar incelendiğinde, yayınlanan haber sayısının paralel olarak en fazla alanın Helsinki zirvesi dönemine ait olduğu görülmektedir. Gazetelerde yayınlanan haberlerin alansal dağılımında ikinci sırada Lüksemburg, son sırada ise, Selanik Zirvesi dönemi bulunmaktadır.

Helsinki zirvesi döneminde yayınlanan haberlerin sayfalarda kapladığı alan her ne kadar Lüksemburg Zirvesi döneminden fazla olsa da; Lüksemburg zirvesi döneminde birinci sayfalardaki haberlerin kapladığı alan (10.799 cm²), Helsinki Zirvesi döneminden (10.633 cm²) fazladır. Ayrıca, birinci sayfada haber başlığının kapladığı toplam alan ile, aynı sayfada haber metninin kapladığı alanın birbirine çok yakın değerlerde olması da dikkat çekicidir. Bu bağlamda, gazetenin birinci sayfalarında haber başlığının ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Selanik Zirvesi döneminde ise, iç sayfalarda haberi destekleyen görsel materyallerin yoğunluklu olarak kullanıldığı ön plana çıkmaktadır. Bu zirve döneminde iç sayfalarda görsel materyallerin kapladığı toplam alan 7231 cm² iken, habere çok fazla alanın ayrıldığı Lüksemburg zirvesinde bu alan 5151 cm² dir.

Sürmanşet ya da manşetlerde AB'nin görünümü ele alındığında, en çok ön plana çıkan olgunun "Türkiye'nin AB'ye tepkisi" olduğu görülmektedir. Türkiye aleyhine AB tarafından alınan kararlar ve yapılan açıklamalar bu görünümün haberden yoğunluklu olarak yansıtılmasına neden olmaktadır. Ayrıca farklı zirve dönemlerine ait başlıklarda, "AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı" ve "AB'ye tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği" gibi Türkiye'yi olumlayan ifadelerin yanı sıra; tam tersi bir görünümü yansıtan "AB'ye üyelik konusunda ilerlemenin yetersiz" olduğu ya da "AB'nin Türkiye'nin adaylığına olumsuz baktığı" gibi görünümleri ön plana çıkaran ifadeler de başlıklarda bulunmaktadır.

Gazetelerde yayımlanan haberlerin AB'ye ilişkin kapsadığı temel konular incelendiğinde; Avrupa Birliği Müktesebatı'na ilişkin temel konuların haberlerde nadiren ele alındığı dikkati çekmektedir. AB Müktesebatı içerisinde yer alan 30 başlık, 6 temel konu olarak (Serbest dolaşım, Hukuk, Ortak politikalar, Ekonomi, Sosyal Alan, Bilim) bu araştırmada ele alınmaktadır. AB Müktesebatı'nı oluşturan 30 başlık ise alt konularda incelenmektedir.

Bütün yeni aday ülkeler için olduğu gibi, Türkiye için de, tam üyelik sürecinde AB Müktesebatı'na uyum bir zorunluluktur. Türkiye bu müktesebata uyum yeteneği gösterdiği ölçüde tam üyelik sürecini hızlandıracak, uyumu geciktirdiği ölçüde de tam üyelik ile ilgili sürecin uzağında kalmaya devam edecektir. Bu bağlamda sadece yönetsel kadro tarafından alınan kararlar ve yürürlüğe sokulan kanunlar yeterlilik ifadesi olmayıp, müktesebata ilişkin uygulama ve toplumsal uyum AB nezninde bir başarı kriteri olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla kamuoyunun AB Müktesebatı hakkında bilgi seviyesini yükseltmek ve uyum konusunda bilinçlendirmek bir gereklilik olsa da, haberlerin bu kritik açmazla ilişkin bilgisel anahtarı okur kitlesine sunduğunu söylemek olanaklı değildir. Çünkü AB'ye ilişkin haberlerin en yoğun olduğu zirve dönemlerinde bile gazetelerde, AB müktesebatını kapsayan 6 temel konuda (-ki temel konuların alt başlık açılımı AB Müktesebatını oluşturan 30 başlığa karşılık gelmektedir) sadece %8,4 (58 haber) oranında haber yer almaktadır.

Gazete haberlerinde yoğunluklu olarak ele alınan temel konular ise “temel sorunlar ve beklentiler” (%58,3) ile “AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile AB odaklı ilişkiler” (%16,6) dir. Ayrıca haberlerde %2,3 oranında “magazin” ve %3,9 oranında da “diğer” konular işlenmektedir.

Haberlerin AB'ye ilişkin kapsadığı alt konular incelendiğinde, serbest dolaşım kategorisi içerisinde en fazla haberin “kişilerin serbest dolaşımı”(80) ile ilgili olduğu; sadece 1 (%20) haberin “malların dolaşımı” konusuna değindiği, buna karşılık AB Müktesebatı başlıkları içerisinde yer alan “hizmetlerin” ve “sermayenin” serbest dolaşımını konularında ise gazetelerde hiçbir haberin yayınlanmadığı görülmektedir.

Hukuk kategorisine toplam 11 haberde yer verildiği görülmektedir. Gazetelerde farklı zirve dönemlerinde yayınlanan toplam 11 haberin, 8'i (%72,7) “adalet ve içişleri” ve 3'ü de “kurumlar” ile ilgilidir. Gazetelerde “şirketler hukuku” konusunda ise hiçbir haber yer almamaktadır.

Ortak politikalar kapsamında toplam 17 haberin okuyucuya aktarıldığı haberlerin; genelde “ortak dış ve güvenlik”(76,5) alt kategorisinde yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Ortak dış ve güvenlik alt kategorisi ile ilgili yayınlanan haberlerdeki bu yoğunlaşma; Türk ordusunun etkin gücünün AB ve Türk hükümeti yetkilileri tarafından dile getirilmesinin bir sonucu olarak nitelendirilebilir. Ayrıca “ortak tarım” alt kategorisinde 3 (%17,6) ve “ortak taşımacılık” alt kategorisinde ise,1 (%5,9) haber,

gazetelerde yer almaktadır. AB Müktesebatı içerisinde de yer alan “rekabet”, “ortak balıkçılık”, “dış ilişkiler” ve “bölgesel politikalar” alt kategorileri ile ilgili hiçbir haber okur kitlesine yansıtılmamaktadır.

Ekonomi kategorisi kapsamında yer alan alt kategoriler ile ilgili, farklı zirve dönemlerinde toplam 18 haberin yayımlandığı; bu haberlerin ise %38,8’inin AB’ye ülkeler dahilinde de sıklıkla tartışma konusu olan “ekonomik ve parasal birlik” alt kategorisine ilişkin olduğu görülmektedir. Haberlerde, “mali ve bütçesel hükümler” ile “enerji” alt kategorisine yer verilmezken; gazeteler okur kitlesine “sanayi politikaları” (%22,2), “gümrük birliği” (%11,1), “telekomikasyon” (%11,1), “vergilendirme” (%5,6), alt kategorilerinde bilgi aktarılmaktadır.

Gazetelerde incelenen üç zirve döneminde toplam 13 haber sosyal alan kategorisine değinmektedir. Sosyal alan kategorisi içerisinde yer alan haberlerin %61,5’i “tüketicilerin korunması ve sağlık”, %23,1’i “kültür ve görsel işitsel”, %7,7’si “sosyal politika ve istihdam” ve yine %7,7’si de “çevre” alt kategorileri ile ilgilidir.

Bilim kategorisi kapsamında incelenen ve AB Müktesebatı başlıklı içerisinde de önemli bir yer tutan; “istatistik”, “bilim ve araştırma” ile “eğitim, staj ve gençlik” alt kategorileri ile ilgili hiçbir haberin gazetelerde ye almaması önemli bir noktadır. Özellikle Türkiye’deki genç nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda “eğitim, staj ve gençlik” ve Türkiye’nin bilgi toplumu konusunda AB ülkelerinden geri kalmışlığı düşünüldüğünde de “bilim ve araştırma” alt kategorileri ayrı bir önem kazanmaktadır. Dolayısıyla gazetelerin bu kategorilere ilişkin bilgileri haberler içerisinde vermemesi önemli bir eksikliktir.

AB konulu haberlerin büyük oranda “temel sorunlar ve beklentiler kategorisi” içerisinde yer alan alt kategorilerle ilgili olduğu görülmektedir. İncelenen haberlerin 553’ünde temel sorunlar ve beklentilere ilişkin vurgular yer almaktadır. Bu kategori içerisinde en fazla haberin, “tam üyelik” (%29,3) alt kategorisi konusunda yayımladığı dikkati çekmektedir. Ayrıca, Türkiye’nin “aday adaylığı” ile ilgili de toplam 134 (%24,2) haber okuyucuya aktarılmaktadır.

Temel sorunlar ve beklentiler kategorisinin “temel sorunlar” bölümünü kapsayan haberlerin ise; %20,4’ünün “Kıbrıs sorunu”, %16,3’ünün “insan hakları”, %6,5’inin “Ege sorunu”, %1,8’inin “Güney Doğu sorunu” ve %1,5’inin de “ekonomik sorunlar”

bağlamında özellikle AB'nin zirve dönemlerinde öne sürdüğü şartlarla ilgili olduğu görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler kategorisi kapsamında toplam 74 haber gazetelerde yayımlanırken, bu haberlerin %68,9'u "uyum paketi", %14,9'u "ulusal program", %13,5'i "baskı grupları" ve %2,7'si de "AB konulu panel, konferans, toplantı" ile ilgilidir.

Avrupa Birliği'ne üye/aday ülkeler ve ABD ile AB odaklı ilişkiler kategorisinde toplam 123 haber yayımlanırken, bu haberlerin yarısından fazlası (%58,6), "AB'ye üye ülkelerle ilişkiler" alt kategorisi ile ilgilidir. Ayrıca, "Türkiye-AB ilişkilerinde Türk hükümetinin politikaları"nı olumlayan ya da eleştiren haberlerin oranı ise %25,2'dir. Her ne kadar pratikte doğrudan bir etkinin varlığından söz etmek olanaklı olmasa da; hükümet ve kamuoyunun bir bölümü tarafından ABD'nin AB üzerinde etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda gazetelerde de, "ABD ile AB odaklı ilişkiler" alt kategorisi ile ilgili 11 (%8,9) haberin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu temel kategori çerçevesinde 7 haber (%5,7) "Türkiye-AB ilişkileri tarihi" ve 2 haber de (%1,6) "AB'ye aday ülkelerle ilişkiler" konularındadır.

Gazetelerde her ne kadar AB Müktesebatı içerisinde yer alan bazı başlıklar ile ilgili haberler yer almasa da, farklı zirve dönemlerine ait toplam 16 haberin magazinelle içerikli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu haberlerin %62,4'ü "zirve notları"na, %18,8'i "siyasal magazin"e ve yine %18,8'i de "kültür-sanat"a değinmektedir. Burada açıklanması gereken nokta; zirve notları ile zirve sonrası yenilen yemek, liderlerin yaptıkları espriler, vb.; siyasal magazin ile Türk Başbakanı ile başbakan yardımcısının bir örnek giyinmesi vb. ve kültür-sanat ile de "Türkiye'den önce Türkçe Girdi" gibi olayların haberlerde okuyucuya yansıtılması, durumu ifade edilmektedir.

Diğer alt kategoriler kapsamında ise toplam 27 haberin yayımlandığı, bu haberlerin ise, %55,6 gibi büyük bir çoğunluğunun "medyanın eleştirisi" üzerine kurgulandığı görülmektedir. Medyanın eleştirisi ile ilgili haberler genelde köşeyazısı şeklinde okuyucuya sunulmaktadır. Özellikle, Cumhuriyet Gazetesi'nin köşeyazarları, zirve dönemlerinde diğer gazetelerin coşkulu tavırlarını eleştiren yazıları kaleme almaktadırlar. Diğer kategorisi içerisinde yer alan alt kategorilerden; %22,2'si, "Türk Silahlı Kuvvetleri", %11,1'i "yemek kültürü", %7,4'ü "diğer aday ülkelerle Türkiye'nin karşılaştırılması" ve %3,7'si de "yerel yönetimler" ile ilgilidir.

4.1.2. Söylem Analizi

Gazetelerdeki haberlerin özet yapılarında bir takım ideolojik örüntülerin varlığı dikkati çekmektedir. Bu ideolojik örüntülerin içerikleri ise incelenen gazetelere ve zirve dönemlerine göre farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla gazetelerin AB'ye ideolojik yaklaşımları ve farklı zirve dönemlerindeki siyasi erke ilişkin görüşleri; AB konulu haberlerin özet yapısını da etkilemektedir. Örneğin, Cumhuriyet Gazetesi adaylık statüsü ile AB'ye tam üyelik konularında Türkiye'nin aldığı bazı uyum kararlarını ve AB'nin öne sürdüğü şartları "özet yapı"da okuyucuya eleştirel bir perspektiften yansıtmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nde; "Kıbrıs ve Ege koşulu", "koşullu adaylık" gibi vurgulamalar ile okuyucunun dikkati, AB tarafından istenilen tavizlere çekilmektedir. Ayrıca, Cumhuriyet Gazetesi öne sürülen şartlar nedeniyle AB'den vazgeçilebileceği vurgusunu da yapmaktadır. Hürriyet Gazetesi ise genelde her zirve dönemindeki haberlerinin "özet yapı"sında okuyucuya AB'yi tek hedef olarak göstermektedir. AB tarafından Türkiye'nin önüne sürülen "Kıbrıs ve Ege koşulu" gibi hassas konular bile özet yapıda "iki şart" olarak nitelendirilerek, okuyucunun zihninde şartlar önemsizleştirilmekte, herhangi iki şarta indirgenmektedir. Zaman Gazetesi'nde haberlerin özet yapısı içerisindeki, AB'ye ve Türkiye-AB ilişkilerine yaklaşımı, incelenen zirve dönemlerine göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar haberlerdeki ideolojik örüntülerde ortaya çıkmaktadır. Zaman Gazetesi Lüksemburg Zirvesi döneminde; AB'ye ve Türkiye-AB ilişkilerine hayli sert ideolojik yaklaşımlarla negatif duygusal vurgular sergilemektedir. Bu zirve döneminde, AB çok sesli ve karar alma özüllü olarak nitelendirilmekte, Türkiye'nin AB tarafından uyutulduğu okuyucuya yansıtılmaktadır. Bu negatif ideolojik vurguların Helsinki zirvesi döneminde ortadan kalktığı, gazetenin fazla ideolojik vurgular içeren ifadeler kullanmadığı görülmektedir. Zaman Gazetesi incelenen son zirve döneminde (Selanik Zirvesi) ise, diğer zirve dönemlerinden farklı olarak hükümete "tam destek" vermekte, özet yapı içerisindeki tüm kurgulamalarını bu çerçevede gerçekleştirmektedir. Gazetenin AB söylemine bile etki eden bu durumun en önemli nedeni hiç kuşkusuz ki; bu dönemde iktidarda olan siyasi partinin dünya görüşünün gazetenin ki ile kesişmesidir.

Gazetelerde yer alan AB konulu haberlerin özet yapılarında genelde iç/dış resmi kaynaklardan alıntılar yapılmaktadır. İç resmi kaynaklar çoğunlukla başbakan, başbakan yardımcısı, ve dışişleri bakanından; dış resmi kaynaklar ise AB yetkilileri ve AB'ye üye

ülke liderlerinden oluşmaktadır. Gazetelerin, AB konusunda okuyucuya bilgi sağlayacak; belge, rapor, araştırma sonuçları gibi ikinci el kaynaklardan ise son derece kısıtlı bir çerçevede yararlanarak, az sayıda alıntı yaptığı dikkati çekmektedir.

Haberlerin özet yapısı genelde hikayeye ilişkin genel bir perspektif sağlamakla birlikte, haber metinlerini tam kapsadığını söylemek olanaklı değildir. Gazetelerdeki, AB konulu haberlerin özet yapıları okur kitlesi üzerinde farklı boyutlarda yönlendirmeler içermektedir. Cumhuriyet Gazetesi “AB’ye muhtaç olunmadığı”, “AB’nin öne sürdüğü şartlar konusunda dikkatli olunması gerektiği”; Hürriyet Gazetesi “AB’ye üyeliğin Türkiye için şart olduğunu”, “ilerlemenin tatmin ettiğini” belirtmektedir. Zaman Gazetesi’nin okur kitlesi üzerindeki yönlendirmeleri ise 3 zirve döneminde farklılıklar göstermektedir. Zaman Gazetesi Lüksemburg zirvesi döneminde, “AB’ye ve Türkiye-AB ilişkilerine negatif tavır” sergilerken; Selanik zirvesi döneminde özellikle “hükümetin AB konulu girişimlerine tam destek” vererek, haberlerdeki ideolojik örüntülerle okuyucuları; hükümet tarafgirliği açısından yönlendirmektedir. Helsinki zirvesi döneminde ise Zaman Gazetesi’nin okur kitlesi üzerinde çok belirgin bir yönlendirmesi görülmemektedir.

Gazetelerdeki AB konulu haberlerin özet yapısı içerisinde çok sayıda olumlu ve olumsuz yargı taşıyan vurgular bulunmaktadır. Örneğin, “AB’ye içi boş adaylık” (7/12/1999-Cumhuriyet), “AB kuyruğuna kaynak var” (20/06/2003-Hürriyet), “Avrupa tereni kaçtı” (13/12/1997-Zaman) gibi başlıklar olumsuz yargı taşıyan vurgular içermektedir. “Yol haritası tamam” (25/06/2003-Cumhuriyet), “Türkiye Rüzgarı” (12/12/1999-Hürriyet) ve “AB umudumuz sürüyor” (9/12/1999-Zaman) başlıkları ise olumlu yargı taşıyan vurgulara örnek teşkil etmektedir.

Birkaç istisna hariç, genelde özet yapı içerisinde yer alan bilgiler, hikaye içerisinde de yer almaktadır. Bu istisnai duruma ise, Cumhuriyet Gazetesi’nin 15/12/1997 tarihli haberinin 3. spotunda yer alan bilginin hikaye içerisinde geçmemesi örnek olarak verilebilir. Gazete bu tarihteki ilk iki spotundaki ifadelere, haber metni içerisinde aynen ya da benzer şekilde yer vermesine rağmen, 3. spottaki doğrudan alıntıya (*AB’nin Türkiye’ye “hiçbir yeni vaat sunmadığı, yeni olan tek şeyin, eski vaatlere yeni önkoşullar getirilmesi” olduğunu vurgulayan Ankara,...*) ilişkin bilgiyi haber metni içerisinde kullanmamaktadır.

Hikaye içerisinde yer alan aktörlerden, özellikle iç/dış resmi kaynaklar ana haber kaynaklarını oluşturmaktadır. Gazeteler çoğunlukla bu aktörlerin açıklamalarından yola çıkarak haberleri kurgulamakta; haber özetlerinde doğrudan ve dolaylı alıntılarla bir yandan inandırıcılık dayanağı sağlanmakta ve diğer yandan da resmi söylemin yayılmasına aracılık edilmektedir.

Gazetelerdeki AB konulu haberlerde ardalın ve bağlam bilgisi çok kısıtlı bir çerçevede okuyuculara aktarılmaktadır. Bu durum, AB konulu haberlerdeki tekipleşmeyi ve egemen söylemle kapanmaya neden olmaktadır. Ayrıca, haberlerdeki ardalın ve bağlam bilgisinin yetersizliği, okuyucunun AB olgusunu; sosyal, politik ve tarihsel bir bütünlüklü yapı içerisinde algılamasını da olumsuz yönde etkilemektedir.

AB konulu haberlerde olayların oluşumuna ilişkin şartlar yeterince ifade edilmemekte, ana olay ise akredite kaynakların söylemleri çerçevesinde oluşturulan kurguyla okuyucuya aktarılmaktadır. Olayların tarihsel gelişim boyutu sınırlı bir çerçevede okuyucuya sunulmakta, bu sınırlı tarihsel boyut ise çoğunlukla yakın geçmişini yansıtmaktadır. Türkiye-AB ilişkilerine dair köklü tarihçeye atıfta bulunulmamaktadır. Halbuki özellikle Türkiye-AB ilişkileri içerisinde yer alan birçok olgu, hem o anki gelişmelere hem de sonraki muhtemel gelişmelere ışık tutacak niteliktedir. Çünkü Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde karşı karşıya kaldığı bir çok durum aynı zamanda tarihin tekrarı niteliğindedir.

Haberlerde yer alan aktörlerin, sözlü/yazılı açıklamaları genel olarak AB konulu haberlerin temel kurgusunu oluşturmaktadır. Bu ise haberin yansıttığı sonuçları belirlemektedir. Haberlerde yer alan aktörler ise çoğunlukla akredite kaynaklardan oluşmaktadır. AB yetkilileri ve Türk hükümeti yetkilileri haberlerde sıklıkla yer alan aktörler konumundadırlar. Haberlerde AB karşıtı açıklamaların ve farklı perspektiflerin tamamen dışlandığını söylemek olanaklı olmasa da; bu açıklamalar inanırılık düzeyine ulaşmadan yoğunluklu egemen söylem içinde yok olmakta, okuyucu üzerinde etki bırakacak boyuta gelememektedir.

Gazetelerin AB konusundaki ideolojik yaklaşımı, zirveden beklentiler, zirveden çıkan sonuçlar ve akredite kaynakların yorumları; haberdeki beklenti olgusunu şekillendiren unsurlardır. AB konulu haberlerin sentaktik yapıları incelendiğinde ise Cumhuriyet Gazetesi'nin "uzun ve karmaşık", Hürriyet ve Zaman gazetelerinin ise "kısa ve basit" cümle yapılarıyla haberi okuyucuya aktardıkları dikkati çekmektedir.

Akredite kaynakların açıklamaları haberlerde genelde “aktif cümle” yapılarıyla okuyucuya sunulmaktadır. Haberlerdeki “pasif cümle” yapıları ise genelde gazetelerin Türkiye-AB ilişkilerine dair olumsuz yargılar içeren ifadelerinde kullanılmaktadır. AB konusunda olumsuz gelişmelere ilişkin yargı içeren cümlelerin pasif cümle yapısıyla aktarılması ise bu cümlelerdeki ifadelerin haber bütünündeki aktif cümleler arasında kaybolmasına ve dolayısıyla okuyucu üzerindeki etkisinin azalmasını sağlamaktadır.

Haberlerdeki kelime seçimleri vasıtasıyla, haber içerisinde bir takım ideolojik vurguların yapılabilmesi sağlanmaktadır. İncelenen her üç gazetenin farklı zirve dönemlerine ilişkin haberlerinde aynı durum söz konusudur. “AB, Yunanistan’ın gönüllü rehini”, “...karar alma özürlü AB...”, “...içi boş adaylık...” “Türkiye rüzgarı...” gibi kelime seçimleri bu ideolojik yaklaşımın ifadesidir.

AB konulu haberlerde farklı ve aynı cümlelerde kavramsal olarak birbiriyle bağlantılı önermelere yer verilmektedir. Bu tarz cümlelerde genelde açık bir “nedensellik” ön plana çıkmaktadır. Ayrıca haberlerde okuyucu tarafından bilindiği varsayılarak yer verilmeyen bilgilerde azımsanmayacak derecededir. Son derece teknik ve karmaşık bir konu olan AB ile ilgili haberlerde böylesine bir durumun varlığı okuyucuları da haberin anlaşılabilirlik boyutunda zorlamaktadır. Haberlerde ikna unsurunu arttırmak amacıyla değişik sayısal veriler ve akredite kaynak söylemi sıklıkla okuyucuya aktarılmaktadır.

4.2.Öneriler

AB konusunda yapılan kamuoyu yoklamaları göstermektedir ki, Türk kamuoyunun AB konusunda tatmin edici bilgisi bulunmamaktadır. Kamuoyunun belki de üzerinde en çok durduğu ya da beklentisinin en yüksek noktada olduğu konu hiç şüphesiz ki “kişilerin serbest dolaşımı” konusudur. Özellikle işsiz, işinden memnun olmayan ya da daha yüksek yaşam standartını yakalamak isteyen büyük bir kesim, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği sonrasında AB’ye üye ülkelerden birine bu beklentilerini karşılamak üzere gidebileceği umudunu taşımaktadır. Halbuki Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği sonrasında toplumu bekleyen tek gelişme bu olmayıp, “kişilerin serbest dolaşımı”na ilişkin bu beklentinin ise AB tarafından sınırlı bir şekilde gerçekleştirileceğinin sinyalleri verilmektedir.

Kamuoyunun genel anlamda AB konusundaki beklentileri böyleyken aslında üzerinde önemle durulması gereken iki nokta bulunmaktadır. Bu iki noktayı, tam üyelik öncesi ve sonrası süreç olarak nitelendirmek mümkündür. Tam üyelik öncesi süreçte, AB, Türkiye'nin AB Müktesebatı'na hem hukuksal hem de toplumsal anlamda uyumu şart koşmaktadır. Bu bir anlamda Türkiye'nin AB'ye girebilmesinin en önemli koşullarından biridir. Tam üyelik sonrası süreç ise toplumsal anlamda büyük önem taşımaktadır. Her ne kadar Türkiye'nin ne zaman ve hangi şartlarda AB'ye tam üye olacağı belli olmasa da, toplumsal boyutlu bir gelecek şoku yaşamamak için toplumun, AB'ye tam üye olduğu taktirde kendisini bekleyen tablo hakkında bilgilendirilmesi önemlidir.

Sonuç olarak, hem Türkiye'nin AB'ye tam üye olabilmesi, hem de tam üyelik sonrası toplumsal boyutlu bir gelecek şoku yaşamamak için kamuoyunun basın tarafından yetkin bir düzeyde bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda çalışmanın nicel ve nitel çözümleme bulgularından da yola çıkılarak basına yönelik şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- Kamuoyuna AB Müktesebatı'nın ne olduğu konusunda ayrıntılı bilgiler sunulmalıdır. Bu konudaki yetersizlik içerik analizinde net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. AB'ye ilişkin haberlerin en yoğun olduğu zirve dönemlerinde bile, AB Müktesebatı'nı kapsayan altı temel konuda (-ki bu temel konuların alt başlık açılımı AB Müktesebatı'nı oluşturan otuz başlığa karşılık gelmektedir.) gazetelerde sadece %8,4 oranında haber yer almaktadır.
- AB ve Türkiye-AB ilişkilerinin yapısı hakkında detaylı olarak kamuoyu bilgilendirilmelidir.
- Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda toplumu bekleyen tablo, kamuoyunda bir bilinmeyen olma özelliğini korumaktadır. Bu bağlamda, kamuoyu bilgilendirilmeli olası bir tam üyelik sonrası toplumsal bir gelecek şoku yaşanması engellenmelidir.
- Türk kamuoyunun AB konusundaki yeterli olmayan bilgi seviyesi göz önünde tutularak, özellikle araştırma-inceleme gibi derinliği olan haber sunum şekilleri gazetelerde daha fazla yer almalıdır.
- Haberler sadece birinci el kaynaklardan değil, belge, rapor gibi ikinci el kaynaklardan da yararlanılarak oluşturulmalıdır.

- Haberlerde yer alan aktörler arasında çok az bulunan, bilim adamı, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri gibi aktörlerin haberlerde daha fazla yer verilmesi için çaba harcanmalıdır. Çünkü, toplum içerisinde önemli ağırlığı ve etkisi olan üniversite ve STK'ların haberlerde görüşlerinin yer alması toplumun AB konusunda bilgi düzeyinin artmasında da etkili olacaktır.
- Haberin niteliğine göre yapılan değerlendirmede, AB konulu haberlerin sadece %9,2'sinin bilgilendirme ve %4,3'ünün çözüm önerisi getirme nitelikli olduğu göz önünde tutularak bu nitelikteki haberlere ağırlık kazandırılmalıdır.
- Haberin kurgusunda akredite kaynakların egemenliğinin sonlandırılarak, farklı çevrelerin görüşlerinin de haberde ağırlığının olması sağlanmalıdır. Böylelikle, AB konusunun tüm yönleriyle tartışılması için bir platform oluşturulabilir ve okuyucuların AB konusunda her yönüyle bilgi sahibi olması sağlanabilir.
- Haberlerdeki ardalın/bağlam bilgisi artırılarak, haberin tek tipleşmesi engellenmelidir.
- Olayın gelişimine ilişkin şartlar ve tarihsel süreç haber içerisinde verilerek okuyucunun AB olgusunu bütünlüklü bir yapı içerisinde kavraması sağlanmalıdır.
- Haberlerde okuyucu tarafından bilindiği varsayılarak verilmeyen bilgiler (kamuoyunun AB konusundaki yetersiz bilgi seviyesi göz önünde bulundurularak) en aza indirgenmelidir.

Türk basınının, okurlarını AB konusunda bilgilendirme düzeyini ortaya koymaya yönelik olan bu çalışma göstermektedir ki Türk basını AB konusunda okuyucularına niceliksel açıdan yeterli ileti sunumunu gerçekleştirirken; bu iletilerin niteliksel görünümü ise okurların AB konusunda bilgi seviyelerini yükseltmek açısından yetkin bir düzeyde değildir. Araştırmacılar tarafından, benzer çözümleme yöntemleri ile farklı konularda yapılacak çalışmalar; Türk basınının, okuyucularını bilgilendirme işlevini yeterince yerine getirip getirmediğine de ışık tutacaktır. Bu ise Türk basınının toplumsal izdüşümü ve etkileri olan konularda bilgilendirme işlevini daha yetkin düzeyde yapması için gerekenlerin ortaya koyulmasında yol gösterici olacaktır.

EKLER

- EK I** AVRUPA BİRLİĞİ KONULU HABERLERİN İÇERİK
ÇÖZÜMLEMESİNE İLİŞKİN KODLAMA FORMU..... 288
- EK II** AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ
İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ..... 291

EK I

**AVRUPA BİRLİĞİ KONULU HABERLERİN
İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİNE İLİŞKİN KODLAMA FORMU**

1) İncelenen zirve adı nedir?

a)Lüksemburg(1) b)Helsinki(2) d)Selanik(3)

2) İncelenen gazetenin adı nedir?

a)Cumhuriyet(1) b)Hürriyet(2) c)Zaman(3)

3)İncelenen gazete tarihi nedir?

1 01 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112

Lüksemburg (7-18/12/1997)

201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212

Helsinki (5-16/12/1999)

401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412

Selanik (15-26/06/2003)

4)Haber hangi sayfada yer almaktadır?

a)Birinci sayfada(1) b)İç Sayfalarda(2)

5)Haberin konumu nedir?

a)Sürmanşet(1) b)Manşet(2) c)Üst kuşak(3)

d)Göbek(4) e)Alt Kuşak(5) f)Tam Sayfa(6)

6)Haberin sunum şekli nasıldır?

a)Haber(1) b)Başyazı(2) c)Köşeyazısı(3) d)Röportaj(4)

e)Haber-Röportaj(5) f)Araştırma-İnceleme(6)

7)Haberin düzenleme biçimi nasıldır?

a)Araştırma haber(1) b)Derleme haber(2) c)Tematik haber(3)

d)Bilgi haber(4) e)Olay haber(5) f)Öykü haber(6) g)Yorum(7)

8)Haber destekleyen görsel materyallerin kullanımı nasıl?

a)Fotoğraf(1) b)Bilgi grafikleri(2) c)Karikatür(3) d)Yok(4)

9)Üretim bakımından haber kaynakları nelerdir?

a)Birinci el kaynaklar(1) b)İkinci el kaynaklar(2)

10)Yapısı bakımından iç/dış haber kaynakları nelerdir?

a)İç resmi kaynaklar(1) b)Dış resmi kaynaklar (2) c)İç özel kaynaklar(3)

d)Dış özel kaynaklar(4) e)İç haber ajansları(5) f)Dış haber ajansları(6)

g)Diğer iç haber organları(7) h)Diğer dış haber organları(8) i)Yok(9)

11)Haberde hangi aktörler yer almaktadır?

a)AB yetkilisi(1) b)Türk AB yetkilisi(2) c)AB büyükelçisi(3) d)ABD Yetkilisi(4)

e)Türkiye Cumhurbaşkanı(5) f)Türk hükümeti yetkilileri(6) g)TSK(7) h)MGK(8)

ı)STK(9) i)İktidar partisinin temsilcisi(10) j)Muhalefet partilerinin temsilcileri(11)

k)Üniversite, bilimadamı(12) l)Halk(13) m)Diğer(14) n)AB'ye üye/aday ülke yetkilisi(15)

o)KKTC yetkilisi(16) ö)Kıbrıs Rum Kesimi Yetkilisi(17) p)Medya(18) r)Emekli TSK

Mensubu(19)

12)Haberin niteliği nedir?

a)Açıklama(1) b)İddia(2) c)Eleştiri(3) d)Beklenti(4) e)Çözüm önerisi getirme(5)

f)Destek(6) g)Bilgilendirme(7) h)Rutin(8)

13)Haber birinci sayfada hangi sırada yer almaktadır?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11 -birinci sayfada yer almıyor-(16'ya geç)

14)Haber iç sayfada hangi sırada yer almaktadır?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11 -iç sayfada yer almıyor-

15)Haberin birinci sayfada kapladığı toplam alan nedir?

..... 1 (haber bu sayfada yer almıyor)

16)Haberin iç sayfada kapladığı toplam alan nedir?

..... 1 (haber bu sayfada yer almıyor)

17)Birinci sayfada haber başlığının kapladığı alan nedir?

..... 1 (haber bu sayfada yer almıyor)

18)Birinci sayfada haber metninin kapladığı alan nedir?

..... 1 (haber bu sayfada yer almıyor)

19)Birinci sayfada fotoğrafın kapladığı alan nedir?

..... 1 (haber bu sayfada yer almıyor)

20)İç sayfada haber başlığının kapladığı alan nedir?

..... 1 (haber bu sayfada yer almıyor)

21)İç sayfada haber metninin kapladığı alan nedir?

..... 1 (haber bu sayfada yer almıyor)

22)İç sayfada fotoğrafın kapladığı alan nedir?

..... 1 (haber bu sayfada yer almıyor)

23)Haber başlıklarında Türkiye-AB ilişkilerinin görünümü nasıldır?

a)AB'nin Türkiye'ye ihtiyacının olduğu(1)

b)AB'ne tam üyelik konusunda Türkiye'nin emin adımlarla ilerlediği(2)

c) AB'nin Türkiye'ye olumlu baktığı(3)

d)Türkiye'nin AB'ne girmesinin şart olduğu (4)

e)Türkiye'nin AB'ne üyelik konusunda aldığı kararlarla tavizler verdiği(5)

f)Türkiye'nin AB'ne üyelik şansının olmadığı(6)

g)AB'ne üyelik konusundaki ilerlemenin yetersizliği(7)

h)AB'nin Türkiye'nin adaylığına olumsuz baktığı(8)

ı)Türkiye'nin AB'ye tepkisi(9)

i)Birinci sayfada yer almıyor

24)Haberin Avrupa Birliği'ne ilişkin olarak kapsadığı temel konu nedir?

a)Serbest Dolaşım(1) b)Hukuk(2) c)Ortak Politikalar(3) d)Ekonomi(4)

e)Sosyal Alan(5) f)Bilim (6) g)Temel Sorunlar ve Beklentiler(7)

h)Sivil Toplum Kuruluşları ve AB Konulu Etkinlikler/Çalışmalar(8)

ı)AB'ye üye/aday ülkeler ve ABD ile ilişkiler(9) i)Magazin(10) j)Diğer(11)

25)Haberin Avrupa Birliği'ne ilişkin olarak kapsadığı alt konular nelerdir?

1-Serbest dolaşım kategorisinin alt kategorileri:

Malların serbest dolaşımı(101) Kişilerin serbest dolaşımı(102)

Hizmetlerin serbest dolaşımı(103) Sermayenin serbest dolaşımı(104)

2-Hukuk kategorisinin alt kategorileri:

şirketler hukuku(201) □Adalet ve içişleri(202)

Kurumlar, AB'nin organları ve alışmaları(203)

3-Ortak politikalar kategorisinin alt kategorileri:

Rekabet(301) Ortak tarım(302) Ortak balıkçılık(303) Ortak taşımacılık(304)

Ortak dış ve güvenlik(305) Dış ilişkiler(306) Bölgesel politikalar(307)

4-Ekonomi kategorisinin alt kategorileri:

Vergilendirme(401) Ekonomik-parasal birlik(402) Sanayi politikaları(403)

Küçük ve orta büyüklükte işletmeler (KOBİ'ler)(404) Mali kontrol(405) Mali ve btesal hükümler(406) Gümrük birliği(407) Enerji(408) Telekominkasyon(409)

5-Sosyal alan kategorisinin alt kategorileri:

Sosyal politika ve istihdam(501) Kültür ve görsel işitsel (Audio-visual) politikalar(502)

evre(503) Tüketicinin korunması ve sağlık(504)

6-Bilim kategorisinin alt kategorileri:

İstatistik(601) Bilim ve araştırma(602) Eğitim, staj ve gençlik(603)

7-Temel sorunlar ve beklentiler kategorisinin alt kategorileri:

Kıbrıs sorunu(701) Güney Doğu Sorunu(702) İnsan hakları(703) Aday adaylığı(704)

Tam yelik(705) Ege sorunu(706) Ekonomik sorunlar(707)

8-Sivil toplum kuruluşları ve AB konulu etkinlikler/çalışmalar kategorisinin alt kategorileri:

Baskı grupları (siyasi partiler, demokratik kitle rgtleri)(801) Avrupa Birliği konulu panel, konferans, toplantı(802) Ulusal Program(803) Uyum Paketi(804)

9-AB'ye ye/aday ülkeler ve ABD ile ilişkiler kategorisinin alt kategorileri:

Avrupa Birliği'ne ye ülkelerle ilişkiler(901) Avrupa Birliği'ne aday ülkelerle ilişkiler(902) Amerika Birleşik Devletleri ile AB odaklı ilişkiler(903) AB-Türkiye ilişkileri tarihi(904) AB-Türkiye ilişkilerinde Türk Hükümetinin politikaları(905)

10-Magazin kategorisinin alt kategorileri:

Siyasal magazin(1001) Spor(1002) Kültür-Sanat(1003) Zirve notları(1004)

11-Diğer alt kategoriler:

.....
.....

EK II

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN
KRONOLOJİSİ

Doğrudan Türkiye'yi ilgilendiren tarih ve gelişmeler kronolojide *italik* olarak belirtilmiştir.

1946

- **19 Eylül:** Zürih'te Winston Churchill "Avrupa Birleşik Devletleri'nin" kurulmasını ve bir "Avrupa Konseyi" oluşturulmasını istedi.

1949

- **5 Mayıs:** Avrupa Konseyi'nin statüsü imzalanarak kabul edildi.

1951

- **18 Nisan:** Kurucu altı ülke (Fransa, Federal Almanya, İtalya Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) Paris'te Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran antlaşmayı imzaladı.

1957

- **25 Mart:** AET ve EURATOM Antlaşması Fransa, Federal Almanya, İtalya Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından Roma'da İmzalandı.

1958

- **1 Ocak:** AET ve EURATOM Antlaşmaları yürürlüğe girdi.

1959

- **8 Haziran:** Yunanistan, AET'ye ortaklık için başvurdu.
- **31 Temmuz:** *Türkiye, AET'ye ortaklık için başvurdu.*
- **11 Eylül:** *AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina'nın Ortaklık başvurularını kabul etti.*
- **28-30 Eylül:** *Avrupa Toplulukları Komisyonu ile Türkiye arasındaki ilk hazırlık görüşmesi yapıldı.*

1960

- **1-2 Mart:** AET, Yunanistan ile resmi ortaklık müzakerelerine başlamayı kabul etti.
- **17 Mart:** *Türkiye, AET ülkelerinin Ankara Büyükelçilerini Dışişleri Bakanlığına çağırarak "Yunanistan ile müzakerelere başlanırken Türkiye'nin geri bırakılmayacağını" belirten bir memorandum verdi.*
- **21 Nisan:** *AET Komisyonu, Türkiye'nin Yunanistan gibi ağır yükümlülüklere giremeyeceğini ileri sürdü.*
- **11 Mayıs:** Avrupa Sosyal Fonu oluşturuldu.
- **27 Mayıs:** *Türkiye'de ordu yönetime el koydu ve Türkiye-AET ilişkileri donduruldu.*
- **14 Ekim:** *Türkiye en kısa sürede bir anlaşma imzalanması için "tüm yükümlülükleri almaya hazır olduğunu" açıkladı. 27 Mayıs sonrası kurulan yeni hükümet, AET'den Yunanistan ile yapılan anlaşmanın ayınısını istedi.*
- **17 Ekim:** *AET Bakanlar Konseyi, beklemeyi daha yararlı bulduğunu açıklayarak tüm görüşmeleri erteledi.*

1961

- **6 Mart:** Yunanistan müzakereleri tamamlayarak AET ile anlaşmasını parafe etti.
- **20-21 Mart:** AET Bakanlar Konseyi, Komisyon önerisini dikkate alarak Ankara'ya iki seçenekli bir öneri sundu: a) 5 yıllık bir "Ticaret Anlaşması" Türk ekonomisi istenilen seviyeye ulaşırsa Gümrük Birliği anlaşması; b) Yardım anlaşması.
- **9 Temmuz:** Yunanistan-AET Ortaklık Anlaşması Atina'da imzalandı.
- **21 Ağustos:** Türkiye AET üyesi ülkelerin başkentlerine bir memorandum vererek, Yunanistan ile anlaşma yapılmasına rağmen Türkiye ile resmi görüşmelerin başlamamış olmasını protesto etti ve Gümrük Birliği'nden başka bir modeli kabul etmeyeceğini bildirdi.

1962

- **30 Ocak:** Ortak Tarım Politikası uygulamaya kondu.
- **4-5 Mart:** Türkiye yeni bir memorandumla AET'yi resmi müzakerelere çağırdı ve hedefinin Gümrük Birliği olduğunu açıkladı.

1963

- **12-15 Mart:** Türkiye-AET müzakerelerinin devamı.
- **9 Mayıs:** AET Bakanlar Konseyi 10 aylık bir aradan sonra Türkiye'ye bir hafta içinde 175 milyon dolarlık kredi açmayı kararlaştırdı.
- **24 Temmuz:** AET Konseyi Türkiye'deki demokratik gidişi desteklemek amacıyla, birinden diğerine geçişin otomatik iki dönemden oluşan ve Gümrük Birliği'ne giden bir anlaşma için Türkiye ile resmi görüşmelerin açılmasını kararlaştırdı.
- **12 Eylül:** Türkiye'yi AET ile Gümrük Birliğine götürecek ve tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalandı.
- **12 Eylül:** I. Mali Protokol imzalandı.
- **1 Kasım:** Yunanistan-AET Ortaklık Anlaşması yürürlüğe girdi.

1964

- **1 Aralık:** Türkiye-AET Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi. Birinci Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı.

1965

- **8 Nisan:** Füzyon anlaşması imzalandı.
- **16-17 Mayıs:** Birinci Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu Brüksel'de toplandı.
- **16-17 Mayıs:** Yunanistan'da albaylar cuntasının yönetime el koyup Parlamento'yu feshetmesi üzerine AET Atina Anlaşması'nı dondurduğunu açıkladı.

1967

- *16 Mayıs: Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel Brüksel'de toplanan 5. ortaklık Konseyi toplantısına katıldı ve Türkiye'nin "Anlaşma'nın 2. dönemine geçmeyi istediğini" açıkladı. Topluluk ise sürenin henüz dolmadığını bildirdi.*
- **1 Temmuz:** Füzyon anlaşması yürürlüğe girdi ve Avrupa Toplulukları için tek bir komisyon görev yapmaya başladı.

1968

- *5 Nisan: Dönemin Dışişleri Bakanı İ. S. Çağlayangil Türkiye-AET Ortaklığı 2. Dönem çalışmalarının başlamasını istedi.*
- *29 Nisan: AET Komisyonu, Türkiye'nin 2. Döneme geçmeyip, hazırlık döneminin uzatılmasının daha yararlı olacağını resmi bir raporla bildirdi.*
- **1 Temmuz:** Ortak Gümrük Tarifesi uygulamaya girdi.
- **9 Aralık:** Katma Protokol görüşmeleri başladı.

1969

- **6 Şubat:** Geçiş Dönemi olan 2. döneme geçiş müzakereleri başladı.

1970

- **26 Ekim:** İlk Gümrük İşbirliği Komitesi toplantısı yapıldı.
- **19 Kasım:** Ortaklık Konseyi'nde Katma Protokol metni kabul edildi.
- **23 Kasım:** Katma Protokol Brüksel'de imzalandı.
- **23 Kasım:** II. Mali Protokol imzalandı.

1971

- **5 Temmuz:** Katma Protokol, TBMM'de 69'a karşı 149 oyla kabul edildi.
- **22 Temmuz:** Senato, Katma Protokolü onayladı.
- **1 Eylül:** Katma Protokol'ün ticari hükümleri "Geçici Anlaşma" ile yürürlüğe konuldu.

1972

- **13 Ocak:** Ortaklık Anlaşması'nın Topluluğa katılacak yeni ülkelerce de kabulünü sağlayacak Türkiye - AET müzakereleri başladı.
- **22 Ocak:** Danimarka, İrlanda ve İngiltere ile Topluluk arasında katılma anlaşmaları imzalandı.
- **24 Nisan:** Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi üzerine "yılan sistemi" olarak adlandırılan dalgalı kur sistemi oluşturuldu.
- **20 Temmuz:** Ortaklık Konseyi, 1.9.1972 tarihinde sona erecek olan "Geçici Anlaşma" süresini yıl sonuna kadar uzattı.
- **26 Eylül:** Norveç ülkede düzenlenen referandum sonucu AT üyeliğinden vazgeçti.

- *12 Kasım: AET, Türkiye'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne alınmasını erteledi.*

1973

- *1 Ocak: Katma Protokol yürürlüğe girdi. Birinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumu yapıldı.*
- *1 Ocak: Danimarka, İrlanda ve İngiltere AT üyesi oldular.*
- *21 Mayıs: Türkiye - AET genişleme görüşmeleri mutabakat ile sonuçlandı.*
- *30 Haziran: I. Genişleme Anlaşması (Tamamlayıcı Protokol) Ankara'da imzalandı.*

1974

- *1 Ocak: Tamamlayıcı Protokol ile ilgili geçici anlaşma yürürlüğe kondu.*
- *25 Haziran: Yeni Kurulan Ecevit hükümeti programında, AET ile ilişkilerin revizyonuna yer verilmesi.*
- *14 Ekim: Türkiye AET Ortaklık Konseyi'nde Dışişleri Bakanı Turan Güneş revizyon gereğini belirterek, gerekli değişiklik listesinin ileride verileceğini belirtti.*

1975

- *10-11 Mart: Dublin'de ilk Avrupa Konseyi toplantısı yapıldı.*
- *12 Haziran: Yunanistan tam üyelik için AET'ye başvurdu.*

1976

- *1 Ocak: Türkiye, Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirerek ikinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumunu gerçekleştirdi.*
- *25 Aralık: Türkiye tek yanlı bir kararla Katma Protokol'deki korunma maddesini (md.60) işletip tüm yükümlülüklerini dondurdu.*
- *17 Temmuz: Yunanistan ile tam üyelik görüşmeleri başladı.*

1977

- *28 Mart: Portekiz tam üyelik için müracaatını yaptı.*
- *12 Mayıs: III. Mali Protokol Brüksel'de imzalandı.*
- *1 Temmuz: Topluluk tarafından Türkiye'ye tanınan yeni tarım tavizleri yürürlüğe kondu.*
- *28 Temmuz: İspanya Topluluğa katılmak için adaylığını açıkladı.*

1978

- *4-11 Ekim: Türkiye, Dördüncü Beş Yıllık Plan süresince yükümlülüklerinin dondurulması ve aynı dönem için yaklaşık 8 milyar dolarlık yardım yapılması talebinde bulundu.*
- *30 Ekim: III. Mali Protokol'ün onay işlemleri tamamlandı.*

1979

- *13 Mart: 1978 Brüksel Konsey toplantısı kararına dayanılarak Avrupa Para Sistemi'nin oluşturulması.*
- *20 Haziran: Türkiye-AET müzakereleri başladı.*

1980

- **24 Ocak:** Türkiye'de ekonomik ve mali politikaların tamamen değiştirildiği ve piyasa ekonomisi ilkelerinin getirildiği bir dizi önlem açıklandı.
- **30 Haziran:** Ortaklık Konseyi tarım ürünlerinin tamamına yakın bir kısmında Türkiye'ye uygulanan gümrük vergilerinin 1987 yılına kadar sıfıra indirilmesini kararlaştırdı. (1/80 sayılı Karar)
- **30 Haziran:** Dışişleri Bakanı H. Erkmek Brüksel'de düzenlediği basın toplantısında, Türkiye'nin sonbaharda tam üyelik için başvuracağını açıkladı.
- **12 Eylül:** Türkiye'de ordunun yönetime el koyması.
- **16 Eylül:** Türkiye'de ordunun yönetime el koyup Parlamento'yu feshetmesinden sonra, AET Dışişleri Bakanları Konseyi "Askeri yönetime zaman kredisi verildiğini ve bu sürede Anlaşma'nın durdurulmayacağını" bildirdi.

1981

- **1 Ocak:** Yunanistan'ın tam üyeliği başladı.
- **25 Mart:** Milli Güvenlik Konseyi, AT'ye tam üyelik başvurusu yapmak üzere hazırlıkların başlatılması kararını aldı.

1982

- **22 Ocak:** Avrupa Parlamentosu bazı ceza ve tutuklamalar nedeniyle Türkiye-AET Anlaşması'nın askıya alınmasını Konsey ve Komisyon'dan istedi. Avrupa Topluluğu, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı aldı.

1983

- **26 Kasım:** Türkiye'de demokratik Seçimler yapıldı.

1985

- **2 Haziran:** İspanya ve Portekiz'le Katılma Anlaşmaları imzalandı.
- **14 Haziran:** Beyaz Kitap yayınlandı.
- **2 Aralık:** Lüksemburg'da toplanan Avrupa Konseyi 1992'den önce Tek Pazar'ın oluşturulması kararını aldı. Tek Avrupa Senedi kabul edildi.

1986

- **1 Mart:** İngiltere, İrlanda ve Danimarka ile Tamamlayıcı Protokol'ün devreye girmesi.
- **16 Eylül:** Türkiye - AET Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başladı.
- **17 Ekim:** Türkiye-AT ilişkilerinden sorumlu bir Devlet Bakanlığı kuruldu ve Bakanlık görevine Prof. Dr. Ali Bozer getirildi.
- **1 Aralık:** Ankara Anlaşması ve Katma Protokol hükümlerinden doğan işgücünün serbest dolaşımı hakkı AT'nin tutumu sebebiyle uygulamaya konulamadı.

1987

- **14 Nisan:** *Türkiye, AT'ye, Roma Antlaşması'nın 237 nci, AKÇT Antlaşması'nın 98 nci ve EURATOM Antlaşması'nın 205 nci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere müracaat etti.*
- **27 Nisan:** *Türkiye'nin tam üyelik talebi Topluluk Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Komisyona havale edildi.*
- **1 Temmuz:** Tek Avrupa Senedi yürürlüğe girdi.
- **23 Temmuz:** *İspanya ve Portekiz Ankara Anlaşması'na taraf olmalarını sağlayan Uyum Anlaşması'nı imzaladılar.*

1988

- **1 Nisan:** İspanya ve Portekiz ile imzalanan Uyum Anlaşması yürürlüğe girdi.
- **20 Nisan:** Yunanistan Uyum Anlaşması'nı imzaladı.
- **7 Kasım:** *Türkiye -AET arasındaki ticari ve iktisadi sorunların ele alınması amacıyla oluşturulan Ad- Hoc Komite, birinci toplantısını gerçekleştirdi.*
- **20-21 Aralık:** *Ad-Hoc Komite ikinci kez toplandı ve Türkiye, 1978 yılında askıya aldığı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere, hızlandırılmış bir takvimi Topluluğa verdi ve bu takvime işlerlik kazandırdı.*
- **17 Temmuz:** Avusturya tam üyelik başvurusunda bulundu.

1989

- **18 Aralık:** *AT Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki "Görüş" ünde (Avis), Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992) yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılmadan önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer verdi.*

1990

- **1 Haziran:** Ekonomik ve Parasal Birliğin ilk aşaması başladı. Sermeye hareketleri serbestleştirildi.
- **6 Haziran:** *Topluluklar Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak Konsey'in oluruna sundu.*
- **19 Haziran:** Federal Almanya ve Benelüks arasında kişilerin serbest dolaşımına ilişkin sözleşme imzalandı.
- **3 Temmuz:** Kıbrıs Rum Kesimi tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **16 Temmuz:** Malta tam üyelik başvurusunda bulundu.

- **21 Ağustos:** AB Komisyonu, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin AT ile bütünleşmesi için öneriler paketi hazırladı.
- **22 Ekim:** Komisyon'un işbirliği Programı önerileri Bakanlar konseyi tarafından görüşülmek üzere, Daimi temsilciler Komitesi'ne (COREPER) havale edildi.
- **28 Ekim:** Roma'da toplanan Avrupa Konseyi Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci aşamasının başlangıç tarihi olarak 1.1.1994'ü belirledi.
- **21 Kasım:** Yeni bir Avrupa için Paris Şartı kabul edildi.
- **21-22 Kasım:** AGİK sürecinde 34 ülkenin katıldığı Paris'de yapılan Zirve toplantısı sonucunda Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetlerin Azaltılması Anlaşması imzalandı. Paris Şartı (Bildirisi) ve Karşılıklı Saldırmazlık İlanı ile Avrupa'nın bölünmüşlüğü resmen sona erdi.
- **14 Aralık:** Roma'da, Ekonomik ve Parasal Birlik ile Siyasal Birliğe ilişkin Hükümetler arası Konferanslar süreci başladı.

1991

- **1 Nisan:** Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik ve askeri örgütleri olan COMECON ve Varşova Paktı sona erdirildi.
- **1 Temmuz:** İsveç üyelik başvurusunda bulundu.
- **30 Eylül:** 1986 yılından bu yana ilk defa toplanan (32.) Ortaklık Konseyi'nde, karşılıklı görüş alışverişinin yanısıra diğer ortaklık organlarının işlemeye başlamasının ve bu çerçevede Ortaklık Komitesi'nin toplanması kararlaştırıldı.
- **6 Aralık:** *Ortaklık Konseyi gibi bir ortaklık organı olan Türkiye - AT Ortaklık Komitesi de 1986'dan sonra ilk kez toplandı.*
- **9-10 Aralık:** Hollanda'da gerçekleştirilen MAASTRİCHT ZİRVESİ'nde topluluğa üye ülkeler arasında, Kurucu Anlaşmalarda bazı değişiklikler getiren "Avrupa Birliği"ne ilişkin Anlaşma parafe edildi.
- **16 Aralık:** AT ile Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya arasında birer ortaklık anlaşması imzalandı ve 1 Mart 1992'de yürürlüğe girdi.

1992

- **21 Ocak:** Türkiye - AT arasında bir Teknik İşbirliği Programı imzalandı.
- **7 Şubat:** Maastricht Anlaşması imzalandı.
- **18 Mart:** Finlandiya tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **2 Mayıs:** AT ile EFTA arasında bir Avrupa Ekonomik Alanı Kurulması Anlaşması imzalandı.
- **20 Mayıs:** İsviçre tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **28 Eylül:** Liechten tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **9 Kasım:** *Türkiye - AT Ortaklık Konseyi'nin 33. dönem toplantısı yapıldı.*

- **25 Kasım:** Norveç tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **3 Aralık:** Türkiye - AT ilişkilerinin yürütülmesinde ortaya çıkan ticaret ve gümrüklerle ilgili teknik sorunların çözümü için kurulmuş olan ve 12 Kasım 1982'den beri toplanamayan Gümrük İşbirliği Komitesi, 10. dönem toplantısını gerçekleştirdi.
- **31 Aralık:** Gümrük Birliği'ne hazırlık olarak toplam koruma oranı yüzde 26 azaltıldı.

1993

- **1 Ocak:** Tek Pazara geçiş, üye ülkeler arasında sınırlar kaldırıldı, EPB ve Siyasi Birlik anlaşmaları yürürlüğe girdi.
- **24-25 Şubat:** 9 Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi'nde, Ortaklık Komitesi gözetimi altında çalışması kararlaştırılan teknik komitelerden Gümrük Birliği Alt Komitesi toplantısı Brüksel'de yapıldı.
- **1 Nisan:** Türkiye'nin EFTA ülkeleriyle imzaladığı serbest ticaret bölgesi anlaşmaları yürürlüğe girdi.
- **21-22 Haziran:** KOPENHAG ZİRVESİ (AB'nin genişlemesi MDAÜ'ni kapsadı.)
- **15 Temmuz:** Avrupa Parlamentosu PKK'yı bir terör örgütü olarak kınamıştır.
- **11-13 Eylül:** Türkiye ile AT Komisyon ve Konsey yetkilileri arasında işbirliğini geliştirici önemli görüşmeler yapılmıştır.
- **22 Ekim:** Ortaklık Komitesi Gümrük Birliği'nin sağlanması için gerekli çalışma programı önerisini hazırladı.
- **29 Ekim:** Brüksel'de düzenlenen özel Zirve'de, AB kurumlarının yerleri belirlendi, Avrupa Para Enstitüsü'nün Frankfurt, Europol'un Hollanda, Avrupa Çevre Ajansı'nın da Danimarka'da kurulması kararlaştırıldı.
- **1 Kasım:** Maastricht Anlaşması yürürlüğe girdi ve AB kuruldu.
- **8 Kasım:** Ortaklık Konseyi'nin 34 ncü dönem toplantısı yapıldı. Ortaklık Konseyi 1980 yılından bu yana ilk defa karar alarak Gümrük Birliği çerçevesinde ve bu çerçevenin ötesinde ne gibi uyum çalışmaları yapılması gerektiğini konular itibariyle belirledi. Türkiye-AB ortaklığı en üst seviyede yeniden onaylandı ve karşılıklı siyasi irade beyanı yapıldı.
- **10-11 Aralık:** Brüksel Zirvesi'nde, AB Komisyonu Başkanı Jacques Delors; büyüme, rekabet gücü ve istihdama ilişkin bir Beyaz Kitap sundu.
- **31 Aralık:** Yeni yıl için hazırlanan ithalat rejimi ile Türkiye AT ve EFTA ülkelerine önemli tavizler tanıyarak GB konusunda ciddi bir adım attı. 18 bin 600 kalem malda Türkiye'nin toplam koruma oranı AT ve EFTA ülkeleri için ortalama yüzde 22, diğer üçüncü ülkeler için yüzde 26 oldu.

1994

- **1 Ocak:** EFB'nin 2. aşaması başladı, tek paraya geçişi hazırlamak üzere Avrupa Para Enstitüsü kuruluş hazırlıkları başladı.
- **31 Mart:** Macaristan tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **5 Nisan:** Polonya tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **9-12 Haziran:** Avrupa Parlamentosu 4. doğrudan seçimlerini gerçekleştirdi.
- **12 Haziran:** AB'ne girme konusunda Avusturya'da yapılan halk oylamasında Avusturyalıların yüzde 66,39'u kabul oyu kullandı. Katılım yüzde 81,27 idi.
- **25 Haziran:** KORFU ZİRVESİ'nde İsveç, Norveç, Finlandiya ve Avusturya'nın 1995 yılında AB'ne tam üye olmaları kabul edildi.
- **5 Temmuz:** *AB Adalet Divanı'nın aldığı bir kararla KKTC'ne ambargo uygulanmaya başlandı. Kıbrıs Rum Kesimi Kıbrıs Cumhuriyeti olarak adlandırıldı.*
- **Temmuz:** *AT Komisyonu, Gümrük Birliğinin, Türkiye-AT arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşmasında belirtildiği şekilde gerçekleşmesini sağlayıcı ilkeleri tespit etmiştir.*
- **28 Eylül:** Karma Parlamento Komisyonu çalışması AP tarafından donduruldu.
- **14 Ekim:** AB'ne girme konusunda Finlandiya'da yapılan halk oylamasında Finlilerin yüzde 57'si kabul oyu kullandı.
- **13 Kasım:** AB'ne girme konusunda İsveç'te yapılan halk oylamasında İsveçlilerin yüzde 52,2'si kabul oyu kullandı.
- **26 Kasım:** AB'ne girme konusunda Norveç'te yapılan halk oylamasında Norveçliler AB'ne girmeyi ret ettiler.
- **9-10 Aralık:** ESSEN ZİRVESİ'ne MDA ülkelerinin Devlet ve Hükümet Başkanları davet edildi ve bunlara AB'ne tam üye olma taahhüdünde bulunuldu.
- **14 Aralık:** AP, KPK'nın askıda tutulması kararını aldı ve Gümrük Birliği Anlaşmasının onay prosedürüne tabi tutulması gerektiği açıklandı.
- **19 Aralık:** *Türkiye AB Ortaklık Konseyi'nin 35 nci dönem toplantısı yapıldı. Toplantıda Türkiye ile GB'ne gidilmesine ilişkin görüşmelerin 6 Mart 1995'e ertelenmesinin kararı alındı.*

1995

- **1 Ocak:** İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın Avrupa Birliği'ne tam üye olmaları ile, AB'ne üye ülke sayısı 15'e çıktı.
- **6 Şubat:** AB Dışişleri Bakanları'nın Brüksel'de yaptıkları toplantıda, 6 Martta Gümrük Birliği'nin onaylanması kararlaştırıldı. Yunanistan'ın bu toplantıda GB için veto kullanmayacağı sözünü verdi.
- **12 Şubat:** Dönemin Başbakanı Tansu Çiller yaptığı açıklamada, AB'nin Türkiye ile GB'ne gitmemesi durumunda tarihi bir hata yapacağını ifade etti.
- **14 Şubat:** Avrupa Parlamentosu yaptığı toplantıda, Türkiye'yi sert bir şekilde kınadı, Türkiye'nin insan hakları ve demokratikleşme konularında iyileşmeye gitmemesi durumunda GB'nin hayal olacağını açıkladı.
- **20 Şubat:** Türkiye ile GB'ne gidilmesini en çok savunan ülkelerden olan dönem başkanı Fransa Dışişleri Bakanı, Yunanistan'ın vetosu kaldırılmadan Türkiye ile GB'ne gidilmesinin çok zor olduğunu açıkladı.
- **23 Şubat:** Yunanistan vetosunu prensip olarak kaldırmayı kabul ettiğini açıkladı.
- **3 Mart:** AB üyesi ülkelerin daimi temsilcileri (COREPER), Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği konusunun ele alınacağı Ortaklık Konseyi'nin toplanmasına karar verdi.
- **6 Mart:** Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar Ortaklık Konseyi'nin 36. dönem toplantısında kabul edildi.
- **26 Mart:** Yedi AB ülkesi arasında Schengen Anlaşması yürürlüğe girdi. (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, Portekiz ve İspanya arasında pasaport kontrolleri kaldırıldı.)
- **1 Nisan:** Toplu Konut fonunda 1995 yılı başında yapılması gereken yüzde 20'lik ilk indirim gerçekleştirildi.
- **22 Haziran:** Romanya AB'ne tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **25 Haziran:** İsveç, Norveç, Finlandiya ve Avusturya'nın 1995 yılında AB'ne

kabul edilmeleri Korfu Zirvesi'nde kararlaştırıldı.

- **27 Haziran:** Slovakya AB'ne tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **1 Temmuz:** Schengen Uygulama Anlaşması'nın kara sınırlarındaki kontrollere ilişkin hükmü yürürlüğe girdi.
- **26 Temmuz:** Avrupa Polis Örgütü Europol'un kuruluş sözleşmesi imzalandı.
- **3 Ekim:** *Gümrük Birliği'nden önce son Ortaklık Komitesi toplandı.*
- **13 Ekim:** Letonya AB'ne tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **30 Ekim:** *Ortaklık Konseyi, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı çerçevesinde, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için gerekli teknik koşulları yerine getirdiğini tespit eden 37. toplantısını gerçekleştirdi.*
- **15 Kasım:** *Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu yeniden işlerlik kazandı.*
- **16 Kasım:** *Türkiye-AB Ortak Danışma Komitesi ilk toplantısını Brüksel'de yaptı.*
- **24 Kasım:** Estonya AB'ne tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **27-28 Kasım:** Barcelona'da Avrupa-Akdeniz Ortaklığı toplantısı 15 AB üyesi ülke ile 12 Akdeniz ülkesi arasında yapıldı ve Barcelona Bildirisi yayınlandı.
- **2 Aralık:** Madrid'de imzalanan yeni transatlantik gündemiyle AB ile ABD, aralarında ticareti artırma ve uluslar arası sorunların çözümü için işbirliğinde bulunma kararı aldı.
- **8 Aralık:** Litvanya AB'ne tam üyelik başvurusunda bulundu
- **13 Aralık:** *1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı (343 Kabul, 149 Ret, 36 Çekimser).*
- **14 Aralık:** Bulgaristan AB'ne tam üyelik başvurusunda bulundu
- **15-16 Aralık:** MADRID ZİRVESİ'nde, Kıbrıs ve Malta ile katılma görüşmelerinin, komisyonun önerisi üzerine 1996 Hükümetlerarası Konferansın tamamlanmasını izleyen 6 ayın sonunda başlatılmasına, EPB'nin son aşamasına geçmesiyle birlikte ülkelerin kullanmaya başlayacakları tek paraya "euro" adı verilmesine karar verildi.
- **16 Aralık:** *TC Başbakanının, Troika çerçevesinde Madrid'te İspanya, Fransa ve İtalya Başbakanları ile görüşmesi.*
- **21 Aralık:** *AB ile Türkiye arasında, AKÇT ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Anlaşması parafe edildi.*

1996

- **1 Ocak:** *Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1.1.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği ile girdi.*

- **17 Ocak:** Çek Cumhuriyeti AB'ye tam üyelik için başvurdu.
- **31 Ocak:** 7 AB ülkesi ortak para birimine katılmak için gerekli kriterleri yerine getirmişler ise, AB Konseyi'nin 2/3 çoğunlu ile AMB ve tek para uygulamasını başlatma kararı aldı.
- **7-15 Şubat:** *AT Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu Türkiye-Yunanistan arasındaki Kardak (İmnia) adası nedeni ile yaşanan sorunun barışçı yollardan çözümü çağrısında bulunmuştur.*
- **19 Şubat:** *Gümrük Birliği Ortak Komitesi 1 inci dönem toplantısı yapıldı.*
- **25 Mart:** *Ortaklık Konseyi Yunanistan vetosu sebebiyle toplanmadı.*
- **29 Mart:** *Hükümetler arası konferans Torino'da (İtalya) başladı.*
- **24-26 Nisan:** *AT Komisyon ve Konsey yetkilileri Türk Cumhurbaşkanı ve Başbakanı'nı ziyaret ederek görüş alışverişinde bulunmuştur.*
- **20 Mayıs:** *Gümrük İşbirliği Komitesi Toplandı.*
- **4 Haziran:** *Türk Başbakanı, AT Komisyon Başkanını Brüksel'de ziyaret ederek insan hakları ve terörist faaliyetler hakkında görüşmelerde bulunmuştur.*
- **10 Haziran:** *Slovenya AB'ye tam üyelik başvurusunda bulundu.*
- **15 Temmuz:** *MEDA Tüzüğü'nün önündeki siyasi engeller (Yunanistan) aşıldı.*
- **25 Temmuz:** *Türkiye-AB AKÇT Anlaşması Brüksel'de imzalandı.*
- **30 Temmuz:** *Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde yeni bir mali işbirliği programı olan MEDA yönetmeliğinin yürürlüğe girmesi ile program uygulamaya kondu.*
- **1 Ağustos:** *Türkiye-AB AKÇT Anlaşması TCRG'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.*
- **19 Eylül:** *AP'nun GB çerçevesinde AB tarafından taahhüt edilen kredi ve hibelerin kullanımı şarta bağlandı.*
- **19 Eylül:** *Avrupa Parlamentosu'nun Kıbrıs'a ilişkin kararı.*
- **5 Ekim:** *Olağanüstü AB Zirvesi Dublin'de toplandı.*
- **24 Ekim:** *AP'nun 1997 yılında Türkiye'ye yapılacak 375 milyon ECU'luk mali yardımın 1997 yılına ilişkin 53 milyon ECU'luk bölümü donduruldu.*
- **30 Ekim:** *AT Komisyonu hazırlamış olduğu raporda, Türkiye-AT Gümrük Birliği ilişkisinin son derece başarılı biçimde gerçekleşmekte olduğunu vurgulamıştır. Fakat raporda, Türkiye'nin ekonomik ve demokratik reformlar açısından aynı başarıyı gösteremediği; insan hakları ihlallerinin devam ettiği belirtilmiştir.*
- **19-20 Kasım:** *AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu 34. Dönem Toplantısı Brüksel'de gerçekleştirildi.*
- **6 Aralık:** *Ortaklık Konseyi Toplantısı olumlu sonuç alınmama ihtimaline karşı 1997 yılına ertelendi.*
- **13-14 Aralık:** *Dublin'de gerçekleştirilen Avrupa Zirvesinde, AT'nin Türkiye ile ilişkilerini daha da geliştirmesinin önemine değinilmekle birlikte; insan hakları*

konusu ile Kıbrıs ve Ege sorunlarının da altı çizilmiştir.

1997

- *20 Mart: Ortaklık Komitesi 106 inci dönem toplantısı yapıldı.*
- *14-16 Nisan: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 40 inci dönem toplantısı yapıldı.*
- *24 Nisan: Ortaklık Komitesi 107 inci dönem toplantısı yapıldı.*
- *29 Nisan: Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Lüksembourg'da toplanmış; Konsey Başkanı Türkiye'nin AT üyeliğine ehil olduğunu ve diğer tam üyeliğe başvuran ülkelerle birlikte, aynı kriterler altında değerlendirileceğini vurgulamıştır.*
- *30 Mayıs: Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 19 uncu dönem toplantısı yapıldı.*
- *16-17 Haziran: Amsterdam Zirvesi Hükümetlerarası Konferansı bitti ve Amsterdam anlaşması kabul edildi.*
- *15 Temmuz: AT Komisyonu "Daha Güçlü ve Daha Geniş bir Birlik için Gündem 2000" isimli bir rapor yayımlamıştır. Bu raporda, tam üyelik başvurusu yapan 10 Doğu ve Merkezi Avrupa ülkesi ile Kıbrıs'ın, Avrupa Birliğine katılabilme konuları incelenmiştir.*
- *15 Temmuz: AT Komisyonu, Türkiye-AT ilişkilerinin Gümrük Birliği ilişkisinin ötesinde daha da geliştirilmesi dileği ve önerisini içeren bir karar almıştır.*
- *16 Temmuz: Gündem 2000 raporu açıklandı.*
- *16 Temmuz: AB Komisyonu, Türkiye ile ilişkilerini güçlendirilmesini hedefleyen Tebliği açıkladı.*
- *17 Temmuz: Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta, yaptığı askerî manevraları eleştiren bir karar almıştır.*
- *23 Temmuz: Gümrük Birliği Ortak Komitesi 6 inci dönem toplantısı yapıldı.*
- *30 Ekim - 27 Kasım 1997: AT Konsey ve Komisyon yetkilileri Türkiye'ye resmi ziyaretlerde bulunmuştur.*
- *21 Kasım 1997: Türkiye - AT Gümrük İşbirliği Komitesi, 20. Dönem toplantısını gerçekleştirmiştir.*
- *5 Aralık 1997: Türkiye insan hakları, Kıbrıs, Ege gibi başlıkları içeren siyasî konuları AT ile hiçbir şekilde görüşmeyeceğini; ilişkisini Gümrük Birliği çizgisinde sürdüreceğini bildirmiştir.*
- *12-13 Aralık: Avrupa Birliği'nin Lüksemburg'ta gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında zikredilmemiş, tam üyeliğe ehil olduğu teyid edilmiştir.*

1998

- **1 Ocak :** Türkiye ile AB arasında karşılıklı tarım tavizlerine ilişkin 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı yürürlüğe girdi.
- **1 Ocak:** AB Konsey Dönem başkanlığı, 6 aylık bir süre ile icra edilmek üzere İngiltere'ye geçmiştir.
- **21 Ocak:** Türkiye-AT Ekonomik ve Sosyal Karma İstişare Komitesi Brüksel'de toplanmıştır.
- **1 Şubat:** Litvanya, Letonya ve Estonya ile imzalanan Avrupa Anlaşmaları yürürlüğe girdi.
- **9-10 Şubat:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 41 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **16 Şubat:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi 7 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **3 Mart:** Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak AB Komisyonu tarafından hazırlanan "European Strategy for Turkey" başlıklı belge açıklandı.
- **12 Mart:** AB üyesi devletler ile tam üyeliğe aday 11 devlet Londra'da Avrupa Konferansı çerçevesinde toplanmıştır. Türkiye'nin kendi seçimi nedeni ile katılmadığı toplantıda, Fransa, Belçika ve İngiltere devlet ve hükümet başkanları; Türkiye'nin, Avrupa'nın geleceğinin bir parçası olduğunu ve bu tür toplantılarda Türkiye'yi de görmek istediklerini vurgulamıştır.
- **25 Mart:** Komisyon ortak para birimi olan EURO'ya 1.1.1999 tarihinde geçecek ülkeleri tespit etmiştir. Bunlar Belçika, Hollanda, Lüksembourg, Almanya, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya olmak üzere, toplam 11 üyeden oluşmaktadır.
- **31 Mart:** Lüksemburg grubu ülkeleri ile üyelik görüşmelerine başlandı.
- **20-22 Nisan:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 42 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **27 Nisan:** İngiltere Dışişleri Bakanının başkanlığında toplanan AB Konseyi, 25 Mayıs 1998 tarihinde yapılması öngörülen Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısını da gündeme almış ve Stratejinin uygulanması gereği vurgulanmıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanı, vetosunu sürdüreceğini beyan etmiştir.
- **1-3 Mayıs:** AB organlarından Ekonomik ve Mali Konsey toplantısında, ortak para birimi EURO'nun kullanımı ile ilgili Tüzüğün 1.1.1999 tarihinde yürürlüğe girişi, oybirliği ile kabul edilmiştir. Tüzük çerçevesinde 11 üye devlet, 1.1.2002 tarihinden itibaren, EURO cinsinden banknot ve madeni paraları tedavüle sokacaklardır.
- **19-20 Mayıs:** AB Konsey Başkanı Robin Cook Türkiye'yi ziyaret ederek; Yunan vetosunun ilişkiler üzerindeki olumsuz etkisinden müteessir olduğunu dile getirmiştir.
- **25 Mayıs:** Türkiye-AB Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin, ilişkilerin seyrinden duyduğu memnuniyetsizlik nedeni ile toplanmamıştır.

- **22-28 Mayıs:** İrlanda ve Danimarka, Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapan, Amsterdam Anlaşması'nı referandum yolu ile onaylamışlardır. Anlaşma, Danimarka'da %55.1, İrlanda'da ise % 61.7 olumlu oy almıştır.
- **28 Mayıs:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 21 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **3-4 Haziran:** Avrupa-Akdeniz Bakanlar toplantısı gerçekleştirilmiş ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığının, vatandaşlar tarafından da anlaşılabilir ve faydalanılabilir hale getirilmesi için tüm MED programlarının yaygınlaştırılması gereği vurgulanmıştır.
- **14-15 Haziran:** Avrupa Birliğinin desteklediği "Avrupa Akdeniz Enformasyon Toplumunda İş Stratejileri ve Politikalar" konulu uluslararası konferans İstanbul'da yapılmıştır.
- **15-16 Haziran:** Cardiff'de Avrupa Konseyi Zirvesi toplanarak AB'nin değişik konularını tartışmıştır.
- **24 Haziran:** Avrupa Parlamentosu Türkiye ile siyasî diyalogun yeniden başlatılmasını vurgulayan bir raporu kabul etmiştir.
- **30 Haziran:** Ortaklık Komitesi 108 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **30 Haziran:** Avrupa Merkez Bankası, Frankfurt'da resmen kurulmuştur.
- **2 Temmuz:** Avrupa Konseyi'nin 6 aylık dönem başkanlığı Avusturya'ya geçmiştir.
- **16 Temmuz:** Türkiye'nin, AB'den canlı hayvan et ithalatını yasaklayan kararında değişiklik yapmaması nedeni ile AT Komisyonunun karşı tedbirleri içeren kararı onaylanmıştır (AB RG 16.07.1998,L 200).
- **22 Temmuz:** Türkiye, AB politikasının özünü oluşturacak şekilde hazırlamış olduğu "Türkiye AB ilişkilerini Geliştirme Stratejisi" başlıklı raporunu bir nota eşliğinde, AB Komisyonu ve dönem başkanlığına(Konseye) göndermiştir.
- **30 Ağustos:** AB'ne tam üyelik adayı olan Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Romanya ve Slovakya'nın Topluluk müktesebatına (acquis communautaire) uyum durumunun değerlendirildiği "izleme" (screening) sürecinin 3 Nisan 1998 tarihinde başlatılan ilk aşaması tamamlanmıştır.
- **16 Eylül:** Avrupa Parlamentosunun Muhafakazar kanadından milletvekili McMillan Scott'un Türkiye-AB ilişkilerini konu alan raporu Avrupa Parlamentosunda tartışılmıştır.
- **30 Eylül:** AB Komisyonu; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması amacıyla, bu ülkelerin Topluluk müktesebatına uyumunun değerlendirildiği "İzleme Raporu"nu kabul etmiştir.
- **19 Ekim:** AB'nin Brüksel'de düzenlediği "Ticaret, Genişleme ve Çok Taraflı Sistem" konulu Konferansa 11 aday ülke ile birlikte Türkiye'de 12. aday ülke olarak davet edilmiştir.
- **22 Ekim:** AB Komisyonu, Yunanistan vetosu nedeniyle engellenen mali desteğin verilebilmesi ve Türkiye için Avrupa Stratejisinin uygulamaya sokulabilmesi

amaçlarıyla yeni bir mali işbirliği önerisi sunmuştur.

- **4 Kasım:** AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ne üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren "İlerleme Raporu" yayımlandı.
- **9-10 Kasım:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 43 üncü dönem toplantısı yapıldı.
- **10 Kasım:** AB Konseyi; Kıbrıs Rum Kesimi, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya ile bakanlar düzeyinde AB'ne katılım müzakerelerini başlatmıştır.
- **23 Kasım:** Avrupa Birliği Konsey Dönem Başkanlığı adına Avusturya, yasadışı bölücü terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın İtalya tarafından Türkiye'ye iadesi hususunda, AB'nin İtalya ile dayanışma içinde bulunduğunu belirten bir deklarasyon yayımlamıştır.
- **10 Aralık 1998:** TC heyeti ile Avusturya'nın Konsey Dönem Başkanlığını yaptığı AB heyeti arasında ikinci kez adalet ve içişleri konularında işbirliği toplantısı Ankara'da gerçekleştirilmiştir.
- **11-12 Aralık:** AB Viyana Zirvesi gerçekleştirildi.
- **15 Aralık:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 22 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **18 Aralık:** AB Komisyonu, Türkiye'deki beş ekonomik ve sosyal amaçlı proje için toplam 133 milyon ECU tutarındaki yardımın MEDA fonlarından Türkiye'ye aktarılması için gereken onayı vermiştir.

1999

- **1 Ocak:** Avrupa Birliği'nde Tek Para (Euro) uygulamasına geçildi.
- **1 Ocak:** Avrupa Birliği Konsey Dönem Başkanlığı Avusturya'dan Almanya'ya geçmiştir.
- **1 Ocak:** Türkiye "Pan Avrupa Menşe Kümülasyonu" sistemine dahil olmuştur.
- **18 Ocak:** Göç ve sığınma hakkı konularında Avrupa Birliğine egemenlik devrine imkân veren anayasaya değişikliğini gerçekleştirmiştir.
- **26 Ocak:** Türkiye'deki insan hakları ihlallerini öne sürerek iki yıldan beri Türk öğrencilerin AB'nin eğitim ve gençlik programlarından yararlanmasını önleyen Avrupa Parlamentosunun Kültür, Eğitim ve Gençlik Komisyonu görüş, değişikliğine gitmiş ve bu konuda Türkiye'ye yeşil ışık yakan Alman Parlamenter Renate Heinisch'in raporunu kabul etmiştir.
- **18-19 Şubat:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 44 üncü dönem toplantısı yapıldı
- **23 Şubat:** Türkiye-AKÇT Ortak Komitesi'nin Çalışma Usullerinin kabul edildiği ilk toplantısı yapıldı.
- **24 Şubat:** Öğrenci ve öğretim elemanlarının eğitimi ve değişimi amacına hizmet eden AB'nin "Socrates" ve "Avrupa Gençliği" programlarına Türkiye'nin de katılımı konusunda Avrupa Parlamentosunda yapılan oylamada,

büyük bir çoğunlukla olumlu karar alınmıştır. Ancak bu konudaki nihai karar yetkisi Konseyin olacaktır.

- **26 Şubat:** Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 8 inci toplantısı yapıldı.
- **28 Şubat:** AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve gümrük birliğinin derinleştirilmesi amacını taşıyan "Türkiye için Avrupa Strateji'sinin" hayata geçirilmesi amacıyla yapılan teknik görüşmelerin üçüncüsü Bonn'da gerçekleştirilmiştir.
- **4-5 Mart:** AB'ne dahil 15 ülkenin Tarım Bakanları Berlin'de yapılan Avrupa Konseyi çerçevesinde toplanarak, Ortak Tarım Politikası reformu üzerinde büyük oranda uzlaşmışlar ve tarım harcamalarına bütçeden ayrılan miktarın azaltılması ve bunun oranları hususunda görüş birliğine ulaşmışlardır.
- **9 Mart:** Türkiye'deki ve AB'deki ekonomik ve sosyal çevrelerin entegrasyon sürecinde birbirini tanıması ve anlamasına yönelik diyalog ortamının yaratılmasını amaçlayan ECOSOC Karma İstişare Komitesinin, 7 nci toplantısı Brüksel'de yapılmıştır.
- **16 Mart:** Amsterdam Antlaşmasını onaylamayan son ülke olan Fransa büyük bir çoğunlukla bu anlaşmayı Parlamento'da onaylayarak onay sürecine son noktayı koymuştur.
- **16 Mart:** AB Parlamentosu ve Komisyonu tarafından müştereken oluşturulan ve Komisyonun mali işlemlerini araştırmakla görevlendirilen "Bağımsız Uzmanlar Komitesi"nin; Komisyondaki mali işlemlerde bir dizi yolsuzluk, kötü yönetim ve kayırma (nepotizm) suçlarının işlendiğine ilişkin raporundan sonra, AB Komisyonunun 20 üyesi toplu halde istifa etmiştir.
- **24-25 Mart:** 16 Mart 1999 tarihinde diğer 19 Komisyoner ile birlikte istifa eden Komisyon Başkanı Fransız Jacques Santer'in yerine İtalya eski Başbakanı Romano Prodi'nin 5 yıllık bir süre için atanmasına olağanüstü Berlin Zirvesinde karar verilmiştir.
- **24-25 Mart:** Almanya'nın Berlin kentinde yapılan ve 15 AB ülkesinin devlet veya hükümet başkanlarının katıldığı olağanüstü zirvede; genişleme, ortak tarım politikası reformu, yapısal politikaların reformu, bütçe finansmanı ve AB bütçesine en fazla yardımı yapan Almanya, İsveç, Hollanda ve Avusturya'nın katkı paylarının %25 oranında azaltılması konularını içeren Gündem 2000 (Agenda 2000) üzerinde genel bir anlaşmaya varılmıştır.
- **30 Mart:** Türkiye-AB Ortaklık Komitesi 109 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **1 Mayıs:** Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girmiştir. 2 Ekim 1997 tarihinde 15 AB ülkesi tarafından imzalanan ve üye devletlerin onay sürecini geçen Amsterdam Antlaşması, 1 Mayıs 1999 tarihinden itibaren, AB'ne dahil tüm devletlerde uygulanmaya başlamıştır.
- **5 Mayıs:** Romano PRODI'nin Komisyon Başkanlığı'na atanması A.B. Parlamentosu tarafından onaylanmıştır.
- **28 Mayıs:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 23 üncü dönem toplantısı yapıldı.

- **3-4 Haziran:** AB Konseyi Zirvesi Almanya'nın Köln kentinde toplanmıştır.
- **10-13 Haziran:** Gerçekleşen AB Parlamentosu seçimleri sonucunda Sağ Grupların güçlerini artırdığı görülmüştür.
- **1 Temmuz:** AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı Finlandiya devralmıştır.
- **8 Temmuz:** Türkiye-AKÇT Ortak Komitesi'nin ikinci toplantısında Türkiye-AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması'nın Menşe Protokolü'nde Türkiye'nin 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla Pan-Avrupa Menşe Kümülasyonu Sistemi'ne dahil olması çerçevesinde gerekli değişiklikler yapıldı.
- **20 Temmuz:** AB Parlamentosu Başkanlığına Bayan Fontain seçilmiştir.
- **17 Ağustos:** Marmara Bölgesi'nde meydana gelen deprem 20.000'e yakın insanın ölmesine ve çok büyük maddi kayıplara neden olmuştur. Meydana gelen felaketin büyüklüğü karşısında dünyanın her bir tarafından Türkiye'nin yardımına koşulmuş ve depremin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasında ülkemize yardımda bulunulmuştur. Marmara Depreminin etkileri, Türkiye-AB ilişkilerine bakımından ise olumlu olmuştur.
- **4-5 Eylül:** Finlandiya'da yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında, deprem nedeni ile tekrar gündeme gelen Türkiye ile mali işbirliği konusu ve AB'nin genişlemesi bağlamında Türkiye'nin adaylığı ele alınmıştır.
- **15 Eylül:** AB Parlamentosu'nca yeni Komisyon'a güvenoyu verilmiştir.
- **13 Ekim:** AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ne üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren ikinci "İlerleme Raporu" yayımlandı.
- **19 Ekim:** AB Konseyi İnsan Hakları Konusunda ilk Yıllık Raporu'nu yayınlamıştır.
- **26 Ekim:** Adalet Divanı tarafından üye ülkelerdeki silahlı kuvvetlerin idaresi ve organizasyonu ile ilgili alınan kararlarda, kadın erkek eşitliğinin gözetilmesine dair bir karar verilmiştir.
- **10-11 Aralık:** Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı.
- **13 Aralık:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 24 üncü dönem toplantısı yapıldı.

2000

- **1 Ocak:** AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı Portekiz devralmıştır.
- **15 Ocak:** Malta, Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Bulgaristan ile AB'ye katılım müzakereleri Brüksel'de başlamıştır.
- **24-25 Ocak:** Avrupa Birliği ve Türk heyetleri arasında Adalet ve İçişleri (Justice and Home Affairs) konularında katılım ortaklığı stratejisi ile malî yardımları saptama amaçlı görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- **9 Şubat:** AB Komisyonu hukukî konularda adli yardım ile ilgili bir Yeşil Belge'yi benimsemiştir.

- **25 Şubat:** *Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi 8 inci dönem toplantısı yapıldı.*
- **9-10 Mart:** *Genişlemeden sorumlu komiser Verheugen Türkiye'yi ziyaret etti.*
- **23-24 Mart:** *AB Konseyi Olağanüstü Zirvesi Dönem Başkanı Portekiz'in Başkenti Lizbon'da toplanmıştır.*
- **27 Mart:** *Adalet ve İçişleri Konseyi organize suçlarla mücadele konusunda bir eylem planını benimsemiştir.*
- **11 Nisan:** *Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 39 uncu dönem toplantısı yapıldı*
- **9 Mayıs:** *Schuman Deklerasyonu'nun 50. yıldönümü AB kurumlarınca kutlanmıştır.*
- **5-6 Haziran:** *Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 45. Dönem Toplantısı yapıldı.*
- **13 Haziran:** *Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 25 inci dönem toplantısı yapıldı.*
- **19-20 Haziran:** *Avrupa Konseyi Zirvesi Portekiz'in Feira kentinde toplanmıştır.*
- **1 Temmuz:** *AB Konsey Dönem Başkanlığı'nı Fransa devralmıştır.*
- **4 Temmuz:** *: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 4 Temmuz 2000 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 4587 sayılı Kanunla, Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Kanuna göre amaç, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanmasına yönelik faaliyetler çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları hazırlık ve çalışmalarda iç koordinasyon ve uyumun plân ve programlara uygun olarak yönlendirilmesi ve yürütülmesini sağlamaktır. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği görevine ise Büyükelçi Volkan VURAL atanmıştır.*
- **6 Temmuz:** *Avrupa Parlamentosu Avusturya Hükümetini, Üye devletleri ve tüm AB kurumlarını Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını Takip Merkezi'nin faaliyetlerini desteklemeye çağıran bir karar alınmıştır.*
- **26 Temmuz:** *Avrupa Komisyonu, Türkiye için 450 Milyon EURO tutarında bir kredi finansman paketini onaylamıştır. Türkiye'ye yönelik bir özel eylem programı şeklinde olacak 450 Milyon EURO tutarındaki bu finansman 2000-2004 döneminde Avrupa Yatırım Bankası tarafından idare edilecektir.*
- **18-28 Eylül:** *AB Komisyonundan bir heyet, Adalet ve İçişleri konusunda Türkiye'nin kaydettiği gelişmeleri izlemek üzere 10 günlük inceleme ziyaretinde bulunmuştur.*
- **28 Eylül:** *EURO konusunda referanduma gidilen Danimarka'da halkın çoğunluğu para birliğine katılmayı reddetmiştir.*
- **29 Eylül:** *AB'nin malî menfaatlerini korumak amacıyla Avrupa Savcılığı kurumu ihdas edilmiştir.*
- **13 Ekim:** *Avrupa Komisyonu Türkiye için 3. İlerleme Raporu'nu açıkladı.*
- **17-18 Ekim:** *Türkiye ile AB arasında Hizmetler ve Kamu Alımları alanlarında müzakerelere başlandı*

- **8 Kasım:** AB Komisyonu Türkiye hakkındaki İlerleme Raporlarından 3. Üncüsünü, Katılım Ortaklığı Belgesi Taslağı'nı ve Genişleme Stratejisi'nin açıklamıştır.
- **15 Kasım:** Türkiye'nin ekonomik ve sosyal reform programını desteklemek amacıyla AB Komisyonu MEDA programı çerçevesinde 150 Milyon EURO tutarında olan ve 2001 yılı içerisinde ödenmesi tamamlanacak olan bir hibe yardımına onay vermiştir.
- **21-22 Kasım:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 46 ncı toplantısı yapıldı.
- **4 Aralık:** Genel İşler Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı taslağını kabul etti.
- **7-9 Aralık:** Nice 'te toplanan Avrupa Konseyi, Nice Antlaşması'nı kabul ederek, üye ülkelerin genişleme sürecinde AB kurumlarındaki temsil güçlerinde değişikliğe gitti.
- **8 Aralık:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 10 uncu toplantısı yapıldı.
- **19 Aralık:** Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 26 ncı dönem toplantısı yapıldı.

2001

- **1 Ocak:** AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı İsveç devralmıştır.
- **2 Ocak:** Yunanistan Avrupa Para Birliği'ne (EURO Zone) 12. üye ülke olarak katılmıştır.
- **4 Ocak:** AB Konseyi Türkiye'ye 2001-2003 yılları içinde verilecek olan toplam 135 Milyon EURO tutarındaki hibeyi onaylamıştır.
- **18-19 Ocak:** Hizmetler ve Kamu Alımları müzakerelerinin ikinci turu gerçekleştirildi.
- **26 Şubat:** Katılım Ortaklığına ilişkin usuller ile Katılım Ortaklığı çerçevesinde ülkemizin alacağı yardımların temelini oluşturacak Çerçeve Yönetmelik Genel İşler Konseyi'nin toplantısında kabul edildi.
- **6-7 Şubat:** AB-Türkiye Gümrükler, Vergilendirme, Uyşturucu Trafığı ve Kara Paranın Aklanması konulu 8. Alt Komite Toplantısı Brüksel'de AB Komisyonu adına Eric Van der MEER ve Türkiye adına Büyükelçi Mümin ALANAT'ın eş başkanlığında gerçekleşmiştir.
- **8 Mart:** AB Bakanlar Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etti.
- **19 Mart:** TBMM "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nı kabul etti.
- **23-24 Mart:** Avrupa Konseyi, 1. Bahar Toplantısını Dönem Başkanı İsveç'in Başkenti Stockholm'de toplanmıştır. Toplantının ana gündem maddeleri ekonomik ve sosyal konular olmuştur.
- **25 Mart:** Danimarka, Finlandiya ve İsveç Schengen Sistemine dahil olmuştur. AB içinde bireylerin serbestçe dolaşmalarına olanak sağlayan Schengen Sistemine halen Almanya, Avusturya, Belçika Hollanda, Lüksemburg, Fransa, İspanya Portekiz, İtalya ve Yunanistan dahil olup, İrlanda ve İngiltere,

Schengen Sistemi dışında kalmayı tercih etmiştir.

- **1 Haziran:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 11 inci toplantısı yapıldı.
- **7 Haziran:** İrlanda Cumhuriyeti'nde, Nice Antlaşması'nın onaylanması için yapılan referandumda, seçmenler % 54 oranında hayır oyu kullanarak bu anlaşmaya karşı çıkmışlardır.
- **12 Haziran:** Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 27 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **15-16 Haziran:** AB Konseyi Zirvesi, İsveç'in Göteborg kentinde toplanmıştır.
- **26 Haziran:** Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 40 ıncı dönem toplantısı yapıldı.
- **26-27 Haziran:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 47 nci toplantısı yapıldı.
- **1 Temmuz:** AB Konseyi Dönem Başkanlığını Belçika devralmıştır.
- **2-3 Temmuz:** AB-Türkiye Gümrükler, Vergilendirme, Uyuşturucu ve Kara Para Aklama Alt Komite Toplantısı Ankara'da gerçekleştirilmiştir.
- **5 Eylül:** Avrupa Birliği Parlamentosu, Kıbrıs konusunda Jacque Paas tarafından hazırlanan raporu kabul etmiştir. Raporda Kıbrıs'ta bir çözümün bulunamayışının sorumlusu olarak Türkiye gösterilirken, 2004 yılında bir çözüm olmasa dahi Kıbrıs'ın üyeliğinin gerçekleşeceği belirtilmiştir.
- **12 Eylül:** Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları, Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı, Avrupa Birliği Parlamentosu Başkanı ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcileri, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin New York, Washington ve Pennsylvania kentlerinde gerçekleştirilen terörist saldırılar ile ilgili açıkladıkları Ortak Bildiri'de, tüm Avrupa vatandaşlarının bu saldırılardan derin üzüntü duyduğunu ve olaylarda hayatlarını kaybeden kişilerin anısına 14 eylül gününü "Yas Günü" olarak ilan etmiştir.
- **13 Kasım:** IV. İlerleme Raporu yayınlandı.
- **26-27 Kasım:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 48 nci toplantısı yapıldı.
- **29 Kasım:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 12 inci toplantısı yapıldı.
- **5 Aralık:** Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 28 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **14-15 Aralık:** Avrupa Konseyi Belçika'nın Leaken kentinde toplanmıştır. Zirvenin sonucunda Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB'nin geleceği ile ilgili konvansiyon çalışmalarına katılacağı ilan edildi.

2002

- **1 Ocak:** AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı İspanya devralmıştır.
- **1 Ocak:** AB ülkeleri ortak para birimi olan EURO'ya geçti.
- **8 Ocak:** Türkiye-AB Troykası 10. toplantısı Madrid'de gerçekleştirilmiştir.
- **24 Ocak:** 110. Türkiye-AB Ortaklık Komitesi toplantısı Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.
- **13-15 Şubat:** AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu üyesi Günter Verheugen'in Türkiye ziyareti gerçekleşmiştir.

- **14 Şubat:** AB mali yardımlarının yönetimi ile ilgili olarak AB Komisyonu ve Türk Hükümeti arasında Mutabakat Zaptları imzalanmış, Ulusal Fon ve Merkezi Finans ve İhale Birimi'nin yapısı, işleyişi ve sorumlulukları belirlenmiştir.
- **19 Şubat:** Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan I. Uyum Paketi (TCK,terörle mücadele ve DGM kanunlarında değişiklik getiren) yürürlüğe girmiştir.
- **28 Şubat:** AB'nin Geleceğine İlişkin Konvansiyon, ilk toplantısını Brüksel'de gerçekleştirmiştir.
- **1-2 Mart:** İstanbul'da 5. Avrupa-Akdeniz Özel Sektör Zirvesi düzenlenmiş, 12 Akdeniz ülkesinin önde gelen özel sektör örgütleri, Akdeniz Özel Sektörü Konfederasyonu'nu (Union of Mediterranean Confederation of Enterprises-UMCE) kurma kararını imzalamışlardır.
- **4 Mart:** AYP, Silivri'de inşa edilecek doğalgaz tesisleri projesi için TPAO'ya 90 milyon Euro tutarında kredi vermiştir.
- **15-16 Mart:** AB Hükümet ve Devlet Başkanlarının Barselona'da gerçekleştirdiği Bahar Zirvesi'nde enerji ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi, istihdamın artırılması, esnek işgücü pazarı yaratılması, Avrupa çapında ulaşım şebekelerinin birbirine bağlanması, Ortadoğu sorunu gibi ekonomi ve dış ilişkiler konuları ele alınmıştır. Türkiye, diğer aday ülkelerle birlikte 15 Mart oturumuna katılmıştır.
- **19 Mart:** AB üyesi ülkeler ve AB aday ülkelerinin Tarım Bakanları Ortak Toplantısı gerçekleşmiştir.
- **20 Mart:** II. Avrupa-Akdeniz Ticaret Konferansı Toledo'da yapılmıştır.
- **20-21 Mart:** AB'nin Geleceğine İlişkin Konvansiyon, ikinci toplantısını gerçekleştirmiştir.
- **9 Nisan:** Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan II.Uyum Paketi (dernekler,siyasi partiler ve basın kanunları başta olmak üzere önemli yasal değişiklikler getiren) yürürlüğe girmiştir.
- **16 Nisan:** AB-Türkiye Ortaklık Konseyi 41. toplantısını Lüksemburg'da gerçekleştirmiştir.
- **22-23 Nisan:** Avrupa Akdeniz Süreci'nin 5. Dışişleri Bakanları toplantısı Valencia'da gerçekleşmiştir.
- **23-24 Mayıs:** AB'nin Geleceğine İlişkin Konvansiyon, üçüncü toplantısını gerçekleştirmiştir.
- **7 Haziran:** Cumhurbaşkanı Sezer'in başkanlığında TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin genel başkanlarının çağrıldığı Avrupa Birliği konusundaki toplantı, Çankaya Köşkü'nde yapıldı.
- **17-18 Haziran:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun (KPK) 49. toplantısı Brüksel'de yapılmıştır.
- **21-22 Haziran:** Seville zirvesinde devlet ve hükümet başkanları Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformların memnuniyet verici olduğunu vurguladılar. Liderler yapılan reformların yürürlüğe sokulmasının Türkiye'nin üyelik perspektifini

pekiştireceğini hatırlattılar.

- **28 Haziran:** Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Topluluk programlarına katılımın genel ilkelerini belirlemek üzere imzalanan Çerçeve Anlaşma, 28 Haziran 2002 tarihli Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.
- **1 Temmuz:** AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı Danimarka devralmıştır.
- **4 Temmuz:** Hazine Müsteşarlığı "Belediye Su ve Kanalizasyon Altyapı Programı"nın finansmanına yönelik olarak Avrupa Yatırım Bankası ile 40 milyon Euro tutarında kredi anlaşması imzalamıştır.
- **9-12 Temmuz:** Avrupa gençliğinin AB'nin geleceğine ilişkin yaklaşımlarını ortaya koyduğu Gençlik Konvansiyonu Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.
- **11-12 Temmuz:** Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi'nin 13. toplantısı Erzurum'da gerçekleştirilmiştir.
- **15 Temmuz:** : Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VI. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir.
- **23 Temmuz:** Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, yürürlüğe girdiği tarihin 50. yılında sona ermiştir.
- **3 Ağustos:** Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan III. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir. TBMM'de kabul edilen yasayla, "savaş ve yakın savaş tehdidi" dışında idam cezası kaldırıldı, Kürtçe de dahil farklı anadil ve lehçede yayına izin verildi, anadilde öğrenim serbest bırakıldı, azınlık vakıflarına gayrimenkul edinme, kendi taşınmazları üzerinde tasarrufta bulunma hakkı tanındı.
- **14 Ağustos:** 2002-2005 dönemini kapsayan Katılım Öncesi Ekonomik Program Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilerek AB'ye iletilmiştir.
- **3 Eylül:** Türkiye Avrupa Kolorusuna'na (Eurocorps) katılmıştır.
- **3 Eylül:** "Türkiye ile Avrupa Birliği arasında oluşturulan Gümrük Birliği'nin Uygulmasına ilişkin Esaslar Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı" (Türkiye-AB dolaşım belgelerinin kullanım esasları ile ilgili) Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.
- **9 Eylül:** Arnavutluk, Bulgaristan, Makedonya Cumhuriyeti, Yunanistan'ı da içeren ve İtalya ile Türkiye'yi birbirine bağlayacak olan "VIII. Pan-Avrupa Koridoru'na ilişkin ön anlaşma imzalanmıştır.
- **27 Eylül:** Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilcisi Büyükelçi Hansjörg KRETSCHMER güven mektubunu Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet SEZER'e sunarak resmen göreve başlamıştır.
- **4 Ekim:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 29. toplantısı Ankara'da gerçekleştirilmiştir.
- **9 Ekim:** Avrupa Komisyon, Türkiye'nin gerçekleştirdiği Anayasa değişiklikleri ile AB uyum paketinin Kopenhag kriterlerine doğru önemli adımlar olduğunu belirtti.
- **18 Ekim:** Avrupa Yatırım Bankası'nın yeni Avrupa-Akdeniz Yatırım ve Ortaklık İmkamı'nın AB üyesi ülkelere ve 12 Akdeniz ülkesine tanıtıldığı

toplantı Barselona'da gerçekleştirilmiştir.

- **19 Ekim:** AB'nin kurumsal yapısında ve karar alma mekanizmalarında değişiklikler yapan Nice Anlaşması İrlanda'da ikinci kez yapılan referandum ile kabul edilmiştir.
- **24-25 Ekim 2002:** *Olağanüstü Brüksel zirvesinde AB'ye üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları Avrupa Komisyonu'nun ilerleme raporunda belirttiği reformlardan duydukları memnuniyeti dile getirdiler ve Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı vurgulandı. Türkiye'nin reformlara devam etmesi gerektiğini belirten sonuç bildirgesinde, Kopenhag zirvesinde, Avrupa Komisyonu'nun ilerleme raporunu esas alarak, Helsinki ve Seville zirvelerinin sonuç bildirgesinde belirtilen görüş ışığında, Türkiye'nin adaylığının ir sonraki aşaması konusunda karar alacaklarını bildirildi.*
- **28 Ekim:** Avrupa Anayasası Taslağı Avrupa Konvansiyonu'nun genel oturumunda Başkan Valéry Giscard d'Estaing tarafından sunulmuştur.
- **11-13 Kasım:** 2003 yılı itibariyle başlatılan 6. Çerçeve Programı'nın tanıtımına ilişkin oturumların düzenlendiği ve katılımcı ülkelerin araştırma geliştirme çalışmalarını tanıtma imkanı bulduğu açılış konferansı Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.
- **20 Kasım:** *"Aday Ülkelerin Üyelik Yolunda İlerlemelerine İlişkin Tavsiye Kararı" Avrupa Parlamentosu raporu (Genişleme Raporu), AP'nin genişleme konulu Genel Kurul toplantısında kabul edilmiştir.*
- **27-28 Kasım:** *Kopenhag'da toplanan Avrupa Akreditasyon Birliği (EA) Genel Kurulu'nda Türk Akreditasyon Kurumu TÜRKAĞ'ın üyeliği kabul edilmiştir.*
- **28-29 Kasım:** *Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi'nin 14. toplantısını gerçekleştirmiştir.*
- **10 Aralık:** *Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi'nin 13. toplantısı Brüksel'de gerçekleştirmiştir.*
- **11 Aralık:** *Kopenhag siyasi kriterleri ile Anayasa'ya uyum çerçevesinde hazırlanan ve çeşitli yasalarda değişiklik öngören yasa tasarısının, yürütme ve yürürlük maddeleri dışındaki tüm maddeleri, TBMM Genel Kurulu'nda kabul edildi.*
- **12-13 Aralık:** *Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi sonucunda 10 aday ülkenin 1 Mayıs 2004 itibariyle üye olmaları kararı alınmıştır. Zirve'nin Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye bölümünde Konsey'in 2004 yılı İlerleme Raporu ve Komisyon'un görüşleri ışığında, Aralık 2004 tarihli Zirve'de Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı kararını alması halinde müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı belirtilmiştir.*
- **19 Aralık:** *Avrupa Komisyonu Türkiye için Yapısal Uyum Yardımı kapsamındaki 75 milyon Euro'luk ikinci ödemeyi onaylamıştır.*
- **20 Aralık:** *Avrupa Komisyonu Türkiye için öngördüğü 2002 yılı katılım öncesi mali yardım programını onaylamıştır. Program dahilinde Türkiye tarafından AB üyeliğinin gerekliliklerini üstlenmeye hazırlık amacıyla tasarlanmış 18 farklı projeye 126 milyon Euro destek verileceği ifade edilmiştir.*

- **27 Aralık:** *Türkiye AB Komisyonu ile Leonardo, Socrates ve Gençlik programlarının her biri için Hazırlık Tedbirleri Anlaşmaları ve Socrates Programı Pilot Uygulamaları Anlaşmasını imzalamıştır.*

2003

- **1 Ocak:** Yunanistan Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı'nı Danimarka'dan devralmıştır.
- **1 Ocak:** 1 Ocak 1993 tarihinde tamamlanan İç Pazar'ın 10. yılı kutlanmış, konuya ilişkin olarak Komisyon tarafından "Sınırlar Olmaksızın 10 Yıl" adlı rapor yayınlanmıştır.
- **11 Ocak:** *IV. Uyum Paketi Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu paket başta Siyasi Partiler Kanunu, Basın Kanunu, Dernekler Kanunu, Dilekçe Kanunu olmak üzere toplam 16 ayrı yasada değişiklik yapmaktadır.*
- **23 Ocak:** *AB'ye uyum çalışmaları çerçevesinde hazırlanan V. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir. Paket, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda AIHM kararları doğrultusunda yargılamanın iadesine gidebilme konusunda önemli değişiklikler getirmiştir. Ayrıca Beşinci Uyum Paketi ile daha önce Üçüncü Uyum Paketi'nde yer almış hükümlerin kapsamı genişletilmiştir.*
- **31 Ocak:** *AB Komisyonu ile Türk Hükümeti arasında Türkiye için öngörülen 2002 katılım öncesi mali yardım programının finansman zaptı imzalamıştır. Söz konusu finansman zaptını Komisyonun adına Genişlemeden Sorumlu Üye Günter Verheugen imzalamıştır.*
- **31 Ocak:** *AB Troikası (AB Dönem Başkanı Yunanistan'ın, müteakip Dönem Başkanı İtalya'nın Dışişleri Bakanları ve AB Komisyonu'nu temsilen Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Günter Verheugen'den oluşan) Türkiye'yi ziyaret etmiştir.*
- **1 Şubat:** AB'nin tarihindeki en büyük genişlemenin yolunu açarak gerekli kurumsal yapılanmayı düzenleyen Nice Antlaşması yürürlüğe girmiştir.
- **5 Şubat:** Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) 2004 yılında tam üye olacak 10 aday ülkeye ilişkin Katılım Antlaşması metnini onaylamıştır.
- **13 Şubat:** Arnavutluk ile AB arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasına ilişkin görüşmeler başlamıştır.
- **17 Şubat:** Irak konusunda ortak bir tutum belirlenmesi amacıyla AB Dönem Başkanı Yunanistan tarafından Brüksel'de olağanüstü bir Avrupa Konseyi Zirvesi düzenlenmiştir.
- **21 Şubat:** Hırvatistan AB üyeliği için resmi başvurusunu Avrupa Konseyi Başkanlığı'na sunmuştur.
- **24 Şubat:** Üçüncü AB-Fas Ortaklık Konseyi toplantısında Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ikili ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla alt komitelerin oluşturulmasına karar verilmiştir. Alınan bu karar sonucunda ilk defa AB ile bir güney Akdeniz ülkesi arasında alt komiteler kurulmuştur.

- **1 Mart:** AB-Lübnan arasındaki Ara Anlaşma yürürlüğe girdi.
- **9 Mart:** Malta AB üyeliği için referandumla düzenlenmiştir. Maltalılar referandum sonucunda AB üyeliğine evet demiştir.
- **13 Mart:** *Türkiye-AT Ortaklık Komitesi'nin 111. toplantısı Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.*
- **19 Mart:** *Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Genişletilmiş Başkanlık Divanı toplantısı Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.*
- **20-21 Mart:** Avrupa Konseyi Brüksel Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve toplantısı sonucunda Lizbon reform programına ilişkin öncelikli amaçlar ve bu amaçları gerçekleştirmek için çeşitli yönlendirmeler ve belirli önlemler üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.
- **23 Mart:** Slovenya'da Avrupa Birliği ve NATO üyeliği referandumla kabul edilmiştir.
- **26 Mart:** *Avrupa Birliği (AB) Komisyonu Türkiye için gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi taslak metnini ve katılım öncesi mali yardıma ilişkin önerisini sunmuştur.*
- **26 Mart:** Avrupa Birliği (AB) Komisyonu Bulgaristan ve Romanya için gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi taslak metnini ve katılım öncesi mali yardıma ilişkin önerisini sunmuştur.
- **26-27 Mart:** AB-Akdeniz işbirliği çerçevesinde Barselona Süreci İzleme Komitesi Brüksel'de toplanmıştır.
- **2 Nisan:** *Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Yatırım Bankası (AYB) arasında toplam 350 milyon Euro tutarında iki kredi anlaşması yapılmıştır.*
- **7-8 Nisan:** *Türkiye-Avrupa Birliği Karma İstişare Komitesi 15. toplantısını İstanbul'da gerçekleştirmiştir.*
- **9 Nisan:** Avrupa Parlamentosu Strasburg'da yapılan oturumda, Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde katılım müzakerelerini tamamlayan 10 aday ülkenin Birliğe katılımını onaylamıştır.
- **12 Nisan:** Macaristan'da yapılan referandum sonucunda AB'ye katılım kararı alınmıştır.
- **15 Nisan:** *Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi'nin 42. toplantısı Lüksemburg'da yapılmıştır. Toplantıda Avrupa Birliği tarafı Türkiye'ye gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni sunmuştur.*
- **19 Nisan:** *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde AB Komisyonu kurulmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecine ilişkin gelişmeleri izlemek ve müzakere etmekle görevlendirilen sözkonusu Komisyon aynı zamanda TBMM'ye sunulan kanun tasarısı ve teklifler ile kanun hükmünde kararnamelerin AB mevzuatına uygunluğunu inceleyecek ve ihtisas komisyonlarına görüş sunacaktır.*
- **10-11 Mayıs:** Litvanya'da yapılan referandum sonucunda AB'ye katılım kararı alınmıştır.
- **12 Mayıs:** *Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi toplantısında Hollandalı*

Parlamentar Arie Ostlander tarafından hazırlanan Türkiye'ye ilişkin taslak rapor, üzerinde önemli değişiklikler yapılmasının ardından kabul edilmiştir.

- **17-18 Mayıs:** Slovakya'da yapılan referandum sonucunda AB'ye katılım kararı alınmıştır.
- **5 Haziran:** *Avrupa Halk Partisi-Hıristiyan Demokrat Grup üyesi Arie Ostlander tarafından Türkiye'ye ilişkin olarak hazırlanan rapor Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.*
- **6 Haziran:** 2004 yılı Mayıs ayında AB tam üyesi olacak aday ülkelerin Avrupa Ekonomik Alanına katılımlarına ilişkin 9 Ocak 2003 tarihinde başlayan müzakereler tamamlanmıştır.
- **7-8 Haziran:** Polonya'da yapılan referandum sonucunda AB'ye katılım kararı alınmıştır.
- **12 Haziran:** *Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi 12 Haziran 2003 tarih ve L 145 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayınlanarak geçerlilik kazanmıştır.*
- **13-14 Haziran:** Çek Cumhuriyeti'nde yapılan referandum sonucunda AB'ye katılım kararı alınmıştır.
- **14 Haziran:** GKRY Katılım Antlaşması'nı onaylamıştır.
- **16-17 Haziran:** *AB -Türkiye Karma Parlamento Komisyonu 50. toplantısını İstanbul'da gerçekleştirmiştir. Toplantıda Türkiye-AB ilişkilerinin yanısıra Türkiye'nin AB'ye katılımının önündeki sorunlar, Türkiye içinkatılım öncesi stratejisinin uygulanması, Avrupa'nın geleceğine ilişkinonvansiyon çlışmaları ve Avrupa Parlamentosu ile TBMM arasındaki işbirliğigörüşülmüştür.*
- **20-21 Haziran:** *Avrupa Konseyi Zirvesi Selanik'te gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı'nın Yunanistan'dan İtalya'ya devredildiği Zirve'ye aday ülkeler gözlemci olarak katılmıştır. Zirve'de Türkiye, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından temsil edilmiştir.*
- **21 Haziran:** *Avrupa Birliği-Balkan Ülkeleri Zirvesi Porto Carras'da gerçekleştirilmiştir. Zirve'de Balkan ülkelerinin üyelik kriterlerini karşılamaları halinde Birliğe tam üye olabilecekleri belirtilerek söz konusu ülkelerin üyelik perspektifi teyit edilmiştir.*
- **19 Temmuz:** *Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VI. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir.*
- **24 Temmuz:** *2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi ışığında güncelleştirilmiş olan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı yürürlüğe girmiştir.*
- **7 Ağustos:** *Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VII. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir.*
- **15 Ağustos:** *Türkiye tarafından hazırlanan 2003-2006 dönemine ilişkin 3. Katılım Öncesi Ekonomik Program Avrupa Komisyonu'na sunulmuştur.*
- **14 Eylül:** *İsveç, yapılan referandum sonucunda Ekonomik ve Parasal Birliğe*

katılmayı reddetmiştir.

- **4 Ekim:** Hükümetlerarası Konferans, Avrupa Birliği Anayasası için Roma'da çalışmalarına başlamıştır. Hükümetlerarası Konferans'ta, AB'ye üye ve aday ülkelerin hükümet ve parlamento temsilcileri ile Avrupa Parlamentosu ve Komisyonu temsilcilerinin katıldığı Avrupa'nın Geleceğine İlişkin Konvansiyon tarafından hazırlanan Anayasal Antlaşma Taslağı'na son halinin verilmesi hedeflenmiştir.
- **8 Ekim:** *Avrupa Birliği'nden sağlanacak mali yardımların etkin bir şekilde kullanılabilmesi için kurulan Merkezi Olmayan Mali Yapılanma onaylanmış böylece AB mali yardımlarınının yönetimi Türkiye'ye geçmiştir.*
- **16-17 Ekim:** Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi ve 15 Birlik üyesinin yanı sıra 1 Mayıs 2004 tarihinde AB tam üyesi olacak 10 aday ülke ile Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'nin gözlemci statüsü ile katıldığı Hükümetlerarası Konferans toplantısı gerçekleştirilmiştir.
- **28 Ekim:** Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi'nin 14. toplantısı Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.
- **5 Kasım:** *AB Komisyonu Türkiye'nin üyelik yönünde attığı adımları siyasi, ekonomik ve müktesebat uyumu kriterleri açısından değerlendiren 2003 Türkiye İlerleme Raporunu ve Strateji Belgesi'ni yayınlamıştır.*
- **28-29 Kasım:** AB Bakanlar Konseyi toplantısı Napoli'de yapılmıştır.
- **2-3 Aralık:** *Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 51. toplantısı Brüksel'de yapılmıştır.*
- **8 Aralık:** AB Genel İşler Konseyi Brüksel'de toplanmıştır.
- **12-13 Aralık:** *Avrupa Birliği Zirve toplantısı Brüksel'de gerçekleşmiştir. Konsey, Komisyon'un raporu ve tavsiyeleri temelinde, 2004 Aralık ayında yapılacak olan Zirve'de alınacak karar ışığında Türkiye ile birlikte çalışacağı taahhüdünü vurgulamıştır. Ayrıca Konsey, tam üyelik müzakerelerine başlanabilmesi için yapılan hazırlıklar çerçevesinde kaydedilen önemli ilerlemelere dayanarak Türkiye'yi teşvik ettiğini vurgulamaktadır.*
- **15 Aralık:** *Türkiye ile AB mali işbirliği çerçevesinde finanse edilen projelerin değerlendirmesinin yapıldığı Ortak İzleme Komitesi Toplantısı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nde gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de aday ülke statüsünde ilk kez yapılan toplantı sonuçları mali yardımları kullanmada bir atılım olduğunu göstermektedir.*
- **22 Aralık:** Hazırlık faaliyetleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı koordinasyonunda sürdürülen Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006) kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acosta, Leonardo “Mass Media and Imperialist Ideology”, **Communication and Class Struggle**, Edited by Armand Mattelart, Seth Siegelaub, (New York: International General, 1979).
- Adaklı, Gülseren “Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol”, **Medya Politikaları**, Derleyen: Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı (Ankara:İmge Kitabevi, 2001).
- Aktulum, Kubilay **Metinlerarası ilişkiler**, (Ankara: Öteki yayınevi, İkinci Baskı 2000).
- Alemdar, Korkmaz ve İrfan Erdoğan, Althusser, Louis **İletişim ve Toplum**, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990).
- Ankara Üniversitesi Basın Yayın Araştırma Uygulama Merkezi, **Media Space Raporları: Türkiye’de Medya 2000** , (Ankara: 2000).
- Arsan, Esra Doğu “Değişmeyen Türkiye’nin Değişen Medyası”, <http://www.medyakronik.com/akademi/makaleler/makaleler32.htm>. 24.11.2004
- Arslan, Ali ‘Medyanın Toplumsal Gücü’, <http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=2356>, 24.11.2004
- Aslan, Kemal **Haberin Yol Haritası**, (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002).
- Atabek, Necdet Erdal Dağtaş, **Kamuoyu ve İletişim**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın no: 139, 1998).
- Atayman, Veysel “Yapısalcılıkta, Yöntem-Kuram-Bilgi Nesnesi İlişkinine Bir Yaklaşım”, **Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru**, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1984).
- Avrupa Komisyonu **Avrupa Birliği Panoraması**, (Lüksemburg: Avrupa Komisyonu, Basın ve Kominikasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2002).

- Avrupa Komisyonu
Türkiye Temsilciliği, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, (Ankara:2002).
- Aydoğan, Metin **Metin Aydoğan, Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?**, (Dördüncü Basım, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2003).
- Baydarol, Can **"Topluluk Müktesebatı ve Türkiye", Avrupa Birliği ve Türkiye**, Derleyenler: M. Şükrü Erdem ve Sibel Mehter Aykın, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar merkezi, 2003).
- Baykal, Sanem **"Turkey-EU Relations In the Aftermath of the Helsinki Summit: An Analysis of Copenhagen Political Criteria In Light of the Accession Partnership, National Programme and the Regular Reports"**, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cilt:2, Sayı:3, Güz 2002)
- Birkiye, Atilla **Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru**, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1984).
- Bülbül, Rıdvan **Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar**, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001).
- _____ **Genel Gazetecilik Bilgileri**, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000).
- Bozkurt, Veysel **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Bursa:Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, No:177, 2001).
- Cangöz, İncilay **"Kitle İletişim Kuramlarında Etki Sorunsalı ve Bir İzleyici Araştırması"**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).
- Cerrahoğlu, Nilgün **"Avrupa Üzerine Tekerlemeler"**, **Güncel Haber**, (Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Sayı:15, Ocak 2001).
- Curran, James **"Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme"**, **Medya Kültür Siyaset** (Der. ve Çev. Süleyman İrvan) (Ankara: Ark, 1997).
- Curran, J. M. Gurevitch
ve J. Woollacott, **"İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar"**, Çev: Meral Özbek (Ankara Üniversitesi Yıllığı), s. 235, içinde Curran vd., **Culture, Society and Media**, (London: Menthuen, 1982).

- Çaplı, Bülent **Medya ve Etik** (Ankara: İmge Kitabevi, 2002).
- Çayhan, Esra “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Derleyen: Beril Dedeoğlu, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2003).
- Dedeoğlu Beril, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2003).
- _____ **Adım Adım Avrupa Birliği**, (İstanbul: Çınar Yayınları, 1996).
- Demirkent, Nezih “İşadamları Medyaya Girince”, **Medya Medya**, (İstanbul: Dünya Yayınları, 1995).
- Dursun, Çiler **TV Haberlerinde İdeoloji**, (Ankara:İmge Kitabevi, 2001).
- Duverger, Maurice **Siyaset Sosyolojisi**, Çev: Şirin Tekeli, (İstanbul:Varlık Yayınları).
- Ekzen, Nazif “Medya ve Ekonomi: Türk Basın Endüstrisinde Yoğunlaşma-Toplulaşma Tekelleşme Yapısı (1965-1995)”, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, Derleyen: Korkmaz Alemdar (İstanbul: AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı,1999).
- Erdoğan, İrfan “Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği”, **Medya Gücü ve Demokratik Kuramlar**, (Der. Korkmaz Alemdar), (İstanbul: Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, 1999).
- Erdoğan, İrfan ve **Öteki Kuram**, (Ankara: Erk Yayınevi, 2000).
Korkmaz Alemdar,
- Ergül, Hakan **Televizyonda Haberlerin Magazinleşmesi**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000).
- Fejes Fred, Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri, **Medya, İktidar, İdeoloji** Der. Çev. : Mehmet Küçük (Ankara: Ark Yayınevi, 1994).
- Fink, Edward J. ve **A Content Analysis of Three Mass Communication Research Traditions: Social Science, Interpretive Studies and Critical Analysis. Journalism And Mass Communication Quarterly**, Vol. 73, No.1 (Spring 1996).
Walter Gantz,

- Fiske, John **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev: Süleyman İrvan, (Ankara: Ark Yayınları, 1996).
- Garnham, Nicholas 'The Media and the Public Sphere' der. Peter Golding vd., **Communicating Politics** (Leicester:Leicester University Press, 1986).
- Girgin, Atilla **Yazılı Basında Haber ve Habercilik "Etik"i**, (İstanbul:İnkılap Kitapevi, 2000).
- Golding Peter ve Graham Murdock "Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik", **Medya, Kültür ve Siyaset**. (Der: Süleyman İrvan) Çev: Dilek Beybin Kejanlıoğlu, (Ankara: Ark Yayınevi, 1997).
- Grossberg, Lawrence "Strategies of Marxist Cultural Interpretation", **Critical Perspectives on Media and Society**, Edited by Robert K. Avery and David Eason, (Newyork: The Gulford Press, 1991).
- Gurevitch, Michael ve Jayg. Blumler, "Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler", **Medya Kültür Siyaset**, Der: ve Çev: Süleyman İrvan (Ankara: Ark, 1997).
- Hall, Stuart 'Kültür Medya ve ideolojik Etki', Der. Ve Çev: Mehmet Küçük, **Medya, İktidar, İdeoloji**, (Ankara:Ark Yayınevi, 1994).
- Ivanoviç, Petr Nikitin **Ekonomi Politüğün Temel İlkeleri**, Çev: Orhan Suda, (İstanbul: İkinci Baskı, Suda Yayınları, 1974).
- İnal Ayşe, "Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım", **Ankara Üniversitesi Yıllığı**, (1993).
- _____ **Haber Metinlerine Eleştirel bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar, Yıllık / 1994**, (Ankara: Ankara Ün. İletişim Fak.)
- _____ **Haberi Okumak**, (İstanbul: Temuçin, 1996)
- Jameson, Fredric **Dil Hapishanesi**, çev: Mehmet H. Doğan, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002).
- Jay, Marjin **Adorno**, Çev: Ünsal Oskay, (İstanbul: Der Yayınları, 2001).

- Karabay, Nahide **Kuramsal Bir Yaklaşımla Gazetecilik ve Haber**, (İzmir: Meta Basımevi, 2000).
- Karluk, Rıdvan ve Özgür Tonus, **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye**, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2002).
- Kaya, A.Raşit "Türkiye'de 1980 Sonrası Medyanın Gelişimi ve İdeoloji Gereksinimi", (www.dorduncukuvvetmedya.com). 29.04.2002
- Kaya, A. Raşit "Medya, Toplum, Siyaset", **Medya Gücü ve Demoktarik Kurumlar**, (Der. Korkmaz Alemdar), (İstanbul: Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, 1999).
- Koloğlu, Orhan "Medya-Devlet ve Sermaye", **Birikim**, 117 (Ocak 1999).
- Kumbaracı, Serdar "Avrupa Birliği'nde Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreci, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Derleyenler: M.Şükrü Erdem ve Sibel Mehter Aykın, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi, 2003)
- Larrain, Jorge **İdeoli ve Kültürel Kimlik**, Çev: Neşe Nur Domaniç, (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995).
- Mattelart, Armand, Michele Mattelart, **Theoris of Communication**, traslated by susan Grvenheck and james a-Cohen, (London: Sage Publications, 1998)
- _____ **İletişim Kuramları Tarihi**, Çev: Merih Zillioğlu, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998).
- McChesney, Robert W. "the Political Economy of Communication and the future of the Field", **Media, Culture&Society**, vol.22, (London: Sage Publications, 2000).
- McLellan, David **İdeoloji**, Çev: Ercüment Özkaya, (Ankara: Doruk Yayıncılık,1999).
- McLuhan, Marshall ve Bruce R. Povers, **Global Köy**, Çev: Bahar Öcal Düzgören, (İstanbul: Scala Yayıncılık, 2001).
- McQuail,Denis ve Seven Windahl, **İletişim Modelleri**, Çev: Uğur Demiray ve Banu Dağtaş (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No: 92, 1994).

- Mutlu, Erol **İletişim Sözlüğü**, (Ankara: Ark Yayınları, Üçüncü Basım, 1998).
- _____ "İletişim Çalışmaları Alanına Aykırı Bir Bakış: Bir Üst İletişim Olarak İletişim Çalışmaları", Yeni Türkiye, Sayı:12, (1996).
- Mutman, Mahmut "Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı'ya Karşı İslam", **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**, Der: Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu, (İstanbul: İletişim Yayınları, ikinci Baskı, 1999).
- Noelle, Elisabeth - Neumann, Suskunluk Sarmalı Kuramı'nın Medyayı Anlamaya Katkısı, **Medya, Kültür, Siyaset**. Der:Süleyman İrvan, (Ankara: Ark Yayınevi, 1997).
- Özbek, Sinan **İdeoloji Kuramları**, (İstanbul: Bulut Yayınları, 2000).
- Ömer Özer, "Haber Söylemi: Türk -Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Türk Basınında Sunumu", **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**
- _____ "İşçi ve Memur Toplu İş Bırakma Eylemlerinin Türk Basınında Sunumu" Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1.3.2000, s.76
- Özsever, Atilla **Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci** (Ankara: İmge Kitabevi, 2004).
- Özsever Atilla ve diğerleri, "Medya İzleme Raporu (Aralık-2003)", <http://wwwsolmeclis.net/sm-izrap-medya-01htm.08.01.2005>.
- Parain, Charles "Yapısalcılığın Tarihe Bakışındaki Sakatlık" Çev: Yakup Şahan, Der:Atilla Birkiye, **Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru**, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1984).
- Poyraz, Bedriye **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik**, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002).
- Roy, Ayşe **Şu AB Neyin Nesi?**, (İstanbul:TURKAP AB- Türkiye İşbirliği Derneği Yayını, AB Bilinci Serisi: 1, İkinci Baskı, 2002).
- Sarup, Madan **Post Yapısalcılık ve Postmodernizm**, Çev: A. Baki Güçlü, (Ankara: Ark Yayınları, 1997).

- Severin, Werner J. ve James W. Tankard, **İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları**, Çev: Ali Atıf Bir ve N. Serdar Sever (Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi, 1994)
- Slater, Phil **Frankfurt Okulu**, Çev: Ahmet Özden, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1998).
- Söylemez, Alev **Medya Ekonomisi ve Türkiye örneği**, (Ankara:Haberal Eğitim Vakfı Yayınları, 1998).
- Sözen, Edibe **Söylem**, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999).
- Storey, John ‘Cultural Studies: An Introduction’, **What is Cultural Studies?**, Edited by John Storey, (New York: Hodder Headline Group, 1996).
- Suner, Asuman **İletişimde İki Gelenek: Medya ve Kültür Çalışmaları**, (Yayın Sürecinde Ders Kitabı, Haziran 2000)
- Şimşir, Bilal N. **AB, AKP VE Kıbrıs**, (Ankara. Bilgi Yayınevi, ikinci basım, 2004).
- TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Dördüncü Basım, Ankara: 1999).
- Tekinalp Şermin ve Ruhdan Uzun, **İletişim Araştırmaları ve Kuramları**, (İstanbul: Derin Yayınları, 2004).
- Tezcan, Ercüment “Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Mekanizması: Üye Devletlerin Rolü Üzerine Değerlendirmeler”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Derleyen: Beril Dedeoğlu, (İstanbul, Boyut Yayıncılık, 2003)
- Tılıç, Doğan **Utaniyorum Ama Gazeteciyim**, (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1998).
- Timisi, Nilüfer **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, (Ankara: Dost Kitabevi, 2003)
- Tokgöz, Oya **Temel Gazetecilik**, (Dördüncü Basım, Ankara: İmge Kitabevi, 2000).
- Topuz, Hıfzı **Türk Basın Tarihi**, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003).

- Uğur, Mehmet **Avrupa Birliği ve Türkiye-Bir Dayanak /İnandırıcılık İkilemi**, (İstanbul: Everest Yayınları,2000).
- van Dijk,Teun A "Opinions and Ideologies in the Pres", **Approaches to Media Discourse**, (Blackwell Publishers, USA 1998).
- _____ "Structures of News in the Press", **Discourse and Communication**. Vol.10. (Berlin:Walter de Gruyter, 1985).
- Yumlu, Konca **Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları**, (İzmir: Nam Basım, 1994).
- Yüksel, Erkan ve Halil İbrahim Gürcan **Habercinin El Rehberi**, (Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1263.2001).
- <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?>, 02.01.2004.
- <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/Anket.doc> , 03.12.2003
- <http://www.kuvayimedya.com.tr>., 27.06.2002
- <http://www.dpt.gov.tr/abigm/> , 02.01.2004